

VZPOMÍNKY NA DĚTSTVÍ
A OBČAS NĚCO NAVÍC

JAVORNÍK
(1938 – 1945)

Josef Vaner

.

•
*Psáno pro mé nejbližší a jim také věnováno.
Jakož i památce mých rodičů a prarodičů,
kteří byli tenkrát se mnou a měli život o
mnoho těžší, než byl pak ten náš.
A zapomenout nemohu ani na sestru Vlastu,
s jejímž odchodem odešel vlastně také i ten
můj tehdejší dětský javornický čas.*
•

•
Praha, 2011

OBSAH

1. PÁR SLOV NA ÚVOD

2. MÍSTO KONÁNÍ A TROCHA HISTORIE OBECNÉ I RODINNÉ

- °° Javorník v prvním přiblížení a jak jsem kvůli němu zcela ztroskotal jako řečník
- °° České Podještědí, Mnichov a připojení k Velkoněmecké říši
- °° Vanerové v Podještědí aneb jeden z dodnes trvajících následků třicetileté války
- °° Trochu rozjímání o rodokmenech, dlouhodobém genetickém mixu, některých jeho neblahých důsledcích, jakož i o nekonečném řetězu předků

3. HORKA

- °° O javornickém středu světa a hlavní dominantě jeho okolí
- °° Les pod Horkou, borůvky a koza Líza
- °° Místečko jako na obláčku
- °° Mravenci, houby, lom a Skalákovna
- °° Bitvy a šarvátky, Javorničáci a Modlibováci
- °° Veverky
- °° Vosy
- °° Horka majestátní a vršek její od pradávna významný
- °° Rozhledna
- °° Zemský ráj to na pohled

4. POTOK

- °° Voda malá, ale kolem dokola
- °° Ryby
- °° Vodník
- °° Požár u Truhlářů
- °° Javorničtí hasiči a jejich zvonice. A taky naše
- °° Koupaliště
- °° Podještědské potoky krajinotvorné, plné kamení

5. CESTY

- °° Na Světlou a ke Kabátkovům
- °° Do Liberce a na Ještěd
- °° K Base
- °° Na Proseč
- °° Do Starého Dubu
- °° Do Českého Dubu, podještědské metropole

- °° K Čertově stěně a památeční lípě

6. JAVORNÍK DŮKLADNĚJI aneb TROCHU O SOUSEDECH, TROCHU O NÁS

- °° Kdo byl kdo
- °° My a Škodovi
- °° My a Šiškoví
- °° My a Bulířovi aneb nenadálá příbuzenská návštěva
- °° Ještě jedni Vanerovi
- °° Jak bylo, tak bylo
- °° Cesty za prací
- °° Autobus a Italové
- °° Tetka-tetička a švec Čermák

7. O SOBĚ, O ŠKOLE, HOUSLE A STALINGRAD

- °° Náš domek – domeček a jak jsem tam spatřil světlo světa
- °° První vzpomínky
- °° Financi
- °° Škola
- °° Hodiny zpěvu a němčiny
- °° Šumař Pytloun a jak jsme šli s Jarkou pro housle
- °° Loket
- °° Ještě jednou škola a pan učitel Svoboda
- °° Stalingrad a zimní radovánky

8. KONEC VÁLKY, BOUŘLIVÉ KVĚTNOVÉ DNY A NOVÉ ZAČÁTKY

- °° Nejprve trochu politiky, vyhnout se tomu nikterak nelze
- °° Jak javorníční mužové šli osvobozovat Liberec a správné datování
- °° Osiřelý Javorník a kousek války přímo tady.
- °° Návrat ztraceného otce aneb samotný voják v poli, v hrdle poraněný
- °° Květnové finále: 10.květen- den svobody i v Podještědí
- °° Vystěhovalci, uprchlíci a pochod smrti

9. LOUČENÍ – S VLASTOU I S JAVORNÍKEM

- °° Vlasta
- °° Přírůstek do rodiny, pan Hynek a Vlastino poslední přání
- °° Hanychovský debakl
- °° Dny nejsmutnější
- °° Babička a konec vyprávění. Sbohem, Javorníku!

1. PÁR SLOV NA ÚVOD

Tak jak začít?

Jednak se to sluší, jednak jsou vždy nějaké důvody, aby se i takováto písemnost začala alespoň stručným úvodem nebo předmluvou. Ale i takový úvod se musí nějak začít. A tak ohledně toho začátku mohou vznikat i určité rozpaky, těch možností je vždy více a zejména pro povahy váhavé to může být hnedle i taková docela patálie .

Abych si to co nejvíce zjednodušil, protože řeč je tu právě i o mně, začnu tím, že jsem skutečně měl skoro vždycky potíže s tím, jak začít. S psáním, ale i vůbec. Ale teď jde o to psaní. Vždy, když jsem začínal psát nějakou výzkumnou práci nebo článek nebo i něco jednoduššího, tak jak to patřilo k mému povolání a profesnímu zaměření, hned tu byl první problém: první věta. Od čeho začít? A když už se první věta po úporném přemýšlení a řadě seškrtnutých pokusů narodila, hned tu byl problém druhý: jak pokračovat? Aby to mělo hlavu a patu, bylo to logicky uspořádané a správně se to odvíjelo.

A tak dalším, časově zcela nepřiměřeným a pro jiné psavce zcela nepochopitelným úskalím byl – první odstavec. A pak – první stránka. A teprve po zdolání tohoto taxisu se to nejprve stále ještě pomalu, ale čím dál snadněji začalo rozjíždět. A po nějaké době jsem se zase už jen divil, jak to narostlo. Což ovšem zahrnovalo i mnohočetné přepisování, někdy celých stránek nebo i větších částí původního textu.

Stejně to bylo i u této první stránky a myslím, že nejinak tomu bude i s celým dalším textem. Teď jsem už ale za tím taxisem a tak zkusím něco uvést i na samotný ten úvod.

Není žádným tajemstvím, že v pokročilém věku se našinci, kromě jiné zábavy, jako je zejména potírání různých tělesných neduhů nebo podivně zdlouhavé zvládání obvyklých vzdáleností, dříve krátkých, nyní z nějakých neznámých důvodů podstatně delších, rojí v hlavě i mnoho různých vzpomínek. A v rámci nich, někdy i zcela dominantně, jsou to vzpomínky na dětství.

Přirozeně, jak u koho, nejsme všichni stejní. To rojení má pak i své souvislosti, ale také zamlžená místa, a tak pro utvoření si nějakého celistvého obrazu se musí v tom paměťovém haraburdí i trochu pátrat.

A když tomu pátrání dáme volný průchod, tak najednou zjišťujeme, že z ničehož nic se nám vybaví některé události, příhody či detaily, o něž jsme celá dlouhá desetiletí ani nezavadili. Ale ony se v tom

velkolepém divu přírody, našem mozku, nějak zachovaly. A ožijí, zaplní mezery, potěší nebo i zarmoutí, jak už to tak bývá.

Vzpomínky jsou ovšem i děravé. A tak je také dost těch dřívějších životních momentů, dějů a faktů, o nichž se nám žádný záznam v paměti nezachoval. A nebýt našich dětských kamarádů, kterým se naopak v paměti zachovaly a při společném vzpomínání se připomněly, tak nemáme šanci i o nich také ještě něco říci. Mnohé z toho, o čem bude dále řeč, pochází právě i z tohoto zdroje. Jiné, pokud je třeba, se dá dohledat v historických pramenech, které se toho místa a času nějak týkají. I toto je zde využito, a to v některých směrech v docela hojné míře.

Pokud toto vše selže, avšak celistvost obrazu a charakter našeho snažení si to vyžaduje, lze si nějakou chybějící kostičku do té skládky domyslet nebo i vytvořit. Už kvůli té žádoucí poezii podobných vyprávění. I tento moment se zde někdy objeví. A autorovi to budiž odpuštěno. V tomto hledu jsem jednu chvíli uvažoval i o celkovém názvu „Vzpomínky v těstíčku“. Ale to bych zase přeháněl, tolik smyšlenek tam zase není.

Ostatně soudím, nikoli tedy, že „Kartágo má být zničeno“, ale že v nějakém tom domýšlení a přikreslování (někdy i přikrášlování) nejsem zdaleka sám. I mnohé jiné vzpomínky a memoáry jsou v té či oné míře, v tom či onom směru, různě dotvářeny nebo naopak nedopovídány. Jsou i věci choulostivé, kterými neradno jest se chlubit a naopak si lze třeba trochu vylepšit něco jiného. Ale to už je na každém, kdo se do něčeho takového pustí. Ostatně nejde v daných případech o práce z oblasti vědy historické a tak nemusí být všechno úplně pinktlich.

Podnětů pro zachování vzpomínek z doby dětství od chvíle, kdy si je už náš mozek začal spolehlivěji ukládat, je jistě více. Ale na jednom z předních míst bych viděl vysokou vnímavost, která nás v době dětství provází. Její intenzita je ale různá. V některých směrech zjevně slabá, naproti tomu dětské hry a zábavy a vše, co s tím souvisí, včetně zvědavosti a vzrušení z poznávání zatím neznámého, „všelijaká dobrodružství“, řečeno s Petrem Bajzou, zde značně dominují. Alespoň jsem se o tom tady při tom psaní přesvědčil.

Ale vše je individuální, a tak ani toto vidění nemusí obecně platit. Někdy mohou převažovat i vzpomínky hořké nebo i kruté a traumatizující. V každém případě je však doba, prostředí, podmínky a okolnosti, v nichž naše dětství probíhalo, velice podstatným, často i rozhodujícím vlivem, který podmínil náš další život. Zkrátka, dětství v nás zanechává nebo alespoň může zanechávat výrazné ba i nesmazatelné stopy. V tom, jací jsme, aniž si to třeba vůbec nějak uvědomujeme.

Základními skutečnostmi, které toto období našeho života ovlivnily a kolem kterých se pak naše vzpomínky točí, je rodina, místo, kde jsme ho prožívali, naši dětští kamarádi, škola a zřejmě i doba a podmínky života. Cizí dospělí se tam sice také občas mihnou, zejména jsou-li to nějaké nepřehlédnutelné figury, ale to je většinou až nějaký jen druhý sled.

Dosti však již těch obecných úvah, protože ty by mohly být ještě dlouhé a nezáživné. A jsou také ošidné. Ve své obecnosti nemohou nikdy dostatečně postihnout onu nepřebornou rozmanitost a pestrost jednotlivých osudů. A že jich už na tomto světě bylo. Někdo nějak spočítal či snad opodstatněně odhadl, že na této naší matičce Zemi se již vystříдалo více než sto miliard lidských jedinců. Tedy tvorů rodu homo sapiens, „člověka rozumného“. Co by to bylo různých příběhů ! Většinou asi ne příliš romantických. A často i velmi krátkých.

Takže moje vyprávění, o které se zde budu pokoušet, je jen taková naprosto nepatrná kapička v tomto moři. Kapička, která může mít nějaký význam jen pro pár lidiček, kteří jsou mi nejbližší, nebo těch, kteří mohou ještě spolu se mnou také vzpomínat. A nebo snad i těch, které podobné návraty, třeba i s ohledem na místo a čas, vůbec nějak zajímají. Je to jen takový nepatrný střípek někdejšího, docela obyčejného života, i když stále ještě ne tak vzdáleného. O nic víc tu nejde. Ale snad to něco vypoví a třeba i trochu zaujme či potěší. Což by zase potěšilo mne.

Zbývá teď už jen předeslat, že toto moje vzpomínání nebude mít žádnou pevnou tématickou strukturu či chronologickou linii. Bude všelijak zpřeházené, volně plynoucí, s častým odbočováním i návraty. Podle toho, jak se ta mysl bude právě toulat nebo ono dění se nějak ubírat. Ale snad to nebude až tak na škodu. A nebudou to také jen samotné vzpomínky, ale i různá obecnější fakta, příležitostné úvahy ba i pokusy o nějaké to pousmání či ždíbec krásna.

A ještě tu musím také poděkovat. Především Jarkovi Havlíkovi a Jiře Kešnerové, tehdy Kotkové, mým někdejšími spolužákům a nejlepším kamarádům, za to, že mi pomohli mnohé upřesnit a doplnit. A také – a to velmi – dalšímu Javorničákovi, ze stejné generace, Standovi Eisenbarthovi, který těch faktů a dokumentů z toho místa a z té doby shromáždil a opečovává bezpočet. Vpravdě, to co má, je takové javornické historicko - dokumentační středisko a pro našince je to docela poklad.

K těm dokumentům patří především „Pamětní kniha obce Javorník“ paní Anny Slukové, zvané Caforčice a také „Pamětní kniha“ hasičského sboru v Javorníku. Z těchto dvou zdrojů pochází také celá

řada konkrétních skutečností, dat a jmen, která jsou dále různě uvedena a která moje paměť nemohla pochytit nebo zachovat.

Poděkování patří i Arnoštu Drapákovi, o něco mladšímu, nicméně náležejícímu rovněž k té naší tehdejší javornické generaci, který shromáždil bohatou i obrazovou dokumentaci o javornických domech, domech a usedlostech a jejich obyvatelích, včetně některých rodokmenů. Pomohl mi zaplnit některá další bílá místa, především ta, která se týkala maminčiny rodokmenové větve a i historie našeho domečku.

Přes toto všechno je možné, ba velmi pravděpodobné, že to či ono nebylo právě tak, jak se o tom dále vypráví. Za to se omlouvám. Ale jde tu přece jen a především o moje osobní vzpomínky a ty se mohou občas s přesnou realitou i míjet. Náhradou za to – i když nevím, zda vítanou nebo vůbec nějak zdařilou – jsou některé ty vzpomínky dokreslené i trochou fantazie. A tak se tam občas objeví i nějaké to těstíčko.

Pokud jde o některá další a obecnější historická fakta z té i dřívější doby a ze širšího okolí, byla mi tu pomocí knižní publikace autorů Rudolfa Anděla a Svatopluka Technika „Český Dub“ (vydaná Severočeským nakladatelstvím v roce 1991). Pro obšírnější přehled a poučení vřele doporučuji. Stejně tak jako velice obsažnou, precizní a záslužnou knihu Tomáše Edla „Podještědí v Hitlerově třetí říši (kronika obyčejného života let 1938-1946)“. Historie toho našeho kousku světa je tu jako živá. Hlavně proto, že celé pojednávání je zde založeno na dochovaných výpovědích očitých svědků, konkrétních lidí o konkrétních událostech a také na konkrétních dokumentech. Mnohé v těchto mých Vzpomínkách bylo také na tomto základě zpřesněno a doplněno. Takže velký dík autorovi. Knihu vydalo Podještědské muzeum v Českém Dubě a Sdružení rodáků a přátel kraje K. Světlé ve Světlé p.J. v roce 2009.

A ještě chci zmínit jednu knihu. Ta tu sice nesloužila jako zdroj, ale je velmi blízká svým obsahem a tématickým zaměřením. Je to kniha vzpomínek Ladislava Šikoly „Kluci první republiky“ (Nakladatelství Bor, Liberec 2010). Velice zdařilé, zajímavé i poutavé vyprávění o životě na českých vesnicích mezi Železným Brodem a Jabloncem ve třicátých letech minulého století. Z doby, kdy i ta naše javornická generace s určitým odstupem také začínala svoji pout'. Vše je tu autorem podáno právě také z pohledu a prostřednictvím klukovského vidění světa a tehdejšího dění. Kniha pak končí tam, kde moje vyprávění začíná- největším tehdejším dramatem, německou okupací. Spousta věcí z tehdejšího venkovského života je tu ovšem společná nebo velmi podobná.

2. MÍSTO KONÁNÍ A TROCHA HISTORIE OBECNÉ I RODINNÉ

Javorník v prvním přiblížení a jak jsem kvůli němu zcela ztroskotal jako řečník

Tím místem konání byl-je Javorník. Malá vesnice v Podještědí, pod jižními svahy východního ještědského hřebene. A jeho okolí. Rodná ves a rodný kraj. Stejně jako i u všech mých tehdejších vrstevníků. Rodili jsme se doma, rostli ve vsi, ve srozumitelném a obhlédnutelném prostředí, v těsném sepětí s přírodou. To vše v nás zanechávalo i svoje specifické stopy. Snad se mi něco z toho podaří zde zachytit.

Do toho výčtu patří i můj rodný dům, vlastně jen domeček. Konkrétně o něm bude ale řeč až o dost později.

V čase mého dětství a ještě i delší dobu před tím, byl Javorník samostatná obec čítající sama, bez přináležejících osad, jak o nich bude dále ještě vícekrát řeč, něco ke 200 obyvatel. Měla své obecní zastupitelstvo, svého starostu a později, od roku 1945, po určitou dobu svůj místní národní výbor. A tak to byl oficiálně Javorník pod Ještědem, protože Javorníků je víc.

Podle úředně-statistického seznamu obcí (Základních územních jednotek) je jich v Čechách a na Moravě celkem 10. Javorník Město a Javorník Ves na Šumpersku, Javorník nad Veličkou u Hodonína, Javorník u Dlouhého Mostu, u Stach na Šumavě, u Svitav, u Vlašimi, u Vysokého Mýta a Javorník v Krkonoších.

A pak jsou tu ještě stejnojmenné kopce a hory. Ten u Dlouhého Mostu s nyní obnoveným Obřím sudem, Javorník na Šumavě u Stach (1089m) co je na něm i ta stejnojmenná obec coby horské středisko, a také pohoří Javorníky na pomezí Moravy a Slovenska s Velkým Javorníkem (1071m) a Malým Javorníkem (1019m). To abychom snad nezpychli.

A my jsme tedy byli Javorník pod Ještědem. Takto jsem měl také zapsáno místo svého narození v křestním a rodném listě a v prvním občanském průkazu.

K samotnému Javorníku historicky, podle všech písemných pramenů, přináležely ještě tři osady, nacházející se v katastru obce: Horka, Padouchov a Domaslavice. Snad to byly i Strašky u Modlibohova, kudy vedla zřejmě kdysi hlavní cesta od Českého dubu k Javorníku, k tehdejšímu panskému dvoru. V použitých historických pramenech však Strašky zmiňovány nejsou. Třeba skutečný stav věci v této dílčí záležitosti ještě někdo vypátrá.

Podle obecní matriky měl v roce 1868 Javorník 34 domů, Padouchov 14 domů, Horka 10 domů a Domaslavice 5 domů. A podle sčítání lidu z roku 1921 měl Javorník s těmito osadami 320 obyvatel, z toho 318 Čechů a 2 Němce.

Později po válce, když byly vytvářeny střediskové obce, byla obec Javorník jako celek připojena k Proseči pod Ještědem a tak je tomu i dosud.

Pokud jde o celkový historický rámec, tak k tomu nám může posloužit příslušný stručný přehled, tak jak jej na základě dostupných historických pramenů zpracovala v roce 1963 paní Olga Nejedlová, tehdy archivárka v Českém Dubě.

Podle tohoto přehledu vztahují se první zmínky o osídlení na katastrálním území obce Javorník ke 14. století. Výslovně je zde však J.V.Šimákem jmenován pouze Padouchov (ke klášteru sv. Jana v Dubě) a Domaslavice (jako samostatné vladectví). Spolu již s Javorníkem jsou pak tyto osady jmenovány v roce 1547 v souvislosti s konfiskací Vartemberského majetku. V průběhu následujících staletí se pak několikrát měnili jejich vlastníci. Rozumí se, že v zásadě či převážně tu šlo o pozemkové vlastnictví.

Takže v roce 1552, po té konfiskaci, koupili Javorník, Padouchov a Domaslavice Oppersdorfové a ti je pak spolu s panstvím dubem a Frydštejnem prodali Zikmundovi Smiřickému. Smiřickým, jakožto čelným představitelům protihabsburské opozice po smrti císaře Rudolfa II, byly po Bílé hoře spolu s dalšími majetky konfiskovány i tyto jmenované osady a v roce 1623 je zakoupil Valdštejn. Ten je pak záhy, v roce 1628, prodává Pavlovi de Cornazanimu. Dále pak postupně patřily ještě Janu Ludvíkovi, hraběti z Isolane, Šamotům z Frintropu a hraběti Adamovi Hartigovi. V roce 1835 – a to už jsme v době dohlédnutelné – nabyl pak příslušné statky, dvory a další pozemky na Českodubsku včetně i toho dvora javornického kníže Rohan ze Sychrova. Hranice panství rodiny Rohanů sahaly tak až k samému vrcholu ještědského hřebene. Konec těmto feudálním majetkovým poměrům a přesunům učinila pak definitivně až velká pozemková reforma na počátku dvacátých let dnes už minulého století v rámci nově vzniklé samostatné Československé republiky. A kdy také jak známo

byly zákonem zrušeny i všechny příslušné hraběcí, knížecí a jiné tituly. Což je dnes mnohým i docela líto ne-li přímo proti srsti.

Můžeme tak na závěr snad jen konstatovat, že ti někdejší javorničtí, padouchovští a domaslavičtí vesničtí obyvatelé si toho cizího panstva docela užili. To už je ale jiné téma, krátký historický exkurs skončil a tak se zase vrátíme do samotné té mojí – naší vesnice, tentokrát s trochou místopisu.

Popisovat nějak podrobněji a celistvě podobu obce, rozmístění, kde co je nebo bylo, není asi nutné, tím spíše teď hned na počátku. To potřebné se časem vyjeví. A také bych se asi mohl zase hned zkraje zaplést, tak jak se mi to kdysi při jednom pokusu už stalo.

To bylo hned v tercii libereckého gymnasia F.X.Šaldy, kam jsem 1.září 1946 přestoupil ze 3.třídy měšťanky ve Vesci u Liberce (což je ta obec, která se před pár lety tak proslavila mistrovstvím světa v lyžování). V té tercii a ještě pak v kvartě jsme měli na češtinu již postaršího pana profesora Hanzla, zřejmě již výukou středoškolských studentů poněkud opotřebovaného. A v rámci češtiny byl zde pak i zvláštní samostatný podpředmět – řečnická cvičení. Rétorika. (Prý se o jejím zavedení – nepochybně k potěše všech současných gymnazistů-znovu uvažuje. Nebo že by to byl jen žert?. Ostatně, když tak člověk poslouchá některé ty projevy v parlamentu, tak by se k tomu snad i přiklonil).

Byla tedy hodina rétoriky. A tak jsem byl při této příležitosti také vyvolán. Předě mnou už dva nebo tři spolužáci po různém blekotání obdrželi do páně profesorova notýsku jakési znaménko, což byla, jak jsme postupně vypátrali, při nejlepším čtyřka. Zřejmě jsem nevypadal dost sebevědomě, protože pan profesor, když jsem se ocitl na stupínku a když se ke mně svým velkým kulatým obličejem otočil, přes brýle podíval, tak mě uvítal se slovy: „No, ty je tady asi vytrhneš !“ A pak ještě pravil: „Tys přišel z měšťanky, že jo ?“ Což znamenalo něco jako předčasný rozsudek smrti.

Přijít do gymnasia až v tercii nebo dokonce v kvartě – jak jsme to my, takto postižení, dost brzo a dost zřetelně pochopili – to bylo pro pana profesora něco jako naprostá nehoráznost. Přinejmenším těžko promíjitelný přestupek. Neboť gymnázium začíná primou a jen ti, kdo takto řádně začnou, mohou být také řádnými gymnazijními studenty hodnými toho jména. A basta. Válka neválka.

No, a pak bylo pár dotazů, odkud přicházím a něco o rodině (dost možná pro potvrzení dojmu). A tak jsem se dostal až k Javorníku. Že jsme se odtud přestěhovali a kde to je a A to už jsem tu odpověď nedokončil, protože právě v tomto bodě pan profesor vycítil, to že by

mohl být ten správný předmět mého řečnického vystoupení. A tak abych tu vesnici popsal.

Jenže právě v tom se dost brzy ukázal být osudový zádrhel. Chtěl jsem vylíčit, kde že tam byl ten náš domek, že jako na návsi a kde že je ta náves – a tím jsem se i zamotal. Ono totiž posuzováno podle toho jak teče tím javornickým údolíčkem potok – o němž bude dále ještě velká řeč- to znamená od západu na východ, tak ta náves je celkem dost zřejmě někde uprostřed vsi. Ovšem posuzováno po druhé ose, sever-jih, tak tam je zřejmé, že Javorník se postupně rozrůstal směrem na jih, vzhůru svahem údolíčka až k silnici a pak i dál za silnici, tam, kde dříve stával panský dvůr a kde poté, co v roce 1926 vyhořely jeho pozůstatky, bylo v těch místech postaveno několik rodinných domků a škola. No a v tomto ohledu ta náves rozhodně středem obce není.

A ještě hůř. Na opačnou stranu, směrem na sever, k horám, byl – a stále ještě je- vedle návsi už jen jeden jediný dům, tehdy statek u Šišků, a za ním už jen pole a louky a zase pole, až kam to šlo k samotnému ještědskému hřebeni. Takže posuzováno z tohoto hlediska byla ta náves vlastně skoro až na konci vesnice. Typický případ excentrického útvaru- řekl bych dnes. No a toto, s tou návší – mimochodem, velice malou a zřetelně trojúhelníkovou- jsem se také snažil nějak vylíčit.

To byl ovšem taky můj konec. Konec prvního mého řečnického vystoupení a nepochybně tedy i kariéry táborového řečníka. Protože pan profesor- dnes by se mi mohlo zdát, že evidentně zrudl- rozhodně a zvýšeným hlasem pravil: „Tak kde ten váš barák vlastně byl? Uprostřed vesnice nebo na konci vesnice? Co?“ A byl jsem jak hřebík v prkně. Je zřejmé, že na nic dalšího, neřku-li kloudného, jsem se pak už v této zapeklité záležitosti nezmohl, dostal jsem kouli a za jízlivého pochechtávání spolužáků opustil tribunu. Na některé věci se holt nesmí jít moc vědecky. Jenže tahle vada mi už, jak se zdá, zůstala.

Podobně jsem o něco později dopadl u pana profesora Hanzla i ve věci: podmět-předmět-přísudek, kde jsem se také nějak špatně zorientoval. Ale nakonec jsem do kvarty postoupil s trojkou.

Asi netřeba zvlášť dokládat – a teď prosím ještě vteřinku strpení- že různé památeční zážitky s tímto panem profesorem měli i mnozí další spolužáci. A že na našich maturantských srazech, i velmi pozdních, byl tento náš vzdělavatel snad vůbec nejvzpomínanější. Jeho slavné výroky – kdy nám někdy tykal, někdy vykal- jako třeba k Jaromírovi, rozvalenému pohodlně na židli v první řadě: „Barboro! Sedíš tu jak nažranej had!“ nebo k Jirkovi, výtečníkovi č.1: „Tak, Šrámk, už toho bylo dost! Pozvete mi sem pana otce i pannu matku!“ Ani některé jiné výroky nebyly při tom oživování školních let nikdy opomenuty.

Ale zpátky k tématu.

Tedy - i po uvedené zkušenosti- upouštím zde od nějakého bližšího a samostatného popisu mé rodné víscky. Tím spíše, že k některým charakteristikám nebo jednotlivostem se budu muset dále tak jako tak vracet.

Leč alespoň o jedné součásti či přináležitosti Javorníka se tu hned zkraje zmínit musím. A uvést ji, tak říkajíc, do děje. Tou přináležitostí je již zmíněný potok. Díky tomuto potoku – jsem o tom přesvědčen – Javorník, tak jak je, vlastně i existuje. Od něho se nepochybně začal kdysi odvíjet jeho život. Stejně jako tomu bylo i u bezpočtu jiných sídlišť, na jiných potocích a řekách po délce jejich toku. Tak, jak postupně v průběhu věků, právě ve vztahu k nim, na jejich březích a stále více do kopců, probíhalo lidské osídlování původně panenské krajiny.

Z pohledu mých dětských let – tak jak se to pokusím později doložit- byl ten potok přináležitost nepominutelná, veledůležitá a v určitém období, tom nejranějším, i dominantní. Svým dětsky emocionálním a předmětným významem to vlastně nebyl ani obyčejný potok, ale něco mnohem víc, vodní tok zásadního významu. I když s Mississippi Toma Sawyera se to samozřejmě srovnávat nedá. Ale budme shovívaví.

Nejde tu tedy o nějakou fyzickou velikost té protékající vody, protože to by za normálních okolností a z pohledu dospělých nestálo vlastně ani za řeč. Jde tu o ten význam pro můj někdejší dětský svět a prožitky s tím spojené. Jestliže Javorník vděčí vlastně tomuto potoku za svou existenci, pak já mu zase vděčím za řadu hezkých, úsměvných i jiných vzpomínek. A také o nich a o dějích s nimi spojených se dále pokusím něco povědět.

Ted' ale to vyprávění musí chvíli počkat, protože ještě před tím je tu třeba poněkud rozšířit obzor. Tím myslím, vyjít za hranice samotného Javorníka, do jeho nejbližšího a blízkého okolí, a říci něco o tom, čemu se říká rodný kraj. A také – což je zde s tím neoddělitelně spojeno- uvést i příslušný dějinný rámec, specifické historické podmínky a okolnosti, ve kterých moje-naše dětství probíhalo a které se také do něho nesmazatelně zapsaly.

V tomto smyslu naprostá většina toho, o čem bude dále řeč, probíhala a děla se ve stínu ba i v přímém doteku cizí nadvlády, za německé okupace a Hitlerovy velké dobytčiny a krvavé války. I když podle toho dalšího vyprávění to bude někdy vypadat, jako by nic takového ani neexistovalo. Protože dětský svět má i svoje vlastní kulisy, vlastní děje, starosti, zájmy a ty vnější nepříznivé okolnosti se tam

nemusí vůbec projevovat. Což je dobře. Ale přehlédnout to a zapomenout se na to nedá.

České Podještědí, Mnichov a připojení k Velkoněmecké říši

Tím rodným krajem, o kterém je tu řeč, je Podještědí. Konkrétně ta jeho část, které se ještě i dosud říká kraj Karolíny Světlé. Na severu je ohraničen Ještědem a východním ještědským hřebenem. Zde se na úpatí usídlily obce či osady Hoření Paseky, Hodky, Světlá, Vesec, Jiříčkov, Bláto, Padouchov a dále směrem na východ Proseč, Vlčetín, Bystrá, Bohdánkov, Luhov. Na této straně směrem k Hodkovicům, ale již dál od kopců, jsou to ještě i obce Petrašovice a Bilá. Na jihu Český Dub, městské centrum tohoto kraje, a jeho související vesnické okolí – Starý Dub, Malý Dub, Kněžičky a mnohé další obce a osady. Směrem na západ patří sem dále Modlibohov, Sobákov, Kotel, Dolení Paseky, Janův Důl a Rozstání. A někde jako uprostřed z hlediska této obhlídky je tu pak i ten náš Javorník s jeho nejbližším okolím.

Pomineme-li v názvu toho kraje upomínku na spisovatelku Karolínu Světlou, která právě z tohoto kraje a života v něm ve svých dílech především čerpala, jde tu - z hlediska obvyklého místopisného označení dle dominantního sídla - o Československo. A právě tento podještědský kraj, i když ani ne v celém rozsahu, byl také můj první životní prostor, prostor obsáhnutelný dětským vnímáním a cestami, takový ten celý svět, za jehož hranice jsem se – až na několik málo výjimek – dlouho nedostal.

Hned je tu ovšem třeba dodat – speciálně z pohledu tehdejší doby – že tento kraj měl i svůj vyhraněný národnostní rozměr. Bylo to, pokud jde o vesnice, jeho ryze české osídlení. A v Českém Dubu, přirozeném městském centru tohoto kraje, české obyvatelstvo také výrazně převažovalo. Podle zmíněné publikace „Český Dub“ Němců zde v předválečném období byla asi ¼ z celkového počtu kolem 3.200 obyvatel. A proto je také tento kraj – ve vztahu k tehdejší a ještě dřívější době – označován jako české Podještědí. .

Na ostatním území, které se obecněji zařazuje do oblasti Podještědí, převládalo již německé obyvatelstvo nebo byl jeho podíl vysoký. Na západě a směrem na severozápad to pro nás již jiné a vlastně i cizí teritorium začínalo Osečnou, na východě a směrem severovýchodním Hodkovicemi. A v severním směru tam pak již patřilo vše, co bylo, tak říkajíc, „za kopcem“. Byli jsme tedy taková malá, ale celistvá česká enkláva, výspa, vklíněná do okolního, převážně již německého nebo i zcela německého prostředí. Až do roku 1938 bylo to

vše sice v rámci jednoho státu, Československé republiky, ale bylo to tehdy již území se zřetelnými a postupně narůstajícími národnostními rozpory. Což je celkově zpracováno jinde, lépe a obsáhleji.

Toto jsou okolnosti, které zde rozhodně nemohu vynechat. Do té mé – a nejen mé – minihistorie to zásadním způsobem patří. Zvláště pak proto, že na základě zločinné a zrádcové Mnichovské dohody, vlastně diktátu, ze 30.září 1938 – po Bílé Hoře druhým největším traumatem v dějinách českého národa (tím třetím byl pak srpen 1968) – připadlo i toto naše malé území, spolu s celými tzv. Sudety a dalšími pohraničními oblastmi s převažujícím německým obyvatelstvem k Hitlerově Velkoněmecké alias Třetí říši. Příslušná nová státní hranice po této anexi procházela pak asi 10 km od nás na jih pod Českým Dubem.

Dovolím si teď poněkud obsáhleji ocitovat, jak tuto událost popisují autoři publikace „Český Dub“. Mimo jiné i proto, že je tam v dost důležité souvislosti zmiňován i Javorník.

„Tragické události roku 1938 prožívalo české obyvatelstvo Podještědí s pevným odhodláním bránit republiku. Proto přijalo s radostí příchod vojenského oddílu do Českého Dubu v září, ale s o to větším zklamáním a odporem diktát mnichovské dohody, když převážně české Československo bylo nakonec začleněno do třetí, poslední etapy záboru našeho pohraničí. Když to vešlo 6.října ve známost, sešli se členové okresního samosprávného sboru v Českém Dubě, aby projednali vzniklou situaci. Státní úřady zahájily přípravy ke stěhování do vnitrozemí. Členové sboru odjeli do Turnova, aby získali informace na okresním úřadě. Zde jim byla předložena mapa, na níž bylo vyznačeno záborové území. Zábor měla sledovat komise složená z V.Reneše, vrchního tajemníka ministerstva zahraničních věcí, dvou Angličanů a JUDr A.Rohana, majitele sychrovského zámku.

Na schůzce s tajemníkem Renešem bylo dojednáno, aby obyvatelé českých obcí, zahrnutých do záboru, podali komisi žádost o povolení plebiscitu. Druhý den jejich starostové a další stateční občané sepsali ve škole v Javorníku memorandum, které bylo předáno členům anglické mise za přítomnosti V.Reneše a dr. Rohana. Povolení k plebiscitu však dáno nebylo. Zoufalí zástupci českých obyvatel se odhodlali ještě k jednomu pokusu, jak odvrátit hrozící katastrofu. Odeslali 15.října prezidentu Spojených států amerických F.D.Rooseveltovi telegram tohoto znění: *“4408 obyvatel ryze českých obcí Světlá, Paseky, Rozstání, Modlibohov, Javorník, Vlčetín, Proseč, Rašovka, Bílá, Petrašovice, z nichž většina byla proti ustanovením berlínské dohody obsazena německým vojskem, prosí prezidenta Spojených států o pomoc ve spravedlivé věci.”* Telegram došel 17.října do Bílého domu, ale na tragické situaci již nic nezměnil. Je však

dokladem občanské statečnosti jeho autorů a tím, že upozornil na páchané bezprávi, přispěl možná i k tomu, že v některých obcích byly alespoň dočasně zachovány české obecné školy, většinou jednotřídky“(str.70-71).

Jedním z iniciátorů a aktérů těchto počinů byl i javornický učitel a tehdy starosta Bedřich Eisenbarth. I proto, ale možná kvůli středové poloze Javorníka v rámci těch obcí, se onen sraz konal v javornické škole.

Zahrnutí tohoto kousku našeho ryze českého území do záboru pro Hitlerovu třetí říši mělo, myslím, dva hlavní důvody. Tím prvním – a zřejmě rozhodujícím – byla existence té relativně nevelké německé části obyvatelstva Českého Dubu, která se od poloviny třicátých let, jako i mnohde jinde, stále více nacionalisticky a šovinisticky projevovala. I zde měla živnou půdu separatisticky již zcela vyhraněná Henleinova Sudetendeutsche Partei (SdP) s jejím ústředním a stále hlasitěji vyřváváním heslem Heim ins Reich. To se v nemalé míře ozývalo i z Českého Dubu, bylo slyšeno a posléze bylo i vyslyšeno.

Samozřejmě, že této orientaci a rasantní či dokonce zuřivé snaze o připojení k hitlerovskému Německu nepodléhali všichni němečtí obyvatelé města, stejně jako i jinde v pohraničí. Byli ale v menšině, jež se časem i dále zmenšovala. Pro tyto svoje postoje, zejména pokud byly vysloveně protihitlerovské, byli tito Němci šikanováni a v nejednom případě i tvrdě pronásledováni. To celé je už ale také další záležitost.

Druhým důvodem resp. nezanedbatelnou okolností pro připojení našeho českého Podještědí k Velkoněmecké říši, mohlo být nebo i bylo vojenské a dopravní hledisko. Bylo přece třeba v zájmu určité celistvosti toho nového německého prostoru co nejjednodušeji a spolehlivě propojit území kolem Osečné s územím kolem Hodkovic. A to mohly zajistit jen existující silnice vedoucí přes Český Dub. Nedalo se přece – z německého pohledu – vůbec uvažovat o tom, že by se nová říšská státní hranice plazila někde kolem Ještědu a po ještědském hřebenu. Tak jak by to odpovídalo katastrálnímu území Hořeních Pasek, Světlé (s Pláněmi), Javorníka, Proseče a Rašovky. Takový malý český cancourek, vklíněný do okolního německého prostředí, byl by přece nemalou komplikací (kdyby to tak mělo zůstat) a vlastně i provokací. A tak nějaká taková kostrbatá státní hranice nepřicházela proto vůbec v úvahu.

Byli jsme tedy, přes veškeré snahy tomu zabránit anektování a připojení k Velkoněmecké říši. Pro připomenutí tehdejší atmosféry je možno zde ocitovat ještě kousek z uvedené publikace.

„Český Dub s nejbližším okolím prožíval ve dnech 7.až 10.října 1938 vlnu překotného stěhování. Úřední spisy a muzejní sbírky byly odváženy do Turnova, česká měšťanská škola přesídlila do Kobyl. Současně odcházely stovky obyvatel s nejn nutnějšími částmi svého

majetku, které mohli odnést či odvézt na povozech, vozících a trakařích, jen aby nemuseli žít pod nacistickým panstvím.

Když 10.října 1938 vpochodoval do Českého Dubu oddíl útvaru SS-Germania, nastal v dějinách města a celého zabraného českého Podještědí čas okupace. Zbylé české obyvatelstvo se stalo rázem nerovnoprávnými občany německé říše. Z života Českého Dubu, přejmenovaného na Aicha a později na Deutsch Aicha, i z jeho okolí zmizela osvětová a kulturní činnost českých spolků, takže zdejší Češi se ocitli v úplné izolaci....Čeští učitelé, kteří na dočasně ještě působících českých obecních školách na Českodubsku zůstali, vykonali za léta okupace velmi záslužnou práci, když za stálého dohledu se strany německých úřadů dovedli spolu s rodiči uchovat ve svěřené mládeži národní uvědomění a lásku k české vlasti, jejím tradicím a víru ve svobodnou budoucnost“. (str.71-72).

Mohu plně potvrdit a podepsat.

Jak podrobněji rozvádí onen anšlus ve své knize Tomáš Edel, tak v souvislosti s projednáváním protestních memorand českých obyvatel českých podještědských vesnic proti záboru (těch memorand, jak prokazuje autor, bylo více) protáhlo se ale celé řešení na trochu delší dobu. Němci proto byli netrpěliví a prováděli divoké zábory, což vyvolávalo vzájemné střety. Postupně však nevyřešených případů ubývalo, přirozeně v naprosté většině ve prospěch Německa. Jako poslední byly pak dne 24.listopadu 1938 oficiálně připojeny k Velkoněmecké říši i zbývající obce Světlá p.Ještědem, Jiříčkov, Javorník, Proseč, Vlčetín, Luhov a Bílá. Obecní zastupitelstva byla rozpuštěna, úřadu se ujali nově jmenovaní komisaři a bylo příkázáno, že všechny české nápisy, které v obci jsou, musí zmizet.

Paní Sluková – výrazná a i jinak literárně nadaná javornická kronikářka- popsala později ve svých vzpomínkách tento smutný den takto: „, As v 7 h. prošlo obcí od Světlé as 30 mužů vojska pěšího, o 8 h. dostavilo se do obce as 8 vojínů říšskoněmeckých, prohlédli školu a s nimi jeden ordner a hlásili po německu, že ve 2h. odpoledne se bude přebírat správa obecního úřadu. Autem přijeli as v 10h. tři němečtí četníci. U školy zastavili, prošli se a za chvíli zase odjeli...Ten den nikdo nic nepracoval, v hloučcích lidé stáli na návsi i na silnici za stálého rokování. Náměstek starosty Václav Pavlů (1893-1961), rolník z Padouchova č.2, dostavil se ihned ráno do Javorníka, svolal narychlo schůzi obecního zastupitelstva. To byla poslední schůze na rozloučenou. Náměstek Václav Pavlů byl jediný legionář v obci Javorníku, věděl, co životů naše samostatnost stála, neb 5ti leté útrapy, zažité na Sibiři, měl dosud v živé paměti. Zahájiv schůzi, vysvětlil vážné chmurné doby, poděkoval přítomným za jejich spolupráci, pohnutím domluvit nemohl. Slzy vytryskly mu z očí, hrdlo stažené k zalknutí. Se skloněnými

hlavami, všichni vstoje vyslechli jsme smutné připomenutí, všichni jsme plakali. To byly chvíle, které z myslí těch, jež je zažili, do smrti nevymizí. Tehdy vzájemně jsme si rukou dáním slíbili vzájemně se podporovati a jeden druhého v žádné době neopustiti....Přesně o 2h. odpolední přijel nově jmenovaný komisař (starosta) Shvenžner, jeho tajemník a 1 sluha. Komisař oznámil náměstkovi, že přichází přejímati obecní úřad. Jmenovaný V.Pavlů předkládá veškeré úřední knihy, jakož i knihy pokladní a další doklady. O převzetí sepsán byl protokol, načež nový starosta prohlásil, že se dosavadní obecní zastupitelstvo rozpouští a on se ujímá úřadu....Sliboval pomoc všem potřebným, líčil veškeré (budoucí) poměry lepší a snesitelnější a ku konci oznámil, že veškeré české nápisy v obci musí zmizet...“(citováno dle knihy T.Edla, str.32).

Brzy nato, jak vzpomíná Jarka Havlík, přijel do Javorníka na prezentaci či spíše pro jasnou výstrahu i jeden oddíl útvaru SS-Germania. To aby bylo zcela jasno, kdo je tu teď pánem. Škola se musela zúčastnit toho setkání, velitel měl krátký proslov, asi jak máme být šťastni, rozdávaly se německé vlaječky s hákovým křížem a také bonbony a úsměvy a pak zase ta ekipa odjela. Naštěstí se pak už během války nikdy neobjevila. Až na ten poslední den, jak o tom bude řeč později.

Zcela oficiálně byla od té doby přejmenována a jen německy označována všechna zabraná místa: Český Dub byl posléze Deutsch Eiche, Hodkovice byly Liebenau, Osečná Oschitz, Liberec Reichenberg, Ještěd Jeschken, Starý Dub Alt Aicha, Javorník Jawornik, Modlibohov Nudelbaum, Světlá Swetlai atd.

Stanovením nové německo-československé státní hranice, tak jak byla důsledkem pomnichovského záboru, ocitli jsme se tedy vlastně v určitém obklíčení. A je zřejmé, že celá tato tragedie, anšlus a okupace našeho českého Podještědí znamenala pro tamní obyvatele velkou psychickou ránu, zátěž, pokoření a zjitřené emoce. A tak bylo v Javorníku i několik mužů, kteří tu tíhu neunesli, nebyli schopni se s tím pro další život vyrovnat a spáchali právě z těchto příčin sebevraždu.

Jak si mnozí z nás ještě pamatují a jak přesně to uvádí ve své Pamětní knize paní Anna Sluková, tak hned po Mnichovu, 11.října 1938 zastřelil se Linhart Paulů z Horky, 1.ledna 1939 si podřezal hrdlo Karel Kotek a 4.dubna 1939, tedy krátce po okupaci zbytku Čech a Moravy se oběsil na půdě náš soused Josef Havlík. Na to se už docela pamatují. Později bude v těchto vzpomínkách zmínka ještě o jedné takové oběti. Ne z Javorníka, ale osoby naší rodině docela blízké.

Po 15.březnu 1939 se pak nová státní hranice, tak jak procházela v nedalekém okolí za Českým Dubem, stala hranicí s Protektorátem Čechy a Morava. Byla to pak ale vlastně taková hranice nižšího řádu.

Nebyla střežena příliš přísně, což dosti odlehčilo situaci řadě vesnic, které se ocitly v Protektorátu, pro něž ale byl Český Dub dlouhodobě zcela nezbytným, potřebným a přirozeným spádovým místem. Na postavení naší obce jako přímé součásti Velkoněmecké říše se tím ovšem nic nezměnilo.

Změnila se ovšem, a to zásadním způsobem, celková atmosféra. Zdejší obyvatelé se ocitli pod cizí nadvládou a tím také i pod velkým psychickým tlakem. Vyvstal problém, jak se dál chovat a zachovat, a to i ve smyslu formálního vztahu k Velkoněmecké říši a k Hitlerovi. Mám tím na mysli jednak hned tehdy následující dodatečné volby do říšského sněmu, jednak tzv. optování.

Dodatečné volby do říšského sněmu (rozumí se v principu zástupců Henleinovy SdP) se konaly 4.prosince 1938, tedy hned krátce po ukončení záboru a bezprostředně po tom, co dne 2.prosince ohnivě řečnil na libereckém výstavišti Adolf Hitler. Za tím účelem byl také pro české obyvatelstvo vydán leták, ze kterého bylo zřejmé, že se tu vlastně hlasuje buď pro Hitlera nebo proti němu. V letáku mj. stálo, že „Hitler nám zajistí všechny výhody, které má německý občan: Vyšší platy a jistou dovolenou! Hospodářský rozkvět! Zajištění domova a statků! Pořádek a mír! Zachování naší národnosti!“ A proto: „Dáme mu za to, co od nás žádá: Naše ANO!“

Tomáš Edel o tom ve své knize píše: „Český tisk vzhledem k beznadějně situaci zdejších Čechů často doporučoval volit „ano“. Současně župní vůdce Konrad Henlein v předvolebních propagandistických materiálech na adresu Čechů konstatoval: *Prohlašuji se vším důrazem: Volba do říšského sněmu není plebiscitem, hranice německé říše zůstanou nezměněny, neodvisle od výsledku voleb. Kdo nás v tom nepochopí a jedná proti nám, znepráteří si nás. Nevyhrožujeme, ale varujeme, a to se vším důrazem*“.

Dále autor uvádí, že v Českém Dubu, kde po odchodu asi 500-600 Čechů zůstalo 458 oprávněných českých voličů, bylo odevzdáno jen 16 hlasů se zaškrtnutým „nein“, tedy proti Hitlerovi a z německých voličů to byl jen 1 hlas (z celkového počtu 633). Ve Světlé z 520 hlasů bylo 146 „nein“, 276 „ja“ a 49 hlasů bylo neplatných. V Proseči „nein“ bylo 96, „ja“ 274. V Javorníku, jak doložila na základě příslušných dokumentů archivářka muzea v Českém Dubě paní Nejedlová a jak mi tuto informaci přeposlal Arnošt Drapák, hlasů „ja“ bylo 164, hlasů „nein“ bylo 5. Mohli bychom říci – nic moc. Ale nemůžeme soudit ani odsuzovat. A kdo bylo těch pět statečných, to se už samozřejmě také nikdy nedovíme.

Druhým takovým těžkým rozhodováním bylo tzv. optování. To se uskutečnilo o něco později na základě Smlouvy mezi Německou říší a

Československou republikou o otázkách státní příslušnosti a optování ze dne 20.listopadu 1938. Pani Anna Sluková o tom v Pamětní knize obce Javorník napsala: „Všichni občané v zabraném území se stali automaticky příslušníky Německé říše. Kdo nechtěl se stát příslušníkem Říše, bylo mu umožněno „optovat“. Mohl podat vyplněný formulář na min. vnitra do Prahy nebo do Berlína, kde uvedl, že se chce stát občanem ČSR. Lhůta podání byla do konce března 1939“.

Lze si domyslet, že toto rozhodování bylo ještě mnohem obtížnější než to ve volbách. Bylo totiž již zcela adresné a dalo se domyslet, že může mít i závažnější důsledky. Zcela ve smyslu výše uvedených Henleinových vyhrůžek. A důsledky, pokud se někdo rozhodl, že chce být občanem ČSR a ne Německa a optování přes nejružnější překážky kladené německou stranou takto uskutečnil, se pak skutečně po nějaké době projevily.

Takže se stalo, že my – Vanerovi – jsme pak po nějaké době, již v průběhu války, dostali oficiální vyrozumění, že budeme v budoucnosti přesídlení na území Protektorátu Böhmen und Mähren, a to konkrétně do obce Načeradec (co je na Vlašimsku, pod Blaníkem). Z čehož je zřejmé, že otec nechtěl zůstat říšskoněmeckým občanem a rozhodl se optovat pro občanství ČSR. To se pak po 15.březnu 1939 změnilo na občanství Protektorátu a my bychom tak tím přesídlením zcela logicky dostali to, co jsme chtěli. Neboť na území samotné Velkoněmecké říše neměli cizí občané jakožto řádní plnoprávní občané co pohledávat.

Stejně vyrozumění dostali i Kotkovi. Lišilo se jen místem určení: pro ně to byl Javorník u Vysokého Mýta. Pan Kotek se tedy zachoval stejně jako můj otec. Oba tito muži patřili pak také k nejaktivnějším v událostech posledních dnů války a okupace, jak o tom bude řeč později. .

O jiných rodinách nic nevím, ani těch z Javorníka, ani z jiných podještědských obcí. Ale předpokládám, že těch, kteří se při tom optování hlásili k občanství ČSR bylo víc a že také dostali příslušné vyrozumění o přesídlení.

Celkově – podle jednoho článku na internetu – optovalo na základě uvedené Smlouvy 512.793 Čechů (rozumí se včetně rodinných příslušníků). Z nich se kolem 291.000, tedy zhruba 57%, rozhodlo pro československé (a následně tedy protektorátní) občanství a kolem 174.000, tedy zhruba 34% pro občanství říšskoněmecké. O osudu dalších asi 47.000, tedy přibližně 9% se tam nic neuvádí.

Jen menšina Čechů, postižených tou brutální anexí českých a moravských pohraničních území, se tedy takzvaně „dala k Němcům“. Pokud jde o pohnutky, které je k tomu vedly, tak to rozhodně v naprosté většině případů nebyly nějaké aktivní proněmecké či dokonce pronacistické postoje, ale hlavní roli tu zřejmě hrála obava ze ztráty

majetku, vlastního hospodářství a tedy prostředků obživy. Dále to pak mohly být úvahy o potřebě nějak přežít, víra či naděje, že ta poroba nebude mít dlouhého trvání atp. Tak jak tomu ostatně bylo či bývalo i v jiných obdobných situacích.

Obecně je možno v těchto souvislostech ještě připomenout celkový hrůzný genocidní Heidrichův plán – na popud a s požehnáním Hitlera - co vůbec s těmi Čechy po vítězné válce. Počítalo se s částečným poněmčením jisté skupiny vyhovujících, ale pak už převážně jen s vystěhováním za hranice Evropy a s likvidací. Neboť, jak pravil Heidrich 1.října 1941, několik dní po svém nástupu do funkce říšského protektora ve Španělském sále pražského hradu v neveřejném projevu ke svým soukmenovcům: „Český národ nebude mít po skončení války na mapě *nové Evropy* místo“. Jak to nakonec dopadlo i s ním i s tím jeho plánem a díky čemu a komu se nakonec podařilo společným úsilím to všechno zmařit je známo. Stejně jako to, kolik životů si to vyžádalo tady doma a jaké miliony obětí na straně jiných národů ta válka stála. K historickým ponaučením pak patří i to, jak se původní mnichovské dohody a na ně navazující Hitlerovy, Heidrichovy a Henleinovy přesídlovací plány změnilы nakonec ve svůj pravý opak. Jak tomu ostatně v dějinách už nejednou bylo. Kdo seje vítr, sklízí bouři, kdo chce kam, pomozme mu tam, připomíná i teta Kteřina ze Saturnina. Co životů a nezměrného strádání to vše ale přineslo.

Leč, je na čase přejít teď už v mých vzpomínkách k další kapitole. Bude to sice také ještě historie, z části i dost vzdálená, ale v jádru již jen naše rodinná.

Vanerové v Podještědí aneb jeden z dodnes trvajících následků třicetileté války

Naše české Podještědí je – historicky vzato a kromě všeho jiného – i rodným krajem všech zdejších a i porůznu se po vlastech českých rozprchnuvších Vanerů, Vannerů a Wannerů. Tedy měřeno po meči.

Historie tu začíná u jistého švédského vojáka, kterého tu zanechali, (prý) raněného, udatní Švédové někdy koncem třicetileté války. A stalo se to (prý) ve dvoře v Domaslavicích, patřícímu k českodubskému panství. Tedy nedaleko od Javorníka, tam, kde ústí

javornický potok do potoka rašovského a kde ten panský dvůr a nedaleko – snad později - i mlýn měly sídlo.

Takto to alespoň o tom raněném Švédovi vyprávěl otcí , ještě když chodil ve Světlé do školy, tamní pan farář, když mu před tím řekl:“Tvůj pradědek byl Švejda“.

Ty Domaslavice se mi zdají být docela logické, protože tudy dost nepochybně vedla již tehdy cesta, spojujících české vnitrozemí nejen s tehdy významným Valdštejnovým Frýdlantem, ale i s Lužicí a která dál směřovala na Braniborsko a Pomořansko, až k Baltu. Od Domaslavic dále tímto severním směrem, přes kopce a pak dolů k Liberci, byly ale již tehdy zřejmě cesty dvě. Jedna vedla přímo, přes Proseč a Rašovku, druhá trochu oklikou, s menším stoupáním, přes Hodkovice a Záskalí nebo Jeřmanice. Tak jak je tomu ostatně i dosud.

A tak si můžeme třeba představovat – popustíme na chvíli uzdu fantazii – že právě tudy, přes Mnichovo Hradiště, Český Dub a Domaslavice, ubírali se či snad i pospíchali po té bitvě v na Karlově mostě v Praze, oficiálně poslední v tom oficiálně posledním roce třicetileté války 1648, poražení Švédové zpátky zase domů do Švédska. I s hojnou kořistí z bohatých sbírek císaře Rudolfa, ba i jinou. No a jak tak šli a jeli, tak jeden z nich, nějaký Wanner, dál do těch našich kopců pro nějaké to své zranění z pražské šarvátky už nemohl, pro ostatní byl přítěží, do Švédska by se živý už stejně nedostal a tak ho tam v tom dvoře v Domaslavicích nechali. Možná i s několika stříbrňáky. Tam o něj ženské z milosrdenství pečovaly a on se uzdravil. A když se uzdravil a kamarádi už byli dávno někde na Baltu, tak tam i zůstal. A pak se i oženil. A tak jsme tady. Amen.

Vlastně amen ještě ne, protože v těch svých představách můžeme ještě chvíli pokračovat. Třeba poněkud odlehčeně, až bych se za ten žánr měl skoro stydět. Ale co, nestydí se ani jiní.

Je totiž podle toho předchozího docela možné, že naší prabábou byla právě jedna z těch pečovatelek (viz nejeden filmový příběh, třeba ten o Nšo-či a Old Shaterhandovi), totiž tamější šafářovic Andulka. On sice si na ní myslel jeden mládenec někde z okolí, syn nějakého rychtáře či co, třeba právě z nedalekého Javorníka, kde se tou dobou už také hospodařilo a ten na svém vraném koníčku za ní k tomu dvoru – dvorečku jezdil. Jenže, když tam pak jednou ten dvůr už i třikrát objel a kůň se na vrata vzpínal, tak mu ta Andulka ta vrata ne a neotevřela. Protože tam už měla toho Švéda. A docela se do něj už zakoukala.

Byl to přece jen voják, jistě udatný a po tom vyléčení zase i docela pohledný, světa znalý, možná i nějaká ta šarže, takže vůbec perspektivní. Což se pak i prokázalo, protože ten Wanner se posléze stal na českodubském panství (nějakým) správcem. To vše vzal samozřejmě v potaz i otec šafář, a tak byla svatba. To, že ten ženich trochu kulhal a

celý život pak měl potíže s češtinou, to už není vůbec důležité. Ostatně na panství i v Dubě na zámku se hlavně stejně jen němčilo, což mu bylo bližší, protože před tím v Sasku z té němčiny něco pochytíl. A u toho správování toho pěšky taky moc nenachodil. A tak obojí až zas tak moc nevadilo.

A pro toho mládence – abychom na něj nezapomněli – byl tím pádem ten šafářův dvůr - dvoreček opravdu nešťastný a tak o tom také složil tu sladkohořkobilnou písničku. Ale nějak se s tím výsledkem nemohl smířit, divočel, nadával tomu Švédovi do prašivých cizáků, konal k tomu dvoru neustálé nájezdy, možná ho i napadlo, že ho podpálí, takže mu nakonec toho vraného koně zrekvírovali pro důležitější potřeby českodubského panství – tedy, aby ten nový pan správce měl na čem jezdit. A taky mu řekli, aby si dal majzla, že by taky mohl skončit na šibenici. Jak to bylo dál, to už nikdo neví a taky se nedoví. Ale možná pak měl ten mládenec v tom Javorníku ještě nějaké potomky.

Tak a teď teprve amen. Teprve teď je ta pohádka o našem původu celá.

I když ani teď ne. Ono to totiž s tou Andulkou a tím mládcem mohlo být i docela jinak. A je to také pravděpodobnější. Ten mládenec tam sice byl, ale pocházel z chudé chaloupky v podhůří, do dvora chodil na robotu a pak tam i sloužil. A tak se s Andulkou často vídali, do očí se dívali, jiskřičky přeskakovaly až se zamilovali. Ona ho měla opravdu ráda, až tak, že by jí ani ta jeho chudoba nevadila a do té chaloupky by se s ním nastěhovala. Ne tak ovšem otec šafář. Ten o tom nechtěl ani slyšet a docela drsně to dával najevo. Když se tam pak objevil ten Švéd a docela se uzdravil a bylo zřejmé, že by to mohla být dobrá partie, tak si jednou Andulku zavolal a pravil: „Vezmeš si toho Švéda a basta. Nějak se domluvíte, však v posteli... A toho pacholka už tady neuvidíš!“ A žádný pláč nepomohl, žádné prosby na kolenou nezabraly, jak otec rozhodl, tak se i stalo.

Stopy toho nešťastného mládence pak někde zmizely, nejspíš někde v císařském vojsku, jehož řady v té válce značně prořídly. Říkalo se ale také něco o tom, že v té době začal někdo v podhůří přepadávat pocestné. Že by se ale ten mládenec až tak změnil, že by dokonce pak bylo podle něho pojmenováno i to místo jako Padouchov, to se mi nechce věřit. Stejně jako tomu, že takový otec – hrubián by byl také jedním z našich předků.

Takže je tu ještě třetí nebo kolikátá možnost, že totiž žádná šafářovic Andulka tou naší prabábou nebyla. To je možná nejvíc pravděpodobné, ale mně se to tak vůbec nelíbí. V tom případě si ovšem nějaký ten jiný příběh už musí vymyslet každý sám.

Jak to s tím naším švédským praotcem Wannerem a tím jeho ženěním doopravdy bylo, to se už samozřejmě nikdy nedozvíme. A také

těžko zjistíme, zda to příjmení bylo původně skutečně Wanner, protože originál švédsky to mohl být klidně jen Vänér, tak jak se tam u nich ve Švédsku jmenuje třeba i to jejich největší jezero – Vänern. A že teprve v dalších oficiálních rakouských záznamech z toho vznikl ten Wanner. Ale to už by byly zase jen další dohady. Takže toho už nechám a pokusím se přece jen o trochu serióznější pohled.

Jak se ten náš prapředeek s velkou pravděpodobností v tom našem Podještědí ocitl, lze usuzovat podle konkrétních historických událostí, tak jak o tom podle dochovaných pramenů pojednávají autoři již zmíněné publikace „Český Dub“ (na str. 39-41).

Takže ve zkratce. Švédové, různé velké složky jejich armády, ocitali se v době třicetileté války v našem kraji poměrně často. Všechny ty jejich „návštěvy“ začaly ovšem až po Valdštejnově smrti koncem února 1634. Do té doby si jaksi na to Valdštejnovu frýdlantské vévodství, kam od roku 1622 patřilo i dubské panství, netroufli.

První nájezd se konal už v létě 1634, kdy do Hodkovic dorazilo 1000 švédských jezdců a požadovali potraviny i z Dubu a okolí.

V roce 1639 armáda generála Banéra (jen podobné jméno, nic víc) obsadila značnou část severních Čech, včetně Podještědí a ta okupace trvala několik měsíců. Rozumí se s příslušnými rekvizicemi potravinových zdrojů. Pak ale byli Švédové vytlačeni rakouskou císařskou armádou (která ovšem musela být rovněž zásobena i z místních zdrojů) a stáhli se do Lužice.

Odtud pak v roce 1640 vyjížděli znovu za kořistí i hluboko do Čech i do Podještědí.

V roce 1641 v květnu vtrhlo 450 švédských jezdců z Lužice až do Dubu, ten vypálili a při návratu vyplenili i Liberec (tehdy asi jen malé sídlo, si myslím).

V listopadu 1642 se konal nový nájezd Švédů do Podještědí a na Turnovsko.

V roce 1643 od dubna do června obsadila vojska generála Torstensonova celé Podještědí, Pojizeří a Bolešlavsko, až je zase císařské vojsko vytlačilo.

V roce 1645 na podzim zase pro změnu Švédové vyhnali císařské vojsko a obsadili celé Liberecko a pak na jaře 1646 i Dubsko.

Takže taková docela přetlačovaná. Nedá mi to, abych v této souvislosti nevzpomenul na jednu starou slovenskou anekdotu o tom, jak za Slovenského národního povstání bojovali partyzáni a Němci o jednu dolinu: nejprve Němci vyhnali partyzány, druhý den zase partyzáni vyhnali Němce, třetí den zase Němci vyhnali partyzány a pak oni zase Němce. A tak to ještě chvíli pokračovalo. Až to – praví anekdota – přestalo už místního hájníka bavit, docela se na..., že mu pořád plaší zvěř a „vyhnal ich všetkých“. Tady ovšem tenkrát, v těch tahanicích

mezi Švédy a císařským vojskem, žádný takový hájník nebyl, hlavně proto, že Valdštejna Habsburkové zavčas odstranili, aby se přece jenom náhodou nestal českým králem a tak na to ten náš kraj secsakramentsky doplácel.

Na závěr o těch švédských nájezdech autoři uvedené publikace píší:

„Jejich opěrným bodem pro celou naši oblast byl tehdy především Frýdlant, z něhož drželi v šachu široké okolí a vymáhali potraviny a peníze ze všech okolních panství.

V tomto období dospěla u nás třicetiletá válka již do stadia, kdy obě válčící strany střídavými nájezdy vydíraly městské a venkovské obyvatelstvo až do úplného zbídačení. Konec tomu měl udělat vestfálský mír, uzavřený v roce 1648, ale Švédové procházeli naším krajem i nadále a opustili ho až v roce 1649. V té době bylo Dubsko zcela zruinováno“(str41).

Tož tak. Je tedy velice pravděpodobné, ba téměř jisté, že ten náš praotec Wanner (či Väner) tady právě při těchto nájezdech někde zkysnul, asi tedy v těch Domaslavicích, a pak se i zaopatřil. A můžeme se zase jen dohadovat kdy, při kterém nájezdu to bylo. Nejspíš až někdy ke konci. A kdo to byl, jaký byl a jak se choval? Možná to byl ještě nějaký mladík, jak se mi o tom jednou zdálo, třeba nějaký venkovan nebo rybář, možná zrovna od toho jezera Vänern. Nebo to byl naopak nějaký již postarší brigádýr, třeba i z významnějšího rodu, čímž bychom i my tím pádem nebyli zase až tak plebejského původu.

Kdo ví a nemá smysl o tom meditovat. A nemáme ani důvod ho za samotné to válčení nějak zatracovat. Když už král Gustav Adolf rozkázal – stejně jako od nepaměti to dělali jiní králové, císařové, vůdci a náčelníci – tak se šlo a válčilo se vším, co k tomu patří. Ale nemáme také ani důvod se jeho statečným bojem nebo i rekvizicemi domácího skotu a jinými náležitostmi válečných tažení nějak chvástat. Byť to bylo i tažení proti římskokatolické církvi a Habsburkům jako odpověď zase na to jejich tažení proti kacírským a stále ještě rebelujícím Čechům a dalším evropským protestantům. Vynechám-li ty mocenské zájmy.

Zůstanu tedy jen u toho výsledku. A ten je takový, že náš švédský prapředeck tady opravdu zůstal a na dubském panství byl pak správcem. Takto se to traduje a jednou před lety mi to bylo zcela náhodou doloženo i z jiné strany. Na mou kancelář kdosi zaklepal, vešel postarší muž a pravil: „Vidím tady na dveřích vizitku se jménem Josef Vaner. To jste vy?“ Říkám, že ano a on pokračoval: „Tak dovolte, abych se také představil – profesor Wanner, Vysoká škola zemědělská. Můj prapředeck byl Švéd a po třicetileté válce byl správcem na českodubském panství. Předpokládám, že Váš taky.“ A tak jsme se shodli – i na tom

původu i na pravděpodobných okolnostech dvojího psaní toho příjmení, jak o tom bude ještě řeč.

Ale ještě k těm Švédům. Po těch válečných taženích jich tu zůstalo, či spíše muselo zůstat, více, jejich jména se ovšem často nezachovala, a tak z jejich potomků se posléze stali prostě jen Švejdové nebo i Švejdíci. To pak v tereziánské matriční reformě, o které bude ještě řeč, bylo i patřičně jakožto příjmení úředně zakotveno. Sám jednoho přítele Švejdu také mám.

Potomci správce Wannera se pak v tom našem Podještědí pořád nějak zachovávali, množili, stěhovali, a ocitli se tak i ve světelské farnosti. Tam se také v příslušných matrikách stali z Wannery Vannerové a posléze Vanerové. A byli tak i formálně písmenně počestěni.

První – možná zatím, možná vůbec – nejstarší archivně doložená zmínka o rodu Vanerů v Podještědí, konkrétně ve světelské farnosti, je zaznamenána v knize „Okres českodubský Josefa Škody“, kterou vydal v roce 2012 MUDr Zdeněk Jodas z Českého Dubu. V ní písmák Josef Škoda (1851-1921) ze samoty Janovice nedaleko Českého Dubu sepsal všechny vlastníky – držitele domů v celém okrese českodubském v jeho hranicích z roku 1850, tak jak hluboko bylo lze do historie zajít. A zde v rámci majitelů domů v obci Světlá pod Ještědem jsou uvedeny dvě rodiny Vanerů, tedy přesněji Vannerů. Konkrétní znění záznamu je toto: „Číslo 9. Léta 1759 Václav Vanner koupil chalupu od otce. Léta 1785 (ji) koupil Václav Vanner. Léta 1813 koupil Mikuláš Vanner. Číslo 12. Vlastník Jan Vanner. Léta 1777 koupil chalupu Jan Vanner. Léta 1832 koupil Jan Vanner“. Pak stopa Vannerů mizí, žádné další majetkové záznamy uvedeny nejsou.

Vanerové z českodubské farnosti zůstali ovšem i nadále Wannery, a několik je jich až dosud registrováno v Praze. Celkový výsledek je takový, že podle nedávných statistických údajů bylo na území ČR na počátku roku 2010 registrováno celkem 62 Vanerů, z toho zhruba polovina na liberecku, Wannery bylo 7, všichni v Praze a Vannerů 2, jeden v Praze a jeden v Klatovech. Počet žijících přímých ženských potomků bohužel zjistit nejde.

Podle údajů z matriky, týkajících se světelského dědy, proběhlo to „firemní“ počestění rozhodně dříve než v polovině 19.století, kdy už vrcholilo národní obrození a kdy na Světlou jezdila se svým mužem profesorem Mužákem, světelským rodákem, jeho vlastenecky upřímná a české věci oddaná žena Johana Rottová. Ta nám pak, jak víme, jako spisovatelka Karolína Světlá zanechala o životě a lidech tohoto našeho koutku světa mnoho krásného beletristického vyprávění.

Je tak možné ba pravděpodobné, že transkripce našeho příjmení se udála o dost dříve, a sice v rámci reforem císařovny Marie Terezie z roku 1775, kdy bylo zavedeno i povinné používání příjmení. Tedy pokud ho dotyčná osoba ještě formálně neměla. Což se Wannerů, kteří tu již tehdy pobývali více než sto let, netýkalo. Týkalo se to ale většiny jiných lidí. Právě z té doby pocházejí stvrzená nebo stanovená příjmení všech těch Nováků, Novotných, Kovářů, Truhlářů, Hořeních, Dolejších, Černých, Bílých, Veselých, Smutných, Sluků, Škodů, Třešňáků, Kotků atd.atd.atd. Včetně těch příjmení ne příliš lichotivých, ba i sprostónárodních, jak se komu právě říkalo. Tak jak o tom skvostně a vtípně pojednává třeba Pavel Eisner v jedné kapitole své velkolepé apoteózy českého jazyka „Chrám i tvrz“.

Pomineme-li tuto lingvistickou stránku věci, tak reálně, společensky a i geneticky vzato, díky zpravidla jen českým podještědským disponibilním nevěstám, došlo k tomu počestění Wannerů jistě o dost dříve, než se v matrikách objevili Vanerové. No a dnes po těch, řekněme, dvanácti-třinácti generacích jsou ty původní maskulinní švédské geny asi již v naprosto mizivé menšině. Ale kdo ví, jak to tam u nich, u těch genů, chodí.

Pokud jde o naši rodinu, tak z toho mnohogeneračního rodokmenného vývoje po Vanerovské linii je nám ze zatímního matričního pátrání známa jen ta více méně nedávná světelská minulost A o ní známe vlastně také jen některá základní fakta. Víme tedy, že světelský děda Karel Vaner, narozený v roce 1853, byl synem zase Karla Vanera, chalupníka ze Světlé, a Kateřiny Šrýtrové z Rozstání. Sám se pak oženil s Marií Škodovou z Vesce. Ta se narodila v roce 1857 a byla dcerou tamního chalupníka Petra Škody a Josefy Třešňákové rovněž z Vesce.

Pokud bychom tomu snad chtěli přikládat nějaký význam, tak je zajímavé, že děda s babičkou, tedy ti světelští, se narodili ve stejnou dobu, o vánocích: děda na Hod boží, 25.12. a babička o čtyři roky později na Štěpána 26.12. Že by jim to ale přineslo nějaké štěstí, to se říci nedá, i když na dětech – na rozdíl od toho také vánočního betlémského vzoru – jim bylo naděleno víc než dost. Světlo světa z tohoto manželství spatřilo celkem 10 dětí.

Z těch 10 dětí se ovšem dospělosti dožily jen čtyři, šest jich zemřelo již v raném dětském nebo kojeneckém věku. A z těch čtyř dospělých potomků měli pak ovšem jen dva i další rodinné pokračování: prvorozená Milada Marie (1877) a pak náš otec, který se zase narodil jako poslední o 24 let později v roce 1901. Milada Marie byla provdaná

Bulířová a měla tři děti, které se dožily dospělosti. O nich a o jejich osudech v Liberci bude řeč někdy později.

Dva prostřední sourozenci, Ferdinand, narozený 1886 a Karel, narozený 1892, se stali obětí 1.světové války. Karel padl až na samém konci války v roce 1918 a Ferdinand, Ferda, kterého měl otec velmi rád, zmizel někde v tom válečném šílenství beze stopy.

Vždy, když mě k těmto dvěma zavedou myšlenky, pocítím smutek a zlost. A vzpomenu si na Švejka, jak předpovídal, co se asi stane po tom mordu arcivévody Ferdinanda v Sarajevu. Že císař pán jistě řekne: „Zabili jste mně strejčka, tak tady máte přes držku!“ A mně by se zase chtělo říct na adresu všech těch Habsburků a dalších císařů pánů: „Zabili jste mi dva strejčky, tak tady máte dvakrát přes držku!“ Leč nic se nedá vrátit a za ty oprávněné facky uštědřené těm válečným zločincům byl bych dnes dozajista spravedlivě potrestán – přinejmenším za napadení úřední osoby. Ale zasloužili by si to . A nejen to. A nejen ti dávní.

Světelský děda je v té matrice zapsán jako nájemník a honec. Jeho rodina tedy už neměla svůj domek, ale žili někde v podnájmu. Od otce mi o tom ale není nic bližšího známo.

Děda co do zaměstnání či způsobu obživy byl tedy klasifikován jako honec. Co všechno to kromě jiných příležitostných prací obnášelo to nevím, ale jisté je, že byl honec husí. Což souviselo s tím, že Světlá byla svého času docela známá jako místo, kde se v hojné míře chovaly husy. Hlavně v té závěrečné fázi jejich života. Konkrétně to bylo tak, že se celá jejich stáda přiháněla z kraje (od Turnova, od Hradiště) a zde se pak doma dokrmovaly. Hlavně co do potřebné sádelnatosti. Většinou v posledních dvou měsících roku se pak jejich osud naplnil, husy se zabily, oškubaly a v koších či krosnách se odnášely na prodej do „Liberka“ i dál.

Děda byl tedy ten nebo jedním z těch, kdo ta stáda husí na Světlou přiháněl. Musel na to mít nějaké figle, osvědčenou techniku, neboť jak jinak si představit, že se celá ta husí karavana pěkně celá a ve zdraví někde až z docela vzdálených obcí za Českým Dubem dostala až na Světlou. O této dědově činnosti existoval u nás také i docela zřetelný doklad: fotografie, na které byl zvěčněn s dlouhou holí v ruce a s velkým stádem těch hus. Fotka se ale bohužel někde nenávratně ztratila.

Není také vyloučeno, spíš je to dost pravděpodobné, že děda byl pak i jedním z těch, kdo ty husy odnášel „za kopec“ na prodej. V každém případě otec se o jedné takové společné cestě, z doby, kdy byl ještě docela mladý, zmiňoval. Byla prý kvůli velice špatnému počasí, které je zastihlo nahoře v kopcích i docela nebezpečná, až se báli jak to dopadne. A proto si ji také tak dobře pamatoval.

Všechno to řečené, uvedené základní matriční záznamy (zachycující i vysokou úmrtnost dětí) a další skutečnosti, byť otcem jen spoře vzpomínané, svědčí o tom, že dědova světelská rodina se nacházela na té nejspodnější příčce vesnického sociálního žebříčku. Patřilo sem i to, že otec, sotva ukončil na počátku 1.světové války obecnou školu, musel v zájmu obživy odejít z domu a jít do služby na jakýsi statek někde u Turnova či ještě dál v kraji, jen za stravu a ubytování na špýchaře ve stodole.

Toto sociální postavení, tedy v rámci tzv. vesnické chudiny, se nijak zřetelně nezměnilo ani po válce a mělo pak svoje pokračování – i když v trochu vylepšené podobě – i u nás v Javorníku. Spolu i s jinými rodinami. Je proto zcela pochopitelné, že toto vše se také odrazilo - a to výrazně a jednoznačně – i na otcových životních postojích. O tom bude ale zase řeč až o dost později.

O dalších rodokmenově-příbuzenských vztazích, tentokrát ze strany maminky, bude také řeč až později, až si trochu víc přiblížíme i mnohé to javornické obyvatelstvo. V každém případě tady ale platí, že kdybychom si dnes bez nějakého dalšího a vytrvalejšího pátrání ve starých a ještě starších matrikách chtěli sestavit a namalovat nějaký rodokmen naší rodiny (což je teď populární), tak by byl dost jednoduchý. Měl by ale na rozdíl od mnohých jiných rodin, posuzováno po mužské linii, dost jistý ten hlavní kořen, ze kterého kmen začal vyrůstat. Jenže pak dlouho nic, až nějaké ty poslední větve. Ale smutní z toho být nemusíme, zvláště vezmeme-li v úvahu všechno to, o čem bude pojednávat – poněkud obecněji a snad i na odlehčenou – další kapitolka „o těch rodokmenech“.

Musím ovšem upozornit, že ta kapitolka bude poněkud větší odbočení od vlastního tématu. S Javorníkem a mým dětstvím to nemá nic společného a je tudíž možné to i přeskočit. Mně se to sem ovšem vloudilo, jsa zatížen i různými obecnějšími naučnými zájmy, ba i se sklonem k lecjakému filozofování. Ale třeba se v tom dá najít i nějaké poučení nebo alespoň připomenutí některých školních vědomostí.

Před tím rozjímáním o rodokmenech a dalších s tím souvisejících záležitostech, vloudil se mi sem dodatečně ovšem ještě jeden návrat k rodu Wannerů – Vanerů. A sice o jeho příslušníku nejslavnějším či alespoň nejznámějším, alespoň tedy v určitém okruhu a v určité době. Přesněji řečeno jde o příslušníka, po předcích z té dubské a později pražské větve Wannerů, tak jak o nich byla již zmínka. Tou dotyčnou byla herečka Jožka Vanerová.

Jožka Vanerová se narodila jako Josefa Wannerová 19.března 1885 v Praze do tehdy prý známé rodiny c.k. poručíka Augustina

Wannera. Měla tři sestry a staršího bratra A.F. Wannera (1882-1954), který byl známý fotograf a jednu dobu byl i „dvorním“ fotografem prezidenta T.G.Masaryka. A měl – pravděpodobně ještě s nějakým dalším Vanerem – prý také známý fotoateliér na Žižkově. (Soudím tak podle toho, že někdy na počátku šedesátých let, již tady v Praze, byl jsem telefonicky dotazován nějakou zřejmě již starší paní, zda nejsem nějak spřízněn s bratry Vanery co měli na Žižkově fotoateliér nebo zda o nich něco nevím. Podobně jsem byl před pár lety dotazován i na uvedenou Jožku Vanerovou, tentokrát studentem filmové fakulty, který měl za úkol zpracovat její životopis a hereckou dráhu. Což splnil a všechno, co je zde o ní psáno pochází právě z tohoto zdroje).

Jožka Vanerová zahájila svoji hereckou kariéru jako sedmnáctiletá v roce 1902 a to nejprve jako subreta v kabaretních a revuálních pořadech. V roce 1906 získala angažmá v divadle v Plzni a od té doby až do roku 1959 působila v celé řadě divadel v Čechách a v Praze. Ve filmu se objevila poprvé v roce 1920 ve svých pětatřiceti letech v jednom němém filmu a pak v roce 1921 měla malou roli v prvním filmovém přepisu Babičky.

Nejúspěšnější a nejznámější se stala díky svým dvěma rolím po boku Hugo Haase. První byla paní Načeradcová ve filmu MUŽI V OFFSIDU z roku 1931. Film měl velký úspěch (a trvá dodnes) a tak hned následující rok bylo natočeno jeho volné pokračování NAČERADEC, KRÁL KIBICŮ, kde Jožka Vanerová hrála opět paní Načeradcovou, a tato role se také stala její největší a nejznámější. Po roce 1932 již ale žádnou další roli ve filmu nezískala, jak víme nastoupila i celá plejáda nových hereček, a tak dál působila jen v divadlech. Po ukončení svého posledního angažmá v Městském oblastním divadle v Kolíně a odchodu do důchodu v roce 1959 (ve svých 74 letech) se pak již zcela vytratila z povědomí diváků. Žila v ústraní a zemřela 27.září 1979 v pražském strašnickém domově důchodců ve věku devadesáti čtyř let. Něco bližšího, třeba o jejím rodinném životě (snad jen, že měla jednu dceru) se tomu studentovi vypátrat nepodařilo. Zdroj je na internetu na adrese Jožka Vanerová.

Tak to by snad bylo k těm dřívějším Vanerům a Wannerům asi tak všechno. A zatoulám se tedy teď dál k těm rodokmenům vůbec a tím i do minulosti až neskutečně dávno.

Trochu rozjímání o rodokmenech, dlouhodobém genetickém mixu, některých jeho neblahých důsledcích jakož i o nekonečném řetězu předků

Ono je to s těmi rodokmeny – pokud mám na mysli formálně doložitelný záznam a příslušné grafické či dokonce výtvarné zobrazení – poněkud zapeklité. A to hlavně ze dvou důvodů. Za prvé se nám velice rychle zvyšuje počet našich předků, takže i velké plátno nemusí časem stačit. Za druhé příslušné matriční záznamy nejsou vždy k dispozici, a tak začínají vznikat mezery. To platí zejména pro dobu před zmíněnou tereziánskou reformou. Tady se budou ve většině případů stopy zcela ztrácet. Tedy pokud zrovna nejsme potomky nějakého královského nebo dostatečně významného šlechtického rodu. Nebo tu nejsou nějakým jiným řízením osudu zachované nějaké stopy třeba typu našeho švédského předka.

V každém případě, čím dále do minulosti se zde chceme dostat, tím více se tu budou objevovat jen určitá torza, sledující navíc také jen určitou linii, zpravidla tu otcovskou. Což, geneticky vzato, vůbec nemusí být ve vztahu k nám ta linie hlavní. Plně identifikovaných předků ve všech relevantních směrech začne rychle ubývat, začnou se již poměrně brzy objevovat prázdné rámečky a těch bude čím dál víc. Pro nás to budou jen prázdné rámečky – tedy pokud je tam příslušně zakreslíme – ale ti lidé tu byli a žili. A kolik že jich bylo – tedy kam až chceme dohlédnout?

Tak to zkusme trochu spočítat a třeba se i pobavíme nebo i poučíme. A začít můžeme rázně vědecky, to znamená, že si dáme určité předpoklady.

Budeme předpokládat 1) že všichni naši předkové – rozumí se obojího pohlaví – byli důsledně monogamní, 2) že jedinci, uzavírající manželství nebo i mimo něj zplodivší dítě, nebyli nijak příbuzní a 3) že v průběhu každého století směrem do minulosti se vystřídaly 4 generace.

V tom případě, když to teď vezmu na sebe a ustanovím se za vrchol nějaké té generační pyramidy a budu počítat, že jsem od doby, kdy náš švédský předek tu jako první v řadě založil Vanerovský rod, tedy od poloviny 17.století, že jsem tedy, řekněme, třináctá generace, pak za daných předpokladů tvořilo v inkriminované době spolu s tím rodovým patriarchou základnu té pyramidy celkem 2048 mužů a 2048 žen, neboť máme 2 rodiče, 4 prarodiče, 8 praprarodičů atd.atd. Takže v té minus třinácté resp. první generaci se dobereme k celkovému číslu

4096 našich prapředků, ergo genetických předchůdců, Jako (Väner) Wanner – Vaner jsem sice od té doby třináctý, ale třináctý jsem i ve všech dalších 4095 případech. Jenže o této naprosté většině mých tehdejších „prvních“ předchůdců nevím zhola nic. (Až na tu šafářovic Andulku, ale i to není jisté).

Takže, když to vezmeme takhle historicky, tak jsme každý – v rámci našeho živočišného druhu homo sapiens – docela solidní genový mix. A pokud bychom se takto ještě dál nořili do minulosti, tak bychom zjistili, že za daných předpokladů bychom třeba v době vlády císaře a krále Karla IV. museli už mít více svých prapředků, než zde v Čechách vůbec žilo obyvatel. A někdy v době panování krále Přemysla Otakara I. by těch prapředků už muselo být více, než tehdy žilo lidí na celé zeměkouli.

Je tedy jisté, že takhle to být nemůže a že je někde chyba. A ta chyba je celkem evidentní a v rámci této úvahy spočívá v tom, že neplatí první dva uvedené předpoklady. A zejména ten druhý. Což je ovšem dávno známé. Jsme všichni, v té či oné míře a stále zřetelněji a nesporněji směrem do minulosti, potomci příbuzných. I když naši mužní předci v četných válkách a jiných výbojích či obchodních a jiných – dnes bychom řekli služebních- cestách se snažili seč mohli tomu předcházet. Později tak činilo i širší povědomí a v našich podmínkách i venkovští faráři.

Nicméně se to vždy dostatečně nedařilo a protože míšení genů zejména u blízkých příbuzných má, jak známo, často neblahé důsledky, tak i hlavní závěr z toho všeho je dost evidentní. Pokud to každého hned nenapadne, tak s nadějí, že trocha ironie a nadsázky snad nikoho nezabije a také s naléhavou prosbou, aby nebyl nikdo vztahovačný, si ho dovolím zde uvést – je to masový výskyt blbosti. V té či oné podobě, v tom či onom rozsahu. U někoho jen málo, u jiného v míře vrchovaté.

Pole blbosti je nedohledné a rozmanitost veliká. Celé knihy se o tom dají psát a píší. A scénáře pro komedie i tragedie a reportáže nejrůznější... A pro nejeden byznys je to zlatý důl a pro reklamu rajská černozem. A cožpak si snad každý z nás – spíš ovšem jen tak pro sebe - někdy neřekl: já blbec... jsem já to ale vůl....já husa pitomá...? Jen skuteční blbci a magoři takové sebereflexi nepodléhají.

Nutno ovšem podotknout, že blbost si nelze plést s neznalostí. Ta se dá při dobré vůli napravit, blbost nikoliv. Lze se jen nadít, že s tou postupující globalizací se příslušná neblahá genová zátěž, děděná hlavně z té dávné a pradávnejší minulosti, bude zmenšovat. I když...i to vzdálené mísení může dopadnout všelijak. Tak snad - že by se proti tomu neduhu našly nějaké vhodné genové implantáty. Ale na tom zase z konkurenčních důvodů nebudou mít zájem ti méně postižení a hlavně

ti, kteří tento obecný neduh umějí patřičně využívat. Nejspíš to tedy bude muset zase nakonec nějak srovnat sama matička příroda.

Zkrátka, ten náš slavný rod *homo sapiens*, „člověk rozumný“, někdy dokonce označovaný jako „člověk moudrý“(!), má i svou druhou tvář, druhou polovičku a ta už zdaleka není tak vznešená. Jsme i *homo blbiens* a nejednou to dáváme i zřetelně najevo. Třeba v náhledu na společenské dění, ve volbách, v obdivování osob, které si to absolutně nezaslouží atd.

V důsledku této stránky svého dědičného vybavení se lidé stále nechávají rádi oblbovat a jsou ochotni věřit i největším hloupostem, ba i hovadinám. Třeba nesčetným výplodům nejrůznějších astrologů, numerologů, kartářek, sektářských proroků, hlásajících třeba dnes módní konec světa, ale i výplodům mnoha jiných podvodníků či pomatenců. A zapomenout nesmíme ani na bulvár, který je často v tomto směru obzvlášť výživný. A ještě by se dalo pokračovat.

V rámci všeho toho jsou tu pak i nesmysly, které se týkají vůbec samotného vzniku lidstva. V tomto směru – a ovšem nejenom v tomto směru – to měla velmi dlouho a velmi těžké věda, když musela soupeřit s náboženstvím, překonávat nesčetné bludy, které jsou v jeho výkladu světa obsaženy a které – pokud budeme židovsko-křesťansky adresní – čerpají především z Bible.

Takže zkusme teď ještě na chvíli naše předchozí rozjímání o předcích prodloužit dále do minulosti, až daleko před dobu vlády Přemysla Otakara I., kde jsme zatím skončili. A podívejme se, kam až nás může takové rozjímání zavést. Je jisté, že velmi, velmi daleko.

Podle Bible to bude až k Adamovi a Evě, prvním lidem na této Zemi. Ti byli stvořeni Bohem (prý někdy před pouhými deseti tisíci lety!) a měli nejprve dva syny a pak ještě jednoho. A tito synové (všechna konkrétně uváděná jména zde pro stručnost vynechávám) měli zase jen syny. Jak k tomu mohlo dojít není zřejmé, protože žádné dcery, tedy žádné další ženy, se ani tomu prvotnímu páru ani jejich synům, nenarodily. Pak se tam v tom biblickém výkladu ovšem nějaké ženy objevují, aniž je zřejmé, odkud se vzaly. Asi to byly nějaké mimozemšťanky nebo – což se vlastně připouští- byly dodány d'áblem. A jsou – snad i dosud – jeho nástrojem. Nepochybně - jen tak mezi námi- nástrojem velmi zdařilým. Nebýt této jejich spřízněnosti s d'áblem, byl by přece celibát již dávno zrušen.

Když tedy vynechám tyto a i další s nimi spojené nesmyslné báchorky – bohužel mnohdy mnohde ještě zdaleka nepřekonané a nacházející sluchu i víry – a budu se držet toho, co je již vědou nesporně prokázáno a co také napovídá prostý selský rozum, pak nás ten řetěz předků a jejich předků dovede nejprve k počátkům naší identifikace

jakožto „lidí rozumných“, *homo sapiens* někdy před 200.000 lety. Nebo ještě dříve, věda příslušné poznatky čas od času posouvá, většinou ještě dále do minulosti. Tito „lidé rozumní“ byli ovšem už výsledkem předcházejícího dlouhého vývoje celého rodu *homo*, jehož počátky se kladou ještě o několik milionů let zpátky – *homo erectus*, „člověk vzpřímený“, minus 1,8 mil. let, *homo habilis*, „člověk zručný“, minus 2,5 mil. let. Čímž se dostaneme až k nějakému prvotnímu společenství živočišných tvorů, které lze již považovat za počátek lidského rodu. Neboť každý náš předek měl nutně a nevyhnutelně svého předka a ten zase stejně nutně a nevyhnutelně také svého. A tak dále do hlubin věků. Jinak tomu v přírodě ani být nemůže. A ten neskutečně dlouhý řetěz našich předků musel být bez přerušení, jinak bychom tady nebyli.

To prvotní společenství prvotních lidí (tvořené pravděpodobně více skupinami stejného nebo velmi podobného druhu) bylo ovšem malé a tak i příbuzenské vztahy tu byly docela běžné a také mnohem těsnější než potom později. Se všemi těmi důsledky, o kterých již byla řeč. Proto také po dlouhou dobu šel vývoj kupředu – kromě jiných možných vlivů – jen velmi pomalu. A proto se také už tenkrát kradly u sousedů nevěsty. Což vyvolávalo patřičné odpovědi, včetně vzájemného mordování. Samozřejmě, že ne jen kvůli tomu. Byl tu i boj o zdroje, takže nejednou měl rod *homo* – z těchto, ale mnoha jiných příčin – i docela namále. Ale o to tu teď nejde.

Důležité je, že i tito původní a ještě zcela primitivní lidé, měli nutně a nevyhnutelně zase nějaké své předky, obecně řečeno předchůdce. A ti zase své. Byli to nejprve *hominidi* – *australopithecus*, minus 4,5 mil. let, *ardipithecus*, minus 5,8 mil. let a jako zatím nejstarší známý a identifikovaný předchůdce člověka se někdy uvádí *aegyptopithecus*, který žil někdy před 17 miliony lety a vážil asi 5-6 kilogramů. Ale ještě dříve snad to byl *prokonsul africanus* s prvotním výskytem někdy před 23 miliony let.

A tak se tou cestou nazpět evolučním vývojem noříme stále hlouběji do tehdejší živočišné říše, k předkům a prapředkům nás lidí a opic, kteří zase měli nějaké předky-předchůdce. Takže i v éře dinosaurů jsme tu měli nějakého toho svého předka-předchůdce. Bylo to nejspíš nějaké malé tehdejší zvířátko z druhu savců. Které nebo jaké, to zatím věda neví. Nejspíš ne příliš náročné, ale přizpůsobivé, protože přežilo s dalšími nutnými změnami i velice obtížnou dobu po té veliké katastrofě, která sem někdy před 65-80 miliony lety zavítala z vesmíru, zahubila dinosaury a zřejmě ještě i mnoho jiných tehdejších živočichů.

V onom řetězu předků-předchůdců, o nichž ovšem zatím téměř nic nevíme, mohli bychom pak pokračovat i dál, stále hlouběji a ještě hlouběji do nesmírně vzdálené minulosti. Až se po nějakých

stamilionech let vrátíme touto zpáteční cestou z pevniny zase pěkně do moře, kde probíhala ta naše první velká vývojová etapa.

A zde, v tom pravěkém oceánu, jeho mořích a zálivech, se další cestou zpět dostaneme od nějakých těch tehdejších mořských živočichů k určitým primitivním a ještě primitivnějším živým organismům. Až nakonec skončíme u nějakých prapůvodních buněk, které se dokázaly dělit nebo jinak zmnožovat. Čili skončíme u samotného vzniku života zde na této naší matičce Zemi.

Tak až sem nás tedy dovede naše pátrání po předcích. A protože tu jsme, tak jsme jistojistě potomky některé té prapůvodní buňky. Tím pádem je i jisté, že tohle by žádný rodokmen nemohl obsáhnout. A stejně tak je jisté, že kdyby se náhodou ten evoluční vývojový proces, jehož základem je předávání a rozvíjení dědičné genové informace, byl v tom našem řetězu předků a předchůdců někde přetrhl, což se jinak nesčetněkrát stalo, tak tu prostě nejsme. Takže vlastně máme velkou kliku. Nebo jak se to vezme.

Pro úplnost lze ještě připodotknout, že ta cesta zpátky má i od té prvotní buňky a tedy vzniku života jako takového ještě i další a zase i zcela přirozené pokračování. Dál do hlubin věků v miliardách a miliardách let, od vzniku naší planety Země a sluneční soustavy, vzniku naší galaxie a nepřeberného množství jiných součástí vesmíru až k okamžiku samotného vzniku vesmíru v podobě tzv. velkého třesku. A pak – soudím – vede ta cesta ještě dál a dál, protože všemu vždy něco předchází. Ale to už by nebyla řeč o předcích. Takže toto ponecháme i nadále bádání kosmologů, astronomů, fyziků, matematiků a dalších povoláních a vydáme se zase rychle na cestu vpřed, až se ujistíme, že jsme zase sami sebou. A tedy i pány tvorstva a přírody veškeré, jak si stále mylně namlouváme.

Aby nám ale snad nebylo líto, že jsme toho v té dávné minulosti fůru zmeškali a nějak si to nestihli všechno řádně prožít, tak to ta matička příroda zařídila tak, že nám to každému ve stručnosti připomene. Proto si každý z nás celý ten vývojový proces od někdejšího prvotního rozdělení buňky až po hotový lidský produkt pěkně znovu prožijeme – i když jen v nesmírně zjednodušené embryonální podobě a v neskutečně zkrácené době – maximálně 9 měsíců. Tedy od našeho početí po narození. Jenže z toho připomenutí si holt stejně nic nepamatujeme. Pamatuje si to ovšem všechno naše genetická informace v podobě – jak říká věda – dvojité šroubovice kyseliny deoxyribonukleové (DNA). A před ní se tedy sluší nejen smeknout, ale i hluboce se uklonit. Ale to už bych se zase nezodpovědně a také zcela neprofesionálně toulal někde v niterných vrstvách vědy.

Pročež se zase zodpovědně vrátím do doby, kdy už si obvykle něco pamatujeme, do časů dětství, což v našem případě znamená vrátit

se zpět do Javorníka a jeho okolí. A splnit to, co bylo slíbeno, tedy, že hlavně o tom a především o tom to vyprávění, teď již docela rozepsané, bude.

Jenže... Zase se sem chce ještě něco vloudit. A Javorník tak musí znovu ještě chvíli počkat.

Totíž, když se tady teď před chvílí mluvilo o té genetické informaci, o tom přírodním zázraku, jak si všechno pamatuje, co se jako jejím přičiněním má nakonec narodit nebo vyrůst, vynořila se mi ještě jedna tajuplnost. Možná to s tím souvisí, možná ne. To je takový ten pocit, asi vzácný, že jako se nám nebo v nás něco opakuje, něco z dávnější minulosti, ještě před naší existencí, co tu už někdy bylo nebo my jsme někdy někde dřív byli. Což je záležitost obzvlášť přitažlivá pro milovníky tajemna ba i věd okultních.

Zmiňuji se zde o tom proto, že to souvisí s tím naším dávným švédským předkem a že se v tomto směru cosi přihodilo jednomu z jeho potomků. Tím potomkem je Michalka, vnučka, a o té podivnosti či tajemnosti jednou vyprávěla po návratu ze Švédska. Byla tam na návštěvě u svého prastrýce, který tam před mnoha lety emigroval a žije někde v rovinatém kraji jižního Švédska, kde je v okolí hezká příroda. A tak se tam Michalka také projížděla na kole, až najednou v jedněch místech měla velmi silný, intenzivní pocit, že to tam zná. Že tam už někdy musela být, i když tam nikdy před tím nebyla. Tak to vyprávěla a určitě si to nevymyslela.

Aby v tom ale nebyla sama, tak i já se zde hlásím o slovo. I když to nijak přímo nesouvisí s naším předkem (zmíněný sen o tom, že to byl docela ještě mladíček, sem nepočítám, ačkoli, kdo ví..). Ale kdysi dávno jsem nějaký podobný prožitek také musel mít, protože to pak našlo ohlas v jedné básničce, kterou jsem tehdy spolu s jinými stejně neumělými spáchal navzdory příslušné krásné Múze. Ta básnička se jmenovala „A stane se“ a ta dotyčná sloka zněla takto:

A stane se/ že najednou máš pocit/ že toto přece už se jednou stalo/ že z minulého života jsi právě procit/ a že z něj kromě tísnivého zmatku/ nic víc nezůstalo

Že by ta genetická paměť šla až do takových detailů?

Ale teď už opravdu konec různým odtažitým meditacím a vzhůru do Javorníka a jeho okolí. A tedy v první řadě na Horku.

3. HORKA

O tom javornickém středu světa a hlavní dominantě jeho okolí

Nejprve je skutečně třeba říci, že i tak trochu geograficky, ale především z pohledu toho dětského vnímání a příslušných cestovatelských možností, byl Javorník pro mne a vlastně i pro celou naši tehdejší javornickou dětskou populaci skutečným centrem našeho podještědského kraje. A vlastně tedy i celého tehdy blíže poznatelného světa. Vše jenom pěšky, přirozeně.

Neboť skutečně z Javorníka je to zhruba stejně daleko do Doleních Pasek na západě jako do Vlčetína na východě, na Pláně a ještědský hřeben na severu jako do Českého Dubu a k tehdejší protektorátní hranici na jihu. A v tomto okruhu probíhalo také téměř všechno tehdejší dění, o kterém mohu něco povědět. Průniky za tento svět byly jen výjimečné. Snad dvakrát či třikrát to bylo právě za tu tehdejší protektorátní hranici do Hradčan k Jiráňkovým, našim nejbližším příbuzným, stejně tak do Liberce- Reichenbergu, jednou na Ještěd a jednou pak dokonce i do Prahy. Až přijde čas, dostanu se k některým těmto cestám podrobněji. Teď se budu nějakou chvíli zdržovat jen v tom nejbližším javornickém okolí.

První kroky za brány Javorníka v tom klukovském poznávání a osvojování si okolního světa nemohly vést – co do významnosti – nikam jinam než pod Horku a na Horku. A jinak tomu nemůže být ani v tomto vyprávění.

Horka. Nějaké to její oficiální či kartografické pojmenování zde teď vynechávám, protože v daných souvislostech není vůbec důležité. Snad později. Tedy Horka, to je takový kuželovitý zalesněný vrch hned vedle Javorníka západním směrem a udává se, že jeho výška dosahuje 569 metrů nad mořem. Nejde tedy o kopec nějak zvlášť vysoký i v porovnání s okolní krajinou, ale není to rozhodně také jen nějaký pahorek. Prostě tak akorát, aby měl svůj význam i obecně jako krajinná dominanta i pro nějaké to dětské počínání. Když vezmeme v úvahu, že pro Český Dub se uvádí nadmořská výška 325 m, tak u Javorníka to může být tak asi někde kolem 380 m a to znamená, že výškový rozdíl mezi Javorníkem a vrcholem Horky je něco kolem 200 metrů. Možná

trochu méně. Cesta nahoru tedy obnáší výstup asi jako na tři petřínské věže. Což je docela slušné.

A když už jsem u těch faktografických dat, tak mineralogicky je Horka tvořena pískovcem a v jádru je to čedič. Toto, jakož i jiné okolnosti nasvědčují tomu, že Horka stejně jako všechny ty kopcovité útvary Českého středohoří i Českého ráje je vulkanického původu, a to z trochu ještě bouřlivého období třetihor. Zrodila se tedy někdy před 5-20 miliony let a z tohoto hlediska je to už docela stařenka. Stejně jako všechny ty tehdejší – s prominutím – třetihorní vulkanické pšouky, které ovšem posléze vytvořily a dodnes tvoří ten líbezný vnitrozemský reliéf naší krajiny. A nebýt toho, neměl by nakonec praotec Čech ani kde stanout. Stejně jako my při svém prvotním poznávání našeho podještědského světa.

Když teď ale trochu zúžím obzor a když to vezmu – jak se na takové vyprávění sluší – trochu poeticky, tak Horka, to je taková malá, hezká, roztomilá Ještědova sestřička. A jak už to u takových sestřiček někdy bývá, tak si na tom velkém bratrovi i něco vymohla. A to něco nebylo málo: jako určitý středobod a zřetelná krajinná dominanta opanovala vlastně celé to naše malé české Podještědí. Neboť do všech jeho koutů může ze svého vršku dohlédnout a usmívat se na všechny strany i na některé ty svoje dávné sourozence dál na obzoru. Nejlépe však vidí právě na svého statného bratra, kterému teď ale asi dost závidí tu parádní čepici. Na rozdíl od jeho skalnatého vršku obklopila se ovšem Horka hojným rostlinstvem, plody všelikými ba i tvory živými. A to jí zase mohl už i tenkrát závidět ten brácha. A chtěl bych doufat, že s tou živou přírodou je tomu tak na Horce i dnes. Jinak ovšem může být teď docela smutná, protože už nemá žádný, natož slušivý, klobouček. Což tenkrát měla, jak se k tomu později ještě dostanu.

Zkrátka, když to tak vezmu všechno dohromady, tak pro nás Horka byla takové to naše eldorádo, země zaslíbená a blahem všeho druhu oplývající. Kromě zimních měsíců a plískanic ovšem. To aby si zase ona mohla od nás trochu odpočinout.

A co se týče nějakého oficiálního pojmenování, tak nejčastěji se vyskytuje název Hudcova horka. Ale i Mazova, Světelská či Javornická. Pro mne ovšem není pochyb, že jediný správný název je ten poslední. Vzato podle katastru si ovšem Horku mezi sebou rozporcovaly hnedle čtyři sousední vesnice: Javorník, Modlibohov, Rozstání a Světlá. A Javorník zrovna nebyl ten největší podílník. Zde na tom ovšem vůbec nijak nesejde. Je to prostě Horka a patřila všem. Nejvíc ovšem nám.

Naším rajonem byla východní a jižní strana Horky. Tu jižní stranu jsme si vlastně uzurpovali na Modlibovácích, ale oni o ni ani nijak moc nestáli, protože to k Horce měli daleko a katastrálně byli nevědomí. Na západní stranu, přiléhající s určitým odstupem k Rozstání

a jemu náležející, stejně tak jako na severní světelskou nebyl ani nárok a hlavně ani žádný důvod se tam nějak vypravovat.

Les pod Horkou, borůvky a koza Líza

Častým místem pobytu byl především dolení, všelijak druhově i věkově smíšený les, včetně dvou pasek. Od toho lesa dole se pak Horka začíná nejprve pomalu a potom i docela strměji zvedat. Asi v polovině kopce – z té naší strany - les tehdy končil. Nad ním měli Andělovi, co bydleli odtud nedaleko na západní straně Horky (nad Kozlencem, co je dole pod Rozstání) ještě malé políčko a pak až k samotnému vrcholu rostlo už jen všelijaké křoví. To políčko bylo ohrazené kamením a zídce se říkalo Hrobky. Na nich rostly nejranější krásné velké jahody. Tak jsme říkali borůvkám. Na severozápadní a severní straně Horky les šplhal o dost výš, ale ne až úplně k samotnému vrcholu.

Do lesa dole se chodilo v létě hlavně na ty jahody, tedy na borůvky. Bylo jich tam vždy dost, až tak, že jsme tam byli s Vlastou posílání je trhat na přívýdělek. Nádoby, co jsme za tím účelem mívali s sebou, se mi zdály obrovské a jejich naplnění se vleklo donekonečna. Alespoň z mého pohledu. A dlužno říci, že i kvůli tomu přizobávání. A tak není asi třeba nijak zvlášť zdůrazňovat, že hlavní zásluhu na jejich naplnění měla Vlasta. Ostatně to byla její povinnost, neboť – a to musí snad každý uznat – trhání borůvek není přece ze své podstaty, a tím spíše bez hřebene, práce pro mužský. A krom toho – byla o tři roky starší. Na mně pak bylo – také z povahy věci a vzhledem k Vlastině nemoci – donést ty plné nádoby, velký džbán a velkou bandasku, zase v pořádku domů. A pár marek se tak za tu česačskou sezonu vydělalo. Za tím účelem se ovšem chodilo na borůvky i do druhého lesa na opačné straně Javorníka a nebo ještě jinam. A nepochybuji o tom, že toto naše nevelké úsilí se nám zase v nějaké potřebnější podobě vrátilo.

Jindy – a nejednou – jsme tam zase do toho lesa museli jít s Vlastou natrhat něco trávy pro naši kozu Lízu. Ta byla za války naší hlavní živitelkou, pokud jde o mléko a máslo. Nějakou vlastní louku nebo alespoň loučku jsme neměli, a tak se to krmení shánělo všelijak. Naše miniaturní zahrada, tedy vlastně jen taková zahrádka ze dvou stran kolem domku na to rozhodně nestačila. Jednou jsme dokonce sušili seno na zimu na nějakém kousku stráně až někde pod Pláněmi. Což otec nějak usmlouval s nějakým světelským majitelem. Problém pak byl, jak to seno dopravit domů. Nakonec nám ho někdo přivezl s kravským potahem. Mezitím ale docela zmoklo, museli jsme ho pak pracně

dosoušet všude kolem domku i na návsi a tak s tím krmením byla tenkrát docela patálie.

Ten občasný pytel trávy zpod Horky byl tak naším skromným příspěvkem pro naši rohatou živitelku. Ve srovnání s tím byl ovšem náš následný příděl Lízina mléka a másla o hodně větší. Jak už to tak mezi milujícími rodiči a dětmi bývá. A pokud snad někdo neví, jak vypadá a chutná kozí máslo (o nějakých sýrech, neřku-li kozích, jsem tehdy neměl ani potuchy) tak mohu dosvědčit, že je úplně bílé a chutná – nebo alespoň mně chutnalo – nesrovnatelně více, než ten příšerný válečný margarín. Ten ovšem pro pomazání chleba tenkrát zjevně převažoval (kromě nějaké marmelády, případně i jen hořčice).

Dnes se říká, že kozí mléko a výrobky z něho jsou velmi ba obzvlášť zdravé. Třeba na tom něco je. Jenomže toho blaha bylo tehdy pro celou šestičlennou a jeden čas i sedmičlennou rodinu přece jen trochu málo. Ať se Líza snažila sebevíc. A chudinku Vlastu to stejně nezachránilo.

A když už je řeč o té Líze, tak jsem taky musel s ní občas chodit na pastvu. Rozumí se, že to mohlo být jenom někde na obecní a to znamenalo hlavně kolem cest. A po cestách chodí lidé a lidé všelijací a mají takové či onaké poznámky, a tak to byla často i dost otrava. A to nemluvím o tom, že se Líze nikdy nechtělo domů. Kdo zná alespoň trochu kozy, tak to pochopí – ještě tenhle lístek, ještě tuhle větvičku...A od toho kamarádění s kozou taky moc dobře vím, nejenom že jsou tvrdohlavé co do své povahy, ale že i ty jejich hlavy ať již rohaté nebo bezrohé, jsou opravdu taky hodně tvrdé.

Místečko jako na obláčku

Ale zase zpátky do lesa pod Horkou. Ta tráva tam hlavně na pasece a v mlázi byla velice pestrá a plná kvítků všelikých. Možná právě odtud pramení také moje slabost a záliba právě v těch přírodních květinách oproti pěstovaným.

A pak tam také bylo jedno docela i větší a rovné místo pod vysokými vzrostlými stromy, kde rostla nebo spíš prostě jen byla jedna jediná nízká tráva, neskutečně zelená a stejnorodá, hustá, měkká, až se chce říci heboučká. Takový krásný travní koberec specificky lesní, do kterého člověk také nijak nezasahoval. A v tom koberci byly ještě i ostrůvky krásného nízkého mechu, koberečky ještě měkkí a hebejší. Takže se tam nádherně vyvalovalo, kotoulovalo, odpočívalo, tlachalo a štěbetalo a třeba – těm lyričtější dušičkám – i krásně snilo. S pohledem

do mohutných korun stromů s probleskávající modrou oblohou a plynoucími obláčky nad nimi. Zkrátka, nic lepšího si v přírodě snad nelze ani přát. Na nejednu chvíli jsme se proto tam i usazovali.

Je náhledni, že o tomto blahém místěčku věděla i mládež již postarší, nezadržitelně dospívající, ba i jedinci zcela dospělí. A tak se tam občas zatoulala a nebo tam směřovala i nějaká ta dvojice. Nepochybně proto, že si v tom idylickém prostředí chtěli trochu popovídat o tom, že to počasí je letos nějaké divné, slepice že špatně nesou, sousedům že se utrhla kráva a tak. A my, tedy my kluci, když byl takový dozajista zcela nevinný a bohulibý úmysl těch dvou zmerčen, protože domů se ani v podvečer nikdy moc nepospíchalo a my se nějakým řízením osudu nacházeli zrovna někde v okolí, měli pohotovost. Tedy ne co do potřeby zvětšení našeho počtu, což se také mohlo někdy přihodit, ale co do pozornosti a konspirativnosti.

A tak úkol a cíl byl jasný. Neboť co se asi v takových případech dělá? Je pro to i jedno takové škaredé slovo. Zde se mi ale jeho použití zdá přece jen trochu tvrdé. Nu, připusťme, že jsme šmírovali, ale jen tak lehce, po svém a hlavně za účelem poznání. Čímž se to dá téměř omluvit. Podstatné je, ať se to vezme, jak se to vezme, zabránit se tomu zkrátka nijak nedalo. Tak jako v podobných případech vždycky a všude jinde. Hlavně, aby to pak jednomu nezůstalo.

Jenomže ta poznávací činnost se vždycky nějak zvrtila. Nějakou neopatrností či horlivostí- viz známé praskání větviček, hlasité výzvy k tichu apod. – se to naše počínání prozradilo a o nějaké to poučení neřku-li o kýžený zážitek jsme tak přišli. A spolu s námi přirozeně i ta roztoužená dvojice. „Parchanti prašivý ! Počkejte, až vás chytnu!“ Ovšemže nechytil, nebudeme přeci čekat. A musel pak hlavně se svou milou řešit důležitější otázku – co teď dál? Žádná jistota ani potřebná odvaha tu již nebyla.

Ale aby to zase nebylo bůh ví jaké chvástání nebo zase znevažování sebe sama, tak já osobně – což si v daném případě pamatuji dost spolehlivě - jsem se této nechvályhodné výzvědné činnosti zúčastnil jen dvakrát, nanejvýš třikrát. A co jiní kluci napovídali, však víme, jak to chodí.

Ovšem jeden takový případ byl pro obě zúčastněné strany přece jen dost choulostivý. To když jsme tam objevili bratra pana učitele s dcerkou ze statku. A oni zase nás. A čekalo se, jestli z toho třeba něco nebude. Ale zájem tuto choulostivou situaci nějak ventilovat tu jistě nebyl, a tak i vůči nám nic nebylo.

Jisté je, že ten ráj tam v té době přetrvával a neodolatelně lákal i malá nevinátka i ty dospělejší.

Jediní skuteční svědci, kteří by mohli něco vypovědět o tom dětském skotačení a všelikém i dospělejším láskování na tom

pozemském obláčku, byly tak nakonec jen ty stromy a ta travička. Tedy snad lépe řečeno po moravsky - travěnka. Aby nedocházelo k záměně s nějakou vražedkyní. Ta travěnka měla pak jen starost dát si zase co nejrychleji do pořádku svůj make-up, aby byla i nadále přitažlivá a vedla k tomu i ten mech. A stromy nahoře byly nad to úsměvné dění dole vůbec povzneseny. Bylo to pod jejich úroveň i důstojnost. Šuměly si tam nahoře tu svou a zajímala je spíš obloha nad nimi a sluníčko, ke kterému se vypínaly a měsíc a hvězdy a vůbec ty vesmírné dálky. A nejspíš i želely, že jsou tam dole tak pevně připoutány. Hned by se s větrem vydaly také ještě někam jinam do světa, jaké to tam je, i když pod Horkou se jim líbilo. A tak jen doufaly, že snad jejich miminka semínka se jednou někam dál podívají a když budou mít štěstí, tak tam i vyrostou. Každý má holt nějaký svůj sen i osud. A ony ten svůj osud nesly s noblesou.

Mravenci, houby, lom a Skalákova

Pojďme se ale pod tou Horkou podívat zase trochu jinam, na jiná kolbiště, k jiným aktérům a jinému dění.

Na jednom hezkém slunném místě, hned na kraji lesa, bylo veliké mraveniště. Opravdu veliké, skoro jako kupka sena. A to rozhodně přitahovalo naši pozornost. Nejednou jsme tam na bobku pozorovali, jak se to tam hemží a jak velice čilý ruch se odehrává na těch mravenčích přístupových cestách. A kladli jsme těm mravencům, třeba právě tomu, co vlácel dlouhé borovicové jehličí, mnohonásobně větší než on sám, tedy kladli jsme jim do cesty všelijaké překážky. Třeba nějaký kamínek. A čekali, co se bude dít dál. Ti mravenci to ale nikdy nevzdali, začali tu překážku různě obcházet a my hajzlíci než abychom žasli nad tou jejich úžasnou pílí, cílevědomostí a obětavostí pro společné dílo a blaho, tak šup- a už tam byla zase třeba nějaká šiška. A chudáci mravenci to zase museli nějak řešit. Bez reptání na tu otročinu a nadávání na ty nahoře. Inu zcela jiné společenské uspořádání, morálka a fungování než u nás u lidí, kdy si každý hledí především toho svého vlastního mraveniště a mnozí hlavně i na úkor svých sousedů. Neříkám, že to mravenčí uspořádání je lepší, ale určitě nás přežije.

Ta zábava ovšem většinou dost brzo skončila a to vítězstvím mravenců, neboť k tomu zcela podle zneužili našich bosých nohou nebo i jinak chatrného obutí. Ovšem před jejich výzvědnou službou je třeba v této souvislosti smeknout. Žádné pochvaly se jim ale ve výsledku za to jejich cílevědomé hemžení od nás nedostalo.

K naší cti ovšem budiž řečeno, že tomu mravenčímu mrakodrapu jsme nikdy nijak neublížili. A to mraveniště, co pamatuji, tam po několik let přetrvávalo. Odborníci znalí mravenců, tohoto obecně užitečného, pro nás ale někdy zase velice škodlivého hmyzu, by ovšem jistě lépe věděli, jak to s těmi mraveništi chodí.

Koncem léta a k podzimu byl v tom pestrém lese zase docela houbařský ráj. A přirozeně i hojně navštěvovaný. Úlovky, včetně nádherných křemenáčů, pokud se tam šlo opravdu brzo po ránu, byly někdy i docela náramné a byly – kromě sušení na zimu- i vítaným zpestřením a doplněním jinak značně skromného válečného jídelníčku. Při troše trpělivosti a zejména při prolézání nízkého porostu jsme takto uspěli i nejednou přes den.

Stejně dobře se houbařilo, zejména pokud jde o podborůvky čili babky i v tom druhém javornickém lese, co je směrem k Domaslavicům, za Rajtknechtovými. V té době se mi zřejmě také to houbaření dostalo docela hluboko pod kůži. V dospělosti jsem ho tady v Praze hodně postrádal.

Pokud vím od Jarky, tak na houby se tam úspěšně chodilo i nadále. Příznivou podmínkou je možná pískovec, ze kterého je z větší části v horních vrstvách Horka vytvořena. Ale to by také lépe věděli jiní.

Ten pískovcový grunt měl ovšem pro místní obyvatele v určité době nebo při určitých příležitostech i jeden důležitější význam: byl tam na javornické straně Horky zřejmě už dost dávno otevřen lom a těžil se tam potřebný kámen. Z něho pak se zřejmě získával i štěrk a po zvětrání tam byl, co pamatuji, k mání i písek. V době, o které je tu řeč, se tam ale už nic nedělo, lom už k těžbě nebyl využíván. Jeho zlatá éra tak zřejmě spadá do období kolem roku 1865, kdy se podle A. Slukové stavěla silnice přes Javorník na Světlou. Tu pak prý (zase s odkazem na ještě dřívější pamětníky) ještě jako zcela novou promptně využili Prajzové, když v roce 1866 vtrhli do Čech, aby se tu utkali s Habsburkem o to, kdo že bude nadále v Evropě větším pánem. Kteréžto střetnutí se nakonec, jak známo, odehrálo v bitvě u Hradce Králové ergo Sadové, kde se také tak proslavil, leč marně, statečný kanonýr Jabůrek, který u kanonu stál a pořád ládoval, nemaje již ani ruce a snad ani hlavy. A nezabránil tak ani tomu, co si ještě dobře pamatujeme.

Ale zpět do lomu. Už se tam tedy netěžilo, ale dělo se tam občas něco jiného. Vykotlaný svah byl využíván pro některé naše hry a hlavně – ke slézání strmého skalnatého terénu. K němu ostatně takové lomy přirozeně vybízejí. A tak se tam takové lezení někdy odehrávalo. A protože ten lom nebyl zase až tak vysoký a strmý, tak se tam při trošce šikovnosti, odvahy a asi i štěstí dalo vyšplhat. Byli tací borci, kterým se to podařilo. Většinou ovšem zůstávalo jen u pokusů, i chatrné obutí mělo tu možná svůj význam.

Stejně tak hlavně díky tomu pískovci se kdysi komusi – zřejmě v nemalé nouzi či z jiných neobvyklých důvodů- podařilo v tom kopci, asi v jeho polovině na straně od Světlé a Jiříčkova vyrubat v kameni místnost s oknem, známou Skalákovnu. O čemž nám paní Karolína ve svém „Skalákovi“ rovněž zanechala literární památku.

Do té Skalákovny, což je vlastně již dlouhodobě taková ta nejvýraznější místní atrakce, jsem ovšem já sám v té době zavítal snad jen dvakrát. Vůbec se mi tam nelíbilo, zdálo se mi to nejen hrozně ponuré a zatuchlé, ale i strašidelné. A navíc, co si budem povídat, byl tam i docela smrádek. A ze všech těchto důvodů nemám ani žádné povědomí o tom, že bychom to místo byli snad někdy vůbec použili pro nějaké své hry. A že se jich v tom lese pod Horkou odehrávalo a odehrálo nemálo.

Bitvy a šarvátky, Javorníčáci a Modlibováci

No ba. Ty hry. Samozřejmě, že les pod Horkou byl i výborným prostředím pro to, co ke klukovským hrám od nepaměti patří, takové ty střety dvou zneprátelených stran a nebo nějaké pátračky. Dost z toho bylo pod vlivem hrdinů a událostí z knížek Karla Maye, které jsme my doma měli a které se hojně půjčovaly. A byly pro nás více méně povinnou četbou. A ze kterých – mimochodem – si Vlasta z tam uvedených poznámek sestavila i takový malý, vlastně miniaturní anglicko – český slovníček. Tím jsem si také osvojil a vryl do paměti vůbec první anglické slovní spojení: dark and bloody grounds. To podle toho slovníčku znamenalo „temné a krvavé pozemky“. Tak jak to spisovatel použil pro označení území dobytých na Indiánech, což by z hlediska dnešního pohledu bylo vlastně celé území Spojených států amerických. Jistě kvůli tomu převážně násilnému a krutému průběhu nic chvályhodného. Ale cožpak tomu i na mnoha jiných místech a v průběhu celkových dějin našeho velebeného lidského rodu nebylo stejně? Včetně naší české kotliny? Podmaňování nebo i vyvražďování původních obyvatel patřilo přece vždy v té či oné míře do našeho rejstříku.

Konaly se tedy nejednou pod Horkou příslušné šiškové nebo i bolestivější kamínkové bojové střety. A nebyly to vždy jen střety mezi bělochy a rudochy, Apači a Komanči, mezi šlechtným Old Shatterhandem a ještě šlechtnějším Vinnetouem na jedné straně a podlým Santerem a jeho bandou na straně druhé. Či podobně. V průběhu války se do příslušného rejstříku dostali i partyzáni. A není těžké

uhodnout, proti komu bojovali. Jenomže s tím byl docela problém, protože tu druhou stranu bylo jaksi těžké vůbec nějak personálně obsadit. Takže se improvizovalo a partyzáni pak prostě třeba přepadávali nějaký sklad (asi se zbraněmi) a bojovalo se s těmi strážemi a podobně.

Ne vždy ovšem bylo dost aktérů pro nějaké takové větší akce, pro střety s dostatečně početným nepřítelem. A tak to byly často jen nějaké menší šarvátky, vyprovokované normálními klukovskými spory nebo i potřebou se předvést někde se tam zrovna nachomýtnuvším holkám.

Ale ať již to bylo jak bylo, mělo to jednu obrovskou přednost: bylo to vše na živo- live – ve skutečném přírodním terénu, s mohutnou účastí vlastní fantazie a při neustálém pohybu – běhání, skákání, házení ba i plazení. Nebetyčný kontrast s virtuální realitou, do které se noří dnešní dětské generace pěkně v křesle nebo v posteli při počítačových hrách (zpravidla nesrovnatelně tvrdších a krutějších, než byly ty naše). Ale nechci soudit nebo odsuzovat. Nemělo by to ostatně ani valný smysl. Rozjetý vlak současné civilizace i s těmito jejími plody si jede dál po svém a těžko se dá zastavit nebo převézt na jinou kolej. Jen jestli se neřítí nějak úplně špatným směrem.

Je ovšem jisté, že té skutečné přírody jako dostatečného prostoru pro své hry mají dnešní děti, zejména ty městské, a těch je většina, opravdu málo nebo žádný. To je nepochybně velké ochuzení. My jsme ovšem- z dnešního pohledu – byli zase ochuzeni o mnoho jiného. Podmínky života se za těch sedmdesát let radikálně změnily, a tak mnohé z toho, o čem je tu řeč, je svým způsobem jen pouhá nostalgie.

Situace, pokud jde o ty referované bojové hry, se nesporně zlepšila, když někdy v prvních letech války byla z nějakých důvodů uzavřena škola v Modlibohově a tak k nám do školy v Javorníku začaly docházet i děti odtud a také ze Sobákova. Tedy Modlibováci a Sobákováci.

To přeřazení nebylo pro ně rozhodně nic příjemného, protože do školy to teď měli o hodně dál. A k použití měli jen dvě cesty polní a ta třetí, lepší a běžně používaná přes Strašky, znamenala přece jenom větší okliku.

Jedna z těch polních cest vedla kolem tak řečené Rajčurny, tehdy již zalesněného kusu pozemku, kde ovšem někdy v dřívějších dobách bývala Reitschule, tedy jezdecká škola, náležející k dubskému panství a související zřejmě také s již zmíněným javornickým panským dvorem. Ten pro ni mohl být nebo i byl příslušnou základnou. Svědčit by o tom mohlo třeba to, že jednomu z blízkých domů se dodnes říká u Rajknechtů a dalšímu poblíž se tehdy ještě někdy říkalo u Kovářů. A

pokud jde o tu „Rajčurnu“, tak to jen dokládá, jak krásně si někdy uměla čeština s těmi německými slovy poradit.

Zkrátka s tou docházkou do Javorníka to neměli Modlibováci a ještě víc Sobákováci nijak jednoduché. Zvláště v zimě a za různých těch plískanic. Pro nás bylo ovšem hlavní a důležité, že se objevil přirozený nepřítel. A tak v posledních předprázdninových a prvních poprázdninových měsících se v rámci takové té prostřední a mladší klukovské generace konaly někdy pod Horkou přece jen opravdu důstojné šiškové bitvy a docházelo i na boj muže proti muži. Tak jistě, úroveň knoflíkové války z „Knoflíkové války“ to nebyla, ale k ukojení příslušných elementárních pudů a jako trénink na zaháněnou to stačilo. Nás ovšem bylo vždycky víc, a tak o výsledku mělo vlastně být už předem rozhodnuto.

Jenomže tak úplně jednoduché to zase nebylo. Oni tam totiž měli mezi sebou takového docela pořízka, který byl i ve třídě docela znát, učitel si s ním občas ani nevěděl rady a pro zachování pořádku a klidu v jeho okolí musel dotyčný občas vysedávat v oslovské lavici. Z toho důvodu – jak se dá snadno pochopit – byl to i přirozený vůdce té naší protistrany. A ten také tu naši početní převahu do značné míry eliminoval. Zvláště v těch osobních střetech. Ovšem pokud zrovna chyběl, což zase tak vzácné nebylo, tak ty naše válečné choutky, ať již doprovázené nějakým vyjednáváním nebo i provokacemi a hrubými urážkami do zbabělců, vyznívaly naprázdno. Vše záleželo na něm. Taková je holt už často úloha osobnosti v dějinách. Však víme.

Veverky

Ale abych nezapomněl ještě i na jiné živočichy, než byli občas se tam pod Horkou vyskytnuvší Modlibováci nebo ti mravenci.

Kromě ptactva, což je ovšem sorta pro nějaké to herní využití zcela nevhodná, byly tam i veverky. A někdo tam prý viděl i jezevce. Ale jak se po důkladnějším vyšetřování této jinak zcela jistě mimořádné zprávy ukázalo, tak to za prvé – viz Radio Jerevan – nebyl ten dotyčný, co ho viděl, ale strejda od vedle, když se jednou poněkud později vracel lesem domů, za druhé nebylo to pod Horkou, ale v tom druhém javornickém lese, jak o něm už byla řeč a za třetí, možná to ani nebyl jezevec. Za tmy už přece jen není už tak dobře vidět, možná to byla nějaká lasička či co. Zkrátka něco se tam šustlo. Jinak je to ovšem s tím jezevcem pod Horkou všechno pravda.

Ale seriózně. Jediný fakt, který se nakonec ukázal být jako nesporný, bylo to, že nějaká nora se tam v tom druhém lese při jednom houbaření skutečně našla.

To veverky to byla jiná. Asi jich tam pod Horkou bylo povíc, protože občas nějakou zahlédnout nebylo až tak vzácné. A je jasné, že první, co každého normálního kluka napadne, když někde nad sebou na větvi nějakou tu veverku zmerčí, nebo když holka, co je zrovna někde hnedle vedle, řekne: „Jé, hele, veverka! Ta je ale krásná!“, tak první, co ten kluk i udělá – neboť se v něm v tom okamžiku probudí statisíce let staré lovecké pudy- že zvedne nejbližší šišku nebo spíš nějaký šutr a mrští to po té veverce. Tedy hoch a to asi nenapadne a chlapce možná taky ne, ale kluka určitě ano. A veverka pochopitelně bravurně přeskočí s tím svým vlajícím ocasem a střapatými oušky na jinou větev. A pak na jiný strom. A začíná honička.

Kromě ventilování toho od věků podmíněného loveckého pudu, je to i neobyčejně vzrušující hra. Musí se pátrat, kde se ta potvora zrovna schovala, soutěží se, kdo se nejbližší strefí a pořád se někam běží....A holky, pokud tam zrovna taky jsou tak ječejí a klnou: „Nechte ji, co vám udělala....ste hnusný...ste zločinci...“ A mají vlastně pravdu, protože tady přece nejde o obživu ani nezbytnou ani zbytnou. A z pohledu toho nebohého zvířátka to pak není vůbec nic jiného než prachsprostá štvanice na někoho zcela nevinného. Tak jak to už v životě nezřídka bývá a nejen vůči nešťastné lesní zvěři.

Ať však ty naše hrátky s veverkou nazveme tak či onak (což byl pochopitelně třeba v porovnání s honem na lišku nebo podobnými zábavami mnohých ctěných dospělých jen slabý odvar), skončila ta honička v naprosté většině případů smírně. Veverce se nakonec podařilo někde zmizet, když se tím závodem trochu potrénovala v plachtění a my jsme byli tím pobíháním také již drobet ochablí, ale spokojení. Možná až na nějakou tu jízlivost ze strany holek, neboť pro ně byla vítězem veverka. Ale to přece našinec nemohl brát vážně.

Jen jednou co pamatuji, se to ovšem docela zvrhlo. Sešla se nějaká větší a otrlejší parta, i kluci trochu starší, a ty lovecké pudy a někde v emocích dřímající krutost, která se ani dětem nevyhýbá, dovedly ten hon na veverku až k jejímu tragickému konci. A že to byla štvanice dlouhá, neboť neskončilo to někde ještě v lese pod Horkou, ale pronásledovanou oběť se podařilo neustálým bombardováním zahnat až do vsi a pak přes zahrady až zase na druhý konec, co byl statek u Jirků, a když už pak ta vyčerpaná a vystresovaná chuděrka neměla vlastně ani kam utéct, tak jeden dobře mířený kámen udělal tomu trápení konec. Dodnes nepěkná vzpomínka

Vosy

Možná i za to se nám ovšem jednou docela důrazně pomstily vosy. I když hlavní aktéři té předchozí štvance, ti kluci již postarší tu tenkrát chyběli a té pomstě se vyhnuli. Inu, zase nic nového.

Měly tam pod Horkou vosy u jedné přístupové cesty do lesa v přílehlém svahu svoje hnízdo a tím pádem tam ta cesta nebyla zrovna bezpečná. Od nich to byla vyslovená sprost'árna pročez jsme usoudili, že se musí zakročit a ty vosy tam jednou provždy zlikvidovat.

A tak se konaly porady, nápadů bývá v tomto ohledu vždy celá řada, ale nějak ta realizace vázla. Až jednou přišel takový ten náš náčelník, dnes by se řeklo guru, který byl tak nějak přirozeně a možná i nějakou shodou příznivých okolností vždy ve všem o nějaký ten kousek vepředu a – dovolím si teď volně fabulovat – měl k nám projev. Asi v tomto duchu: „Pánové... (poznámka: vznešenější oslovení „volové“ se tam u nás tehdy ještě tak úplně nezabydlelo) ...mám něco, to budete čoučet. A vím, jak s tím ty potvory zneškodnit“. A z nějakého pytlíku vytáhl pár takových našedlých hrudek, něco jako kamínků a dal nám je k prohlédnutí. My teda čoučeli, no a co ?

Takže pokračoval: „Tak koukněte, pánové, to vůbec nejsou nějaké obyčejné šutry. To stačí, když na ně kápnete trochu vody nebo se na ně jednoduše trochu vyčůráte ...(ovšemže zde použil ten obvyklejší výraz)...a ono se z nich začne kouřit. A docela pěkně to smrdí“. A hned nám to s tou jednou hrudkou předvedl. No a my zírali a frkali a on se kochal.

„Ovšem, pánové, to není všechno. To když dáte do nějaké plechovky, pak to pokapete a zase tu plechovku tím víčkem pěkně uzavřete, tak to je teprv něco, hotovej granát“. A zase nějakou takovou plechovku od barvy někde z toho pytlíku vydoloval a jak pravil, tak učinil. Postavil plechovku na zem a zavelel: „Jděte dál!“ V plechovce to skutečně nějakou chvíli šumělo a pak to bouchlo. Docela pěkná šlupka. Víčko vyletělo někam do výšky, z plechovky se vyvalil ten smrad a ona sama se taky někam kulila. A pro nás jako by začala nějaká nová éra v dějinách lidstva.

Jenže překvapením nebyl ještě konec, protože ten náš guru-netřeba zvlášť zdůrazňovat, že naše úcta k němu se tím předvedeným výkonem dále zvýšila a on si toho byl náležitě vědom – dále pokračoval: „Ani tohle, pánové, ještě není všechno. To když ten smrad zapálíte, tak to začne hořet!“ A zase se mu to podařilo po chvílce předvést. A my pochopili, že nic geniálnějšího, kterak ty vosí mrchy zlikvidovat , nemůže existovat. Buď se z toho smradu udusí nebo uhoří.

Malá odbočka. Každý ví a kdo neví, tak se to teď doví, že ty hrudky nebylo nic jiného, než karbid vápníku. A ten smrad, to že je acetylen a ten že dobře hoří. A historická souvislost je taková, že někdy od poloviny války začala být pro Němce ropa docela limitovaným zdrojem. Přes Stalingrad (dnes Volgograd), u kterého se v zimě 1942-1943 odehrála urputná a zcela přelomová bitva v rámci 2.světové války, se Němci nedostali ke kýženým jejím zdrojům u Kaspického moře a těžba z rumunských zdrojů u Ploesti nebo snad ještě odjinud nemohla být pro všechny válečné a civilní potřeby postačující. A tak začal být problém nejen s benzinem (který se pak vyráběl také i v Litvínově z hnědého uhlí), ale i s petrolejem. A tak se auta – pokud to šlo- začala přebudovávat na dřevoplyn (s takovým tím válcovitým kotlem vzadu) a na svícení tam, kde elektřina dosud zavedena nebyla, což se týkalo i Javorníka, se místo petrolejek začaly používat tzv. karbidky.

Bližší popis, jak ta karbidka vypadala a jak to fungovalo, bych zde mohl uvést, ale o to tu teď nejde. Ostatně Jarka říkal, že ji mají ještě v Javorníku odloženou na půdě a tak pro zájemce....Je jen fakt, že té inovace, jak bychom to dnes označili, jsem si pak docela užil. Bylo mou povinností se o tu karbidku starat a připravit ji každý den vždy znovu, aby byla večer zase k dispozici. Dlužno říci, že z hlediska světla to byla inovace docela přínosná. Osvětlení v místnosti bylo o mnoho jasnější a tak i některé pomocné svíčky se nemusely zapalovat. Ovšem vzduch měl přece jenom trochu jiné aroma než na jaké jsme byli zvyklí od petrolejky.

A když už jsem u této povinnosti, tak druhou takovou mou předvečerní povinností bylo dávat do oken zatemnění. To bylo nařízeno v době, kdy už začaly být častější spojenecké nálety. Byly to takové dřevěné rámy vyplněné tuhým černým papírem a ty se zasouvaly do oken. Ráno se to zase uklízelo. Šlo jen o to, aby se to nějak neprotrhlo. S přípravou karbidky to bylo trochu protivnější kvůli té již spotřebované rozbředlé karbidové kaši.

Ale abych to dopověděl s těmi vosami, kterýžto příběh, jak je z předchozího líčení zřejmé, spadá do úplných počátků karbidové éry v Javorníci. Éra elektrická začala tam až v roce 1947, ale to už jsme tam nebyli.

Přijatý plán byl celkem jednoduchý. Nejprve se nějakým šutrem ucpe ta díra, aby ty mrchy nemohly ven a zahynulo jich tam co nejvíce, a připraví se ten karbidový granát. Ohledně něho bylo promptně vymyšleno, že to bude kus toho karbidu zabaleného v mokřém papíru, protože žádná vhodná plechovka, která by se do té díry vešla, nebyla k dispozici. Pak je ještě nutný nějaký ten zapálený věchýtek trávy nebo nějaké větvičky. Jakmile to bude připraveno, někdo pak rychle odstrčí

ten ucpávací šutr, další tam rychle do té díry vstrčí tu karbidovou dýmovnici a ten třetí to tam tou pochodní zapálí. A bude. Případně se to pak ještě zase rychle ucpe.

Jenomže, jak už to tak bývá, i v těch nejlepších plánech se někdy zapomene na nějakou drobnost. I ten nejlepší projekt při své realizaci občas ztroskotá na úplné maličkosti, nebo jak praví jeden z Murphyho zákonů, co se může porouchat, tak se porouchá, co se může pokazit, tak se pokazí.

Tou maličkostí, na kterou se tady tak nějak zapomnělo nebo se to prostě nebralo v úvahu, je fakt, že vosy za bílého dne z hnízda nejen vylétávají, ale také se tam vracejí. A když je vchod ucpaný, tak taková vosa, co zrovna měla ten úmysl, neřekne: „Jé, pardon, ono je zavřeno. Tak to já se ještě trochu někde prolítanu. Podívám se třeba do toho butiky, co tam mají nového nebo vedle do cukrárny. A pak už tady snad zase otevrou.“ Tak ne že by tenkrát v Javorníku byly nějaké butiky nebo cukrárny, ale co my víme, co si takové něžné stvoření může všechno navymýšlet.

Jenže to ona ta vosa ani neřekne ani neudělá. Ani náhodou. Naopak, nějak jí to přijde divné, začne kroužit kolem toho ucpaného vchodu, jestli se jako nespletla a co že se to asi stalo. A hned je tu další a té je to taky divné a tak zkoumají, jestli by se nemohly do toho hnízda dostat nějak jinak... A už je tu i třetí a čtvrtá a jsou všechny nějak nervózní. A pak už jich je čím dál víc a napětí stoupá...

Tak na to se jaksi zapomnělo. A jak se to celé zvirtlo? Inu, ucpat ten vchod šutrem se podařilo a po nějaké chvíli, když už byly připraveny ty další náležitosti, ho zase otevřít. Jenomže těch vos, co se mezi tím chtěly do toho hnízda dostat a pak i těch, co se naopak chtěly dostat z toho hnízda ven, bylo najednou nějak víc a – jak jsem uvedl – bylo to trochu ve svahu a tak kvůli nějakému podklouznutí či co se ten čoudící granát nepodařilo v historicky krátké době do té díry umístit a tak ani ten hořící věchet nemohl svůj závěrečný úkol náležitě splnit...

No, a pak už to šlo ráz na ráz. Vosy už toho měly tak akorát dost, získaly jasnou převahu, přesně identifikovaly nepřítele a pro něho začal běh o život. Zkrátka dopadlo to stejně jako s Petrem Bajzou a jeho kamarády na podobné výpravě. A jistě i s mnohými jinými podobnými pokusy. Někdo byl dočasně šikmooký jako trochu baculatější Japonec, někomu se špatně chodilo, někomu špatně sedělo, ba i jedlo. A byly i kombinace toho všeho. A taky se tady ukázalo, jak je strašně důležité umět rychle běhat.

Tož tak. A vosy měly pokoj. Jen se pak ještě trochu vyšetřovalo, kdo že to chtěl pod Horkou podpálit les. Neboť ten odhozený hořící věchet jako jediný splnil svoji funkci, i když trochu jinak. Zčernalý svah až téměř ke stromům byl toho důkazem.

Po té nepodařené vosí válce ubíral se pak už vývoj ohledně možného využití toho karbidu poněkud jiným směrem. Tak jak to ostatně bylo již výše naznačeno. Každou chvíli se ozvalo nějaké to bouchnutí, příležitostně i celá kanonáda. A usilovně se sháněly nějaké prázdné plechovky. Dost brzy ale toto počínání narazilo na tvrdý odpor živitelů, protože ti jaksi přednostně dbali o to, aby bylo čím svítit.

A to je konec o těch vosách a o tom karbidu. Pokud by ovšem snad někdo namítal, že to tak nebylo, ba ani nemohlo být, protože jsou tu přece nějaké přírodní zákony, tak já říkám, že to tak bylo a šmytec. A ať si dotyční udělají v těch zákonech trochu pořádek.

Horka majestátní a vršek její od pradávna významný

Podtrženo a sečteno – ať si kdo chce co chce říká – pod Horkou bylo blaze. Ale přece jen to nebylo to úplně nejvýraznější a nejvýznamnější, to pravé ořechové, čím pro nás Horka byla. Tím hlavním vábidlem a magnetem, který nás neodolatelně přitahoval, místo, kterému rovno nebylo, byl až samotný její vrchol. Čas tam strávený byl jistě celkově mnohem kratší než čas, strávený dole pod Horkou, ale o to byl emocionálně působivější a intenzivnější. Tam se dostavoval pocit pánů světa, celý kraj kolem dokola široko daleko nám ležel u nohou a zatím, co tam dole se lidé různě lopotili a pachtili, my tady nahoře mohli lenořit, tlachat, snít, ale třeba i válčit a také – v určitém směru – se i náročně sportovně vyžívat.

Takový ten pocit pánů světa, to obzírání země dole pod sebou, není přirozeně pocit nijak výjimečný a zná ho kde kdo. Jak říkají horolezci, hory jsou tu od toho, aby se slézaly, aby člověk stanul na jejich vrcholu a měl svět pod sebou. Co platí o velehorách, platí i o jiných horách a i o kopcích. I když v jiném měřítku. A pro nás tou horou, kterou bylo třeba opakovaně zdolávat a stanout na jejím vrcholu byla Horka.

Někteří, kdyby slyšeli takto básnit o Horce, tak by třeba opovržlivě tss-knuli, ale třeba takoví Holanďani nebo jiní lauttroviňáci, co by za takový kopec dali. A že to byl kopec z našeho hlediska tak akorát, to snad je zřejmé: copak by třeba na takový Ještěd bylo kdy možné si prostě jen tak chodit hrát?

Samotný vršek Horky – jak se na kuželovitý útvar vulkanického původu sluší – byl takový docela kruhový prostor a uprostřed toho prostoru byla zřetelná prohlubeň, do které se dalo i schovat. Pro nás to

pak tehdy neznamenal nic jiného, než že je to kráter sopky, i když jen mrňavé. A Horka tím víc stoupala v ceně.

Byla to hezká iluze. Pro mne ji vlastně ukončil teprve docela nedávno komentář k jedné fotografii z okolí Horky v kalendáři „Kraj pod Ještědem“ za rok 2007 (díky, Karle), kde se nemilosrdně konstatuje, že na vrcholu Horky se nacházejí nepatrné, leč přece jen patrné zbytky strážní tvrze z přelomu 14. a 15. století. A jak se ukazuje, známo to bylo v příslušných odborných kruzích již dříve, neboť je to také třeba zaznamenáno ve vícekrát již citované publikaci „Český Dub“. Tam se o Horce píše: „Dominantou podhůří je Hudcova horka, pískovcový vrch vysoký 569m., s čedičovým jádrem, poblíž osady Javorník. Na jeho vrcholu najdeme stopy po strážném hrádku, navíc se nám otevře působivý výhled na celý okolní kraj“(str. 125).

Takže žádný pozůstatek úctyhodné síly přírody, ale prach-obyčejné pozůstatky někdejšího stavebního úsilí, zde hlavně v zájmu ochrany přiléhajících obchodních či jinak důležitých cest. A spadá to údajně až někdy do doby, kdy i sem byt' velmi okrajově dosáhl hospodářský, kulturně – kolonizační a stavební boom, vyvolaný největším z Čechů (příslušně ovšem evropsky mixovaným). Až tak daleko, ale jistě i mnohem hlouběji do minulosti bychom se pak mohli zatoulat při pátrání po zdejších osídlení. Podle existujících písemných historických pramenů je to přinejmenším ještě o 100 – 150 let zpátky, to znamená do poloviny třináctého století, kam jsou datovány počátky Českého Dubu a Světlé.

Dá se tedy usuzovat, že někdy z té doby pocházejí i počáteční časy samotného Javorníka. Historicky zcela doložená je však jeho existence – jako osady – až od roku 1590

Škoda té strážní tvrze, že se nezachovala alespoň jako nějaká zřetelná zřícenina. Byla by to pak – kromě Skalákovny – alespoň ještě další místní turistická atrakce. Jenže to by v tom historickém vývoji muselo být leccos jinak a tím by tu třeba také neměly místo ani tyto vzpomínky. Takže je vlastně dobře, že to dopadlo, jak to dopadlo. Čímž si ovšem, jak koukám, docela fandím.

Z té strážní tvrze tak nepochybně pochází i to rozmanité kamení, které tam na vršku bylo. A také ta prohlubeň, která ještě také tak trochu vstoupí do děje.

Jistě se dá pochopit, že takový holý vršek, obrostlý (tehdy) jen různým křovím a s krátkýrkovou prohlubní, do které se dá schovat, ale zároveň mít i možnost odtud okolí pozorovat a nebýt odkrytým terčem, je jistě docela vhodným místem pro válečné hry, kdy cílem je dobýt tu příslušnou kótu.

Tak ne že by to bylo nějak na denním pořádku, to rozhodně ne, spíš to bylo vzácné, ale pár podobných střetů se tam odehrálo. O jednom

takovém zápolení, snad nejpamátnejším, vyprávěli o dost starší kluci, když se tam prý utkali o ovládnutí té strategické výšiny s barbarskými Rozstaňáky z druhé strany kopce. Tekla tam prý při tom i krev, nejspíš z nosu, odřenin a tak. Podle všeho se za vítěze považovaly obě strany, ale z toho zaujatého vyprávění bylo zřejmé, že vítězem mohli být jen borci z Javorníka.

My jsme se tam ovšem s Rozstaňáky nikdy nijak nesetkali, jestli vymřeli či co. Nebo snad měli přece jen pravdu naši předchůdci a jejich vítězství bylo natolik drtivé, že se už Rozstaňáci nikdy do žádného tažení o ovládnutí Horky neodvážili a nám se vyhýbali? Nebo že by k žádné takové bitvě, tak jak byla líčena, nikdy ani nedošlo? Viz causa jezevec? Ale to snad ne! To by znamenalo.....Hrůza pomyslet.

Jisté je, že z Rozstání, kromě jeho nejdolnější části, je to na Horku přece jen o dost dál než z Javorníka a tak to pro tamější případné bojovníky bylo přece jen dost z ruky. A nějaké bližší kontakty, které by případně mohly být záminkou pro zorganizování nějakého takového střetu, jsme s nimi také neměli, protože oni chodili do školy na Světlou nebo snad do Pasek? Ale je také docela možné – a nejspíš to tak i bylo – že nějaká ta jejich parta sice také někdy na Horku zavítala, ale my jsme se tam s nimi prostě míjeli. A tak tyhle střety spadají spíš do říše bájí. Ovšem i báje nám zkrášlují život, a proto je také necháváme žít.

Zkrátka pokud jde o nás, tak v té záležitosti dobývání Horky jako strategického bodu jsme si museli vystačit sami. Protože ani Modlibováci, se kterými jsme byli v pravidelném styku a o nichž už byla řeč, se k takovému zápolení nikdy neodhodlali. Ti byli schopni nanejvýš tak nějakého šiškového souboje někde dole pod Horkou ve více méně rovném a přehledném terénu nanejvýš s nějakým pahorečkem nebo muldou, tak jak byli na takový terén zvyklí ze své domoviny. Ale na nějakou bitvu v horském prostředí nemohli ani pomyslet. A žádná agitace ani provokace tady neuspěla.

Obě zmíněné naše protistrany by ovšem svorně tvrdily, že to, co se tu o nich píše, jsou jen bohapusté výmysly a pomluvy těch chvastounů z Javorníka. Pravda že je úplně jiná. Což ukazuje zase na jinou pravdu a sice tu, že – obecně vzato – dějiny jsou tvárné a každý vítěz i poražený ba i nezúčastněný vidí, popisuje a traduje příslušné události trochu nebo i zcela jinak. Napravovat se to pak snaží pozdější nebo i hodně pozdější historici i s pomocí jiných vědců, ale ne vždy se jim to zcela podaří. Třeba proto, že nějací svědci, neřku-li hodnověrní, už dávno neexistují. Ovšem v našem případě je pravda nesporná – Horka byla naše! Katastr nekatastr.

Rozhledna

Je ale asi zřejmé, že samotný ten vrchol Horky, jakkoli byl pro nás zajímavý a přitažlivý, s tím krátkým a krásným výhledem nezastíněným žádnými vysokými stromy a i s možností těch bojových her, přece jen sám o sobě nemohl vyvolávat takové emoce a nutkání to místo vždy znovu navštěvovat, kdyby tam nebylo ještě cosi, co ty zážitky a pouta znásobovalo.

Tou skutečnou a rozhodující příčinou, proč jsme tam tak často šplhali, tím magnetem, neodolatelným vábidlem, byla rozhledna. Ovšem ne ledajaká, tedy z našeho klukovského pohledu. Protože to spíš bylo něco jako vojenská pozorovatelná. Jednoduchá dřevěná věžovitá stavba, jakoby rozkročená nad tou prohlubní. Byla sroubená jen z očištěných a přitesaných kmenů různé tloušťky a velikosti bez jakýchkoli stěn, nezbytně zpevněná jen různými příčnými vazbami a vysoká snad tak 6-8 metrů.

Zhruba uprostřed té výšky byla plošina z kulatiny, tedy vlastní pozorovací a výhledový prostor. Nebo i prostor pro umístění něčeho tam potřebného. Přístup na tuto plošinu zajišťoval rovněž jen nahrubo zpracovaný, ale bytelný a bezpečný žebřík přístupný z vnitřního prostoru rozhledny u jednoho z okrajů.

Kdy, kým a proč tam byl tento pro nás tak skvostný objekt postaven, na to jsem ve své paměti odpověď nenašel. Tušil jsem ale, že to určitě nebylo nějak zvlášť dávno a že to nejspíš mohlo nějak souviset s tou poslední předmnichovskou nebo brzy pomnichovskou dobou. A že tu tedy mohly hrát roli i nějaké ty vojenské nebo polovojenské důvody. Svým charakterem by tomu ta stavba i odpovídala. Nebo že by to přece jen bylo dílo nějakých okolních nadšenců z doby poněkud dřívější za účelem zcela mírumilovným: dát možnost návštěvníkům Horky kochati se krásnou okolní krajinou a tak je tam na vycházky i vábiti? Byla přece svého času i doba rozhleden.

Jasno mi do toho v základních rysech vnesl nejprve Jarka Havlík, který si toho z té doby pamatuje mnohem víc než já, pak konkrétněji i Standa Eisenbarth, rovněž velký pamětník a znalý množství faktů k té době se vztahujících. Nakonec – ještě i v širších souvislostech- ten obraz dokreslil ve své znamenité knize Tomáš Edel.

Takže ta rozhledna byla tehdy skutečně zcela nová, ovšem účel jejího zbudování nebyl rozhodně nijak turisticky bohulibý. Postavili ji tam hned po Mnichovu němečtí ordneři, tedy příslušníci uniformovaných

a zpravidla i ozbrojených útvarů Henleinovy Sudetendeutsche Partei v rámci záboru našeho území, když už byly obsazeny směrem od Osečné Dolení a Hoření Paseky, Hodky a Rozstání, včetně k němu katastrálně náležející části Horky, včetně toho vršku. Co do účelu to mělo sloužit jako triangl, tedy – jak praví slovník naučný - věž, sloužící k vyměřování ploch a výšek terénu pomocí soustavy trojúhelníků. Další taková věž byla v té době postavena na Ještědu a ještě další nahoře nad Prosečí, nedaleko Rašovky. Čímž bylo trojúhelníku i nějakým tehdejším německým potřebám v tom našem rajonu učiněno zadost.

A když už tam ta věž na Horce byla postavena, byla těmi ordnery, do jejichž rejstříku činností patřily v těch dobách v pohraničních oblastech především různé provokace, výtržnosti a surovosti vůči českému obyvatelstvu, využita i k tomu - a v tom momentu možná hlavně k tomu – že tam umístili velikou standartu, jakýsi zpevněný prapor s hákovým křížem. Tak, aby ten hákenkrajc byl patřičně a z celého okolí viditelný a aby bylo všem tamním obyvatelům naprosto jasné: Tady je teď Hitlerovo!

To byla ovšem pro všechno okolní české obyvatelstvo veliká potupa a také provokace, takže se něco muselo stát. A co se stalo, to už podrobněji popisuje ve své knížce Tomáš Edel na základě článků E.Krause. J.Kamenského a V.Rudy v časopisu „Hlas revoluce“ a libereckých novin „Vpřed“ z roku 1976 a 1977.

„Obsazené Podještědí zaplavila nacistická symbolika. Na vrchu Vápenice nad Světlou p.J. ordneři vztyčili vysoký stožár s praporem a hákovým křížem. V dosud nezabraném Javorníku sídlilo družstvo Stráže obrany státu č.111, jehož příslušník Eduard Kraus vzpomínal, jak tento prapor *dráždil kolegu Ladislava Vávru. V noci se vydal na kopec, prapor stáhl a přinesl do Javorníka. Ordneři zuřili a hrozili represáliemi. Shodou okolností byl ve Strážišti ordnery zastřelen řezník Šámal. Vávra nechtěl uvést obyvatele Podještědí do neštěstí, a tak šel prapor odevzdat na celnici za Světlou (k Hodkám). Řekl tam, že si chtěl prapor nechat na památku jako první hakenkreutz pod Ještědem. Němci tomu uvěřili a Vávru propustili dokonce s pochvalou „za odvahu“.*

Další čtyřmetrový hákový kříž na triangulačním bodě ovládl holé temeno kopce Horka. Někdy koncem října se dva javorničtí školáci-čtrnáctiletý Standa Hnízdil a třináctiletý Zdeněk Pluhař- rozhodli, že hákový kříž zničí. Když v mlhavém odpoledni došli na vrchol kopce, hákový kříž byl již stržen a rozbit na dva kusy, snad opět zásluhou některého ze zdejších příslušníků Stráže obrany státu. Oba jeho zbytky přivlekli do vsi a pohodili je u lípy nedaleko školy, kde za svým domkem čp. 39 je objevil Standův otec Hynek Hnízdil, zbytky kříže rozřezal a hodil do žumpy. Následujícího dne nacisté zahájili neúspěšné vyšetřování a rozstáňský starosta L.Maruška dostal příkaz kříž na

náklady obce obnovit. Nechal jej zhotovit daleko menší a dodatečně argumentoval nedostatkem obecních peněz...“ (str.27).

Je možno jen připomenout, že v Javorníku tehdy Němci vyšetřovat nemohli, protože byl stále ještě součástí Československé republiky. Posledních pár týdnů. Co bylo s tím druhým menším hákovým křížem, o tom T.Edel již nic neuvádí. Pravděpodobně to s ním dopadlo nějak podobně, protože později za časů našeho využívání té stavby už tam rozhodně nic takového nebylo. A pokud jde o ten první velký, ordnery jistě velmi ceněný a nepochybně i s láskou a s nadšením vytvořený symbol Velkoněmecké říše, tak ten, jak uvedeno, po zásluze skončil tam, kam od samého počátku patřil – v záchodové a chlévkové žumpě.

Zanedlouho potom byl i Javorník spolu s dalšími zbývajícimi obcemi obsazen, problém českého Podještědí byl dořešen a tak i ti budovatelé toho trianglu na Horce měli už asi zase někde jinde nějaké jiné dobytelské starosti. A po 15.březnu 1939 s obsazením zbytku republiky a ustanovením Protektorátu Čechy a Morava, byl vyřešen i problém státní hranice, protože ta protektorátní byla pak už jen podružná a více méně jen formální. Vše se tak dostalo do sice zcela nového, ale jinak jaksi normálního stavu. A ten náš kousek světa přestal být – v porovnání s tím, co se dělo jinde – jakkoli zajímavý. Ne tak ovšem pro jeho obyvatele a jejich teď již okupačně a později i válečně okořeněnými každodenními starostmi. Což se pochopitelně odpovídajícím způsobem projevovalo i na nás, kteří jsme se po tom světě začali teprve jaksepatří rozhlížet.

No a ta rozhledna pak už měla jen tu svoji vlastní ryze civilní funkci. Nic jiného se do toho již nepletlo a pro nás se stala takovou tou Mekkou občasných výprav. Tenhle její příběh je pak i takovým malým příkladem toho, jak zlé se může v dobré obrátit, i když jindy pro jiné a třeba i ve zcela nečekané podobě.

Díky té rozhledně měla ovšem teď Horka takovou docela fešáckou čepičku – či vlastně klobouček - a přirozeně i patřičnou přitažlivost. Protože kopec s rozhlednou nebo nějakou jinou viditelnou nebo zajímavou stavbou na vršku – alespoň v těch našich přírodních podmínkách, u Everestu by to asi neplatilo – to je přece něco úplně jiného, než kopec jen tak bez ničeho. Ten vlastně skoro jako by ani nebyl. Kopec bez rozhledny to je asi tak jako ti Švejkovi vojáci bez disciplíny.

Tedy oni ti vojáci bez disciplíny nabyli vlastně Švejkovi, ale obrlajtnanta Makovce, kterýžto vždy vojákům říkal: „Disciplína, vy kluci pitomí, musí bejt, jinak byste lezli jako vopice po stromech...“ A Švejk toto po atentátu v Sarajevu s příslušnými obavami o osud armády jen opakoval v hospodě „U kalicha“ před civilním strážníkem

Bretschneiderem , stojícím ve službách státní policie. A zdůrazňoval, že největší strach měl vždycky z toho, že třeba v parku na Karláku bude na každém stromě zalezlý jeden voják bez disciplíny. A tak i takový kopec bez rozhledny nebo něčeho podobného je vlastně taky jako bez disciplíny, také se nakonec schová ve stromech a není vlastně k ničemu, protože odtud není nic vidět.

Zkrátka na kopcích, řekněme alespoň trochu dominantních, má něco být, nejlépe nějaká rozhledna. Ta celou tu krajinu kolem rázem zpřístupňuje, činí ji pro nás důvěrnou a blízkou a naše srdce se při tom rozhlížení může tetelit. Špatně jsou na tom dnes obzvlášť ty kopce, kde kdysi nějaká rozhledna byla, ale teď tam pro okolní vysoké stromy, které tam mezitím tak nějak nepozorovaně vyrostly, není do okolní krajiny vůbec vidět. Jak i o tom velice hezky pojednával mnohadílný televizní pořad o rozhlednách, kterým nás tak kouzelně provázel Luděk Munzar. Bohužel tak nějak bez té rozhledny je na tom teď i ta Horka.

Ale zpátky zase do těch našich, vlastně už dávných, časů.

Hlavní kouzlo té rozhledny z toho našeho klukovského pohledu spočívalo právě v té její jednoduchosti. Její dřevěná konstrukce měla po stranách po vnějším obvodu celou řadu různých příčných a na šikmo křížených břevien, bidel, tyčí tak, aby to celé mělo patřičnou stabilitu. V tom nelze jejím stavitelům nic vytknout, spíše je pochválit. Z toho je pak i jasné, že bylo pod klukovskou důstojnost používat pro výstup na tu pozorovací plošinu příslušný žebřík, byť také primitivní a z lesních dřevin sroubený. Takže se tam lezlo po tom obvodovém trámovi. Nebo alespoň byly o to činěny pokusy.

Nebylo to lezení ale rozhodně nijak jednoduché, protože vzdálenosti mezi jednotlivými opěrnými body byly v porovnání s klukovskými pažemi přece jenom trochu větší. A všechny ty spojnice byly šikmé, takže v tom počínání – jak by se dnes řeklo – bylo i dost toho adrenalinu. No a ti nejodvážnější a nejšikovnější, i když jich zase až tak moc nebylo, šplhali po dosažení té plošiny ještě dál a výš. A šampion byl ten, kdo se dostal až ke špičce, případně se ještě dotkl toho bidýlka, co tam trčelo nahoru. Až tam, co byl také původně nějak přivázan ten hákenkrajc.

Došplhat až na ten vršek, to už bylo opravdu dost napováženou. Dnes by celá ta atrakce při žádné bezpečnostní prověrce zcela jistě neprošla. Ale dobrodružství je dobrodružství. Podobné šplhací manii pro začínající amatéry jako jsme byli tehdy my slouží teď třeba ty umělé stěny, kde ovšem mají i nějaké to jištění, což tam na Horce přirozeně nebylo.

K našemu i všeobecnému uspokojení budiž ovšem řečeno, že se tam při těch eskapádách nikdy nikomu nic vážnějšího nestalo. Jen se ten náš klukovský batalion tak nějak přirozeně roztřídil na příslušné

kategorie: nejodvážnější a nejšikovnější, což byli ti, co vyšplhali až na vršek, odvážní a šikovní, co zdolávali výstup na plošinu a pak méně odvážní a méně šikovní, co se o ten výstup alespoň pokoušeli. Mimo pak už nebyl nikdo. Čímž se také utvářela nebo spíš byla vždy jen znovu potvrzována příslušná hierarchie v rámci všeho toho klukovského dění.

Musím se přiznat, že já jsem v tomto rozvrstvení patřil až do té třetí kategorie. Zejména po tom maléru s rukou, kdy to už ani nijak nešlo a z této zábavy jsem byl vyřazen. A tak jsem bez problémů využíval pro dosažení té vyhlídkové plošiny ten bytelný žebřík. Tak jak to ostatně činila i naprostá většina ostatních návštěvníků, ať již školou povinných či jiných. A ta vyhlídková plošina pro mě tak znamenala čím dál víc skutečný smysl toho pobývání na Horce. Romantika a poezie s tím spojená mi byla jaksi nejbližší.

Zemský ráj to na pohled

Teď mám ovšem trochu problém. Ono by totiž to další líčení chtělo opravdu trochu víc toho vypravěčského umění, než jak to tu zatím ryze amatérsky předvádím. Ale nic s tím nenadělám a vyhnout se tomu dalšímu kousku vzpomínání také nemohu. Takže se o nějaké to alespoň trochu důstojné krásno, které by odpovídalo viděnému, musím pokusit.

Nechme tedy už všechny ty s Horkou spojené klukovské vášně vychladnout a představme si, že je krásné letní počasí, že vystoupíme na tu vyhlídkovou plošinu a začneme se rozhlížet kolem.

Celkový obraz je jasný: celé to naše tehdejší české Podještědí je tu jako na dlani. A spolu s ním je v dohlednu i celá řada dalších přírodních i lidských výtvarů, orientačních bodů ze širokého okolí. Takže zejména pro poetické a lokálně patrioticky naladěné národy je to slastný zážitek. Jiné takové místo ve vztahu k tomu našemu podještědskému kousku světa a k tomuto vyprávění tu prostě není.

Hlavní dominantou – a od toho by asi začal i každý turistický průvodce – je na severní straně Ještěd. A když už jsem dříve nazval Horku Ještědovou malou sestřičkou, tak teď zcela logicky a na oplátku je třeba říci, že tamhle na severu, kam zrovna tak zářivě směřují sluneční paprsky, se před našimi zraky vypíná mohutný a ztepilý vrch zvaný Ještěd – Horčin to velký bratr. Myslím, že takové trochu romantické rodinné přirovnání a označení toho parádního přírodního útvaru je tu zcela na místě. A také myslím, že s tím orwellovským Velkým Bratrem, supertotalitním a superfizlovským společenským monstrem, dnes ovšem prostřednictvím již existujících a dále se rychle zdokonalujících

telekomunikačních sítí, kamerových, odposlouchávacích a GPS systémů a prostředků jakož i forem kontroly, ovlivňování a oblbování obyvatelstva v mnohém již překonaný a zdokonalený, si to nikdo nebude plést a náš krásný Ještěd s tím nějak spojovat.

Hezkou korunkou na té dominantě, na dobře rozeznatelném skalnatém vrcholu (je libo dalekohled?) byla tehdy – psáno jest, že od roku 1907 – taková, z dálky nahlíženo, trochu jako židle - budova hotelu, který pak vyhořel v roce 1963. A pod touto korunkou, dnes jinou a mnohem působivější a světoznámou, a pod tím skalnatým vrškem je už vidět jenom les, tehdy zcela zachovalý a pak na obě strany, na západ a na východ, rozvětřující se hřebeny ještědského pohoří.

Pod lesem, blíže k nám, je dobře vidět Světlá, se svým kostelem, jediným v celém tom vesnickém okolí. A se svou zdola přiléhající osadou Vesec. Vpravo nahoře východním směrem jsou pak vidět Pláně-horské sedlo, kudy vede nejkratší a v té době proto i velmi frekventovaná pěší cesta z toho našeho Podještědí do Liberce. A vedle Plání trochu sem k nám vystupuje taková holá boule Vápenky. Tam se v zimě chodilo někdy lyžovat. Tedy pokud dotyčný měl nejen ty lyže a patřičnou odvahu, ale i dost sil se tam nejdřív na ten příkrý kopec vyšplhat.

Dole pod Pláněmi již v údolí je Jiříčkov. A z Jiříčkova – protože teď už půjdeme dál podle hodinových ručiček – je to už jen kousek do Bláta a pak do Padouchova. Ten je ovšem už trochu víc zalezlý v kopci. Padouchov i s Blátem patřil jako osada k Javorníku. Děti odtud ale chodily do školy na Světlou, protože to tam měly blíž a hlavně po celkem dobré cestě vedoucí z Proseče.

Nahoře nad Padouchovem se pak v poklidu rozvaluje východní ještědský hřeben od Plání a Vápenky až po Rašovku. Jeho další a klesající pokračování až k dalšímu Javorníku, tomu u Dlouhého Mostu, s interesantním, tehdy ještě existujícím (a nyní zase znovu obnoveným) Obřím sudem na vršku, není však již odtud z Horky vidět. A tam také Ještědovo panství definitivně končí. Zatrhla mu to Mohelka, celkem nevelká, ale jak je vidět docela zdatná říčka, která si tu za ty dlouhé věky vyhloubila patřičně hluboké údolí a ještědským horám učinila konec.

Zůstaneme-li dole pod hřebenem, tak od Bláta a Padouchova se přes zalesněný a trochu jakoby samostatný pahorek zvaný Kamenný nebo dole kolem něho dostaneme na Proseč. O ní už i dříve byla řeč a bude ještě znovu. A za Prosečí budeme spíš už jen tušit než nějak zřetelně vidět Vlčetín a další osady či vesnice směrem k Hodkovicům.

Přímo pod námi a vůbec nejbliž ze všeho je krásně vidět Javorník, snad všechny jeho domy a domky. A za ním, teď již trochu jižněji, je ten druhý javornický les, o kterém už byla také řeč a který se táhne až k Domaslavicům. Ty ovšem za ním v tom svém d'olíčku vidět nejsou. Tím se ale již také otáčíme k Českému Dubu, kde je vidět

kostelní věž a nějaké střechy. A pak i něco z jeho okolí, především a nejbližší Starý Dub.

Vzadu na horizontu tímto směrem – a tím se to celé krásně oživuje- můžeme zřetelně zahlédnout bochánkovitý Kozákov u Turnova. Jeho české granáty, pokud tam tehdy ještě nějaké byly nebo dosud i jsou, tak ty ovšem odtud z Horky vidět nejsou. Ani s hvězdářským dalekohledem. Trochu dále vyčuhují i Trosky a možná se dá zahlédnout i Mužský u Mnichova Hradiště.

Když se pak podle těch hodinových ručiček ještě trochu pootočíme, máme před sebou na té jižní straně Modlibohov a jeho okolí a někde tam dále je i Čertova zeď u Kotle. A nakonec až k horizontu lesní masiv Kuřivody.

Zbývá nám se pokochat ještě směrem západním. Zde jsou nebo by měly být vidět Dolení Paseky, Janův Důl a někde za nimi Osečná. Docela blízko s trochou pootočení je vidět část Rozstání a dále už směrem k Ještědu Hodky a Hoření Paseky. Krásný výhled tímto západním směrem dotváří již vzdálenější Ralsko, ještě vzdálenější Bezděz a na horizontu – zdá se – jsou pak ještě patrné obrysy některých kopců Českého Středohoří.

Jediné, co odtud z vrcholu Horky není vidět a co také patří do tohoto vyprávění, je Horka. Tedy osada Horka, nejbližší součást Javorníka, asi tak šest nebo sedm domků. Nachází se přímo tady pod námi, pod lesem, podél silnice na Světlou a souběžně protékajícího potoka.

Krásný výlet, krásná podívaná. Ale také konec toho vzpomínání a povídání o Horce. Skoro je mi smutno. Ale co naděláš. Takže teď už zbývá jen sestoupit dolů a vrátit se pěkně domů do Javorníka.

Můžeme si vybrat z více možností. Třeba jít jižním směrem, nejdřív opatrně kolem křoví, pak se projít pasekou a lesem, nasbírat si cestou něco borůvek či malin a třeba najít i nějakou tu houbu. A pak kolem lomu ke splavu a dál po cestě kolem potoka do vsi.

Nebo v lese nepůjdeme směrem k lomu, ale trochu dál po rovině mezi borůvkám a kolem toho místečka jako na obláčku, podíváme se jestli tam na okraji je pořád ještě to mraveniště, třeba uvidíme i nějakou veverku a pak dál po pěšině mezi poli se dostaneme až ke škole. Tím se také vyhneme těm vosám. A jsme zase ve vsi.

Můžeme to ovšem z toho vršku vzít také trochu oklikou na tu světelskou stranu a to znamená kolem Skalákovny dolů do Horky a pak po silnici kolem potoka až zase ke splavu a tam už to známe. Potok udělá vlevo vbok a cesta podél něho nás dovede do vsi, ve vsi pak na náves a tím i k našemu domku.

No vida. Tak ten potok nám tu zase vstoupil do děje. Musím se proto k němu po té dlouhé oklice zase vrátit. A do toho javornického

okolí, které bylo tak krásně vidět z Horky, se zase ještě vypravím o něco později. A nejspíš nejednou. A také ten náš domek a život v něm musí ještě chvíli počkat.

4. POTOK

Voda sice malá, ale kolem dokola

Ten javornický potok byl a je docela malý obyčejný vodní klučina, nic mimořádného na něm zcela jistě není. Přesto právě on je – vedle Horky – druhou nejvýznamnější přírodní dominantou v těchto mých vzpomínkách. Nebo spíš první, pokud na to nahlížím z časové souvislosti.

Hlavní příčinou, proč tomu tak je, jsou dozajista určité hluboké stopy, které ve mně zanechal ještě z dob raného dětství. Tedy z doby, na kterou mám jen velmi málo nějakých konkrétních vzpomínek, ale kdy se zřejmě ten vodní živel v mém podvědomí nějak hlouběji zabydlel. Čímž se také teď pro začátek vracím v tom vyprávění v čase poněkud zpátky.

Rozhodující okolností bylo nepochybně to, že tenhle přírodní dobrák – nevím jak teď při těch extrémech počasí, ale tenkrát nic špatného neproved – tedy, že ten potok obtékal náš domek (jakož činí i dosud) hned ze dvou stran, a to velmi blízko. Snad ve vzdálenosti tří až pěti metrů a možná ani to ne. Prostor mezi ním a domkem tvořila malá zahrada, spíš zahrádka, kde byla jedna třešeň a dvě jabloně. A možná tam byl ještě nějaký záhonek na zeleninu. Víc by se toho tam už rozhodně nevešlo, muselo zbýt ještě trochu trávy pro Lízu.

Takže ten potok patřil k našemu úplně nejbližšímu okolí. Jeho šumění a bublání, třeba když byla za tepla otevřená okna nebo když jsme si s Vlastou na té zahradě-zahrádce hráli (což jednou skončilo málem tragicky, protože jsme si tam přímo u zdi domku rozdělávali ohýnek), nebo už když se vyšlo ze dveří na dvorek, zkrátka to šumění a bublání tam bylo pořád slyšet. Tedy pokud se chtělo ho slyšet, protože jinak to už asi nikdo nevnímal. A já jsem v tom jistě nebyl žádnou výjimkou. Ale to jeho konejšivé potočí povídání tam pořád bylo.

Druhou okolností, která tu jistě sehrála svou roli a ovlivnila moje dětské vnímání, byla malá přehrádka rovněž hned u domku a k němu přináležející. Tam se voda na chvilku zdržela a dalo se u ní i posedět. Hned vedle byla trámová lávka překlenující svými asi dvěma metry ten veletok, čímž byla zajištěna průchodnost a umožněn bezporuchový provoz takové té hlavní javornické severo-jihní magistrály v pěšinovém provedení, která směřovala přes náves a přes náš dvorek dál za potok

k obecní studni a pak do kopečka kolem Havlíkových k silnici a ke škole.

Takové malé umělé tůňky byly na tom potoce snad u většiny stavení, která k němu přiléhala, a sloužily k nabírání vody, umývání či omývání, máchání prádla a tak podobně. No a pro nás to bylo v létě vlastně jediné dostupné místo, kde se dalo bez nebezpečí čvachtat.

Určitou výjimkou mezi těmi umělými tůňkami mohla být v případě potřeby větší přehrádka dole u mostu, kde byla zabudována příslušná „účka“ (nebo tak něco) pro zapuštění stavidla. To stavidlo mělo sloužit k přehrazení potoka a vytvoření zásobníku vody v případě požáru a bylo vždy připraveno k použití zavěšené na sousední Kolomazníkovic stodole. Tak k tomu přehrazení také došlo při požáru u Truhlářů, jak o tom bude dále řeč.

Ta naše miniaturní vodní plocha u lávky byla ovšem v těch časech láková i z jiných důvodů. Daly se tu pouštět lodičky. Vím, že jako kluk jsem uměl vyrábět takové ty lodičky, co se dají vytvořit z příslušně poskládaného papíru. Ten správný nebyl ovšem vždy k dispozici a tak druhým – a dlužno říci, že i mnohem dostupnějším a výhodnějším materiálem – byl nějaký tlustší a dostatečně velký kus borovicové kůry. Ten se příslušně opracoval, tehdy nejspíš s dědovou pomocí, doprostředka se zabodla špejle, na ní něco, co měla být jako plachta a další typ lodě byl k dispozici.

Nejčastěji to s pouštěním lodiček bylo tak, že se uskutečnila výprava k nejbližší vyšší přehradě, což bylo hned po pár metrech za zátočinou u našich sousedů. Tam se ty lodičky – zřídka kdy byl u toho jedinec sám – pustily do toho odtékajícího bublavého proudu, běželo se vedle nich po břehu a s příslušným vyprošťovacím prutem, pokud to bylo zapotřebí, se dirigovala ta plavba až zase k našemu jezírku. Přičemž šlo přirozeně o to, čím nebo která loďka zdolá tu cestu bez úhony dříve. A pak se to znovu opakovalo, až zase pozornost byla obrácena někam jinam.

Aby ale byl ten obrázek o obklopujícím nás vodním živlu úplný, je třeba uvést, že tekoucí voda ohraničovala i třetí, východní stranu toho našeho miniaturního království. Byla to strouha, která měla počátek u studánky na návsi a po nějakých dvaceti-třiceti metrech z části za naší víceúčelovou kůlnou, tedy zase hnedle vedle vtékala pod tou lávkou a naší přehrádkou do potoka. I když ten její minutový průtok mohl být tak nejvýš na bandasku, byl to přece jen další vodní živel, který nás obklopoval. Tedy měřeno téma dětskýma očima.

Není asi třeba nijak zvlášť zdůrazňovat, že i ta strouha byla v těch raných dětských dobách předmětem mého a zčásti i Vlastina zájmu. Nejčastěji to bylo hned u jejího zrodu, u tehdy otevřené studánky na návsi i s přilehlým trávníkem. A tak se i tady dal v nějakých hrách

trávit čas. Problém byl ovšem v tom, že jsme se o ten prostor museli dělit s vodmilovnou drůbeží havětí, různě sousedsky příslušnou. Celkem to šlo, pokud se do toho nepřipletl nějaký houser. Ten pro nějaké kamarádění s námi neměl pochopení a pokud nenarazil na nějaký důraznější odpor, tak ten prostor ovládl.

K večeru se pak ta drůbeží havěť musela patřičně roztrdit a rozehnat správně do jednotlivých destinací. Aby se poznalo, která husa nebo kachna komu patří, byla každá z nich opatřena barevným či jinak spolehlivě rozpoznatelným kroužkem. Zda se to týkalo i slepic, které si svůj kurník přece jen lépe pamatují, to nevím. V každém případě tu musela být něco jako kartelová dohoda sousedek, aby si tu disponibilní barevnou škálu drůbežích kroužků mezi sebou nějak rozdělily. Ale třeba to ani nebyl zas tak velký problém, to jen mně se může teď zdát, že té drůbeže u té strouhy na návsi bylo nějak moc.

Tolik k těm našim přiléhajícím vodním tokům a přítokům. Z toho je jasné, že pouze na jedné straně, té severní, žádná voda nebyla. Zde hned vedle domku vedla již zmíněná obecní cesta podél potoka, což zase byla taková ta západo-východní javornická magistrála. Mezi cestou a domkem bylo už jen malé odpočívadlo dole z kamene nahoře z drnů. Na něm tehdy při teplém počasí nejčastěji vysedával děda, mamčin otec, v těch letech už vážně nemocný. A dříve také světelský děda, tátův otec, když přišel na návštěvu. Ten prý mě tam vždy houpával na kolenou a otec se mě nejednou ptal, zda si na to pamatuji. Ale nepamatuji. Světelský děda žil už tehdy sám a zemřel v roce 1936 nebo 1937. A to mě tenkrát byly teprve tři- čtyři roky.

Na tom odpočívadle a kolem něho konal se také občas nějaký ten potlach sousedů či sousedek i kolemjdoucích. Bylo to vlastně právě na křižovatce těch dvou javornických magistrál a tedy i místo pro nějaké to příležitostné setkávání docela příhodné. Něco jako v Praze u Muzea. To hlavní, jako ostatně i všude jinde, se ovšem odehrávalo v hospodě. O tom z té doby nic nevím, otcova štace to rozhodně nebyla. Podle A. Slukové se tam ještě na počátku toho okupačního a válečného období hrávalo divadlo, kousky s vlasteneckým podtextem. I vše další, co k hospodě patří, bylo pak nepochybně velice poznamenáno tím těžkým obdobím. Trochu dál na tu hospodu ještě přijde řeč.

Ryby

Jedním z velkých lákadel přitahujícím nás kluky k potoku bylo pátrání po rybách. Ano, v tom potoce se tehdy zdržovaly ryby, konkrétně pstruzi. Převážně ovšem mimo samotnou obec speciálně na tom dosti dlouhém dolním toku pod Javorníkem směrem k Domaslavicům. Prostě

civilizace ještě tehdy tak daleko nepokročila, aby existence ryb byla vyloučena i v takovém podhorské potoce. (Bylo mi ovšem řečeno, že ti pstruzi se tam vyskytovali i později).

Musím předeslat, že v následujících řádcích nepůjde o vzpomínky na nějaké rybaření jako takové, tak jak o tom pojednává bezpočet jiných vyprávění třeba u Oty Pavla. To je jiná kategorie. Tady to jsou jen lehké náznaky, kde hlavní v té rybí záležitosti bylo právě a převážně to pátrání. A pak už jen neumělé pokusy nějak se toho pstruha zmocnit.

To pátrání a s tím občas spojené brouzdání v korytě potoka mělo ovšem i svou stinnou stránku. I tenkrát tam občas někdo odhodil nějakou tu láhev či sklenici nebo nějakou plechovku. A tak při tom zaujetí bylo celkem snadné šlápnout na nějaký ten střep nebo plech. Což se mi jednou stalo a docela solidně jsem si při tom pořezal chodidlo. Krvavá stopa pak vedla až k nám na zápraží.

O různá poranění hlavně na nohou nebyla ostatně nikdy nouze. Zejména v letních měsících, kdy se při běžném provozu chodilo zásadně bosky. Ne z nějakého plezíru, ale jinak to prostě nešlo. A to i do lesa nebo třeba po strništi při sbírání klásků. V takových případech – bylo to jednou i druhé rozříznuté chodidlo a samozřejmě rozbitá kolena a jiné šrámy, kluci jsou kluci- tedy v takových případech pak coby zdravotní sestra vystupovala babička. A ta měla na ta poranění vždy stejný recept. Nejprve – po případném omytí – bylo nutno dotyčné místo vždy důkladně počůrat, dělej jak dělej. A tím to tedy i patřičně desinfikovat. A potom na to postižené místo přiložila kousek rozříznutého listu aloe a napevno zavázala. Čímž bylo také nějakému dalšímu skotačení na chvíli utrum.

Podle mých zkušeností byl tento postup vždy účinný a toho prvního kroku jsem se pak v podobných případech občas i nadále přidržel. Jen to aloe nebylo už ale k dispozici.

Rozumí se, že při tom našem pseudorybaření jsme na pstruhy nechodili s udicí. Na to nebyly v naprosté většině případů ani prostředky ani čas ani patřičná trpělivost. A taky by to ztratilo ten půvab, o který tu především šlo. Chytat pstruhy se chodilo jen tak holýma rukama.

To se nejdřív zjistilo nebo nepochybně ustanovilo, že támhle pod tím podemletým břehem by ten pstruh měl být, nebo že se tam právě schoval. A pak ze břehu pěkně na bříše a co nejtišeji a nejopatrněji se tam z obou stran pomalu sahalo. No a on, pokud tam skutečně byl, tak buď promptně vyklouzl, což bylo v naprosté většině případů, nebo se ho nějakým zázrakem lapit opravdu podařilo. Ovšem jen skutečným mistrům. A to byli v našem případě jen dva o pár let starší kluci. Ale i to bylo velice vzácné. Zejména pokud vynechám při různém referování známou rybářskou latinu.

Mně osobně se to nepodařilo nikdy. Jen jednou jsem ho už cítil v dlaních, ale myslím, že jsem se té jeho slizké kůže lekl víc než on mých rukou, a tak bez úhony upláchl.

Tohle naše rybaření byla samozřejmě především jen hra a ne nějaké hobby či dokonce zaopatřování si potravy – i když by se bylo velmi hodilo. Přesto tomu byla někdy uprostřed války učiněna rázná přítrž. To když se ti dva mistři při té snaze chytit nějakého toho pstruha a pak se patřičně chvástat zatoulali až někde k Domaslavicům a tam je pak při tom počínání načapal nějaký strážný. Nebo pořádkumilovný občan, i tací se někdy vyskytli. Byla pak z toho docela mela, protože za války platí přece jen dost jiná pravidla i při posuzování pychu. Nějak se to pak s přispěním rodičů a také s ohledem na stále ještě školní věk pachatelů spravilo, ale důsledek byl jasný – bylo po rybaření.

Vodník

Byla jedna doba, ještě před tím rybím dobrodružstvím hned někde zkraje, co si z dětství pamatuji, kdy jsem se toho potoka docela bál. Tedy ne samotného potoka, ale vodníka, který se tam měl skrývat. Byl to důsledek docela hlubokého a pro mě strašidelného zážitku, který v té dětské hlavičce zanechala moje vůbec první divadelní návštěva – jednoho ochotnického představení ve Světlé. V té hře určené hlavně a především pro děti byl jednou z hlavních postav opravdu škaredý a zlý vodník, protože jinak jsem to vnímat nemohl. Ten sídlil v nějaké tůni či rybníce a stahoval lidi do vody, aby měl v hrnečku dušičky.

Jistě ta hra měla nějaký jiný hlavní děj a šťastný konec, ale to dobro včetně toho jiného děje se mi pod tím hlubokým dojmem z toho vodníka nějak úplně vytratilo. Fantazie následně zapracovala a nastěhovala si toho vodníka až k našemu domku. Konkrétně do té přehrádky, co tam měli naši sousedé kousek nad námi. Ta byla o dost větší než naše u lávky a byla dobře vidět z okna u postele, ve které jsem se svým otcem spával. A tak jsem se bál, že ten vodník by tam mohl být a že večer, když jdu spát, tak že na mě do postele také vidí. A problém byl nasnadě. Někaký dobrák, který o této mé slabosti věděl – nechci tu podezírat Vlastu, i když ta mi měla nejednou co oplácet – tedy ten dobrák to pak ještě přiživil tím, že je jisté, že ve dne je ten vodník schovaný pod splavem u Horky a večer že obchází po potoce Javorník a zkoumá, co by napáchal. A mluvil ten dotyčný zřejmě dost přesvědčivě, takže jsem se pak bál i toho splavu. Nepochybně to byla od toho dotyčného veliká hanebnost.

Netrvala ale tato vodnická lapálie zřejmě nijak dlouho. Nejspíš zásluhou tatínka, protože na toho jsem nejvíc dal. Dovedu si představit, že mi vyložil, že ten vodník – vždyť jsem ho přece v tom divadle viděl jaký to byl habán – tak ten že by se přece do té sousedovi tůňky rozhodně nevešel a taky ani pod splav, kde by byl navíc vidět. Každý vodník by přece potřeboval pro tu svou nekalou činnost mnohem více vody a hluboké. A kromě toho - žádní vodníci přece nejsou, to si jen lidi vymysleli, aby si nějak zdůvodnili, že se utopí, když neumějí plavat. Nakonec mě asi uchlácholil i tím, že přece spí v té posteli se mnou a tak že se mi opravdu nemůže nic stát. A tak to zase pominulo.

Pak už jsem tím oknem u postele, vlastně spíš okénkem někdy jen vyhlížel, jestli se tam náhodou neobjeví sousedovic Dáša nebo Maruška. Ne že by se zrovna tímto směrem ubírala nějaká ta moje zamilovanost, jak ostatně vyplýne z následujícího, ale člověk nikdy neví, a tak pokukuje.

Požár u Truhlářů

S tím potokem bylo pak o pár let později, na rozdíl od toho mého vodníka, spjato pro všechnu javornickou omladinu i jedno opravdu velké dětské radování, jásání a blaho. Když tomu ovšem dříve a pro někoho jiného předcházelo naopak jedno velké neštěstí, smutek, pláč a strádání. Tak jak to už v životě bývá. A jak jsme tu na jednu takovou přeměnu protikladů už narazili v příběhu té rozhledny na Horce.

Tím neštěstím byl požár, který jednou v podvečer na počátku března 1940 vypukl u našich sousedů, co byli hned za tou strouhou. Říkalo se tam u Truhlářů, ale fakticky se jmenovali Stejskalovi. O příčině toho požáru byly jen dohady, prý snad starý děda Armoráček, když se vrátil z hospody, nějak neopatrně manipuloval s petrolejkou. Kdo ví, dávno to již zavál čas. A také to v ten moment nebylo vůbec důležité.

Pro mě to byli dobří sousedé, protože tam sídlila i moje opravdu první dětská láska Zdenička, asi o rok mladší. Jestli o tom Zdenička měla nějaké tušení a co jako ona, jestli taky pokukovala, to nevím a taky jsem se to už nikdy nedověděl. Protože Truhlářovi, tedy Stejskalovi, se po tom požáru odstěhovali a se Zdeničkou jsem se už nikdy nesetkal. Aspoň myslím. Učinili jsme sice s Jarkou v tomto směru jeden pátrací pokus až někam za Modlibohov, ale ten byl bezvýsledný, Zdeničku jsme nenašli.

Tedy tenkrát nenašli. A to moje zdání, že jsem Zdeničku už víckrát neviděl se nakonec ukázalo jako zcela falešné. Neboť se nakonec vyjevilo, že spolu s dalšími Modlibováky chodila Zdenička k nám do Javorníku do školy a byla někdejšími mými spolužáky, přesněji spolužačkami, bezpečně identifikována na školní fotografii z června 1942. Jak je ta paměť děravá a ta láska vrtkavá. Můj zájem tedy zřejmě docela rychle pominul, tak jak pomíjejí drobné lásky, a i výběr dalších adeptek na nové citové vzplanutí byl v té době již také podstatně větší...A tak nakonec zůstala jen ta první hezká vzpomínka.

Ale k tomu požáru. Bylo to opravdu zlé. Shořel ten domek rychle a důkladně, takže ve výsledku tam zbyly jen holé obvodové zdi. Jednou o nich bude ještě řeč.

A my jsme měli namále, protože od naší kůlny, co jsme měli přes dvorek, bylo to k Truhlářovic domku zase jen pár metrů. Stejně tak měli namále z druhé strany i Kučerovi. A tak se již velmi záhy ukázalo, že hlavní starostí teď musí být zachránit to Kučerovic stavení, kam foukal vítr a také tu naši kůlnu. Ta kdyby chytla, přeskočilo by to nepochybně i na náš domek a pak možná i dál. A kdo ví, kde by se to zastavilo, všechna ta obydlí kolem potoka byla docela blízko sebe. Hrůza pomyslet, zvláště co by vůbec bylo s námi.

Takže hlavní pozornost a úsilí hasičů a všech dalších co pomáhali se pak soustřeďovala už jen na ty dva objekty. U Kučerů polévali hasiči ten jejich štít a vedle stodolu z ruční stříkačky, kterou byly vybaveni a tu naši kůlnu z kýblů, jak kdo mohl. Později dorazili i hasiči z Modlibohova se svou motorovou stříkačkou a tím se situace značně vylepšila. Prý se ale na ty ohrožené stěny a střechy házel i sníh. Nakonec se obojí zachránit podařilo a další hrůzné pokračování bylo zažehnáno.

O tom, že situace byla docela vážná, svědčí i záznam paní Slukové v obecní kronice, kde se mj. píše: „.....v prvním okamžiku stříkačka hasičů pro velký mráz nefungovala....a počal hořet štít sousedního domu Jana Kučery. Pak závada odstraněna....“ Jak dlouho to odstraňování závady trvalo můžeme se jen dohadovat, pak ale chlapi určitě pumpovali seč mohli. Jenže té stříkačce táhlo tenkrát už na padesátku a kdo ví, jak by to bylo všechno nakonec dopadlo bez té pomoci z Modlibohova. A hlavně také té kýblové svépomoci u naší kůlny.

My s Vlastou jsme byli evakuováni k tetě Havlíkové, co měla domek také na návsi nedaleko od nás, ale přece jen mimo přímé ohrožení. Odtud jsme se oknem dívali na ten požár, na to hemžení, křik, nářky.... Táta spolu s dalšími zoufale poléval tu naši kůlnu, vodu brali ze studánky na návsi a z té naší přehrádky na potoce, maminka s dědou a

babičkou vynášeli z našeho domku to nejnnutnější a co se dalo a přenášeli to také k tetě. Jako první byla z té kůlny vyvedena také ta naše koza Líza. Věru velmi trudný večer to byl.

Pak bylo po požáru a vše se po té hrůze začalo zase pozvolna vracet do normálních kolejí. A tak i zde je možno trochu bilancovat. A tím také přejít k tématu obecnějšímu, leč přímo souvisejícímu. A to jsou javorničtí hasiči.

Javorničtí hasiči a jejich zvonice. A taky naše

Neznám samozřejmě všechny podrobnosti a celý skutečný průběh toho hašení, ale podle toho, co pak po nějaké době následovalo, zdá se být téměř jisté, že hlavní problém tu byl s vodou. Výše zmíněné stavidlo zapuštěné u mostu splnilo sice svoji funkci, potok za ním se začal plnit a vzdouvat, avšak množství takto narychlo zadržované vody se ukázalo být jako nedostatečné, zejména když pak na pomoc dorazili se svou motorovou stříkačkou hasiči z Modlibohova. Absence dostatečně velkého a spolehlivého zdroje vody se tak zcela ozřejmila.

On sice existoval už dosti dlouho, ne-li dávno místní rybník, nahoře u silnice, u Škodovy vilky, v místech u někdejšího panského dvora, ale přívod vody do něj strouhou podél silnice od splavu pod Horkou nebyl nijak vydatný, té vody tam nebylo nikdy nijak moc a malá byla i její obměna. A jak už to tak mají rybníky ve zvyku, časem se zanášejí, zabahňují a zarůstají a to se tam i dělo. Takže když došlo na lámání chleba při tom požáru, vezmeme-li v úvahu, že při tom mrazu byl jistojistě i zamrzlý a že to také odtud bylo k Truhlářovým i dost daleko, čerpání vody z něj nepřicházelo vlastně vůbec v úvahu. Vhodný byl naopak ten rybník v takovém zamrzlém stavu pro jakés takés bruslení. To se tam občas také konalo a později se k tomu ještě dostanu.

Zkrátka problém dostatku vody při hašení požárů tu byl, a tak je možno soudit, že celá ta záležitost byla ze strany obce a hasičského sboru v minulosti poněkud podceněna nebo nedeřešena.

Pokud by ovšem toto nebo snad i ta zamrzlá stříkačka připomínalo někomu, byť vzdáleně, něco z říše kočkovitých, tak to bych se musel důrazně ohradit. To by bylo hrubé znevažování mých rodáků. Neboť na problém požárů se pamatovalo – jak by také ne, když to vůbec nebyla nějaká zvláštnost. A v rámci možností se i konalo. Ty možnosti byly ovšem pro takto malou obec značně omezené. Vydejme se tedy teď trochu do historie těch javornických hasičů, tak jak byla zachycena v jejich Pamětní knize a v obecní kronice. Myslím, že si to zaslouží.

Sbor dobrovolných hasičů v Javorníku byl založen v roce 1895. Stalo se tak po jednom velkém požáru, když před tím první pokus o založení sboru v roce 1892 ztroskotал. V témže roce 1895 byla pak na náklady obce – s nemalým zadlužením - zakoupena v Praze za 650 zl. nová, na tehdejší dobu zřejmě ještě zcela moderní hasičská stříkačka. Taková ta ruční se dvěma bidly, u každého dva-tři muži, nahoru-dolů, nahoru-dolů, nahoru-dolů... Ta pak dobře posloužila u řady požárů a nejen v Javorníku. A dožila se i toho požáru u Truhlářů, jak řečeno.

Hned v následujícím roce 1896 byla pak pro tu stříkačku a další potřebnou výzbroj a výstroj postavena nová hasičská zbrojnice. Byla to malá zděná stavba, na špici s věžičkou a zvoncem, kterým byl vyhlášován poplach, dotvrzený posléze sborovým trubačem. A kvůli té věžičce se zvoncem se pak té zbrojnici neřeklo jinak než zvonice. V hasičské pamětní knize se pak k této události ještě praví, že 14. listopadu 1897 odpoledne byla světelským farářem „svěcena budova pro stříkačku a stříkačka“. Konalo se tak i za účasti hasičských sborů z Proseče a z Vlčetína a patřil k tomu i slavnostní průvod. „Po vykonání obřadu se celý průvod odebral do spolkové místnosti, kde se odbývala taneční zábava.“ Ta spolková místnost – to byl sál v místním hostinci a těžko to mohlo pokračovat nějak jinak.

Zaregistroval jsem z různých zpráv, že teď se opět znovu leccos vysvěcuje a tak třeba časem zase dojde i na ty slavnostní průvody.

Ale když jsem teď u té zvonice, tak opustím na chvíli historii javornických hasičů a přenesu se do toho našeho javornického dětství, neb v něm hrála ta zvonice docela důležitou a nezastupitelnou úlohu. Ve více směrech.

Ba ta zvonice. No jistě. Na rozdíl od hasičů, měla pro nás ovšem ta nevelká stavba nedaleko od návsi ale již ve svahu u cesty před Mikusovými, jak se tam říkalo, zcela jiný význam. Byla s nedalekou zakrytou veřejnou studnou nejoblíbenějším místem, kde se konaly nejrůznější sešlosti. Té dětské i dorůstající omladiny. Těm nejmladším se tam nejlépe hrálo na pikolu nebo „polévka se vaří, maso se smaží, veme si to....“, na rovném plácku před zvonicí se nejlépe hrály kuličky, vedle na trávníku vytloukaná (s těmi zašpičatělými kolíky) a tak podobně.

Cihlové stěny zvonice představovaly pak takovou tu správnou informační kancelář. Tam se člověk dověděl, kdo koho miluje, kdo je vůl, kdo čůrá do potoka a jiné podstatné záležitosti. A mohl do toho také něčím podobně závažným přispět. Pokud se mu ovšem před tím ve škole podařilo ztopit nenápadně kousek křídý nebo měl k dispozici jiný vhodný psací prostředek. No a s kým to už lomcovalo, tak přispíval do té

galerie necudnými obrázky. Zkrátka ta zvonice – to byl takový ten prazáklaď dnešních informačních a sociálních sítí.

Hned vedle zvonice rostly pak dva veliké košaté kaštiny a ty přidávaly tomu místu takovou tu správnou romantickou kulisu. A jejich zásluhou byl tu pak na podzim i další inspirativní zdroj zábavy. Jednak poskytovaly dostatek munice pro různé šarvátky, jednak to byl zdroj pro rozvíjení umělecké tvořivosti. To když se z těch kaštanů vyráběly nejrůznější figurky, roztodivné předměty ba i netvoři.

V každém případě, když se něco domlouvalo, tak to obvykle končilo jednoduchým rozhodnutím – tak dobře, sejdeme se u zvonice. A myslím, že ani děvčata v tomto směru příliš nezaostávala.

Tož tak. Docela náramné a milé vzpomínání, nepochybně jedno z nejhezčích. Ale teď už zase hezky zpátky k těm hasičům.

Kromě té hlavní a vlastní činnosti, která hasičům náleží, patřilo k činnosti tohoto možná jediného a když ne jediného tak rozhodně hlavního a nejdůležitějšího spolku ve vsi i množství jiných aktivit, jak už to tak v těch našich vsích bývalo a možná dosud někde i je. Bez hasičů a jejich spolkové činnosti bychom si jen těžko mohli představit tehdejší vesnický společenský život. Pořádaly se pověstné hasičské bály či jiné taneční zábavy, hrálo divadlo (do spolkové kasy byla každá koruna dobrá), sbor se v tom či onom počtu zúčastňoval různých oslav včetně církevních a také – a o tom je v té jejich javornické Pamětní knize snad nejvíce záznamů- pohřbů. Pohřbů svých členů a jejich rodinných příslušníků, ale i jiných občanů a ne jen v Javorníku. Pohřbům se tím vtiskoval slavnostnější ráz a obvykle to znamenalo i nějaký příspěvek do spolkové pokladny

K významným akcím patřila i účast na hasičských sjezdech, spojených vždy s cvičením i zábavou. Ty se konaly pravidelně každý rok od založení hasičské župy Podještědské v roce 1897 a to střídavě v domovských obcích jednotlivých hasičských sborů. A dlužno říci, že takový sjezd byl vždy pro každou obec – a bylo jich více než tři desítky – událostí prvořadého významu. Snad jen v letech 1.světové války to mohlo být nebo i bylo dost problematické. V té další válce už to pak zcela odpadlo.

V Javorníku se takový župní sjezd konal poprvé v roce 1900 a pak zase až v roce 1936. To už to byl 39.župní sjezd a konal se konkrétně 14.června toho roku. Podle jeho vyličení v Pamětní knize i podle tradovaných a snad ještě i některých živých vzpomínek to byla pro Javorník událost obzvlášť památečná a možná i největší v jeho dějinách.

Hasičská župa Podještědská zahrnovala v té době hasičské sbory z 38 obcí – rozumí se včetně Českého Dubu – a území župy sahalo až k Sychrovu a i dost daleko na jih za Český Dub. Na samotném tom

javornickém sjezdu bylo zastoupeno 28 hasičských sborů s celkovým počtem asi 300 aktivních účastníků. Největší účast byla přirozeně z okolních obcí.

Pro javornické hasiče i občany započal ten slavnostní den již v 8 hodin ráno a to průvodem a pietním aktem u pomníku 14 padlých javornických mužů v 1.světové válce, co je u silnice před školou a byl postaven z dobrovolných sbírek a jiných příspěvků v roce 1925. Byly položeny věnce, přednesen projev starosty sboru a hudba Sokola z Proseče zahrála píseň „Hoši od Zborova“.

Pak byly na místě konání sjezdu – což byla zahrada a přilehlý prostor mezi statkem u Šišků a statkem u Jirků – vítány přicházející sbory, župní činovníci a další hosté, byly předány diplomy dlouholetým javornickým členům sboru, byla provedena pořádková cvičení a cvičení se strojem místního sboru a nakonec proběhlo defilé cvičících před župními činovníky.

Odpoledne se konal nejprve slavnostní průvod. Průvody byly tenkrát vůbec ve velké oblibě, což jsme mohli v minulých letech snad nejlépe sledovat z televizních pořadů Karla Čáslavského „Hledání ztraceného času“. Zde se účastníci shromáždili na silnici v Horce a „mohutný průvod, v jehož čele byla nesena státní vlajka, veden skupinou děvčat v krojích, zpestřen četou Sokolů s praporem a obzvláště oddílem 21 dorostenců z Českého Dubu s puškami“ prošel pak po silnici do Javorníka. V místech u školy byl tento pestrý pochod přerušen poplašnými signály „Hoří!“ a bylo provedeno poplachové cvičení k fiktivnímu požáru dole v obci. Zúčastnily se ho i hasičské sbory z okolních obcí i se stříkačkami.

Po skončení poplachového cvičení dal se průvod zase do pohybu, došel až na místo konání a byla zahájena vlastní slavnost. Za zvuků státní hymny byla vztyčena státní vlajka a bylo proneseno několik projevů. Následovala závodivá cvičení okrskových sborů, hasiči z Modlíbohova předvedli obsluhu motorové stříkačky, svoje cvičení předvedla i župní samaritánská četa a velký zájem vzbudilo cvičení českodubského dorostu s puškami a útokem se střelbou naslepo. Psal se přece jen už rok 1936.

Všemi těmi cvičeními skončil i oficiální pořad slavnosti a začala zábava a veselice včetně tance na „dupandě“. Při hojnosti pohoštění všelikého, jak se o to javornické hospodyně postaraly a jak je to poutavě popsáno i v kronice. Až by se snad i dnes sliny sbíhaly. Obzvláštní atrakcí bylo pak zejména elektrické osvětlení se žárovkami různých barev, nainstalované pro tento večer z mobilního zdroje na celém tom zahradním prostoru a obzvláště nad tanečním parketem. A tak jedli, pili, hodovali, dobrou vůli spolu měli a jen neradi se loučili. Hodně po půlnoci – jak praví Pamětní kniha.

Z té slávy je v kronice zařazena i celá řada fotografií, mezi nimi i taková ta hlavní, tj. společná fotografie těch javornických účastníků. Tedy hasičů a některých rodinných příslušníků. Také ji vlastním. Jsou sešikováni před stodolou u Šišků (tedy vlastně u Šrytrů), je tam cedule s datem 14.6.1936 a jsou na ní všichni javorničtí mužští, kteří měli se sborem co do činění. Což byla naprostá většina. Ti mladší, včetně našeho otce ve světlých hasičských uniformách s kovovými helmami a jinými náležitostmi hasičské výstroje (celkem 28), ti starší již vysloužilí v černých uniformách s placatou čepicí (celkem 16). Pak je tam kolem těch mužů několik žen a dívek v krojích a také několik dětí. A úplně na boku stojí ještě jeden civil, také již postarší, holohlavý, v tmavém obleku s kravatou a jako by se tam tak nějak ani nehodil.

Ten holohlavý civil, to je děda Škoda. Tenkrát už zřejmě delší dobu v hasičském sboru nepůsobil a nebyl tedy ani mezi těmi vysloužilými. Za mlada ovšem v hasičském sboru byl, jak také vyplývá z jedné noticky v hasičské kronice, kterou tak nějak symbolicky zde ponechávám až úplně na konec.

Na tu fotografii ovšem děda Škoda patřil vlastně i z jiného řekněme rodinného důvodu. Jeho dva bratři měli totiž ve sboru významné postavení a celá ta sláva se konala na statku, s jehož nejstarší obyvatelkou, dřívější hospodyní, pojily dědu prostřednictvím babičky také určité příbuzenské vztahy. Takže tam suma sumárum dost dobře chybět nemohl. I když... On totiž byl děda Škoda takový jako rebel, v principu stejný proletář jako světelský děda Vaner, ale vzpurnější. A tak se s mnohými, i s těmi svými zámožnějšími bratry moc nerýmoval. Občas to tam prý i dost skřípalo. Jenže tady to byl velký svátek a tak i nějaké ty mraky musely jít stranou.

Ta památeční fotka je tedy vůbec a i zde takovou správnou a nesmazatelnou tečkou za tou velkou slávou javornického hasičského sjezdu.

Po tom sjezdu už v nejbližších letech přišly ovšem smutnější a horší časy. Velmi se truchlilo i v hasičské obci za prezidenta Masaryka v roce 1937, rok na to přišel Mnichov a okupace a pak i válečná léta. O těch je v Pamětní knize jen málo co řečeno celkem i z pochopitelných důvodů. I paní Sluková tou dobou v psaní obecní kroniky nepokračovala a kronika byla schována až zase na lepší časy. Takže z těch několika málo záznamů tu stojí za zmínku jen zhodnocení toho požáru u Truhlářů a pak ten zápis úplně poslední.

O tom požáru, který byl pro mne tak silným zážitkem, se jen suše konstatuje: „Dne 1.března 1940 vypukl požár v 9 hod. večer v domě p. J. Stejskala v Javorníku č.8. Přesto, že byl velký vítr, podařilo se přece za pomoci hasičského sboru z Modlibohova, který se dostavil s motorovou stříkačkou, oheň lokalizovat, takže se dál nerozšířil.“ Toť

vše. Možná se ale na takové kroniky ani nic víc nesluší, jen holá fakta. Ovšem nahlíženo mimo tu kronikářskou zkratku obraz to byl úděsný, jak to ostatně u takových závčas nezkontrolovaných požárů bývá.

Vůbec poslední zápis v té pamětní knize javornických hasičů je tento: „Dne 22.června 1942 zaznělo ponejprv v dějinách hasičského sboru v Javorníku německé velení z úst velitele sboru Hynka Rozkovce. Bylo to nařízeno německým velitelem z Českého Dubu (nyní Deutsch Eiche) Endlerem. Divně se to poslouchalo, ale každý jest v duchu přesvědčen, že to věčně nepotrvá a v zájmu klidu se většina podrobí a se zaťatými zuby poslechne. Cvičení jsou nařízena každý týden a velmi často zde máme vyšší německé hasičské hodnostáře na prohlídky, kteří hrozí ihned pokutami těm, kdož by se cvičení nezúčastnili.“

K tomu asi není třeba nic zvlášť dodávat. Snad jen to, že to spadá do doby krátce po atentátu na Heidricha a vypálení Lidic a že je z toho také i zcela patrné, co i v takovém obyčejném civilním dění obnáší taková skutečná nefalšovaná okupace.

V té době už také probíhaly stále častější a masivnější nálety spojenců na Německo a tak i hasiči byli v plné permanenci. Dá se soudit, že tu proto platila i téměř vojenská disciplína a tak to také pocítili i javorničtí hasiči.

Nakonec k té javornické hasičské historii ještě jeden malý dovětek, lesklý střípek, týkající se tentokrát přímo naší rodiny. V zápisech v té Pamětní knize z roku 1905 je tam na stránce, kde se popisuje průběh slavnosti k 10. výročí založení sboru, až úplně dole červeným inkoustem zapsáno: „Co řádný hasič, to uvědomělý Čech! Buď Tvé heslo, Tvůj cíl!“ Podepsán: Škoda Hynek. Tak to je vlastně také jediná na toho našeho dědu doložená písemná památka. Myslím, že javorničtí hasiči se tomuto dědovu imperativu, přání a heslu také skutečně nikdy nezpronevěřili.

Koupaliště

Po té smutné zkušenosti s hašením požáru u Truhlářů – ač výše uvedený oficiální záznam vypadá spíše jako celkově pozitivní hodnocení- bylo jasné, že je třeba postavit někde ve vsi na potoce pořádnou nádrž. Stalo se tak v roce 1943 a paní Anna Sluková o tom učinila v obecní kronice tento záznam: „Z nařízení německých úřadů byl zbudován bazén pro vodu na potoce...Ten bude sloužit pro požární ochranu a občanům jako koupaliště. Veškeré práce byly provedeny brigádnicky a potřebný materiál byl dodán zdarma. O zřízení se hlavně

zasloužil Hynek Rozkovec...“ (což byl, jak zřejmě z předchozího, tehdejší a zřejmě i poslední velitel javornických hasičů, náš soused, o kterém bude řeč ještě i později, a to přímo ve vztahu k naší rodině).

A toto dílo, to bylo také to dříve avízované radostné finále, kde na počátku byla ta velmi smutná událost požáru u Truhlářů: my děti jsme měli koupaliště !

Ta nádrž na potoce, na konci Javorníka směrem k Horce, co tam dosud i je, nebyla velická, co do plochy asi tak jako nějaká větší místnost. Nahoře u přítoku bylo tam vody nám dětem tak asi po pás, dole u výpusti po uši, možná i víc. Takže bylo to přece jen dost vody, dalo se tam nejen čvachtat, ale i plavat. Což jsme se tam také skoro všichni učili. Voda to byla sice trochu studenější, ale pokud bylo třeba a sluníčko zrovna se svým teplem trochu šetrilo, tak se to na břehu zase rozběhalo. Zkrátka, bylo to – jak by dnes každé mládě řeklo – super.

Zlatým hřebem v užívání této vymoženosti – tedy z hlediska mé javornické příslušnosti a přítomnosti – bylo léto v roce 1945, tedy už po válce. Důvod byl velkolepý – měli jsme tam plavidlo! Byl to takový člun-nečlun, loďka-nelod'ka, zkrátka něco zcela originálního, co se drželo na vodě a provokovalo k vodáckému využití. A umožňovalo i neskutečnou zábavu.

Došlo k tomu tak, že někdy v posledních měsících války nějaké spojenecké letadlo když se vracelo odněkud z bombardování – zase ten osudový protiklad smutku a radosti – odhodilo již nepotřebnou přídatnou nádrž na palivo a ta spadla někde v okolí Javorníka. Byla objevena a kdosi pak tu hliníkovou či duralovou doutníkovou nádrž podélně rozmontoval a z té jedné půlky tak vzniklo i to naše plavidlo.

Při dobré vůli, troše šikovnosti a když se to u břehu pořádně přidrželo, mohli se tam vejít i dva našinci. Ale většinou to byl jen jeden. A mohlo se odplout. Tedy – odplout, to je skutečně hodně nadnesené řečeno. Hlavní předností toho plavidla bylo totiž to , že bylo absolutně nestabilní. A tak hned vzápětí, nanejvýš tak po dvou-třech metrech se to nevyhnutelně překotilo a posádka, ať již dvoučlenná nebo jednočlenná se nutně udělala, jak říkají vodáci. Ta dvoučlenná to měla jistější.

Tato přednost byla velice záhy po uvedení do provozu rozpoznána, čímž se z těch marných a proto i stále opakovaných pokusů doplout bez úhony alespoň těch pár metrů k protějšímu břehu stal vlastní smysl toho počínání. Takže to byl skutečný hit – jak by dnes řekl každý, kdo chce být „in“. A hlavně a především obrovská spousta legrace. Při podobných legráckách, které lze občas spatřit v televizi, si na tyto naše také vždy vzpomenu.

Pak skončilo léto a i rok 1945 a my jsme se z Javorníka odstěhovali. Jistě si pak toho koupališťátka užívali i další, ale to už by bylo jiné vyprávění.

Tak to bylo pár vzpomínek na moje prožitky i obecnější události kolem javornického potoka. Není pochyb, že tenhle dobrák si tam poteče ještě dál a dál a možná, že také někomu jinému přinese pár hezkých vzpomínek. Ovšem při těch současných extrémech z dílny svatého Petra by to také třeba mohla být i nějaká nepříjemnost. Ale to by mu rozhodně moc neslušelo a snad to tak ani nebude.

V každém případě jsem si ale také při tomto vzpomínkovém brouzdání uvědomil, že ať tok je to nepatrný, přece jen se už za tu svoji předlouhou minulost dokázal nesmazatelně zapsat do celé té okolní krajiny včetně i místa, kde posléze vznikl Javorník. A svoje zřetelné stopy zanechal tu ovšem nejen on, ale i další podještědské potoky. Tak se u nich a kolem nich můžeme teď ještě chvíli zastavit.

Podještědské potoky krajinotvorné, plné kamení

Ten javornický potok vlastně ani není javornický, ale pokud by snad měl být nebo i byl nějak oficiálně nazván, tak by to měl být potok Pláňský. Pramení někde pod Pláněmi, pak protéká Jiříčkovem, pro který, ač ještě téměř batole, vyhloubil příjemné mělké údolíčko a směřuje dál k jihu, k Horce a kolem Horky. Tu kdysi pěkně obrousil z té východní strany, teď kolem jen spokojeně bublá a šine si to směrem k Javorníku. Před ním ale zřejmě také již kdysi dávno narazil na nějaký tvrdší grunt a tak musel udělat pěkně vlevo vbok a zamířit si to k východu. A pak už dál jen marně ukousával ten svah, co ho nepouštěl k jihu, vyhloubil údolíčko pro Javorník, a tak to musel vydržet až do Domaslavic. Tam se pak dodnes setkává se svými kolegy a tím končí jeho i jejich svoboda a soukromí.

Druhý potok, přináležející k Javorníku, je potok Padouchovský. Z katastrálního pohledu je to vlastně potok ryze javornický, protože pramení i končí na jeho území, ale protéká v polích a lukách mimo obec. Pramení v ještědském hřebeni někde nad Padouchovem, a to docela romanticky. Je do toho totiž nějak zapletena i ta malá jeskyně Basa, a tak teprve pod ní se již jako samostatný mládenec vydává dolů do údolí.

Zamíří si to opět nejprve k jihu, ale podobně jako jeho kolega v obci i on brzy narazí na překážku nějakých břídlíc či co. Musí se tudíž také otočit směrem k východu a pak už bez překážek k jihovýchodu. Vyhloubil si tam vedle těch břídlíc za ty nespočetné věky také svoje údolíčko, kterému se velice hezky říká Zápotočtí. A ten vybroušený kamenný svah to jsou Chluma. Blízko nich končila první část polí javornických statků, některé polní cesty se pak musely pěkně sešinou do

toho údolíčka s potokem a loukami a teprve za nimi pokračovala zase pole až k úpatí toho ještědského hřebene.

Na podhorských polích byla už půda horší, muselo se tu občas před setím vybírat z pole kamení a to se pak odnášelo na meze. Čehož jsem se jako maminka výpomocná síla na statku u Šišků také párkrát zúčastnil.

Louky v Zápotočtí kolem potoka bývaly velice romantické, zvláště když na jaře byly plné květin. Z toho mi nejvíce v paměti zůstaly bledule, které tam hojně vyrůstaly hned jak slézal sníh. Ty velice milovala Vlasta a brávala mě s sebou, když se za nimi vypravila. A vůbec ve vztahu ke mně bude o nich později ještě jedna velice důležitá zmínka či spíše událost.

Ostatně nebyla to jenom Vlasta, ale i mnohá jiná javornická děvčata a nejspíš i jiní romantici, kdo tam tou dobou s oblibou chodíval. Neboť bylo opravdu na co se dívat a co domů přinášet. Jak to také velice hezky ve své vzpomínce vyjádřila spolužačka Jiřa: „Výprava do Zápotočtí patřila neodmyslitelně k jaru. Byly tam ještě někdy ostrůvky sněhu a země voněla sirobovou. Bledulek – těch běloskvoucích kvítek se zelenožlutým zoubkováním a zemitou jarní vůní tam bývaly celé kolonie. A ty pak nějakou dobu zkrášlovaly i nejedno okénko ve vsi.“

A když ukončily svoji misi bledule, objevily se neméně hojně petrklíče a pak zase ještě další krásy. Snad se tam z té tehdejší přirozené přírodní krásy do dnešních dnů ještě něco zachovalo.

Padouchovský potok, co vyhloubil Chluma a protéká Zápotočím, končí pak svou nedlouhou pouť u Domaslavic, kde se spojuje, jak již řečeno, s tím Pláňským. Společně pak posilují potok Rašovský. S ním kdysi roztáčely kola domaslavického mlýna (místo děje- jak se uvádí- románu K.Světlé „Kříž u potoka“) a společně pak možná ještě s nějakou posilou pospíchají všechny ty vody k Českému Dubu. V podrobnějším místopise – trochu nadneseně - již pod označením říčka Rašovka.

A pak je tu v rámci toho našeho Podještědí ještě jeden potok, který nelze pominout. Pramení někde v oblasti Hořeních Pasek a pak od Rozstání přes Modlibohov a Starý Dub směřuje zase k Českému Dubu. Za ty dlouhé věky obrousil zase Horku z té druhé, západní strany a vymlel si svoje údolíčka, jako třeba právě to, kde se usídlil Modlibohov. Možná má ještě nějakého bratříčka, který ho posiluje, protože v samotném Modlibohově a pak o trochu níže u Starého Dubu už je docela vydatný a stávaly tam na něm v těch místech také mlýny. Tedy jeden v Modlibohově, na vesnické poměry docela velká budova a také o trochu níže ve Starém Dubu. V době, o které je tu řeč, byly ty mlýny ještě v provozu. Další mlýn byl ještě v samotném Českém Dubu. A byl o ně také docela zájem - jak ze strany obyvatelstva (co kdyby se tam nějaká ta mouka dala sehnat?), tak i ze strany německých úřadů.

Na území Českého Dubu se tenhle potok spojuje s tím Rašovským a dále už pokračují společně jako říčka Ještědka. Zdá se, že podle podrobného hydrologického určení a místopisného zmapování a označování vodních toků je právě ten potok od Pasek považován (určován) jako pramenný úsek říčky Ještědky. Z uvedeného je také zřejmé, proč právě Český Dub se stal prvním a nejvýznamnějším místem při osídlování toho našeho kousku světa.

Za Českým Dubem Ještědka pak teče dál krásným a nesmírně romantickým údolím (na němž jistě měla také hlavní zásluhu) směrem k Mnichovu Hradišti. Po cestě se sbratří s Mohelkou, společně končí v lůně Jizery a ta pak zase v Labi. S Labem pak spějí ty podještědské vodní trošky, ve kterých jsme se tak blaženě čvachtali, až do Severního moře.

Když ovšem ta voda z Pláně ze samotného toho vršku musí podle přírodních zákonů zamířit na opačnou stranu kopce do Hanychova a Liberce, tak skončí spolu s vodou až někde z Jeseníků v moři Baltickém. A stačí, aby ty počáteční padající dešťové kapky dělilo jen pár centimetrů.

A tak to je někdy i s námi. Podle toho, kam nás osud na počátku kápnul, tak potom někam patříme, zamíříme a směřujeme a ač třeba nejdřív sousedé, ocitneme se na jevištích sobě velmi vzdálených. Leč oceán i ten náš máme všichni společný.

5. CESTY

Na Světlou a ke Kabátkovým

Již kvůli otcově památce budou tu jako první na řadě cesty, které směřovaly na Světlou, vzdálenou od Javorníka snad asi tak čtyři kilometry. Pěkně pomalu do kopečka. Důvodů k nim a pro moji účast v nich nebylo mnoho, přesto nebyly až tak vzácné.

O jednom takovém důvodu jsem se již zmínil – návštěva prvního divadelního představení s oním neblahým důsledkem v podobě vodníka. Jestli se tam po překonání tohoto trapného traumatu konala ještě nějaká další divadelní návštěva to nevím a nevím také, zda se tam v tom válečném období vůbec ještě nějaká představení konala. Zejména pak po heydrichiádě a ke konci války. Ale jistě by se v tomto směru dala nalézt nějaká svědectví.

Do kostela – až na výjimky – jsme tam nechodili. Světelský děda a po něm i táta byli jednoznačně antikatoličtí a vlastně i ateisté a tak jenom maminka nebo babička doprovázely tam někdy tetu Havlíkovou na nedělní mši. A i to skončilo někdy v polovině války, protože na Proseči byla s příchodem nového faráře pana Čiháka obnovena činnost církve československé a to pak i otec souhlasil se zápisem naší rodiny do této církve.

Před tím jsme ovšem měli ve škole jednou za týden i náboženství a to nás s tím katechizmem přicházel seznamovat světelský pan farář Jezbera. Jarka říká, že to bylo vždy ve středu a jako jediný předmět, jinak prý bylo volno. Nakolik byla tato výuka navštěvována a nakolik bylo přítomné žactvo pilné, to si netroufám posuzovat. Je ale dost jisté, že s tím byla pak spojena i jedna významnější událost a to bylo tzv. biřmování. To jsem také absolvoval a zdá se, že právě to moje biřmování bylo i takovým posledním aktem naší příslušnosti ke katolické církvi a světelské farnosti. O církevním obsahu a smyslu toho obřadu snad souvisejícího se slavností „Božího těla“ nic bližšího nevím. Jen to, že je to spojeno i s přidělením druhého křestního jména. A to bylo v mém případě jméno Jiří, protože za „kmotra“ mi tenkrát byl můj bratranec Jiří Jiránek, tehdy asi šestnácti či sedmnáctiletý. Takže já jsem zcela posvěceně Josef Jiří.

Zdá se mi téměř jisté, že hlavním důvodem, proč Jiří tenkrát tuto kmotrovskou funkci přijal, byla možnost a příležitost k setkání obou

našich rodin. Jiránkovi žili tehdy v Hradčanech, několik kilometrů za Českým Dubem a tak naše setkávání rozhodně nemohlo být nějak na denním pořádku. Hlavní ovšem bylo to, že nás oddělovala nejdřív ta říšská a pak protektorátní hranice. A pokud bylo třeba v prvních letech po okupaci získat pro překročení té hranice nějaké povolení, tak to moje biřmování bylo pro to vhodná příležitost i seriózní důvod. Z nějakých náboženských pohnutek to Jiřího kmotrování rozhodně nebylo. Ve vztahu ke katolické církvi a náboženství obecně byly na tom obě naše rodiny, hlavně jejich otcové a dědové, zcela stejně. Ale rodina, to nejsou jen muži, a tak víme, jak to obvykle chodilo a většinou dál i chodí.

Na okraj epizody s biřmováním a k dokreslení celkového stavu v oblasti náboženství v naší vsi je možno uvést, co o tom napsala o mnoho let dříve, v roce 1926, paní Sluková v té své obecní kronice: „Obnovením naší samostatnosti pozbyla církev římsko-katolická své dřívější moci, lid upravitel své vyznání podle svojí vůle a v těch dobách přestaly úplně /různé/ pobožnosti /a/ procesí... Ze všech /175/ obyvatel /Javorníka/ jest asi 60 u církve československé, po převratu nově založené, 40 jich zůstalo bez vyznání, ostatní jsou u staré církve římsko-katolické...“

Jak to bylo v Javorníku a vůbec v našich podještědských vsích s obřady a činnostmi církve československé po tom jejím založení a pak v dalších letech 1.republiky, to mi známo není a obecní kronika se o tom také nezmiňuje. V době války byla pak s příchodem pana faráře Čiháka její činnost víceméně plně obnovena a příslušné souvislosti přijdou dále ještě na řadu.

Pamětníci říkali, že dříve byla po nějakou dobu modlitebna také ve statku u Mikusů. Prý to ale byla modlitebna církve českobratrské.

Leč znovu k tomu světelskému cestování. Častěji jsme po cestě ke Světlé chodili do Vesce, dolní světelské osady. Bylo to především k jiným našim příbuzným, ke Kabátkovým. Přízeň to byla z tátovy strany, Kabátek byl jeho bratranec. Ale hlavně byli tito dva muži velcí přátelé a také společníci na poli hledání, nacházení a zase ztrácení nějakého zaměstnání nebo alespoň nějakého druhu obživy. Bylo těch pokusů asi více, ale o dvou příhodách či jak to nazvat, se otec zmiňoval vícekrát a trochu víc o nich i pověděl než měl ve zvyku .

První byla ta, kdy se spolu někdy na počátku dvacátých let, ještě jako svobodní, rozhodli, že odjedou do Ameriky, tam že nějakou práci určitě najdou. Ostatně nebyli v tom jediní, vždyť tento fenomén trval tady už od devatenáctého století ne-li déle. A měl i další pokračování. A tak se vypravili na první možnou staci – do Děčína. Rozloučení doma – pokud neodjeli tajně a to se mi nezdá – bylo asi velmi těžké, především se strany jeho maminky, světelské babičky. Poté, co postupně pochovala

šest svých malých dětí a co se z války nevrátili ani její dva již dospělí synové, chtěl nyní někam do nekonečna odjet i poslední žijící syn, nejmladší Josef. Věru těžké loučení.

Nicméně se to s tím záměrem odjet do Ameriky stalo a otec s bratrancem a přítelem Kabátkem dorazili do Děčína. Tam se pak nějakou lodí chtěli vydat do Hamburku a pak už dál do té bájně Ameriky. Tady se ovšem ukázalo, jak těžké by to pro ně bylo. Asi jim došlo, že na to nemají ty správné dobrodružné povahy a asi ani dost peněz. Když se dověděli, co jako to obnáší. Tak ty hlavy při čekání na nějakou loď vychladly, patřičná odvaha se vytratila a možná i to loučení nezůstalo bez odezvy. Takže se zase pokorně vrátili a museli hledat jiné řešení.

Brzy se zřejmě nějaká práce skutečně našla, národní hospodářství se v té době začalo již docela slušně rozvíjet. Zejména pak ve druhé polovině dvacátých let, v době konjunktury, se všude i dost stavělo, otec si osvojil zednické řemeslo, a tak se těžké starosti poněkud vytratily. A bylo možné přemýšlet i o jiných věcech. Chodilo se na tancovačky, táta se zamiloval a psal velice hezké milostné básničky. Kdysi jsem je četl, ale bohužel se někde ztratily. Pak v roce 1928 byla svatba a otec se přestěhoval do Javorníka.

Někdy před tím se oženil i Kabátek, měli ve Vesci menší chalupu. A tak oba ti naši neúspěšní uchazeči o zlaté hrozny amerického snu zůstali pěkně v tom svém Podještědí a jako otcové rodin měli pak už jiné starosti.

Horší nebo i zlé časy přišly pak ale s velkou hospodářskou krizí na počátku třicátých let. Nezaměstnanost postihla i je a to se s nějakými přestávkami protáhlo i do druhé poloviny třicátých let. K tomu se také váže ten druhý příběh, druhé trable, které spolu prožili. A souvisí s tím také jedna z mých nejranějších, ovšem velice matných vzpomínek.

Byli tou dobou opět nezaměstnaní, a tak asi byli rádi, když jim jedna podnikavá hospodářka ze Světlé (lépe řečeno chytrá nebo spíš vychytralá horákyně) nabídla, aby chodili prodávat její med „do kraje“. Tím označením se běžně rozumělo území na jih od Českého Dubu, tedy území kolem Turnova, Mnichova Hradiště i ještě dál.

Takže naložili sklenice medu do košů a šli tam shánět zákazníky. Jenže ten med byl pajcovaný a možná to ani nebyl včelí med, jen šikovně udělaná náhražka, což při nějaké té první výpravě ani nevěděli. Jenže brzy to prokoukly zákaznice a bylo na tom místě po odbytu. Tak si museli hledat stále nová místa, kde ještě nebyli a kde je neznali. Jenže pak už se to rozkřiklo, byli o tom nabízení falešného medu informováni i četníci a tak s tímto druhem výdělku museli přestat.

Ostatně nedovedu si dost dobře představit svého otce, z gruntu čestného a poctivého člověka, bez jakékoli známky obchodního ducha

(což někteří z nás, jeho potomků, zjevně podědili, čímž poukazují především na sebe), jak nabízí ke koupi zboží, o kterém ví, že je vadné či vůbec falešné. Asi ho k tomu musela donutit opravdu tíživá situace, stejně jako jeho společníka. A se mnou, s mou mlhavou vzpomínkou to souvisí tak, že jsem věděl, že ve sklípku, kam se chodilo z předsínky, je ve sklenicích něco moc sladkého a asi jsem kvůli tomu kňoural nebo se tam dokonce snažil proniknout. Nejspíš tam nějaký čas pár sklenic toho medu zůstávalo, když už ta nepodařená obchodní činnost skončila.

Bratranec Kabátek byl asi ještě méně nervově odolný, než náš otec, jak se dá soudit z neblahého konce jeho života. Byl jedním z těch, kdo neunesli tíhu mnichovské tragedie a okupace a někdy v té době se doma na půdě oběsil. V každém případě to bylo s těmito událostmi spojováno.

Takže paní Kabátková zůstala sama se třemi kluky a to byl také hlavní důvod našich občasných návštěv u nich. I když po materiální stránce jsme jim vlastně nějak moc pomáhat nemohli. Ale paní Kabátková byla statečná a velice svérázná žena, brala život s velkým nadhledem a optimismem a tak to také s pomocí svého nejstaršího syna a malého hospodářství nějak zvládala. Miloš, ten nejstarší, učil se již tehdy v Liberci na kelnera a pak jím i byl. Někdy k nám chodil také na návštěvy a pamatuji si, jak nám předváděl, co takový číšník dělá, jak se chová, co říká a tak podobně. Bylo vidět, že ho to velice baví a protože byl možná i tak trochu komediant, bylo to i něco jako představení. My s Vlastou jsme při tom byli jako hosti, a tak jsme se všichni dobře bavili.

K tomu ještě jen malý dovětek. Po válce se Kabátkovi přestěhovali do Liberce a paní Kabátková k nám do Dlouhého Mostu občas chodila. Byla stále stejná, život brala s nadhledem, hlasitě mluvila (takový trochu jako ženský Pepin z Postřižin, samozřejmě v menším decibelovém provedení), hlasitě se smála a když mluvila o svých synech, tak velice svérázně: nejstaršího a prostředního nikdy nenazývala křestními jmény, ale vždy to byli jen kelner a cukrář. Jen ten nejmladší byl Jaroušek. Ten se pak po nějaké škole vyučil radiotechnikem a obsluhoval vysílač na Ještědu. A na to byla paní Kabátková nejvíce pyšná.

Jedna cesta na Světlou se mi ovšem stala také docela osudnou. Bylo to na jednom setkání žactva obou škol, odehrávalo se to tam na školním hřišti a já jsem si tam z frajeřiny vykloubil loket. Mělo to a má trvalé následky. Ale to už je na delší povídání a dostanu se k tomu později.

Nakonec zde musím zmínit i ty cesty nejsmutnější – na světelský hřbitov. Tedy vlastně také do Vesce. Byly tehdy tři, rok za rokem: v roce 1943 jsme tam pochovali bratříčka Jiříčka, který jako jednoletý zemřel

na zápal plic, v roce 1944 jsme tam na poslední cestu doprovázeli dědu Škodu, který zemřel na rakovinu žaludku a v roce 1945 to byla cesta nejsmutnější – pohřeb Vlasty, když ji ve věku 15 let zlá nemoc nenechala dále žít.

I k tomu se dostanu později, vlastně až na závěr. Teď jsou na řadě další cesty.

Do Liberce a na Ještěd

Když se teď dál budu zase řídit chodem hodinových ručiček, jako na té rozhledně na Horce, tak jsou na řadě Pláně. Nějak samostatně se tam ovšem žádná cesta nekonala, ale přes Pláně – a od nás jediné přes Pláně – se chodilo do Liberce. Tehdy Reichenbergu, nebo, jak říkali starší včetně babičky, do Liberka.

Ty tehdejší moje návštěvy Liberce byly snad asi tři, ale jasné stopy v paměti mi zanechaly jen dvě, zvláště ta první. Nepochybně proto, že mnohé zde bylo viděno poprvé.

To jsme s maminkou šli někdy v létě cosi nakupovat, co se tam u nás koupit nedalo. A tam, když už jsme sešli z Plání dolů do Hanychova, kde ta cesta končila u velké restaurace Walhalla, tak tam jsem poprvé uviděl tramvaj. Měla tam tehdy konečnou. A taky koleje a ty velké sloupy. To byl z té cesty asi ten největší dojem. I když toho pak bylo k vidění ještě víc.

Z konečné tramvajové stanice u Walhally jsme pak jeli dolů do města, nějak to nebralo konce a pořád byly kolem domy a pořád bylo na co se dívat. Až jsme dojeli na Soukenné náměstí (jak se jmenovalo před válkou a pak zase ještě nějaký čas po válce), tehdy Hermann Göring Platz. Tam jsme vystoupili a šli dál po ulici kolem té tramvajové trasy, až do zatáčky, kde naproti byl obchod, kam měla maminka namířeno.

Návštěva toho obchodu, to byl další silný dojem. Nesl, tuším, název Balatka a maminka tam potřebovala koupit nějakou látku, co dovoloval přidělový systém a nitě a knoflíky a co já vím, co ještě. Ten obchod se mi zdál neskutečně obrovský, i když – měreno dnešními zvyklostmi – bylo by to jen nějaké oddělení, nechci říci krcálek. A co všechno tam nebylo na pultech! Tedy měreno mýma tehdejšíma dětskýma očima a navyklým venkovským prostředím. Protože jinak to jistě nebyla žádná sláva. Byla válka a s dneškem to už vůbec nelze srovnávat.

Možná jsem od otce už také věděl, že v Liberci je velikánská radnice, největší budova ve městě, s vysokou věží. A tak jsem možná i trochu škemral a šli jsme s maminkou další ulicí do kopečka, až na to největší liberecké náměstí, tehdy Adolf Hitler Platz. Tam jsme tu radnici tehdy poprvé viděl. Tím také ta prohlídka města tenkrát skončila. Pak už jsme zase jeli tou tramvají zpátky do Hanychova a domů.

Z toho už si jen vybavuji, že za Hanychovem, pod Pláněmi, byl vedle cesty veliký porost maliní. Tam jsme se zastavili, já lačně zobal a maminka sbírala maliny domů pro Vlastu.

Druhá památeční cesta do Liberce byla do cirkusu. To s námi šla i Vlasta. Ale protože se jí do kopce na Pláně špatně dýchalo a musela každou chvíli odpočívat, tak se mi ta cesta nahoru zdála nekonečná a byl jsem nevrlý, protože jsem se bál, že to nestihneme a začátek zmeškáme. Ale přišli jsme včas, a tak ta moje první návštěva cirkusu nebyla ničím zakalena. A protože i tam všechno viděné bylo rovněž poprvé, plynul z toho i obrovský zážitek.

Zřejmě největší dojem na mě udělal jeden artista, který předváděl takovou tu růžici, či jak se tomu říká. Nejprve stojka, pak ze stojky do strany na nohy, pak hned zase na ruce a zase na nohy a tak rychle kolem dokola celé manéže. Bylo to fascinující. A pro mě se to stalo i osudným. Protože co jiného, než že jsem to pak doma na návsi začal také zkoušet. Tedy nejprve ty stojky a pak tu záměnu. Zdá se, že po nějaké době to trochu i šlo a dvakrát-třikrát se mi dařilo ty polohy vyměnit. Jenže, když jsem se pak chtěl na tom světelském školním setkání s tímto číslem pochlubit, byl z toho ten vykloubený loket a pak i jeho následky. Z čehož plyne vícero poučení, jenže když ono je tak těžké se jimi vždycky řídit.

Ještě jedna významná cesta se konala přes Pláně do Liberce, vlastně jen do Hanychova. To byl celodenní výlet. Zúčastnilo se ho více javornických rodin a putování nesměřovalo pak od Walhally dolů do města, ale nahoru k lanovce a tou na Ještěd.

Myslím, že nejvíc se v té kabině lanovky bály maminky, neb tam některé byly asi taky poprvé a měly tam svoje děti, ale všechno dobře dopadlo. Z vršku, jak je tam ten kámen, jsme se pak kochali krásným výhledem do celého širokého okolí, mnohem většího, než jsme byli zvyklí z Horky. Bylo krásné průzračné počasí, a tak bylo dobře vidět opravdu daleko. Někdo tam měl i dalekohled (ten jsem také viděl a měl v ruce poprvé, takže to „poprvé“ se už nějak hromadí, ale nepochybně to bude ještě pokračovat). Dalekohled šel z ruky do ruky a při tom dalekohledání a dalekokoukání se hlavně mužští dohadovali, co že to je až tam kdesi v dáli vidět.

Majitel dalekohledu, který jistě nebyl na Ještědu poprvé, tvrdil, že když je opravdu velice jasno, tak že s tím dalekohledem je možno vidět i pražské Hradčany a Petřínskou věž. Nevím, zda je to možné, třeba za nějakých výjimečných povětrnostních podmínek ano. Ale možná to tenkrát bylo spíš jen takové toužebné přání, potřeba cítit sounáležitost s Prahou i s celou naší zemí. Navzdory té hranici a všemu, co se stalo.

Z Ještědu se pak šlo tou dávno vyšlapanou cestou dolů na Pláně. Tam byl krátký odpočinek v jedné ze dvou hospod a pak se pokračovalo dál po ještědském hřebeni. Odtud již byl krásný výhled i na Javorník. Byl tu jako na dlani, jen trochu dál než z Horky. A tam se pak stalo něco výjimečného, řekněme i dobrodružného, co i náš návrat domů urychlilo. Najednou totiž nějaký ženský nebo dívčí hlas pronikavě zaječel a pak další a ozvaly se výkřiky: Zmije! Zmije!

Zkrátka, ten náš průvod, kde ženy šly vepředu a mužští až vzadu, někde tam na cestě nebo u cesty vyrušil hada, co se tam na slunci asi pěkně vyhříval. A to vyrušení se mu jistě nelíbilo, možná zasyčel a někam se šinul. Po tom výkřiku začal velký rozruch. Muži se ptali, kde že je, poručili nám všem ostatním jít honem trochu zpátky a sami v těch místech, kde byl spatřen, pátrali. Pátrali až ho vypátrali a svými holemi zneškodnili. Tedy utloukli. A byla to opravdu zmije, s takovými těmi klikyháky na hřbetě. Docela dlouhá, i po smrti z ní šel strach. Pro mě to bylo zase něco poprvé - setkání s hadem přímo v přírodě. Teď naštěstí už neškodným a naštěstí také setkání až dosud poslední.

Touto příhodou se ale celá ta dříve dobrá nálada nějak vytratila. Leckoho už bolely nohy, a tak bylo rozhodnuto, že se půjde nejkratší cestou domů. To znamenalo vzít to tak nějak šupem dolů kolem Basy do Padouchova a pak přes Zápotočtí a Chluma do Javorníka. Což se i stalo a hodnocení nemohlo být jiné, než že výlet to byl velkolepý. Rozhodně tedy pro nás.

K Base

Tím jsem se ovšem také dostal k dalšímu cíli cest po okolí – k té právě zmíněné Base. Tedy oficiálně a vlastivědně Malé Base, jak je uvedeno na Google Earth na internetu. Proč takto, to nevím. Že by někde byla nějaká Velká Basa, tedy kromě té muzikantské ?

Basa, o které je tu řeč, to je taková malá jeskyně či spíše jeskyňka, malá propast, kousek nad Padouchovem, asi v polovině výšky ještědského hřebene. Dříve, a nejspíš o dost dříve, býval v těch místech, jak poznamenává paní Sluková, kamenný lom. Při těžbě se tam zřejmě odkryla i ta jeskyňka a tak to i zůstalo.

Byl jsem tam asi jen dvakrát, z toho jednou na školním výletě. Nadmíru zajímavý byl pro nás ten přírodní útvar především tím, že se do té prohlubně házely kamínky a pak se chvilku čekalo až to žbluňkne. Muselo být při tom ale ticho. A žbluňknutí se skutečně vždy po chvíli ozvalo. Pan učitel nám pak vysvětloval, že když dopočítáme do těch tří-čtyř, tak že je ta jáma opravdu dost hluboká. Víc než dvacet metrů. Takže by odtamtud nebylo návratu. Proto musíme být opatrní a nechodit moc blízko. A ta voda dole že je tam proto, že tady někde výš pramení potok, co pak protéká Zápotočím a asi nějak protéká i tou jeskyní. A nebo je tam také nějaký vlastní pramen a pak se v tom potoce spojují.

O mnoho let později jsem se dověděl, že nějakí místní mladíci se odvážili ten nevelký jeskynní útvar blíže prozkoumat. Našli prý někde stranou křovím zarostlý nenápadný a úzký druhý vchod a celé to nějak prolezli. V jakém směru či v jakém pořadí ta objevitelská cesta probíhala to už řečeno nebylo a nejsou mi známy ani žádné další podrobnosti o tom celém útvaru. V každém případě patří ale Basa k podještědským přírodním zajímavostem, byť tyto jsou v porovnání s jinými a jinde jen skromné domečky a ne nějaké paláce. Ale i Zlatá ulička na Hradčanech má své kouzlo.

Na Proseč

Dalším cílem občasných a v určitém období i pravidelných cest byla Proseč. Rodiště babičky. A tam to byla konkrétně tamní sokolovna, kde se v té době v neděli dopoledne konaly bohoslužby církve československé (dnes československé husitské, ale nevím, jestli i v té době tam ten přívlastek v oficiálním názvu byl, spíš bych čekal, že ne). A my – tedy naše rodina – když už jsme tehdy do té církve vstoupili nebo se k ní alespoň hlásili, tak jsme na ty bohoslužby chodili. Nejspíš s výjimkou tatínka, jehož vztah k náboženství a církvím, jak již bylo řečeno, byl přinejmenším vlažný. A hlavně – v neděli, jediném volném dnu, měl spoustu jiných starostí a prací. A nechodil také děda, z podobných ideových důvodů a také proto, že už byl tehdy vážně nemocen. A tak nás s Vlastou doprovázela buď maminka nebo babička. Asi jen vzácně obě najednou, protože v neděli a vlastně jen v neděli se muselo i něco většího nebo lepšího uvařit.

Ale já jsem tam byl – spolu s Vlastou – poměrně pravidelným návštěvníkem. Jednak jsem jaksi musel, jednak – a to bylo neméně důležité, možná i důležitější – chodila tam i řada dalších dětí a tak ty

cesty tam a zpátky nebyly nijak nudné. Byl to i pro nás den volna. Myslím, že hlavně v zimě to mělo svůj půvab.

Na základě těchto návštěv jsem tak získal určité základní povědomí o obsahu a náležitostech křesťanského náboženství. Dříve na ten katechismus faráře Jezbery ve škole jsem asi moc nechodil.

Farářem na Proseči byl pan Čihák, tehdy ještě docela mladý muž, milý a charakterní. Ve svých kázáních – kromě nějakých těch obvyklých náležitostí – občas připomínal i Mistra Jana Husa, jeho slova, jaký byl, co chtěl a jaký byl jeho osud. A také ta místa z Bible a Kristova učení, která nějak souvisela s tím naším okupačním osudem a měla dávat naději do budoucnosti. Na tehdejší dobu to mohlo být i docela odvážné. A to o tom Husovi bylo asi nakonec také to nejdůležitější, co jsem si z těch bohoslužeb odnesl, protože i zapamatoval. Ale jistě nejenom odtud. Hus byl všeobecně u velké části obyvatelstva, hlavně v dřívějších letech, velice vzpomínán a připomínán, zejména při výročí jeho upálení 6.července. Dnes je patrná spíš vlažnost a také snahy spíše nebo i zjevně opačné.

Asi o šest-sedm let později byl pak ale pan farář Čihák asi dost zklamán, když jsem za ním, již jako gymnazista a aktivní svazák, jednou na Proseč přijel a sdělil mu, že se již nadále necítím být věřícím a že z církve vystupuji. Posmutněle mě vyslechl, pak mi ale v životě popřál všechno nejlepší. Takže moje vzpomínky na něj jsou jen dobré.

Na druhé straně měl pan farář Čihák jistě radost z toho, že jedna z jeho oveček, mladých posluchaček, naše spolužačka ze školy Jarča Hudcová, nejen že k víře a k církvi československé silně přilnula, ale stala se později i aktivní v této církvi. A byla to před řadou let právě ona, kdo inicioval první sraz nás javornických rodáků a spolužáků po bezmála šedesáti letech a všechny nás tam před školou i jako první přivítala. Ta zajímavá setkání se od té doby každoročně opakují, Jaruška tam na nich ale už delší dobu chybí.

K té prosečské sokolovně se váže také jedna velmi smutná událost. Ve svých vzpomínkách jsem to měl uloženo jen podle toho, co se říkalo. Někdy v době heydrichiády byli v Praze zatčeni dva mladí manželé, dříve aktivně činní v místním prosečském Sokole. Ten byl zakázanou a pečlivě sledovanou organizací a stačilo málo, nemusela to být hned nějaká organizovaná odbojová činnost, aby to bylo se strany německých okupačních úřadů a zejména gestapa považováno za neprominutelné provinění. Byli zatčeni, protože u sebe ukrývali někoho velmi hledaného gestapem a oba pak i skončili v koncentráku. A odtud se již nevrátili.

Podle publikace „Český Dub“ (str. 72-73) to byli manželé Marie a Václav Živcovi a „byli popraveni 9.září 1943. Jejich oběť a památku

připomíná náhrobek na prosečském hřbitově, stejně jako Josefa Vávry, někdejšího prosečského učitele, který zahynul v koncentračním táboře Flossenburg těsně před koncem války 26.dubna 1945“. Nevím, zda i na té prosečské sokolovně je či není nějaká pamětní deska, která by ty manžele Živcovi, kteří tam působili, nějak připomínala.

Do Starého Dubu

Podle toho mého postupového klíče by teď měl být na řadě Český Dub, ale protože hlavní a nejužívanější cesta tam vedla přes Starý Dub, tak ho vezmu předem. Jinak od nás do Českého Dubu vedla ještě jedna, přímější cesta nejprve lesem pak mezi poli a nakonec nad cihelnou, cesta „Polma“ se jí říkalo, ale po ní se chodilo jen někdy za pěkného počasí.

Starý Dub byl daleko nejčastějším cílem mých cest z Javorníka. Přes Štrausův kopeček, pěkně po silnici na jih, asi 2 kilometry. Chodili jsme tam s maminkou pravidelně nakupovat do takového malého krámků s potravinami a dalším nejnужnějším a nejběžnějším zbožím pro domácnost, co bylo na lístky. Sortiment omezený, přiměřeně válečné době a přidělovému hospodářství. A tak je jasné, že jsme se nikdy nevraceli s nějakým extra těžkým nákladem. Zejména s masem, pro které jsme ovšem museli chodit až do Českého Dubu, bylo možné počítat jen na nedělní oběd a podobně to bylo i s uzeninami. Přesto jsme na tom byli poněkud lépe než naši příbuzní Jiránkovi z Hradčan, protože v Protektorátu byly přiděly nižší.

O tom krámků ve svém vzpomínání napsala spolužačka Jiřa: „Krámek ve Starém Dubě patřil panu Šrýtrovi, obecně zvanému Jarka Štýblů. Pán s bříškem a tlustými brejličkami. Když něco čet hlavu sklonil až ke stolu. Byl znalcem nepřeberného množství anekdot. Ke každému nákupu přidal: „A tuhle znáš?“ A už to jelo“.

Já si ho s těmi brejličkami a krátkozrakostí pamatuji, jak vždycky, když vystříhoval z potravinových lístků ty čtverečky, jak tam na nich bylo třeba 100g, tak si je přikládal až blízko k nosu a ty čtverečky pak někdy zase hned nalepoval na příslušné archy, což byla v tomto ohledu taková ta příslušná dokumentace. Jinak bude o tom panu Šrýtrovi řeč ještě později v souvislosti s „pochodem smrti“, který procházel Starým Dubem koncem února 1945.

Ještě horší problém než ty celkově nízké přiděly potravin byla často nebo i většinou jejich kvalita, zejména v posledních letech války.

Hnědý mazlavý chleba upečený bůhví z čeho, který se často nedal namazat ničím jiným, než tím odporným margarínem, tak na to se dá těžko zapomenout. Vím, jinde a pro jiné by tehdy i toto byla pochoutka nebo záchrana života, ale to už jsou zase jiné osudy a jiné příběhy. A nemůže to být důvod, abych se o těch našich tehdejších podmínkách nezmiňoval. Jednak, my v tom zapomenutém koutu pod Ještědem jsme ty jiné kruté osudy nijak nezavinili, jednak, vše je vždy nějak odstupňováno a jen tak se vytváří i celkový obraz.

Na lístky byla i řada dalších druhů zboží (jistě by se to dalo někde dohledat) a hodně špatně se se svým skromným přídělem na tabačky vyrovnávali hlavně silnější kuřáci. A tak se kouřila i tzv. domovina, což bylo kuřivo z doma pěstovaného tabáku, kterému se také někde říkalo „zabarák“. Podle reakcí otce, který se k tomu zdroji musel také občas uchýlovat, to bylo asi kuřivo docela drsné. Takže, když se pak již brzo po válce objevily „ameriky“ bylo to asi něco jako zjevení a jejich cena na černém trhu rostla do závratných výšin.

Přídělový systém trval pak ještě řadu let po válce a byl definitivně zrušen až v květnu 1953 současně a v souvislosti s měnovou reformou. První, co jsem si tenkrát volně koupil, již v Praze coby vysokoškolský student, byl párek s hořčicí a rohlíkem za 2,50 Kč v automatu Černý pivovar na Karlově náměstí. Takový docela svátek, když už ne nádhera.

Některé věci se ovšem v těch válečných letech nakupovaly i přímo v Javorníku u Kolomazníků, přídomkem u Klempířů, nebo v Horce u Škody. U Kolomazníků to byl hlavně petrolej, cikorka a pak karbid a takové ty trvanlivější věci. Ke Škodovi do Horky – říká Jarka - jsme prý dost pravidelně chodili pro hořčici, která se také mazala přímo na chleba. Stejně jako jedna taková podivná marmeláda.

V tom krámku u Štýblů ve Starém Dubě, ale jistě i leckde jinde, kde se to dalo sehnat, jsme jeden čas kupovali i ploché baterky, tedy jaksi víc baterek. To proto, že otec odněkud přinesl jakési rádio, aby se mohl poslouchat Londýn. To rádio bylo právě na baterky. Elektřina, jak víme, v té době ještě v Javorníku nebyla, a tak jsem měl tehdy také o jednu povinnost více. Pečoval jsem o příslušnou krabici od bot, ve které byly ve dvou řadách propojeny ty ploché baterky a takovou tou zkoušečkou se žárovičkou jsem jednotlivé ty baterky kontroloval, jestli už nepotřebují vyměnit.

Ale byla to s tím radiem jen taková kratší epizoda. Po nějaké době se jeho provozování ukončilo. Nejspíš z nějakých technických důvodů. Možná se porouchalo, možná byl nedostatek těch baterek, možná to bylo příliš slabé, aby to vysílání bylo alespoň trochu srozumitelně slyšet. Ale byly tu ve hře i možné šťáry, přece jen byl poslech Londýna velice riskantní, v tom Němci nebrali žádné ohledy.

Jednou za rok měla ovšem návštěva Starého Dubu jeden vsutku velkolepý a veledůležitý důvod. Vždy na počátku července se tam konala pouť. A na té pouti – nevím jestli vždy, ale rozhodně v letech, kdy už jsem byl přece jen trochu starší – byl řetízák, tedy řetízkový kolotoč. A co může být na takové tradiční venkovské putovní pouti pro trochu již odrostlejší klukovské panstvo a dorost atraktivnějšího? Na to se i spořilo, aby těch jízd mohlo být co nejvíce. A pak se řetězilo, zamotávalo, vykopávalo, ječelo, smálo- tak jak to snad všichni znají. A nejvíce šlo o to, aby si před nás sedla nějaká holka, hlavně ta naše. Což se ovšem ne vždy podařilo a to pak bylo zase líp, když za námi seděl někdo, kdo zase nás zamotával a vykopával. Nejhorší, co se pak na takovém řetízáku mohlo stát, byla ztráta kontaktu se sousedy. To se pak už člověk jen točil sám kolem dokola a nemělo to už vlastně žádný smysl. Kvůli tomu se na řetízák nechodilo.

Jenže toho blaha – i když se třeba poštěstilo být tam i v sobotu i v neděli – zase až tak moc být nemohlo, zadarmo to nebylo. A pak, muselo se alespoň jednou zkusit trefit ve střelnici na růži. Co kdyby...Jenže ta flinta byla tenkrát nějak moc těžká.

A pak už bylo najednou k večeru, od rodičů bývala na cestu domů cukrová vata nebo tak něco a ...adieu! Tak zase za rok. Nebo v září na Světlé. Ale o tamějších poutích nějaké zřetelnější povědomí nemám.

Na ty poutě do Starého Dubu jsem později zavítal ještě několikrát, když už jsem v Javorníku nebydlel, ale jezdil jsem tam k Jarkovi na návštěvu.

Ještě o jedné cestě do Starého Dubu– přesněji ze Starého Dubu- bych se tu asi měl zmínit. I když je to docela trapas. Stalo se to o dost dříve a vzpomínka na to mi není vůbec příjemná, leží na ní taková docela nahořklá pachůť. Nešlechtí to ani její aktéry, ani mne, i když jsem v tom byl zcela nevinně, jsa naprostý jelimánek. Byl jsem totiž pokořen a zahanben. Měl bych to ale brát sportovně a dnes už se také jen zasmát. Tenkrát mi to ale k smíchu vůbec nepřipadalo.

Vracel jsem se jednou s nepořízenou z toho krámku a ze zvědavosti jsem se zastavil nahoře u kovářny, co byla naproti dvoru a vedle kapličky. Nejspíš mě tam zaujalo, jak dávali nějakému valachovi nové podkovy. Tak jsem tam okouněl , až si mě pak všiml kovář, když už byl s tou prací hotov. A tím to začalo.

Ten kovář, to byl pan Kučera a ten měl v Javorníku bratra Jeníka, co byl cestářem. Byli to ti Kučerovi, co bydleli nedaleko od nás a jak taky málem vyhořeli při tom požáru u Truhlářů. Možná to mezi těmi bratry nějak po dobrém jiskřilo a ten kovář, to byl asi nějaký filuta, takže

když mě trochu vyzpovídal, kdo a odkud jsem a že se vracím domů do Javorníka, zrodil se mu v hlavě docela ďábelský nápad. Tedy z mého výsledného pohledu nápad docela pitomý a nechutný. Povídá: „ Počkej tady chvilku, já s tebou musím něco poslat bratrovi. Říkal, že to nutně potřebuje“. A přinesl takovou malou skleněnou baňku, dole s kovovým závitem a uvnitř toho skla čouhaly takové jako dva drátky. A dal mi to do ruky a že abych to nesl velice opatrně a v Javorníku abych to tomu jeho bratrovi předal a že ho moc pozdravuje.

No a já, jako debílek jsem tu žárovku, kterou jsem tenkrát viděl prvně v životě a která – jak je jistě každému již zřejmé – byla prasklá, nesl poctivě a opatrně celou cestu, jak jsem byl o to požádán. No a v Javorníku – kde, jak je v tomto povídání známo již z dřívějšíka, elektřina ještě zavedena nebyla – jsem ji v pořádku předal panu cestáři Kučerovi. I s tím srdečným pozdravem.

Co následovalo, lze si snadno domyslet. Pan Kučera tam před domem zrovna nebyl sám. Byla tam i paní Kučerová, jejich dva synové, starší než já a ještě kdosi. A tak po obhlédnutí toho exponátu a poděkování začalo nejdřív takové to pochichtávání a pak už hlasitý a neskryvaný výbuch smíchu. Já tam stál jako totální blbeček, nechápal jsem, čemu se smějí, až jsem usoudil, že se smějí mně. A s brekem jsem se rozběhl k domovu.

Za mnou hned paní Kučerová, asi jí mě přišlo líto, a tak mě začala utěšovat, že se smějí jen výmyslu toho kováře a že mi za tu službu něco dá. A odvedla mě do své zahrádky, vytrhla ze záhonu za listy pár takových červených hlaviček – zase novina – jednu hned nějak opláchla a že jako abych si ji sněd. Čímž ovšem tomu dni nasadila korunu. Jak jsem se do té ředkvičky zakousl, pusa se mi od hořkosti zkřivila, něco tak odporného jsem ještě nezakusil, vyprskl to a už nezadržitelně domů. Pociťoval jsem tu odměnu – a jinak tomu ani nemohlo být – jako vrchol celé té potupy a na celou rodinu Kučerovu jsem pak docela zanevřel.

Ta příhoda pak měla přirozeně ještě patřičné dozvuky mezi tou klukovskou verbeží – kromě Jarky ovšem, ten stál vždycky při mně. Takže mě dráždili: „Tys prej přines Kučerovi semtele, kdes ho sehnal?“ nebo „ Nemoh bys nám taky obstarat to sklo, co samo svítí?“ A tak podobně. Zkrátka, byl jsem terčem posměchu.

Ale přebolo to a jak už to tak někdy v životě bývá, vztah s Kučerovými se po nějaké době dostal do úplně jiné dimenze. Tedy speciálně s paní Kučerovou. Ona mi totiž při jedné dost ošklivé události možná zachránila i život. Alespoň to tak zhodnotil dubský doktor. Čímž se také dostávám k dalšímu cíli těch tehdejších cest.

Do Českého Dubu, podještědské metropole

Stalo se totiž, že jsme jednou měli s Jarkou dojít něco vyřídit do statku u Jirků, a to přímo hospodáři. Ve světnici nám řekli, že hospodář je ve stodole a tak jsme po moskách běželi do té stodoly, Jarka napřed. Jenže tam hned za rohem domu byla schovaná psí bouda, o níž jsme neměli nejmenší tušení. Jarka kolem ní bez úhony přeběhl, ale probudil tím dosud pokojně dřímajícího psího strážce, a tak když jsem tu boudu míjel já, tak ten strážce, v ten moment krvelačná obluda, se na mě vrhl a vykousl mi ze stehna docela pěkný kousek masa. Dodnes tam mám jizvu asi tak jako dvacetikoruna.

Dál si toho už moc nepamatuji, všechno se mi tehdá nějak zamlžilo. Jisté je, že asi bylo hodně krve, hodně křiku a pláče a také asi hodně zmatku mezi dospělými. Brzy se tam objevila i paní Kučerová, ti bydleli nedaleko. A tak jsem se pak ocitl u nich doma, ona mě nějak ošetřovala a v rámci toho ošetřování mi polila tu ránu čistým špiritusem. Co bylo dál, lze si domyslet, ale i to se mi ztratilo v mlhách. Asi docela rodeo.

Mezi tím hospodář u Jirků vytáhl bryčku, zapřáhl koně a já, jistě nějak ofáčovaný, jsem jel v doprovodu paní Kučerové do Dubu k doktorovi. A ten jí tam pak po nějakém tom dalším ošetření právě řekl, že udělala dobře, že mi to polila tím lihem, že mi tím možná zachránila život. Neboť, kdo ví, co ten pes... Bylo pak delší polehávání doma, rána byla hluboká a trvalo docela dlouho, než se zacelila. Nějaké následné jednání kolem toho pak jistě ještě bylo, nic o tom ale nevím, byla to věc dospělých.

Tak tahle cesta k doktorovi byla v té době jedna z mála cest, které směřovaly do Českého Dubu, tehdy už Deutsch Eiche. A to dokonce na bryčce a ne pěšky. Že bych z toho ale měl nějaký požitek, tak to zcela jistě ne.

Jisté je, že ty zřídkavé cesty do Dubu měly skoro vždy nějaký závažnější důvod, především zdravotní. Pokud jsme tudy třeba jen zrovna neprocházeli cestou do Hradčan k Jiránkovým. Což bylo ovšem také zřídkka. Kromě návštěvy toho německého pana doktora jsem tam byl jednou také u zubaře. Hanba povídat.

To se stalo ještě o dost dříve, než ten malér se psem a šel tam tenkrát se mnou k tomu zubaři tatínek. Z toho usuzuji, že k tomu asi musel být nějaký vážnější důvod, než jen vytrhnout rozviklaný mléčný zub. Když už jsem pak seděl v tom křesle a zubař v bílém plášti vzal do rukou nějaký ten nástroj a naklonil se nade mnou a žádal otevřít ústa, tak ve mně vzplanula divoká hrůza, zapracoval nějaký pud sebezáchovy a už

jsem bral do zaječích. A to s takovou rasancí, že jsem nejen vyskočil z toho křesla jako střelený a fofrem zmizel z ordinace, ale pelášil jsem to dál přes náměstí, pak po ulici, co na ní navazuje silnice do Starého Dubu a teprve až tam někde v tom kopečku mě dohonil táta. A nic nepomohlo, žádné utěšování, návrat zpátky do zubařského křesla nepřicházel v úvahu a také se nekonal.

Jestli na tom úprku měla nějaký podíl i sama osobnost toho zubaře, třeba jeho fyziognomie nebo zde zapracoval i jakýsi ten antiněmecký syndrom, to nevím. Jisté je, že později jsem se té hrůzy ze zubařského křesla přece jen poněkud zbavil, u zubaře jsem v případě potřeby byl, ale ne už u toho v Dubě, ale u dentisty ve Vesci, který tam měl takovou hezkou vilku u silnice na Světlou.

Jedinou světlou vzpomínkou na tehdejší jiné cesty do Dubu, spojené vlastně jen s nějakými speciálními nákupy, může být to, že tam byla cukrárna a tam mívali zmrzlinu. Z dnešních hledisek sice mizernou, ale tenkrát to byla vzácná pochoutka, asi stejně jako ta cukrová vata na pouti ve Starém Dubu.

První rok po válce jsem pak nějaký čas tu naši podještědskou metropoli navštěvoval docela pravidelně, protože jsme tam my patřičně již odrostlí žáci z javornické obecné chodili do měšťanky. Tedy nejdřív to bylo asi měsíc na Světlou, ale pak se to změnilo a chodili jsme dolů do Dubu. Tedy skutečně chodili, asi ty čtyři kilometry tam a zase zpátky. Výhodu měli ti, co už měli kolo. Autobus tam tenkrát na podzim a v zimě 1945 ještě nejezdil. Bylo nás tam tehdy ve třídě plno, dva ročníky pohromadě, takže jsem tam ob lavici zasedal i se svou o rok starší sestřenkou Miluškou z Hradčan.

Někdy v té době, na podzim 1945, jsem tam také v místním kině zhlédl svůj vůbec první film. Jmenoval se „Člověk č.217“ a byl to sovětský film. Na osudech jedné ženy vypovídal o tamějších hrůzách války, partyzánském odboji a tragickém konci v německém koncentračním táboře. Lze si představit docela silný dojem, který ta první návštěva kina ve mně zanechala.

Měšťanku v Dubě jsem pak už nedokončil, protože jsme se v únoru 1946 z Javorníka odstěhovali.

K Čertově stěně a památeční lípě

K výčtu cest po bezprostředním okolním světě patří i ta, která je tu poslední. Byl to školní výlet k Čertově stěně (Čertově zdi) poblíž vesnice Kotel, což je od Javorníka ještě kousek cesty za Modlibohovem a Sobákovem. Ta Čertova stěna je nebo spíš byl – jak píší odborníci – docela pozoruhodný přírodní útvar, jehož původ spadá rovněž až někam do třetihor. Podobně jako ty vulkanické kopce, rádobý sopky, včetně naší Horky, které následně zkrášlily naši krajinu od Českého středohoří až po Český ráj.

Ve svém původním tvaru se prý Čertova zeď táhla asi třicet kilometrů tamním krajem, byla vysoká až dvacet metrů a široká tři metry. Ale lidé z ní po staletí těžili kámen a také čas zapracoval, tedy různé přírodní vlivy, a tak z ní do našich časů zůstaly jen zbytky. Ty jsou dnes národní přírodní památkou. Zůstala ovšem i pověst o jejím vzniku. O jisté sázce mezi sedlákem a čertem, kterou čert úskokem sedláka prohrál. Sedlákovu duši nezískal, a tak jen ta jím za noc postavená, ale s Bezdězem nespojená a tudíž nedokončená zeď tam zůstala.

Pokud mohu soudit, tak obhlídka těch kamenných útvarů byla sice zajímavá, ale že by to byl největší zážitek z toho výletu, tak to určitě ne. Nesrovnatelně zajímavější bylo to, co bylo lze spatřit a obdivovat v samotné obci Kotel. Byla to tamní staletá lípa. Stále tam stojí. Obvod jejího kmene byl pro nás nevídaný, dělali jsme řetěz k jejímu obejmutí a věru, že nás bylo zapotřebí málem půl třídy. Ovšem to hlavní a téměř neuvěřitelné bylo to, že ten obrovský kmen byl uprostřed dutý, vedla tam cestička a zdálo se nám, že by se tam snad dalo projet i na kole. A tak jsme lípou prolézali a kolem obíhali a bylo to náramný.

Než, všechno hezké – i nehezké – jednou končí, a tak po tom kochání se tou lípou a i po všech těch předchozích cestách do okolí, jest vrátiti se zase domů do Javorníka. A trochu blíž se poohlédnout po jeho obyvatelích, povyprávět ještě trochu víc o naší rodině a také leccos dopovědět o mně samotném. Ale bude to zase všelijak pomíchané s tou dobou a jejími událostmi.

6. JAVORNÍK DŮKLADNĚJI aneb TROCHU O SOUSEDECH, TROCHU O NÁS

Kdo byl kdo

Tím „kdo byl kdo“ zde nemám na mysli nějaké zkoumání charakterů či postavení jednotlivých obyvatel, ale to, co by se snad trochu odborně dalo nazvat „identifikační dvojznačností“. To znamená, že kdybychom to vzali pěkně dům od domu, tak pro valnou část Javorníka platilo, že jinak se tam říkalo a jinak se jmenovali. Zkrátka nešlo tu o nic jiného, než o hojný výskyt a setrvačnost přídomků.

Jistěže to nebyla nějaká ryze jen javornická zvláštnost, to jistě ne, stejných případů se najde bezpočet, ale velmi charakteristický rys to byl. A neustále se mi při tom vzpomínání připomínal. Až tak, že si to snad zaslouží i těchto pár samostatných řádek.

Ostatně už v těch předcházejících částech se to přídomkování objevovalo. Třeba hned zkraje při tom mém někdejším nepodařeném popisu Javorníka, nebo když byla řeč o kronikářce paní Slukové, o sjezdu hasičů či o tom požáru u Truhlářů. V tom posledním případě je to dokonce tak, že jsem se jejich skutečné příjmení dověděl až teď z těch javornických kronik. Počátek byl ovšem takový, že teprve až s příchodem do školy jsem se postupně dovídal, jak se věci mají a že to co znám z domova vlastně většinou úředně neplatí.

Tak třeba u toho mého ročníku, kde jsme byli čtyři, se ukázalo, že Ladík Kovářů je vlastně Čihák, Manka Hlináková z Horky, že je Sluková a Alena Louthanová, že je Pluhařová. U těch o rok starších, kteří byli také čtyři, se ozřejmilo, že můj nejlepší kamarád Jarka Jandíků je Havlík, Jiřa Martinová, že je Kotková a Jarča Štěpánová, že je Hudcová. Jen Pepík Štrausů byl Štraus, protože ti bydleli dost stranou od vesnice v tehdy ještě celkem nové usedlosti. No a já, protože u nás se neřeklo jinak, než u Náveskejch, jsem byl Pepík Náveskejch. A jen takto jsem byl také většinou identifikován na tom prvním památečním srazu javornických spolužáků po více než padesáti letech.

Projdeme-li se teď z tohoto hlediska trochu po vsi a vezmeme nejprve třeba těch pět statků, tak jak byly vedle sebe pěkně seřazeny z kopečka dolů kolem zvonice a návsi a měly za sebou svůj pruh polí a luk směrem k horám, tak můžeme v té historii jen pokračovat.

Nejvýš na kopci byla usedlost č.1, zvala se u Caforků. Tam hospodařil s poměrně početnou rodinou pan Sluka a právě jeho paní, „stará Caforčice“, byla tou javornickou kronikářkou. Hned vedle, v č.2, hospodařili Škodovi, ale starší javorničtí obyvatelé, včetně mé babičky, ale i maminky, tam ze setrvačnosti ještě říkali u Nováků. Pod nimi, v č.3, u té zvonice a za velkými kaštaný se říkalo u Mikusů a hospodařili tam Jáčovi. V jejich sousedství, ještě trochu níže, byl pak největší javornický statek u Šišků, o němž jsem se již několikrát zmínil, a tam již snad třetí generaci nebo i déle hospodařili Šrytrové. A konečně pátá usedlost v té řadě statků slula u Jirků, tam, co mě pokousal ten pes, a hospodařili tam Pavlovi.

A pak tu byla ještě řada chalup či stavení, kde ten obrázek pokračoval. Takže u Rozkouců, vedle Jirkových to byli Pluhařovi, u Jiráčků Lankovi, u Štěpánů Hudcovi, u Fejdrů, našich sousedů, co tam neměli toho hastrmana, hospodařil a obchodoval pan Rozkovec, u Proutků žila se svými dvěma školou povinnými dcerami vdova Pavlová, u Honzejků sídlili Kučerovi, co jsem s nimi měl tu nepříjemnost se žárovkou, u Klempířů, co měli ten malý krámk to byli Kolomazníkoví, u Rajtknechtů hospodařil a včelařil mladý pan Václav, rovněž Sluka a ještě i další. Takže spolu s tím, co jsem již uvedl ohledně mých nejbližších spolužáků, je to docela pestrý obrázek o tom, jaké stopy tu zanechával ten vesnický běh času.

Dlužno ovšem říci, že k žádným informačním zmatkům nedocházelo a že běžně, při referování o tom, kde a co, dominovala tradice. Ba i cizinec, který by se třeba tázal, kde najde pana Rozkovce, když objasnil, zda hledá toho, co obchoduje s prasaty nebo toho klempíře, byl odkázán na správnou adresu k Fejdrům nebo k Honzům.

Výjimku v této přídomkové pohodě tvořili převážně jen obyvatelé v nových nebo novějších domech nahoře za silnicí – Hnízdilovi, další Kotkovi, Vajsejtlovi, Tvrzníkovi, Zůnovi. Ti byli jaksi občansky spořádanější. Ale možná i trochu ochuzeni. Kdo ví.

My a Škodovi

Jako snad i všude jinde na dřívějším venkově, byl i ten náš Javorník propletený mnohými příbuzenskými vztahy. Jak těmi sahajícími hlouběji do minulosti, tak i těmi současnými, aktuálními. K tomu se pak ještě připojovaly – zase stejně jako jinde - i četné příbuzenské svazky s obyvateli okolních vesnic. V tom čase, o kterém

zde vypovídám, byly to ale přece jen už dozvuky někdejšího tradičního vesnického uspořádání a života jejich obyvatel.

V rámci tohoto proplétání se pak vydělovaly některé zvlášť rozvětvené rodiny a mnohogenerační dominující rody. V tehdejší Javorníku to byli zejména Kotkovi, Škodovi, Slukovi, Rozkovci, Pavlovi. Jména, která se již také často objevovala v tom předcházejícím vyprávění.

Nu, a naše rodina z mamínčiny strany navazuje v tomto výčtu na početný rod Škodů. Neb maminka byla rozená Škodová a její otec, náš děda Hynek Škoda, byl jedním z tehdejších pokračovatelů tohoto rodu.

Jak to s těmi Škodovými a z toho vyplývajícími různými příbuzenskými vztahy celkově bylo, ukazuje rodokmen, který sestavil – až kam se to dalo dopátrat – Arnošt Drapák, rovněž tehdejší náš javornický vrstevník. Je z těch trochu mladších a dnes obětavý a zaujatý badatel a znalec javornické historie, stejně jako starší Standa Eisenbarth. Pan Arnošt mi na moji prosbu poskytl nejen ten rodokmen, ale i řadu dalších dokladů a faktů, které se naší rodiny nějak týkají. Za což mu patří moje opětovné poděkování. A dávám mu proto teď na chvíli i slovo, z toho, co mi při té příležitosti i obsáhleji odepsal:

„Pane Josefe, zasílám Vám 300letý rodokmen Škodů, ze kterého po přeslici pocházíte. Jak z něho plyne, žil 100 let v Modlibově a potom 200 let v Javorníku. V průběhu několika jeho generací měnil různá místa pobytu v různých chalupách, domcích a statcích. Zůstalo po něm mnoho potomků, rozestých po okolních vesnicích a městech, s mnohými se znám. Ačkoliv v minulosti bylo v Javorníku mnoho Škodů tohoto rodu, dnes tu není nikdo toho jména, ani potomků a to jméno úplně zaniklo odchodem poslední majitelky Hany Škodové ze statku č.2.

Pokud se člověk ponoří do rodinných generačních vztahů menší vesnice o 30 domcích s dosažitelností partnerských možností nejdále do sousední vsi, vznikne z toho propletenec vzájemných pokrevních přízní skoro u všech obyvatel. Obdivuji faráře, kteří úzkostlivě dbali, aby se rody pokrevně nemísily alespoň v posledních 2 generacích.

Proto je také možné, že před 5 generacemi máte Vy a Standa Eisenbarth stejné pokrevní předky, a to Vy Marii Škodovou, nar. 10.9.1779 a jejího prvního manžela Antonína Škodu a Standa tutéž Marii Škodovou a jejího druhého manžela Václava Rozkovce.

Rovněž Anna, manželka Karla Škody, bratra Vašeho dědy Hynka, byla sestrou mého pradědy Karla Kotka z domku č.7, který patřil 300 let rodu Kotků, ze kterého pocházím i já. Patrně Vladimír a Zdeněk Kučerovi z tohoto domku, kteří sousedili s Vámi a byli Vaši spolužáci, byli potomci po babičce „Honzejčce“, rozené Kotkové z tohoto rodu a tudíž i mí prabratranci.“

Tož tak. Hezká ukázka toho, jak jsme nakonec všichni více či méně příbuzní – podle toho, jak hluboko do historie se budeme nořit. A ty každoroční srazy nás Javorníčáků jsou tak vlastně – když bychom to trochu přehnali - jen trochu větší rodinnou sešlostí.

Při střízlivém hodnocení to ovšem nebude zase až tak horké. To genetické rozřezávání a zároveň i zpestřování, které probíhá s každou další generací, kdy už jsme mimo kritickou zónu, nás od sebe vzdaluje a zároveň i ozvláštňuje a tak se můžeme s klidem vrhat do víru života i ve svém blízkém okolí.

Ted' k té naší javornické „škodovské“ linii trochu podrobněji. Podle uvedeného rodokmenu sahají ověřené matriční záznamy o Škodových v Javorníku k jistému Antonínu Škodovi (1), narozenému někdy kolem roku 1770 a jeho výše zmíněné manželce Marii Škodové, narozené v roce 1779. Otcové obou těchto manželů byli rovněž Škodové, tehdy se sídlem v Modlibohově.

Tito manželé „zakladatelé“ měli 5 dětí a rod Škodů v Javorníku pak pokračoval přes jejich syna Matěje Škodu (2), narozeného v roce 1808 a jeho manželku Kateřinu, rozenou Šritrovou, původem rovněž z Javorníka. Ti měli 6 dětí a rod Škodů zde pak pokračoval přes Ignáce Škodu (3), narozeného v roce 1834 a jeho ženu Terezii, rozenou Pavlu z Hodek.

A to už jsme u našich praprarodičů po této linii. Tito Ignác a Terezie Škodovi měli 4 děti, v pořadí Marie, nar. 1865, Josef, nar. 1867, Karel, nar. 1869 a nejmladší Hynek (podle některých matričních záznamů rovněž Ignác), nar. v roce 1871, náš děda. Ti všichni sourozenci ještě žili v Javorníku v době mého dětství.

O těch dvou dědových bratrech Josefovi a Karlovi a poněkud problematických vztazích s nimi byla již řeč při líčení toho slavného javornického sjezdu hasičů. To, co mi ovšem bylo až do seznámení se s tím rodokmenem zcela neznámé, protože se o tom u nás zřejmě nijak zaznamenatelně nemluvilo ani se to nijak neprojevovalo, byla fakta, týkající se té jejich sestry Marie. Ta se podle příslušných záznamů provdala za Hynka Zunu, obchodníka z Horky, měli spolu 7 dětí a z nich nejmladší syn, rovněž Hynek – takto tedy mamčin bratranec – žil se svou rodinou rovněž v Javorníku. Z čehož pak přirozeně plyne, že dcery těchto manželů Zunových, Zdeňka, Marie a Anežka, byly moje –naše vzdálenější sestřenice. Byly ode mne trochu starší, ale se dvěma z nich jsem ještě chodil do školy.

Stejný vzdálenější příbuzenský vztah byl i s Karlem Škodou, o kterém bude ještě řeč, a s jeho o dost mladším bratrem Lubošem, vnuky dědova bratra Karla nahoře ze statku. Ta třetí větev, tedy po dědově

bratru Josefovi už na mé, tedy vnukovské úrovni, žádné pokračování neměla.

Z pohledu maminky a její sestry Anny, pozdější tetičky Jiránkové, to znamenalo, že měly v Javorníku dva strýce a tetu a následně pak tři bratrance: Otakara Škodu ve statku, Josefa Škodu mladšího, obchodníka v Horce a posléze majitele jediné vilky v Javorníku a zmíněného již Hynka Zunu, v době války otcova zednického parťáka. Reálná významnost těchto přece jen už vzdálenějších příbuzenských vztahů byl ovšem malá, pokud se to vůbec nějak projevovalo. Což nemá být nějaké odsuzování, život měl určité uspořádání a každodenní průběh byl plný vlastních starostí. Snad jen, když jsme chodili s Vlastou o velikonočních na pomlázku, dostávali jsme ve statku u Škodů největší výslužku.

Ale teď už domů. Děda Hynek a babička Josefa, rozená Stejskalová z Proseče, uzavřeli manželství někdy v letech 1896 – 1897. V roce 1898 se jim narodil první potomek – syn Josef, ale ten pak brzy zemřel, ve věku necelých dvou let. V roce 1900 pak následovala dcera Anna a v roce 1903 dcera Marie. Ta druhá ovšem také velmi záhy zemřela, nedožila se ani jednoho roku věku. Jako poslední se pak 31.3.1907 narodila dcera Božena, naše maminka.

Rodina podle všech indicií žila celou tu dobu v Javorníku, obě dcery tam chodily do školy a vyrůstaly, ale zda to také bylo po celou tu dobu v tom domku na návsi není jisté. Spíš se zdá, že alespoň po nějaký čas tomu tak nebylo, protože existuje záznam, že v roce 1909 zakoupil děda od svého bratra Karla domek u Honzejků, kde posléze žili Kučerovi. Někdy později děda ten domek zřejmě v nějaké životní tísní zase musel prodat a pak už jsou s babičkou vedeni jen jako „bytovníci“ v tom domku na návsi.

Tento později náš domek dědovi a babičce nikdy nepatřil, ale jeho majiteli byli dědovi rodiče, a to už od roku 1874. Tehdy to už byli třetí majitelé od roku 1850, kdy byl postaven. A ještě v roce 1926, nějaký čas po ovdovění, byl jako majitel toho domku znovu zapsán dědův otec Ignác Škoda, tedy náš praděda, když mu tehdy bylo již 92 let! Teprve od roku 1932 stal se pak ten domek majetkem našich rodičů.

Převyprávěno tak, jak to všechno a ještě leccos jiného vypátral Arnošt Drapák. Ještě jednou dík a klobouk dolů!

Jak vyplývá i z uvedeného, děda Škoda s babičkou neměli nikdy v Javorníku nějaké samostatné vesnické hospodářství, s nějakými pozemky či loukami a patřili tak – možná s nějakou krátkou a nevýznamnou výjimkou - do kategorie bezzemků, jichž zase v obci až tak moc nebylo. Co pak vím z vyprávění – za pořadí ovšem neručím –

tak děda pracoval řadu let jako dělník v cihelně co byla nedaleko Českého Dubu, na různých příležitostných pracech, v posledních letech prý hlavně v lese. A také – „krosnařil“.

To poslední byla taková zvláštní kategorie činností, o které se paní Sluková ve své obecní kronice zmiňuje jako o činnosti obchodní a uvádí, že se jí v Javorníku na základě řádného povolení zabývalo ve dvacátých letech kolem 10 osob, žen i mužů. To obchodování – šlo zřejmě v principu o podomní obchod – spočívalo v tom, že se v nůších a krosnách přenášely „za kopec“, do Liberce a okolí, na prodej různé potraviny od sedláků nebo i z chalup – máslo, tvaroh, vejce, drůbež mrtvá i živá, možná i králíci, ovoce a tak podobně.

Dědovou specialitou – i když sortiment byl jistě širší – bylo přenášení a odprodej selat. K tomu měl i zvlášť fortelnou krosnu. Bylo to s tím seletem jistě jen občas, asi na předem dohodnutou objednávku a dělo se tak zřejmě proto, že to tak zákazníkovi vyšlo levněji. Možná tu byly i jiné okolnosti či důvody, ale o tom bych se mohl jen dohadovat. Samotný fakt tu ovšem je a zřetelně mi ho potvrdila i sestřenice Miluška. Stejně fortelnou krosnu měl a snad i podobnou činností se zabýval i děda Jarky Havlíka.

Lze si představit, že tyto „živnosti“ nebyly ani nijak lehké, ani výnosné. Cesty přes Pláně nebo přes Rašovku jistě dávaly zabrat. Vycházet se muselo brzy ráno, a když zrovna nepřálo počasí, tak potěš pánbůh. Možná konec tomuto počínání se selaty učinil až pan Rozkovec, náš soused, když tento druh obchodu začal provozovat ve větším rozsahu a moderněji se svým automobilem.

Děda, jak jsem již dříve také uvedl, byl co do charakteru, zejména v mladších letech, docela odbojný a s některými jinými z rodu Škodů se moc nerýmoval. Jeho slabinou, i když ne nějak vyhraněnou, bylo ale také to, že si – když byla možnost – i rád přihnul. Dovedu si představit, že když se tak vracel už s prázdnou krosnou po silnici přes Rašovku zpátky domů a nějaký výdělek tu byl a tam byly hnedle dvě hospody, rafinovaně umístěné, každá na jednom konci obce, minout se nedaly... Takže babička to s ním neměla vždycky lehké. Na žádné větší trable nebo stížnosti si ale v tomto směru nepamatuji.

No a mí školní vrstevníci si ho pak z těch posledních let pamatují jako dědu s dlouhou fajfkou, co vysedával na odpočívadle u toho našeho domku.

Nakonec teď ještě trochu odbočím od té naší rodinné „škodovské“ linie, ale u Škodů ještě zůstanu. Mám totiž docela vlídné vzpomínky na dva jejich zástupce, otce a syna, těch nahoře ze statku. O obou tu už padla zmínka, ale chce se mi to trochu doplnit.

Pan Otakar Škoda, který v té době na statku hospodařil, připomeňme, že to byl mamčin bratranec, byl – co se o něm vědělo a co částečně vím i z vlastní zkušenosti – na svou dobu a prostředí muž, dá se říci, velice znalý a vzdělaný. Zvláště v té oblasti zemědělského hospodaření, což podle možností i uplatňoval. Asi i proto se jím docela vedlo, ačkoli svou výměrou necelých 10 hektarů (jak uvádí paní Sluková) byl ten jejich statek z pěti javornických až čtvrtý v pořadí. Jeho zájmy a rozhled byly ale i docela širší, takže on byl něco jako takový intelektuál mezi ostatními hospodáři. A co bylo i pro mne tehdy patrné – třeba z občasných návštěv tam u nich – byl to muž ve svém jednání velice slušný, mírný a klidný. Rozhodně tak působil a měl pro to všechno ve vsi i svou specifickou autoritu.

Leccos z toho – ale ne tu poklidnou a mírnou povahu – podědil i jeho syn Karel. Tedy ten můj prabratranec, ode mne o dva nebo snad i tři roky starší. Velice bystrý, ale také velice aktivní a iniciativní. To byl takový ten náš klukovský náčelník. I ve vztahu k trochu ještě starším klukům. Vždy znovu nás s něčím překvapoval a je jisté, že skoro nikdy nemohl chybět u žádné neplechý, která se ve vsi odehrála.

Zejména slavným se mezi námi stalo jeho kolo, v té době snad vůbec první mezi dětmi v Javorníku. Vždy, když předváděl nějaké to svoje adrenalinové umění, třeba bez brzdění sjet od nich ze statku až dolů k potoku za Kučerovými nebo nějakou příkrou stráň, nalepil se na něj záhy celý houf dětí a protože měl i pochopení, zdá se, že se na tom jeho kole brzy naučila jezdit skoro celá vesnice. Mezi prvními byl i na lyžích i na bruslích a přirozeně, že měl prsty i v té karbidové kanonádové a vosí historii. A možná, že nebyl daleko ani od instalace toho nádherného leteckého plavidla na koupališti.

Ale aby nebylo jen u těchto venkovních hrátek, tak tam u nich doma měli krásné dřevěné šachy s vyřezávanými figurami a my s Jarkou jsme se tam chodili za Karlem ty šachy učit hrát. Právě z těchto občasných a třeba i delších posezení jsem pak také trochu blíže poznával i pana Otakara. I paní Škodová byla milá příjemná paní, něco jsme od ní při tom posedávání u šachů také vždy dostali. Jen jednou jsme byli od šachů rychle vykázáni. To když na paní Škodovou přišla „její hodina“ a brzy na to se pak narodil po mnoha letech jejich druhý syn Luboš.

Nu a tím se teď také mohu s celým tím rodem Škodů, ze kterého i my v příslušné části pocházíme, rozloučit a pokročit zase trochu dál. Čeká toho ještě dost.

My a Šiškoví

Správně by zde mělo být nadepsáno „My a Šrytrovi“, ale přídomková tradice zde byla obzvlášť silná a jinak než „u Šišků“ se tam neřeklo.

Byl to největší statek ve vsi a pan Ladislav Šrytr, tehdy asi ve věku našich rodičů, tam hospodařil – jak uvádí paní Sluková- na 30 hektarech polností. Tomu odpovídal i chov krav, vepřů, různé drůbeže a přirozeně k tomu patřil i pár statných koní. Aby se to všechno zvládalo, bývala tam trvale děvečka nebo i dvě a čeledín. A při hlavních sezónních pracích i další výpomoc.

Naše vztahy k této rodině Šrytrových byly docela blízké. Rozhodně tedy podle četnosti kontaktů. A než do mého vzpomínání vstoupil Arnošt Drapák s těmi javornickými rodokmeny a dalšími faktickými údaji, byl jsem přesvědčen, že to byl přímý příbuzenský vztah. Konkrétně takový, že stará paní Šrytrová, „stará Šišťice“, byla také z rodu Škodů, že to byla dědova sestra a její syn, hospodář Ladislav Šrytr, že byl tudíž mamčin bratranec.

Příčinou tohoto mého přesvědčení bylo hlavně a především to, že mezi naší maminkou a tou starou paní Šrytrovou byl skutečně velice dobrý vzájemný vztah. Maminka o ní nijak jinak nemluvila, než jako o tetičce, nijak jinak jí ani neřekla, a pro starou paní byla maminka vždy jen Boženka. Vypadalo to skutečně na blízký rodinný vztah. A možná, že tu takový vztah i byl, jenže jinak, než jsem se domníval.

Jak vypátral pan Arnošt a jak jsem se už o tom zmínil, tak stará paní nebyla z rodu Škodů, ale byla rozená Stejskalová a pocházela z Proseče. Stejně jako odtud pocházela naše babička, rozená rovněž Stejskalová. A protože mezi nimi byl dost značný věkový rozdíl, babička byla mladší o 24 let, je docela možné, že stará paní Šrytrová byla skutečně naše tetička, jenomže ne mamčina, ale babiččina. Tím by se ten její dobrý vztah k naší rodině mohl i vysvětlovat. Jenže to by asi nebyla celá pravda, pokud vůbec. Však víme, jak to mezi příbuznými někdy chodí. Takže základní zde asi bylo, že stará paní a naše maminka měly k sobě prostě určitou hlubší náklonnost, možná nějak zcela přirozenou, ale jistě podmíněnou i dlouhodobějším vzájemným stykem. Stará paní měla maminku opravdu ráda a možná si tím i trochu kompenzovala to, co jí scházelo doma v rámci jejího vztahu se snachou.

Maminka dlouhá léta, skutečně dlouhá léta (kromě krátké doby, kdy ještě jako mladé děvče sloužila někde v Turnově v kuchyni) pracovala více méně pravidelně u Šrytrů na statku při polních pracích. O žních při vázání snopů, stavění panáků, nakládání na žebříňák a nejspíš

pak i u mlátičky, kde byl vždycky fofr. O senách při obracení, sklopování, kupkování a svážení do seníku, při jednocení řepy, rozhazování hnoje...A také, když se vybíralo kamení z polí tam nahoře už v kopci, jak o tom už byla jednou řeč, že jsem se toho také párkrát zúčastnil.

Dost jisté se mi také zdá, že se maminka někdy zúčastňovala i ručního mlácení obilí, tak jak se odbýval v zimním období. Ten měl určité přirozené důvody. Zejména se tak získával sláma na povřísla, což se od mlátičky rozhodně nedalo očekávat. Ke konci války byl tu pak i další důvod. Byl nedostatek benzínu a ten tak scházel i na pohon samostatného mobilního benzinového motoru k mlátičce. To byl-zejména nahlíženo těma klukovskýmá očima- docela monstrózní výtvar, s obrovským půlmetrovým setrvačnickem, chladicí stříškou a nápisem „Slavie“, který přes řemenicový rozvod s dlouhými hnacími řemeny uváděl mlátičku do pohybu. S patřičným rámusem.

Ruční mlácení obilí ve stodole u Šišků – a podobně by bylo možno referovat o této zimní události i z jiných stavení – mi uvízlo v paměti hlavně ze dvou důvodů. Především to byla velká podívaná s patřičným lahodným zvukovým doprovodem: ta-ta-ta-ta, ta-ta-ta-ta, ta-ta-ta-ta....Bylo fascinující sledovat, jak ti čtyři mlatci (tedy pokud zrovna byli čtyři) rytmicky, na střídačku, aniž by si nějak vzájemně překáželi, neřku-li se vzájemně ohrožovali, bušili těmi tvrdými palicemi cepů do toho obilí až se prášilo. Po nějaké době, když klásky byly už vysypané, byla krátká pauza, sláma se spořádaně odložila stranou, vymlácené zrní s plevami a různými úlomky se zametlo a uložilo na jiné připravené místo, aby pak po výmlatu putovalo do fukaru, řečeného také fofrník.

Druhým důvodem byla moje vlastní občasná účast na této činnosti. Spočívala v tom – vždy ještě s někým, nejlépe podobným – že jsme vylezli nahoru na patro, kde bylo obilí ve snopech uskladněné, a ty snopy jsme pak shazovali podle potřeby dolů na mlat. Což byla práce pro kluky jak dělaná, protože to alespoň trochu mělo odlesk dobrodružství. Opatrně! Nespadněte! Odměnou pak byla nějaká výslužka, třeba i buchta.

Všechny maminčiny práce na statku, to byla taková ta normální vesnická selská dřina. Tehdy pokládána za normální. Dnes bychom to přirozeně hodnotili jinak. Práce na statku bylo v některých obdobích opravdu hodně a muselo se to stíhat rychle. Takže rozhodně žádná selanka. Ke cti hospodáře po této stránce budiž řečeno, že plné pracovní vypětí platilo i pro něho a hlavně se svým párem koní byl skoro vždy v neustálém zápřahu.

Maminka byla statná, pracovitá, v práci poctivá a spolehlivá a tak byla pro hospodáře vítanou pomocnicí. Problém byl ovšem trochu v tom – jak už to tak nejednou chodilo – že na příslušném výdělku se hospodář nikdy moc nepředal. Maminčin přivýdělek byl ale pro naši rodinu důležitým zdrojem živobytí a zvláště, když byl otec zrovna bez práce. Posilou to bylo i v době války, kdy otec už trvalou práci měl, ale kdy hlavně byly důležité nějaké ty naturálie.

Tím se ovšem také znovu dostávám ke staré paní Šrytrové. Ta měla- až jí tehdy za války už bylo více než devadesát let – stále ještě svůj domácí resort, svůj okruh prací i pravomocí. Vzhledem ke své náklonnosti k mamince se tak i snažila trochu napravovat zmíněnou hospodářovu šetrnost. A tak se stávalo, že nám občas tajně něco donesla či podstrčila.

Největším svátkem – což si zcela zřetelně vybavuji dodnes, to se nedá zapomenout – bylo, když k nám večer, již za tmy, donesla pod loktuší ještě trochu teplý, originál velký selský bochník chleba. Ona sama ten chleba pravidelně, vždy po nějakém čase, ve velké domácí peci pekla. Byla to její starost. A byl jsem párkrát u toho - jsa tam k tetičce poslán pro trochu kvásku na kyselo - když tam ty velké bochníky do pece sázela.

Přinesený chléb, to byl - svátek, opravdový svátek. Jistě i proto, že ten krámský válečný chleba se skoro nedal jíst, ale možná i proto, že vzpomínky rády idealizují a činí tak i v tomto případě. Nicméně, jsem dodnes stále pevně přesvědčen, že tak dobrý chléb jako byl tenkrát ten pravý selský od Šišků, jsem už od té doby nikdy nejedl.

Jindy zase když to nebyl nebo nemohl být ten bochník chleba, dostala se k nám někdy touto utajovanou cestou – ovšem vzácně – i hrudka másla, trochu tvarohu nebo i něco jiného. Myslím, že se strany staré paní tu byl, kromě již řečeného, také soucit s Vlastou.

A ještě jedna občasná potravinová vazba tu byla, ale tu jsem již, jako u toho kvásku, obstarával jen já. I když – dlužno říci – byl jsem tu spíš neslavným hrdinou. To když mě maminka, zase po nějaké dohodě, poslala na statek k tetičce pro kysané zelí. Což ovšem spíš dělat neměla. Neboť kysané zelí, to je pro mě i dosud, i když jen to běžné krámské, docela neodolatelný artikl. Natož tehdy, původní domácí – dle dnešního označení „bio“ - a přímo ze sudu.

Takže cesta do statku byla blesková. Ovšem cesta zpátky se pořád nějak prodlužovala a protahovala, až to vypadalo, že namísto těch nějakých maximálně 150 metrů, co oddělovaly naše prahy, je to snad kilometr. A ten původně vrchovatý hrnek se tak nějak scvrkával, až byl jenom plný a pak už ani to ne. Nakonec tam většina toho daru sice ještě zbyla, ale skončit to nemohlo jinak, než že pak při jídle, nejspíš u nedělního oběda, mi bylo při pohledu na příslušně prázdné místočko na

talíři připomenuto: „Tys už měl dost!“ Což byla pravda. Jenže stejně se pak nade mnou ještě slitovala babička, prý že jí to kyselé nedělá dobře.

Se starou paní, tetičkou Šiškovou, jsem se pak po válce už nikdy neviděl. Asi to už ani nebylo možné. A s hospodářem, panem Ladislavem, to byla snad asi dvě letmá setkání, když jsem pak ještě nějaký čas dojížděl do Javorníka na návštěvy svých kamarádů. Naposledy jsem ho pak viděl a stiskli jsme si ruce o mnoho let později, když se přijel v roce 1984 rozloučit s maminkou do libereckého krematoria.

To je asi opravdu všechno o těch našich javornických příbuzných nebo skoro příbuzných. Víc mi toho můj prořídlý vzpomínkový arsenál už nenabízí. Nabízí mi však zavítat v tomto směru ještě někam jinam. Javorník je do toho sice také zapleten, ovšem jen zcela okrajově, jako určitý odrazový můstek.

Jak k nám do Javorníka zavítali naši další příbuzní, tentokrát světělští z Liberce

Jde o to, že my jsme měli původně ve Světlé docela blízké příbuzné. Bližší, než byli Kabátkovi, vlastně na stejné úrovni jako byli Jiránkovi z Hradčan. Ale z hlediska reálných kontaktů podstatně vzdálenější a z mého pohledu jako by tehdy ani neexistovali.

Byli to Bulířovi, rodina otcovy sestry Milady, tak jak o ní byla již dříve krátce řeč. Byla o 24 let starší a byl tu tedy rozdíl celé jedné generace. Takže, když se otec v roce 1901 narodil, ona již byla provdána a měla ročního chlapce Karla. Později k němu přibyla ještě dvě děvčata, Marie a Anna. Otec byl tak vlastně strýcem toho o rok staršího Karla Bulíře a těch dvou jen o málo mladších děvčat. Pro mě (pro nás) to pak tudíž byli bratranec a sestřenice, ovšem o celou jednu nebo téměř dvě generace starší.

O osudu této otcovy sestry nic bližšího nevím, pokud se snad o ní někdy u nás doma hovořilo, tak mi to v paměti neuvízlo. Je ovšem velmi pravděpodobné, že se ti Bulířovi, nejspíš hned někdy po 1.světové válce, přestěhovali do Liberce a tam pak jejich rodina žila. V každém případě to platí o těch třech sourozencích.

Karel Bulíř a jeho sestry Marie a Anna žili tedy v dospělém nebo už v dospívajícím věku v Liberci a tam také založili svoje rodiny. Ve všech třech případech to byla smíšená česko-německá manželství. Jejich osudy tím pak byly později i tvrdě poznamenány.

Karlova manželka se stala vyhraněnou stoupenkyní Henleina a Hitlera a vedla k tomu i jejich syna. Ten jako mladík byl aktivní v tehdejší reichenberské organizaci Hitlerjugend, ale na odvelení do armády byl ještě mlád. A protože Karel odmítl německou národnostní příslušnost, skončilo manželství posléze rozvodem. Karlova bývalá paní se synem byli pak po válce odsunuti a žili někde na území NDR. Tam pak ten syn vystudoval, stal se lékařem a byl i politicky aktivní. Zase jinak.

Karel Bulíř žil dále v Liberci, navázal a udržoval občasný kontakt s naším otcem a touto cestou jsem se s ním později blíže seznámil i já. Oženil se, opět s nějakou německou paní, a pak již v důchodu žil ve svém zahradnictví v Levíně, což je u Úštěku na Litoměřicku. Tam jsem ho také několikrát navštívil a od něj také vím to málo, o čem je tu řeč.

Jeho sestry, podle toho, co mi pověděl, měly docela hořký osud. Manžel Marie, té starší, padl jako voják wehrmachtu někde na východní frontě a ona pak někdy nedlouho po válce jako bezdětná zemřela. Mladší Anna sdílela se svým manželem poválečný odsun a její stopa dál už prý zcela zanikla.

A jaká je tu souvislost s Javorníkem? Jen taková, že někdy před koncem války, nejspíš někdy v průběhu roku 1944, když už bylo zřejmé jak ta válka skončí, se u nás jednoho nedělního dne tito Bulířovic sourozenci objevili a vlastně nás jako přišli navštívit. Zda to bylo po nějaké předchozí domluvě s otcem, to nevím. Ale pohnutky, pramenící z obav, co se dál bude dít, až bude válka prohraná, byly zřejmé. A tedy i očekávání nějaké případné pomoci. Těžko se divit nebo nějak odsuzovat. Tehdy jsem také ty dvě své sestřenice viděl poprvé a naposledy.

S Karlem Bulířem jsem se pak určitou shodou náhod setkal ještě třikrát, o mnoho později, někdy po roce 1980. To když jsme do toho Levína jezdili navštívit své známé, kteří tam tenkrát koupili chalupu a za tamějšího pobytu tam nějak náhodně vypátrali náš příbuzenský vztah. Karel, kterému již tehdy bylo přes osmdesát, byl, zdá se, velice rád, že se mu objevil nějaký blízký příbuzný a přál si, abychom k němu zajížděli častěji. Říkal, že jeho vztahy se synem v NDR nebyly nikdy moc dobré, že už ho také dlouho neviděl... Zkrátka, vyjevilo se, že po tom mém objevení se začal snad i lehce uvažovat o tom, že by mi odkázal to levínské zahradnictví i s tím docela velkým domem. Alespoň mi to tak při té druhé návštěvě opatrně naznačil. Jenže toto asi taky nějak naznačil i svému synovi. Ten pak prý brzo začal svého otce pravidelně navštěvovat a učinil tak nepochybně konec i těm zmíněným dědičským námluvám. Takže to vlastně nakonec dopadlo dobře pro obě strany a na tom také ty naše příbuzenské vztahy skončily. I proto, že tam ti naši známí tu chalupu zase prodali.

Ještě jedni Vanerovi

V těch dobách žili v Javorníku ještě jedni Vanerovi. Z rodu, ale vlastně už cizí. Hlavou rodiny byl také Josef Vaner, pocházel z Proseče a kdysi, ještě dost dlouho před válkou, zakoupil v Javorníku tu tamní hospodu. K hospodě náleželo i menší hospodářství, chovali prý dost drůbeže, hlavně kachny. Příhodnou podmínkou pro chov kachen byl asi i dole pod hospodskou zahradou protékající potok.

O samotné hospodě mohu sotva co povyprávět, to by musel někdo starší. A povyprávět by se jistě dalo, protože jako i všude jinde v podobných případech, byla hospoda takové to centrum takřka veškerého vesnického společenského dění. Bývaly tam taneční zábavy a bály, hrálo se divadlo, končily tam nebo i začínaly všelijaké oslavy, tak jak se o tom tady už psalo, když byli na pořadu javorničtí hasiči. Pak za války, v důsledku různých omezení, toto z valné části odpadlo a tak provozování hospody asi nebyl zase nějaký ten óbr kšeft. Z pohledu těchto mých vzpomínek je tu pak vlastně jen jeden důvod, proč se ta kapitolka tady objevuje. Je to historka či pomluva, kdo ví, o hostinském Vanerovi a jeho kachně.

Vyprávělo se – ať již v dobrém nebo ve zlém – že si pan hostinský občas nechal upéct jednu kachnu jen sám pro sebe. A pak že se s tím pekáčem zamkl za výčepem v kuchyni, věnoval se výhradně jen té kachně a točit pivo zase přišel až byl ten pekáč prázdný. Možná na tom něco bylo, možná jen závistivé řeči.

Přidal bych se k těm závistivcům. Neboť pokud jde o mne, tak ne že by zrovna v tom rozsahu, ale co do samotného objektu a příslušného konání, tak v tom bych možná i nějakou tu spřízněnou příbuzenskou nit viděl. A pokud měl snad ten pan hostinský a můj jmenovec taky tak hrozně rád kysané zelí, tak to už by snad byl skoro důkaz.

Leč milovníků dozlatova upečené kachny s patřičnou knedlozelovou přílohou je přece jenom o hodně víc, a tak ten důkaz o příbuzenské spřízněnosti – jistěže zde o mnoho mnoho generací zpátky - je zase skryt někde jen v těch starých matrikách či nějakých jiných dokladech. A nebo už opravdu jen v tom příjmení a tom podještědském místu výskytu.

Po válce se ti Vanerovi z Javorníka odstěhovali, hospodu pronajali a zabrali prý nějaký hostinec někde v Rochlicích. Tam se to

snad ale moc nevyvedlo a tak po dvou letech, kdy tu hospodu měli pronajatou Kotkovi, se v roce 1948 do Javorníka zase vrátili. To už je ale úplně jiná historie.

Nechť mi to prominou, ale z mého pohledu, ač vzešli z téhož švédského prazákla, byla tu o nich zmínka vlastně jen a jen kvůli té kachně.

Jak bylo, tak bylo

Stejně jako i ve většině jiných vesnic, tvořila i ta javornická pospolitost určitý více či méně uzavřený samostatný celek. S vlastní náplní života a s tehdy přirozeně omezenými kontakty s okolním světem. Samozřejmě, že ne na úrovni nějakého středověku, ale v principu bez aut, bez elektřiny a tedy i telefonu, bez televize a tak podobně.

Do toho ovšem vstupovaly i ty příbuzenské propletence, jak se tu o tom již jednou psalo. Spolužačka Jiřa k tomu ve svém vzpomínání poznamenává: „Vesnice byla významně příbuzensky propojená, ale tyto vazby často překračovaly rámec Javorníka do sousedních vesnic (Proseč, Domaslavice, Modlibohov, Bláto, Padouchov, Jiříčkov, Světlá, Rozstání, Český Dub...). Lidé se o sebe zajímali, ve svých debatách často luštili propletence vztahů sestřenic, synovců, strýců, pratet...Bylo to jedno z nejčastějších témat sousedských šplechtů. A těch několik ryze českých vesnic s německým sousedstvím vytvářelo i další povědomí jakési spřízněnosti.“

Jako určitý sociální organismus byla ta pospolitost i docela zřetelně majetkově rozdělena. Skutečný boháč tu nebyl nikdo, ale na spodních příčkách toho každodenního živobytí se těch rodin nacházelo více. To rozvrstvení v zásadě záleželo – také zcela přirozeně – na rozsahu polností či jiných pozemků. A někdy pak i na obchodní zdatnosti. Na těch dolních příčkách to pak byla zpravidla absence obojího. Řada rodin, původně bezzemků, získala ovšem kousek polí v rámci prvorepublikové pozemkové reformy na počátku dvacátých let po rozparcelování pozemků dříve náležejících ke dvoru. Některé rodiny včetně té naší však i nadále v kategorii bezzemků zůstaly. Nechci tu ovšem dělat nějaký ekonomický či sociologický rozbor, jen to chci konstatovat. Patří to do té minulosti a do té mé docela významně.

Takže, bylo v Javorníku těch pět statků, o kterých již byla řeč, a i mezi nimi byly zřejmé rozdíly. Dále řada chalupníků, také v různém

odstupňování a pak ti, co měli jen domek s kouskem zahrady nebo ani to ne. Hospodaření na půdě zabezpečovalo plnou soběstačnost vlastně jen u těch největších hospodářů a tak i řada rodin chalupníků si musela také ještě vypomáhat nějakou další činností. Třeba jen příležitostní nebo sezónní. Plně závislí na nějaké jiné práci byli pak všichni ostatní. A té bylo přímo v tom našem kousku světa poskrovnu. (Ovšem i leckde jinde. A jako by se nám ty problémy dnes zase znovu vracely).

Charakteristickým rozpoznávacím znakem, jak velké má ten či onen hospodářství, kolik má polí a luk, případně i v kombinaci s jinou činností – to byla tažná zvířata. Pěkně v pořadí : dva koně, jeden kůň, dvě krávy, jedna kráva. Tak to bylo dost zřetelně odstupňováno. Volský potah tam, myslím, nebyl žádný. Také žádný traktor. A pokud by snad šlo o automobily, tak to tu byla jen jedna výjimka, náš soused Rozkovec, o kterém již byla řeč a který obchodoval s domácím bravem.

Největší hospodáři, dva nebo tři, odlišovali se pak ještě tím, že zaměstnávali - trvale nebo dočasně - čeledína, děvečku nebo i dvě děvečky (zde hlavně podle počtu krav).

V této souvislosti se jeden čas v těch válečných letech dost probírala událost, že k Šiškům (a podle paní Slukové i ke Škodům) byly v rámci tzv. „total einsatzu“ přiděleny děvečky z obsazených východních území. Podle toho, co mám já zafixováno, jak se o tom u nás doma hovořilo, hlavně maminka, která tam byla v přímém kontaktu, tak u Šišků to byly dvě mladé Polky. A tak o tom budu také zde referovat.

Pro ta dvě děvčata měl ten „total einsatz“ tou službou u Šišků vlastně šťastný konec. Dívky dávaly nepokrytě najevo, jak jsou rády, že se nedostaly někam do Německa a že jim to možná zachránilo život. A zřejmě také z toho důvodu plnily na statku svoje pracovní povinnosti seč mohly. Prý na ně nikdy nikdo žádné stížnosti neslyšel. Brzy po válce se pak vracely zpět do Polska, dojatě se loučily i s maminkou, se kterou se při práci na statku setkávaly a říkaly, že neví, co je doma čeká, jestli jejich rodiny ještě žijí. I to se přirozeně mohlo stát. Během války zahynulo v Polsku bezmála 6 milionů obyvatel, což byly vůbec největší procentuální ztráty na životech ze všech zemí světa, které byly do toho vražedného šílenství zataženy.

Podle paní Slukové byly ty děvečky u Škodů a snad i u Šišků Rusky a vracely se pak do vlasti s nějakými jednotkami Rudé armády. Ať tak, či tak, nic to nemění na tom loučení s maminkou ani na tom obávaném návratu k nim domů. Neboť Rusko bylo v řadě směrů v té válce ještě více poničeno než Polsko a i ten počet obětí – uvádí se 20 milionů – nebyl o nic méně šílený.

Ale zase trochu civilněji. K pravidelným povinnostem děveček – jakož ovšem i hospodyň, které musely vše zvládat samy – patřilo v časných ranních hodinách dojení krav. Samozřejmě, že v těch časech

jen ručně. Nadojené mléko, pokud ho byl potřebný objem (určité minimum bylo předepsáno povinnými dodávkami) musel pak čeledín nebo hospodář nebo i někdo jiný z rodiny zavčas dopravit v takových těch velkých hliníkových lahvích s pevným zámkovým uzávěrem do příslušné budky u silnice poblíž hospody. Tam si je pak vyzvedával nákladní automobil, objíždějící za tím účelem všechny okolní vesnice a odvážel to mléko ke zpracování do mlékárny v Osečné. Na revanš byly v té budce zanechány prázdné lahve z předešlého dne. A bylo pak zase často starostí chlapeckého dorostu, dopravit ty prázdné lahve zpátky na statek nebo do chalupy.

Celý ten systém povinných dodávek mléka, obilí, vajec a dalších zemědělských produktů přetrvával pak ještě dost dlouho po válce, tuším, že až do roku 1953. A byla v něm spousta nespravedlností (i docela krutých), ale i absurdit (kdy se, například vajíčka z obchodu znovu odevzdávala jako povinná dodávka) a citelně se to jednu dobu dotklo i nás, tehdy již v Dlouhém Mostě. To když bylo stanoveno, že určité povinné dodávky se musí odvádět již od výměry 0,5 ha zemědělské půdy, což ta naše stráň o něco málo převyšovala. Ale to už je jiná kapitola.

Cesty za prací

Celkově vzato, tak až na několik málo výjimek to s tou mohovitostí javornických obyvatel nebyla žádná sláva. Většinou šlo spíš jen o jakž-takž živobytí. A přirozeně nejhůř na tom byli ti, co neměli ani žádná pole ani louky, nanejvýš tak u domku kousek zahrady. Nebo ani to ne, jako třeba Pluhařovi-Loutchanovi. Sedmičlenná rodina, která bydlela v podnájmu v jednom malém bytě, spíš jedné místnosti s malý příslušenstvím. A tak příslušní živitelé rodin, i těch, kteří nějaké to políčko měli, museli hledat nějaké zaměstnání nebo i dočasnou práci jak se dalo. A dalo se těžko, protože v blízkém okolí bylo těch příležitostí minimum. Ostatně už o tom byla několikrát řeč.

Jedním z východisek – a ne nijak vzácným – bylo chodit do práce „za kopec“, do Liberce a okolí. A to v pravém smyslu chodit – přes Pláně nebo přes Rašovku. Časně ráno tam, večer zpátky, protože, co já vím, tak dost dlouhou dobu tu nějaké přímé nebo alespoň blízké autobusové spojení zavedeno nebylo. Všechny ty jednotlivé případy toho každodenního dvojnásobného putování přirozeně neznám a nebylo by ani účelem to zde nějak podrobně popisovat. Jistě ale vím, že takto přes Rašovku denně docházel do textilky ve Vesci otec Jarky Havlíka (spolu

s mladým Zdeňkem Pluhařů) a stejně jistě vím, jak to bylo s otcem v počátečních letech válečného období.

Ponechám-li teď stranou všechny ty hrůzy, které svou válkou napáchal Hitler a nacismus, tak v tomto dílčím případě platí, že s Hitlerem přišla i práce. Stejně jako před tím v samotném Německu s přípravou války. Takové jsou už některé velké paradoxy našeho společenského a hospodářského života. Zbrojení a vše, co s tím souvisí, bylo, je a jistě zatím i nadále bude jedním z nejúčinnějších stimulátorů celkového chodu ekonomiky a tedy i udržování nebo i růstu zaměstnanosti. Protože zbrojní průmysl, podobně jako třeba automobilový, má velice rozvětvené meziodvětvové a mezioborové vazby, včetně četných výzkumných kapacit a dává tak mnoha lidem práci. I když s výsledky této práce se někde jinde zároveň vynáší nejen rozsudek smrti. Odmyslete si zbrojení a další související vojenské výdaje ze státního rozpočtu a můžete si být jisti: mnoho lidí v mnoha zemích – a nebyl by problém ty nejvýznamnější výrobce zbraní uvést - by přišlo o práci, množství nezaměstnaných by se dále významně zvýšilo a byl by docela problém nahradit tento stimul a příslušný výpadek v chodu ekonomiky něčím jiným. O výpadku zpravidla i zcela enormních zisků ani nemluvě. Proto i nějaká ta válka se občas hodí. A spíš větší než menší. A spíš častěji než občas. Nebo že by to už neplatilo? Ale to jsem zase odbočil.

Zkrátka, po té bídě o práci prakticky po většinu třicátých let, teď za války tu i v tom našem koutě světa práce byla. Mimo jiné i proto, že se uvolnila řada míst po libereckých Němcích odvedených na frontu. A tak se našlo dost práce i pro zedníky, v tom i pro ty javornické.

Takže, byla doba, myslím, že až někdy do roku 1942, kdy otec, ještě s panem Tvrzníkem, Zůnou a málomluvným panem Kotkem „od Blaženy“, chodili šestkrát do týdne, pěkně pěšky přes Pláně do Liberce zedničit. Odcházelo se brzy ráno, kolem páté a navečer je čekala stejná štreka zase zpět. S sebou nosil táta bandasku „kafištěte“ z cikorky, nějaký ten chleba s margarínem nebo s tehdejší standardní marmeládou na svačinu a jak to měli s obědem, to nevím. Ale moc toho ten válečný přidělový systém neumožňoval. Z té doby také znám- nepochybně právě od otce - i ten výraz „eintopf“, možná válečný, možná ale i civilní německý jídelníčkový vynález. V každém případě v té době a od té doby smutně proslulý, v drastické podobě zejména z koncentráků.

Dnes jsou ty cesty, to každodenní pěší docházení za kopec za prací a všechno, co s tím souviselo, dost těžko představitelné. V blátě, v dešti, ve sněhu, někdy prý si museli značit cestu i nějakými klacky. Ale tak to bylo. Po tom týdenním putování pak zbývala na nějaký ten odpočinek jen neděle. To ale zase bývalo jen zřídka, vlastně jen občas

v zimě. Na jaře, v létě a na podzim bylo vždy něco na práci doma nebo i u sousedů, třeba zase nějaká ta zedničina.

Pamatuji, že jeden rok jsem v létě tátu doprovázel na dobývání pařezů až někde pod Ještěd. Možná, že to nebylo jen po nedělích, možná k tomu měl nějaký čas volna, ale byla to rozhodně pořádná makačka. Každý, kdo si někdy zkusil dobývání pařezů jen tak bez hupcuku, tak ví, o čem je řeč. Potřebné nářadí – krumpáč, páčidlo, klíny, perlík a sekera to se muselo na místo také nějak dopravit. Proto na pařezy chodili chlapi vždycky aspoň dva. A pak se to muselo doma ještě nějak rozporcovat na polínka. Jenže v zimě bylo o vynikající topení postaráno.

Jen v zimě se pak taky někdy stávalo, že tahle zednická parta, ale jen ve třech, bez toho málomluvného pana Kotka, se scházela v neděli odpoledne u Tvrzníků na partičku mariáše. Hrálo se o pár feníků nebo o sirky. A já jsem tam otce vždy doprovázel. Ne kvůli těm kartám, to mě zřejmě nijak moc nezajímalo (ostatně i mnohem později v dospělosti jsme mariáš nikdy jaksepatří nezvládli), ale kvůli tatínkovi, protože mi byl vzácný a měl jsem ho nade všechno rád. Ostatní se zpočátku divili, proč si nejdu někde s dětmi hrát, jenže posedávat vedle otce mi bylo neskonečně milejší. A tak se to jejich mariášování pak už beze mne skoro nikdy neobešlo. A od paní Tvrzníkové, když něco upekla, tak jsem vždycky taky něco dostal. Oni na tom byli přece jenom trochu lépe, měli svoje malé hospodářství.

Změna v tom každodenním putování pěšky přes kopec nastala někdy v polovině války. To bylo – kromě již existující a přetížené linky přes Domaslavice a Hodkovice - nově zřízeno či nějak posíleno autobusové spojení z Českého Dubu do Liberce po silnici přes Ještěd, cestou přes Modlibohov, Rozstání a Hoření Paseky. A tak ti naši zedníci chodili teď ráno místo přes Pláně na autobus do Modlibohova.

A hned snad nějak ten první den tam otec při nastupování do toho již plného nebo spíš přeplněného autobusu utrpěl docela nepříjemné zranění. Někdy Ital mu tam v té tlačnici natrhl boxerem obočí. Přes den mu to v práci dost ošklivě oteklo, takže když se večer vrátil, bylo z toho doma docela pozdvižení. Někde běžné ošetření tam v Liberci sice podstoupil, ale vypadalo to velice ošklivě a na oko kvůli té oteklině skoro neviděl. Trvalejší následky to ale nemělo, jen nějakou dobu trvalo, než se zase zahojil a odbarvil. Však víme, jak to v takových nebo podobných případech chodí, zas až taková vzácnost to není.

Kde se ti Italové v těch našich končinách vzali, co to bylo zač, proč jeli nebo jezdili tím autobusem z Českého Dubu do Liberce, těžko vědět. Ale stalo se to. Fakt, že to nebyla jen nějaká čirá náhoda, že ten jejich pobyt někde tam u nás byl možná nějak trvalejší, to by mohla

potvrzovat ještě jedna příhoda, která se nám stala někdy těsně před koncem války.

Jednou večer, nejspíš koncem dubna nebo na samém začátku května toho roku 1945, již za tmy, někdo zaklepal na venkovní dveře a tam stáli tři vyhublí a vousatí mladí muži a nějakou směsicí německých, českých a těch svých slov a posuňky otci vysvětlili, že jsou Italové a že jsou na útěku a jestli by u nás nemohli dostat něco k jídlu. A pak se ještě z jejich výkladu dalo jakž takž usoudit, proč si vybrali zrovna nás, že jako v tom malém domečku určitě žijí chudí lidé a ti že je asi neprozradí. Myslím si ale, že spíš měli nějaké echo o otcových postojích a názorech nebo se možná i z toho cestování autobusem s otcem trochu znali a ten prvotní incident už byl zapomenut, kdo ví.

Zkrátka, ti vousatí a vyhublí mladí Italové dostali něco najíst, asi i něco na cestu a pak zmizeli. Možná to byli také nějakí „totálně nasazení“ nebo v daném případě i zajatci či zběhové. Vždyť ta válka tak nekonečně zamíchala osudy desetimilionů Evropanů a dalších národů z celého světa, že by bylo spíš s podivem, kdyby se to i toho našeho zapadlého kousku světa nějak nedotklo. Třebas jen velmi okrajově. Jako byly ty děvečky a tito Italové. Něco v tomto směru bude připomenuto ještě i později.

Tetka- tetička a švec Čermák

„Trochu o sousedech, trochu o nás“, takový byl podtitulek této kapitoly. Teď na jejím konci bych se chtěl ještě zmínit alespoň o dvou takových svérázných postavách či postavíčkách, které se v podobných vyprávěních vždycky najdou a ke kterým musí být člověk milý a shovívavý.

První vzpomínka či připomínka bude stručná a týká se jedné tetky-tetičky, jejíž jméno ani neznám a vlastně tu není ani důležité. Do mého povědomí se dostala z vícekrát opakovaného otcova vyprávění či spíše připomenutí, na které když došlo, tak to vždy u něho vyvolávalo úsměv a pobavení . Bylo to něco, čemu bychom dnes řekli „hláška“. Hláška humorná, leč dosahující ve svém výsledku až téměř k výšinám moudrosti Šalamounovy.

Tato tetka-tetička se proslavila – tedy alespoň z pohledu mého otce- jedním rozhovorem, kdy daná situace a celkové souvislosti

nejenže nebyly nijak komické, ale byla to záležitost vlastně smutná a nakonec i tragická. Ale tak už to také někdy bývá.

Zkusím to tedy převyprávět. Jáčovi, majitelé jednoho z těch javornických statků, co byl v té řadě uprostřed a říkalo se tam u Mikusů, měli syna Bohouše. Ten byl, bohužel, dlouhou dobu churavý, až nakonec zhoubná tuberkulóza propukla naplno a on zemřel poměrně mlád, něco přes dvacet, nedlouho po válce. Ale pokud to ještě šlo, tak i Bohouš chodil občas na taneční zábavy, v době války pak příslušně skromné a různě utajované. Podle vzpomínek znalejších se v Javorníku takové malé, ale kýžené povyražení dospívající chasy konalo někdy na statku u Caforků. A právě o účast Bohouška na těch či oněch tanečních zábavách se také zajímala ona tetka-tetička, co tam na statku u Jáčů vypomáhala.

Odehrály se pak – dejme tomu, že právě tak - mezi ní a Bohoušem tyto rozhovory:

„Tak co, Bohoušku, byl jsi v sobotu u muziky?“ „Byl, tetičko, byl“. „Šak máš pravdu, Bohoušku, dovi co doma“.

A po nějakém čase zas: „Tak co, Bohoušku, byl jsi taky u muziky?“ „Nebyl, tetičko, nebyl“. „Šak máš pravdu, Bohoušku, dovi co tam“.

A bylo. No řekněte, není to snad zcela odzbrojující a neprůstřelná takřka boží pravda? Všechno nakonec vyjde nastejno. Nebo že by to byla spíš pravda ďábelská? V každém případě – řídit se jí nelze, zvlášť dokud jsme mladí a zdraví.

Druhé vzpomínání je o ševci Čermákovi. Tedy v těch dobách už spíš jen přístipkáři, protože hlavní náplní jeho práce bylo boty jen znovu a znovu opravovat. Vzhledem k dost častým kontaktům mi zůstal docela dobře v paměti a to vzpomínání je tu proto i docela osobní.

Pan Čermák žil sám v jednom ne příliš vábném domku v Horce. Z jedné strany tam byla obytná místnost, z druhé strany měl dílničku. A tam jsem právě dost často chodíval, protože každou chvíli bylo třeba nějaké střevice opravit. Nejdřív je tam odnést, pak pro ně zase dojít. Skoro vždycky jsem se tam u něho v té dílničce chvíli zdržel, pozoroval, jak různé ty opravy provádí a přitom jsme si i trochu povídali. Důsledkem toho okounění a povídání pak bylo i to, že pojmy jako verpánek, kopyto, dratev, knajp, floky, kramfleky a další mi byly záhy důvěrně známé.

Řekl bych, že pan Čermák žil docela nuzně a byl pořád takový jako smutný. Proto byl asi také rád, když k němu zavítal někdo, kdo se i chvíli zdržel a s kým si mohl popovídat. Třebas to bylo i takové mládě jako já. Tedy popovídat. Ono to bylo spíš po-po-povída-dat. Protože pan Čermák zadržoval. Někdy víc, někdy méně. A vůbec ta jeho mluva byla i jinak zvláštní, trochu jako na půl úst a jako by si, jak se říká, šlapal na jazyk. A ústa poněkud nakřivo. To nejspíš souviselo s tím, že když

zrovna spravoval nějakou tu podešev, tak si po jedné straně úst dával mezi rty celou řadu floků a odtud si je pak postupně bral a zatloukal. To se dělo nejspíš už celá léta a tak mu ta – řekněme nesouměrnost - i zůstala. A tímto stylem, když jsem tam zrovna byl, tak mi při tomto svém počínání i něco povídal. Čemuž jsem často vůbec nerozuměl, zajímala mě hlavně ta jeho práce samotná.

Pokud jsem se mohl zdržet trochu déle, tak jsem mu jako pomáhal. To mě třeba požádal, abych mu podal tamto větší šídlo nebo nějaký jiný nástroj, varoval, abych se nezapackal tím popem, to že by pak maminka těžko vyprala a podobně. Nebo po tom svém povídá: „Tak a je to, dej ten střevíc k támhle tomu druhému, to je pro.... A podej mi tamten, to včera přinesla....“ A tak podobně . A byli jsme takoví jako kamarádi.

Jednou se mě ptal, jestli bych taky chtěl být ševcem. A já jsem vlastně trochu překvapivě řekl, že ne. A on na to: „To je dobře, však vidíš jaká je to bída“. Já jsem totiž po tom prvním okouzlení tou jeho dílničkou už chtěl být zase něčím jiným, a to konkrétně krejčím. Proč, to přesně nevím, nejspíš mě k tomu inspiroval pan Kotek, když jsem ho viděl něco šít. A pan Čermák na to povídá: „No, krejčovina, to je lepší, je to čistší práce. Ale jinak to tady vyjde asi nastejno. Ty bys měl študovat!“

Švec Čermák nás také při nějaké své cestě do vsi občas navštěvoval, popovídat si s dědou nebo s otcem. A to pak, když nějakou chvíli u nás poseděl a venku už bylo chladno nebo i zima, tak si pochvaloval, jak je u nás teploučko, to on že tam má v tom kameni pořád zimu. A s takovým tím svým smutným výrazem říkával: „Jó, tak takovouhle teplou se-se-sekničku, to bych chtěl taky mít.“ Nejspíš se mu to ale nikdy nesplnilo.

No, a já se teď tady s tou Čermákovou „se-se-sekničkou“ dostávám konečně domů a nějaký čas bych tam měl i zůstat.

7. O SOBĚ, O ŠKOLE, HOUSLE A STALINGRAD

Náš domek-domeček kde jsem spatřil světlo světa

Domek na návsi, ve které jsme žili a který tam zhruba od toho roku 1850 dosud v téměř nezměněné podobě stojí (což nadále pominu a nebudu to nijak aktualizovat) měl dvě místnosti. V té jedné, směrem na jih a k potoku, jsme žili my, v té druhé, na opačné straně, ve „štýbli“, žila babička s dědou. Ta naše „seknička“ byla opravdu teplejší, protože to byla dřevěná část stavby, štýbl s kamenným zdivem, byl o dost chladnější. V obou případech šlo o malé místnosti, ta naše byla větší, ale i tak to nejspíš nebylo víc, než nějakých těch 16-18 m².

Vejit jsme se tam ovšem nějak museli, jako ostatně i jiní a jinde v mnoha podobných případech. Byly tam dvě postele, na jedné spala maminka s Vlastou a na té druhé já s tatínkem. Mezi postelemi byl stůl a pár židlí, v jednom koutě kachlová kamna s „měděncem“, kde se jako vedlejší produkt při vaření ohřívala voda na nádobí, stolička a štokrle pro lavor a ve druhém koutě u dveří kredenc na potraviny, nádobí a jiné skromné vybavení. A v zimě se tam musela vejít ještě kamínka. Další potřebné věci byly zřejmě někde v chodbičce, u babičky nebo na půdě, která tak vlastně sloužila jako komora.

Jakousi záhadou se pak do té naší „sekničky“ občas vešel i docela větší houpací kůň, asi metr po délce, i když jinak štíhlejší. Samotný fakt jeho existence byl nejspíš dědovou zásluhou a jeho obrovskou předností – tedy toho koně - bylo to, že se na něj mohli najednou posadit hnedle tři pasažéři: jeden uprostřed, jeden naproti vpředu a třetí vzadu. Ti dva krajní pak na střídačku kolíbal. Pochopitelně, co nejvýš to šlo. A lze si domyslet, že vlastně nejdůležitější bylo, aby někdo z těch krajních spadl nebo aby se to celé překotilo. Bouřlivější veselí si těžko představit. A tak je zcela pochopitelné, jak velice přitažlivou a vyhledávanou atrakcí byl ten kůň pro naše kamarády a kamarádky. Při jeho provozu nebylo proto u nás o příslušně šumnou a uchichotanou náladu nikdy nouze.

Ony ty dětské návštěvy se u nás dost často konaly i když ten kůň tam z nějakých důvodů nebyl nebo nemohl být. Třeba v zimě, když tam musela být kamínka. To se pak většinou sedávalo kolem stolu a hrály se tomu příslušné hry: v kartách „vole lehni“, „dudák“, „černý Petr“ „prší“ a možná ještě jiné, pak „člověče, nezlob se“ a nebo nejpopulárnější „tichá pošta“ a „kdo, s kým, kam, jak, proč, jak to dopadlo“ (to jak

postupně kolují papírky a připisované se vždy založí, aby ten další nevěděl, co tam už je napsané). Opět chichotání až nad hlavu. Možná ty sešlosti přitahovala Vlasta, možná proto, že jsme byli uprostřed vsi, možná naši dospělí byli vstřícní, kdo ví. Ale bylo to příjemné, hlavně když jsem různě marodil.

Suma sumárum, v té naší sekničce rozhodně moc volného prostoru nebylo. Jak se to pak ještě dál uspořádalo, když se v roce 1942 narodil Jiříček a musela tam být i kolébka, tak to už si nedovedu vůbec nijak vybavit ani představit. Takže dnes, při těch vzpomínkách, už dost těžko chápu, jak jsme se tam všichni s celým tím – byť velmi skromným – vybavením mohli vejít a vše více méně normálně zvládat. Ale takhle naducaně se přirozeně žilo nejen u nás.

Trochu na okraj se mi zde v této souvislosti vybavuje, jak velice plasticky popisuje ještě obtížnější podmínky svého dětství malíř Josef Lada ve své vzpomínkové knize „Kronika mého života“. To když tam třeba popisuje, jak se jako kluk chlubil před ostatními, jak si dělá v té jejich místnůstce na hliněné podlaze rybníček z čůrků vody, stékající z potíciích se kamenných stěn. To bylo sice o jednu nebo dvě generace dříve, ale celkově se podmínky života těch chudších obyvatel až zase tak rychle neměnily. My jsme ovšem již měli prkennou podlahu.

Ostatně, není třeba chodit zase až tak daleko. Vzpomněl jsem již na rodinu Pluhařových a jisté taky je, že ještě horší podmínky než my s Vlastou měl ve svém dětství tatínek v tom podnájmu ve Světlé. A vůbec, těch příkladů, když trochu rozšíříme obzor, by obecně byly miliony a miliony ještě i dnes. Takže tu nejde o nějaké nařikání nebo stěžování si na nepřízeň osudu, ale je to jen konstatace faktu.

Sláva, hurá, narodil se...

No a tak v té naší sekničce jsem se 9.dubna 1933 také narodil já. Byla to podle církevního kalendáře Květná neděle a moje kmotra, teta Gábina Havlíková, říkala, že je to dobré znamení. To nevím, ale sotva u toho vítání byly nějaké květiny jako tenkrát v Jeruzalémě a že bych to hlavně v těch dětských letech nějak zvlášť pociťoval, to se také říci nedá. Ostatně podle mého rodného čísla se tenkrát v roce 1933 v tom dobrém znamení a tedy snad adeptů na nějaký obzvlášť vydařený život narodilo více než stovka. Jinak – Květná neděle je každý rok a víme také, jak to krátce po tom květinovém vítání v tom Jeruzalémě dopadlo. Takže s tímhle šťastným znamením to může být všelijaké.

Hned prvním, sotva právě ale šťastným okamžikem po tom prvním radostném výkřiku, že jsem jako už konečně na tom božím světě

(jak už to tak novorozeňata mají ve zvyku) bylo to, že jsem vyklouzl světelské porodní bábě z rukou a bacil se hlavou o zem. Tak pravili svědci. Jestli tím pádem bylo také hned po křiku nebo se naopak znásobil to mi už řečeno nebylo. Důsledkem - kromě asi určitého druhu praštěnosti – bylo pak nejspíš to, že z toho leknutí jsem na ten boží svět na nějaký čas docela zanevřel.

Usuzuji tak z toho, že podle vyprávění rodičů jsem dlouhou dobu odmítal mluvit. Rozhodně déle, než je nějak přiměřené a normální. Když vynechám – v tom druhém extrému - některá v tomto směru obzvlášť čilá děvčátka. Opravdu dlouho, až naši měli strach, co to se mnou je. Zlom na úrovni více méně celistvých vět prý nastal až někdy ve třech letech, kdy jsem na jarní výpravě za bledulemi do Zápotočí, tak jak už o nich a celé té tamní jarní kráse již byla řeč, vyslovil svoji první holou větu: „Edna kyka má“. Teprve pak se to snad už trochu rozjelo. Ale dlouho to nebylo nijak slavné, viz třeba ten propadák v řečnickém cvičení, zmíněný hned z kraje. A taková ta někdy zarytá mlčenlivost mi byla i mnohem později leckdy vyčítána. Je ovšem docela možné, že to s tím novorozeneckým žuchnutím o podlahu nijak nesouvisí. Teď už si nestěžuji. Stížnosti v tomto směru bývají někdy spíš z opačného důvodu. Ale všechno se už dohonit nedá. Ačkoli – co do množství popsaného papíru, to by bylo sběru! Hujer by jásal.

První vzpomínky

Podobné zpoždění jako ta mluva mají i moje první vzpomínky. Tedy takové ty souvislejší a ucelenější. Ne ty vůbec první mlhavé záblesky z doby, kdy mi snad bylo něco kolem čtyř let, tak jak se zmínka o nich již objevila. Což byla vzpomínka na ten pajcovaný med, na tu neodolatelnou sladkost ve sklípku, kam jsem se asi dost nepochybně toužil nějak dostat, pak na to rozdělování ohýnku u stěny domku, také asi s patřičnou serióznější domluvou a pak i to pouštění lodiček po potoce kolem domku.

První zcela zřetelné vzpomínky, které zde snad mohou stát za zmínku a o kterých tu ještě nebyla řeč, jsou dvě a vztahují se k věku tak pěti-šesti let.

Ta první z nich a dřívější se týká zážitku, kterým bylo ukládání manglůlu do krechtu u Štěpánů, tedy u Hudců. Mangůlem se zvala krmná řepa a krecht – to byla taková hlubší jáma někde na zahradě (nevím, jestli stále na stejném místě nebo se to nějak měnilo), která byla na dně a po stranách vystlána slámou a do které se pak ta krmná řepa na

podzim ukládala. Se shora se to pak zase přikrývalo slámou a zasypávalo zeminou. To aby byla zásoba tohoto krmení na zimu a na jaro. No a jedno takové ukládání mangůlu do krechtu mi zůstalo trvale a zřetelně v paměti, anžto to bylo neobyčejné dobrodružství.

Hospodář Hudec přistavil povoz plný krmné řepy až k té jámě, pak k tomu povozu připevnil dřevěný žlab, který končil dole v jámě a tím žlabem se tam pak kutálely ty bulvy. A pravil: „Tak, děti, pěkně to tam shazujte!“ A sám si vlezl do jámy, aby to tam rozmísťoval. Jenže dětské hlavičky bystře usoudily, že ten žlab je vlastně výborná skluzavka, a tak se záhy dolů kutálel nejen ten mangůl, ale pěkně po zadečku tam začali sjíždět i ti povrchoví pracovníci. A tak si lze představit toho smíchu a výskání. Pan Hudec byl tolerantní, čas a počasí asi nijakým kvaltem nehrozily, a tak nás dole odebíral a vysazoval zase nahoru. A ještě jednou a ještě jednou a mezi tím nějaká ta řepa. Něco na tehdejší naše poměry zcela originálního a tím i nezapomenutelného. Řečeno dnešní mluvou mláďat – bylo to super.

To dovádění, jako vedlejší produkt příslušného pracovní úsilí, trvalo nějakou dobu, až to přestalo být prakticky proveditelné. Krecht se postupně zaplňoval a možná i s těmi zadečky a oblečením to už nebylo tak docela v pořádku. A tak ta blažená akce skončila. Ostatně maminky – a jistě se tam časem nějaká objevila, protože zvukové efekty byly nepřeslechnutelné – ty, jak známo, pohlízejí na podobné zábavy z poněkud jiného zorného úhlu. Zejména, když na oděni těch jejich ratolestí je už patrná nějaká ta škvíra a zřetelné jsou i stopy původního místa výskytu té řepy. To pak možná bylo i slyšet: „Pane Hudec, taky už byste moh’ mít rozum. Jste jako malej, když jim to dovolíte.“ Od nás ovšem veliké díky, pane Hudec.

Druhá zřetelná vzpomínka někdy z té doby není už tak zábavná, vlastně není vůbec zábavná. A řekl bych, že mi není ani moc ke cti. I když – jak se to vezme. V hlavní roli, dá-li se to tak říci, zde byla Osečná.

To se maminka s tetou Havlíkovou nějak domluvily, že jako zítra půjdou do Osečné cosi nakoupit, protože tam to mají, ale v Dubě ne. Bylo to v době, kdy už mi z těch různých poplašných řečí kolem Mnichova bylo zřejmé, že v Osečné žijí Němci a že je to tedy – v tom mém chápání – už zcela cizí, zlé a nebezpečné teritorium. Potřeba čehosi pro domácnost – v očekávání války je předzásobení některými produkty vždy velice důležité a vždy se tak i dělo – neměla ovšem pro mne v uvedeném geograficko-nacionálním kontextu přirozeně žádný význam.

Druhý den, když jsem se probudil, tak první, o co jsem se zajímal bylo, kde je maminka. A když mi babička řekla, že teď šly přece

s tetou Havlíkovou do té Osečné nakupovat, tak mě zachvátila panika a jak jsem byl, jen v košilce, pádil jsem přes celou ves, cestou k Horce, abych je dohonil a maminku tam nepustil. Asi jsem cestou volal i křičel, protože ony, už v lese pod Horkou, se zastavily a jistě i s překvapením se na mne pádícího dívaly. A pak už mi šla maminka vstříc, nejdřív se polekala, co že se stalo, jestli snad něco doma, ale pak už se to postupně vyjasnilo. Já jsem přestal brečet a vyvádět, cesta do Osečné byla zrušena. Mezi tím se za vsí objevila i chudák babička a taky Vlasta. Ty mě přirozeně dohonit nemohly, a psi štěkali a leckdo se začal zajímat, o co jde....Inu, zachránce. Jak to pak dopadlo s tím potřebným nákupem, to samozřejmě už nevím. Asi to muselo zůstat přede mnou utajeno.

Jen tak mimochodem, cesta z Javorníka do Osečné, rozumí se pěšky, to jistě není žádná krátká procházka. Nejdříve lesem pod Horkou na Kozlence (dole pod Rozstání), pak přes Dolení Paseky a Janův Důl a pak ještě kus. A zase zpátky. Takže důvod pro tuto cestu, jinak velice neobvyklou, musel být asi docela seriózní. Pro mne ovšem byla tehdy Osečná jen velice nebezpečný konec světa.

Financi

Pod tímto názvem se skrývá ještě jedna vzpomínka z té doby, jistě také dostatečně emotivní, protože se zachovala. Proto bych ji zde chtěl také ještě připomenout. Ona tedy ta událost byla hodně emotivní hlavně pro dospělou javornickou populaci, ale účast a odezvu to jistě mělo i mezi námi dětmi.

Stalo se to krátce po Mnichovu, kdy už začal zábor našeho území a kdy pro zbytek tehdy ještě stále Československé republiky byly vytýčeny nové státní hranice. To se jednoho dne po vsi bleskem rozšířila zpráva: financi jedou. A už se, kdo mohl, hrnul k silnici. Byla to smutná podívaná. Celníci z hraničních stanovišť za Libercem a okolí se přes Světlou a Javorník přesunovali k Českému Dubu a dál na nová místa nebo snad i do vnitrozemí.

Trochu se to všechno, ta kolona i místní, zdrželo u hospody. Celníci unavení, ale hlavně smutní a nazlobení, stejně jako přítomní obyvatelé. Směsice nálad, od vzteku a odbojnosti přes zoufalství až k apatii. Ženské plakaly, muži láteřili, plíživě nakonec zavládl pocit bezmocnosti. Že jako až tito odejdou, tak že už vlastně zůstaneme zcela osířelí a vystavení na pospas Hitlerovi. Což ovšem bylo rozhodnuto již dříve, i když od té doby uplynulo vlastně jen pár dní.

Celníci-financi pak odjeli – odešli a dál už vše probíhalo tak, jak jsem se to pokusil vyličit na počátku těchto Vzpomínek.

V té době jsem ještě nechodil do školy, ale moji nejbližší starší spolužáci, o kterých tu již byla vícekrát řeč, už ano, právě začínali. A tak se museli i s ostatními spolužáky o pár týdnů později zúčastnit i toho slavnostního příjezdu brigády SS, jak na to vzpomínal Jarka. No a pak následoval 15.březen 1939, obsazení zbývajících území Čech a Moravy a 1.září téhož roku bylo napadeno a rychle obsazeno Polsko (částečně na východě i Stalinem). Tím také už začaly mluvit zbraně a začalo definitivně to veliké Hitlerovo válečné tažení a běsnění.

Shodou okolností, ve stejný den, kdy bylo napadeno Polsko, tedy 1.září 1939, pokud to snad nebyla zrovna neděle, jsem pak i já coby řádný žák poprvé překročil práh školy a usadil se spolu se svými třemi spolužáky do první lavice. Tímto aktem vždycky také začíná zcela nová kapitola v našem dětském životě, a tak i zde je na čase pokročit v tom vzpomínání zase o kousek dál.

Škola

Ve druhé polovině dvacátých let, v místech kde dříve stával panský dvůr, jehož poslední stavení vyhořela v roce 1926, byla v Javorníku, kromě několika rodinných domků, postavena i nová budova obecné školy. Vyučování zde bylo panem učitelem Eisenbarthem zahájeno v září 1928. Řadu let před tím se podle svědectví syna pana řídícího, Standy, vyučovalo v Horce u Rybářů. O vzniku této školy a prvních letech jejího fungování sepsal také pan učitel Eisenbarth samostatné Paměti, které jsou právě u Standy pro zájemce také k dispozici. Svoje působení na javornické škole musel pak pan učitel Eisenbarth vzhledem k celkovým okolnostem a situaci, která se pro něho osobně v období po Mnichovu vytvořila, ukončit, přestěhoval se i s rodinou na turnovsko a pro javornickou školu začalo pak už také zcela jiné období. Něco z toho se mi zde snad podaří krátce připomenout. I když samotné moje vzpomínky co se právě školy týče nejsou ani nijak zvlášť bohaté ani výrazné. Mnohé je tu tak opět i ze zdrojů mých tehdejších kamarádů.

Budova školy nebyla nijak velká, taková jako větší vilka a byla koncipována jako jednotřídka. Dosud tam stojí. V přízemí byla třída, kabinet a příslušenství a v patře byt pro učitele.

Ke škole, směrem k silnici, patřila i zahrada, spíš okrasná, s nějakými záhony a keři. Na jejím okraji u silnice byl pak památník těm čtrnácti javornickým mužům padlým v 1.světové válce. I ten tam dosud je. Na opačné straně, za školou, bylo menší hřiště, ohraničené tehdy

ještě stále mladými lipkami. A za nimi, směrem k Horce, byla už jen pole.

Ono to tedy bylo spíš hřišťátko, mívali jsme tam tělocvik, kdy se většinou hrála vybíjená, zaháněná nebo volejbal. A ve volných chvílích po škole se tam hrával i fotbal. Tedy fotbal - s trochou nadsázky se to tak dá i nazvat. A tam jsem se také stal slávistou. Myslím, že i s dalšími kluky.

Na vině byl jeden mladý muž, javornický rodák, který už ale celou řadu let žil a pracoval v Praze. A tak chodil na fotbal na Slavii a byl jejím velikým fandou. A když pak občas přijel do Javorníka za svými příbuznými nebo snad i na dovolenou tak tam s námi na tom hřišťátku za školou hrával ten náš fotbal. On a někdo s ním proti zbývajícím většině, aby byla jakás takás rovnováha. Při té příležitosti nám taky zaujatě vyprávěl o tehdy slavných borcích – Bicanovi, asi vůbec nejslavnějším českém fotbalistovi, Pláničkovi, Hemelem, Kopeckém a dalších, tedy především z řad Slavie. O zápasech Slavie se Spartou, s žižkovskou Viktorou, s Olomoucí....Ukázal nám i sportovní stránky z nějakých tehdejších novin s fotografiemi, výsledky, komentáři, tabulkami. Vše podbarveno příslušnou zaujatostí. Takže nás tím fanděním Slavii docela nakazil.

Kdo konkrétně to byl, v tom není mezi námi tak úplně jasno. Adepti jsou dva a u obou příslušná příbuzenská pouta směřují k Hnízdilovým co měli domek hned naproti tomu školnímu hřišti a o nichž tu již byla řeč v příhodě s tím hankrajcem z Horky. Takže to mohl být nejstarší ze tří sourozenců Hnízdilových Josef a nebo Karel Sluka (od Caforků), manžel Josefovy sestry Anežky. Oba se svými rodinami tehdy již skutečně žili v Praze a když přijeli k Hnízdilovým na návštěvu, tak nás tam na tom hřišti měli jako na dlani. S jedním z nich, s Karlem Slukou se o pár stránek dál ještě znovu setkáme.

Který z nich byl ten zaujatý slávista a nás tím nakazil, to tedy jisté není a není to až tak důležité. Jisté je, že mi tato fandovská příslušnost od té doby zůstala. Brzy po válce, když už jsem chodil v Liberci do gymnázia, přibýlo k tomu ještě fandění Slovanu Liberec (Rapidu fandili jen srabi) a i toto tak i zůstalo. Nejhorší je, když se teď oba kluby pravidelně střetávají. Na druhou stranu to zase vyvažuje často dost rozdílná úspěšnost v boji o titul nebo o Evropu, takže aspoň poloviční radost tu může být.

Ted' už ale zpátky do školy a do třídy.

Tuším, že tam byly dvě řady čtyřmístných lavic a do těch se muselo nějak poskládat všech osm ročníků. Poslední byla lavice oslovská a ne že by vždy zela prázdnotou. Nejvyšší ročníky nebyly většinou zcela kompletní, protože někteří už chodili – na základě

dobrovolnosti – do měšťanky. Nejprve snad ta možnost byla v Doleních Pasekách, později zcela určitě ve Světlé. Část výuky na Světlé probíhala tehdy v němčině, a tak někteří z tohoto nebo i jiného důvodu zůstávali raději až do konce školních let v Javorníku. Jako třeba ze zdravotních důvodů naše Vlasta.

Ve třídě tak byla docela pestrá věková směsice a také pořádná horda. Zvlášť, když k nám začali docházet i žáci z Modlibohova a Sobákova, jak o tom už byla dříve zmínka. Dokumentují to zcela zřetelně dvě předprázdninové fotografie, které se z té doby zachovaly. Ta první je z roku 1942 a je tam spolu s panem učitelem Křivánkem pěkně ve třech řadách sešikováno 50 (slovy padesát) kluků a holek. Na té druhé, o dva roky později, je nás tam pořád ještě 41. Dnes je mi tak trochu záhadou, jak jsme se tam do té nijak velké třídy mohli všichni vejít (i když byla téměř vždy nějaká absence) a ještě aby se v jakéms takém pořádku každý ročník učil to svoje.

Je jasné, že pro učitele to nebylo nic jednoduchého, spíš někdy docela nervák. Však také pan učitel Křivánek to dost nezvládal. A když už si opravdu nevěděl rady a ani umístění do kouta nebo do oslovské lavice nepomáhalo, tak trestal provinilce ukazovátkem přes dlaně. Jednou dokonce při hodině zpěvu rozbil smyčec o hlavu Karla Pluhaře. Což byl ovšem už větší malér s dosahem i mimo školu. Později se mu asi i za to pomstila Karlíkova nejmladší sestra Vladěna, když měla také dostat ukazovátkem. Byla ovšem rychlejší a bojovná, vytrhla to ukazovátko učiteli Křivánkovi z ruky a než se mohl vzpamatovat sám dostal přes ruce. A zase byl malér. Jindy zase honil po zahradě toho přesporního atamana k nemalému obveselení dalšího přítomného žactva.

A byly zřejmě i jiné příhody a situace, kdy si ten nebohý pan učitel Křivánek nevěděl s námi moc rady. Takže to po dvou letech vzdal. A přišel pan učitel Svoboda. Ten nejen že to stádečko celkem bez problémů zvládal, ale byl i docela oblíbený. Hned když jsem poprvé viděl Svěrákův film „Obecná škola“, tak mi ten filmový pan učitel Hnízdo toho našeho pana učitele Svobodu dost připomněl. Ukazovátkem ten náš sice nemával a netrestal, ale dokázal také docela zaujmout a bylo zřejmé, na čí straně v tom okupačním období a ve svých občanských postojích stojí. Měl ovšem s tím svým Svěrákovým filmovým kolegou i stejnou slabost – nenechávaly ho klidným zaoblující se siluety starších žákyň. Na což posléze, o mnoho let později, prý také doplatil. Později se k panu učiteli Svobodovi ještě jednou vrátím.

Přiznám se, že co se týče průběhu a obsahu samotné výuky, tak si toho konkrétně moc nepamatuji. Spíš skoro nic. Jistě to začínalo nějakým slabikářem, jistě byly nějaké učebnice, třeba početnice, sotva ovšem nějaké nové. Byli jsme v Reichu a české vyučování na obecných

školách bylo (zatím) jen trpěno. Muselo se proto zřejmě vystačit s tím, co bylo a co už prošlo vícero rukama.

Vím, že jsme doma měli tabulku s olůvkem, a tak jsem se domníval, že jsme se tak v první třídě ještě učili psát. Jenže to mi vyvrátil Jarka, že už to tak při těch našich začátcích nebylo. Tak možná, že před pár lety tak začínala ještě Vlasta nebo to byla jen památka na ještě dřívější školní časy. Jisté tak je, že při tom prvním psaní bylo našim hlavním nepřítelem kovové pero na násadce, příslušně máčené v zabudovaném inkoustovém kalamáři. Což také znamenalo, že kvůli té přece jen trochu tlačenci a strkanici nebylo o kaňky v sešitě nikdy nouze.

O patřičném klidu a soustředění na výuku lze také sotva mluvit, neboť ve třídě se pořád něco dělo. To platí sice skoro vždycky, jenže tady to bylo znásobeno tou pestrrou věkovou strukturou. Tedy i tím – když vynechám standardní zlobení – že těch různých zadání bylo vždy současně více a tak i více nejrozumnějších šumů. Co tu ovšem nebylo a co mohu téměř jistě vyloučit, tak to byla nějaká šikana, to se snad doopravdy nikdy nestalo.

Jak to vlastně dělali ti kantoři, když museli současně stíhat tu různorodou výuku a to svěřené žactvo skutečně něčemu i naučit, tak to je mi docela záhadou. Jistě by se o tom i o celkovém údělu tehdejších vesnických učitelů dalo mnohé vypovědět, ale já k tomu nejsem povolán. Naštěstí to již nejednou udělali mnozí jiní a třeba se ještě další najdou.

Jednu přednost, jak si myslím, ta obecněškolní jednotřídková různorodost ale měla. Ti mladší, případně bystřejší, mohli takto získávat některé vědomosti a poznatky se značným předstihem, vnímat nějak i látku, ke které bylo se jim řádně dobrati až za několik let. Ti starší, případně méně bystří – pokud tací byli – mohli si zase aktuálně opakovat nebo doplňovat zmeškané nebo zanedbané vědomosti z loňska či předloňska. Pokud je ovšem právě v tu dobu, stejně jako i celou tu pestrrou pospolitost, nevzrušovalo zrovna něco jiného. O což nebyla nikdy nouze. Třeba proto, že na leckoho už čekala s otevřenou náručí puberta.

Hodiny zpěvu a němčiny

Společným předmětem vlastně pro všechny byl zpěv. Možná s výjimkou těch, kterým se i jindy a jinde zpívat prostě zakazuje. Kromě nějakých náležitostí, které patří k základům hudební výchovy, učily a provozovaly se hlavně a především české národní písničky. Zpravidla za doprovodu učitelových houslí, neb ještě i tenkrát hra na housle patřila ke kvalifikačním předpokladům těch venkovských učitelů. Pan učitel Svoboda ovládal ovšem i klavír a tak se občas to zpívání pro menší a melodicky spolehlivější sestavu konalo i u něho nahoře v bytě.

Ten zpěv – ať byl jaký byl – se pak příležitostně linul i z otevřených oken třídy nebo učitelova bytu dál do vsi a lze doufat, že to bylo milo i těm venku, co ho zaslechli. A pokud při této bohublé činnosti nedocházelo zrovna k nějakým incidentům, jako byl třeba ten přeražený smyčec o hlavu Karla Pluhaře, byly to pohodové chvíle a předmět to byl oblíbený. Možná i proto, že při tomto konání se lze obejít bez nějakého většího namáhání šedých buněk mozkových, jak by řekl Hercule Poirot.

Jako rušivý moment do jinak pohodového zpěvu zasahovala ovšem čas od času němčina. Ta byla povinným předmětem snad od třetího nebo čtvrtého ročníku a byla – dost pochopitelně – vnímána jako něco cizorodého. Emoce zde převažovaly nad obecným raciem. Její výuka nebyla valná, jen nejnutnější základy a pak hlavně slovíčka. Z nich nejpopulárnější byla dozajista domácí nebo i některá jiná zvířata, neboť to skýtalo nové možnosti ve vzájemném pošťuchování. Nebo i nové možnosti vyznávání lásky. Du bist Esel (Ziege), aber ich liebe dich. A pak přirozeně i slova, patřící všude na světě do výbavy sprostónárodní. I když s dneškem se ten rozsah a frekvence srovnávat nedá.

Možná zčásti vinou učitelů, ale hlavně díky celkové atmosféře a okolnostem, brala se tedy výuka němčiny jako určitý mus a ve vztahu k ní se vytvářel po výtce spíš odpor. Což obecně vzato není u cizích jazyků ani dobré, ani správné. Možná to neplatilo obecně, ale já osobně jsem pak měl s takovým tím psychickým zablokováním docela potíže. Začínal jsem později s němčinou ještě dvakrát, ale po pár lekcích jsem zase skončil. Ne že by to snad nešlo, ale nešlo to.

Nemalou měrou k tomu negativnímu vztahu k němčině přispívalo nepochybně i to, že jsme se právě v hodinách zpěvu museli učit i říšskou státní hymnu „Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt“ a také vlasteneckou „Die Fahne hoch...“ A také – a to bylo ještě horší – bylo třeba se učit i předepsaný Hitlerův životopis. To bylo především na těch starších a šlo o to, umět nazpaměť alespoň několik prvních vět ne-li první odstavec. A dál – nebo vůbec – umět to

alespoň trochu přijatelně přečíst. To obojí bylo takové minimální nezbytné penzum, které museli učitelé – s ohledem na možné důsledky – nějak zajistit. Tedy pro případ, že by přišel na kontrolu nějaký ten říšský školní inspektor. Což se také stávalo, ale o nějaké takové návštěvě v Javorníku nevím.

O mnoho náročnější a obsáhlejší byla výuka němčiny na měšťance ve Světlé, kam někteří starší docházeli. Nás mladší to ale už minulo.

Šumař Pytloun a jak jsme šli s Jarkou pro housle

Na to povídání o zpěvu ve škole může teď myslím docela logicky navázat jedna další kapitolka, neb se hudebního života také dotýká. Do samotné té školní oázy se pak trochu později ještě znovu vrátím.

Historka je to snad trochu kuriózní, ale milá. Nešlo o nic jiného, než o docela masivní poblouznění, které v Javorníku, někdy uprostřed těch válečných let, vyvolal jistý pan Pytloun z Rovně za Českým Dubem.

Pan Pytloun byl muzikant tělem i duší, tehdy již postarší, z našeho dětského pohledu takový dědula, nepochybně i upřímný a oddaný vlastenec. Nevím v jaké míře, ale k jeho obživě patřilo zřejmě i to nebo hlavně to, že učil hrát děti na housle. Asi to pro něho platilo zvláště v těch našich letech, kdy plesy, bály, tancovačky a jiné veselice, kde se bez kapely nedalo obejít, byly zakázané nebo se konaly jen velmi vzácně a spíš tajně. A tak měl pan Pytloun pochopitelně zájem, aby těch adeptů na příští Kubelíky bylo co nejvíce. Za tím účelem obcházel i ty pro něj vzdálenější vesnice. Ten moment obživy – jak se dalo posléze usuzovat – nebyl ovšem pro něho zřejmě jediný a nejspíš ani ne ten hlavní. Byla zase doba poroby a tak tu byla znovu i potřeba národního uvědomění, doba zapadlých i nezapadlých vlastenců. I cestou muziky a písniček.

K získávání nových zájemců pro hru na housle měl zřejmě pan Pytloun docela talent. Právě třeba u nás, v Javorníku se mu podařilo vyvolat takovou docela psychózu. Takže do houslí se pak hlásil nebo byl nasměrován –alespoň pro začátek- bezmála kdekdo. A to i tací u nichž bylo zcela evidentní, a ve školních hodinách zpěvu se to prokázalo, že jejich hudební sluch, respektive přirozené pole působnosti, je s touto bohubilou činností v příkrém rozporu.

Jistěže k tomu svéráznému poblouznění, byť nakonec krátkodobému, přispívala i celková atmosféra té doby. Když totiž pan Pytloun v rámci své přesvědčovací kampaně – což zde prosím není vůbec myšleno nějak pejorativně – na své housle velice hezky zahrál a k tomu i po svém zazpíval „Ta naše písnička česká, ta je tak hezká, tak hezká...“ nebo „Chaloupky pod horama, co se to stalo s váma...“ nebo „Čechy krásné, Čechy mé...“ a pak nakonec „Kde domov můj...“, tak nejedno oko upřímně zaslzelo a souhlas byl dán. Tím spíše, že nároky pana Pytlouna na odměnu byly zřejmě zcela minimální. V některých případech snad mohl zapůsobit i ten napodobovací efekt, neboť chodit do houslí, to šlo jaksí i o prestiž. Jak tu opět nevzpomenout Petra Bajzy a jeho houslových trápení.

Problém, někdy větší, někdy menší, byl se samotným tím nástrojovým vybavením. Zejména, když se kvůli tělesným dispozicím musely pořídit jen $\frac{3}{4}$ housle. U nás – neboť i já jsem měl zvládnout Maláta, ne-li více – se to domluvilo tak, že mi housle půjčí nebo snad i věnuje strýček Jiránek z Hradčan. Pročež jsem se tam měl pro ně také vypravit. Samotnému se mi ale moc nechtělo, bylo to přece jen dost daleko a taky za protektorátní hranicí, a tak jsem poprosil svého nejlepšího kamaráda Jarku Havlíka, aby mě doprovodil. Bylo nám tenkrát snad 9 a 10 let, nejvýš 10 a 11.

Prošli jsme Českým Dubem, pak silnicí vzhůru kolem „prachárny“ (říkalo se tak bytelnému betonovému bunkru, postavenému nejspíš někdy koncem třicátých let, když se stavěla i ta jiná pohraniční opevnění, zde snad jen pro potřeby skladování munice) a pak už nahoře za hranicí jsme si to po rovném úseku silnice maširovali k Hradčanům.

Něco jsme si povídali a pak najednou „Halt!“. Dojel nás na kole nějaký chlapík v uniformě a docela zhurta, nejdřív něco německy, pak česky nás začal vyslýchat. Jestli jako víme, že jsme překročili státní hranici a jestli máme propustku. A co že tam děláme, odkud jsme, kam jdeme, jak se jmenujeme a že jistě by nám mělo být známo, že bez propustky se hranice překračovat nesmí a tak podobně. Naše jména a že jsme z Javorníka si pak zapsal do nějakého svého notýsku. Následovalo ještě něco německy řízného, sedl na kolo a odjel směr Hradčany.

No a my tam stáli, zaražení i vylekaní, že jako bude malér a co teď. Nakonec jsme usoudili, že když nás jako vysloveně neposlal zpátky, a když už jsme stejně zapsaní a pro rodiče to tudíž vyjde nastejno, tak že tu cestu dokončíme. Protože na housle stejně jiná naděje nebyla. Když jsme pak procházeli tou vsí, protože Jiránkovi bydleli až za roklí na druhém konci Hradčan, tak jsme tam u jednoho domu, nejspíš to byla hospoda, viděli u vchodu opřené to kolo. Trochu v nás hrklo, aby nás snad neviděl a ten zbytek cesty ke strýčkovi jsme vzali dost rázně.

Když jsme se pak po nějaké době vraceli, už s těmi houslemi a od strýčka trochu uklidnění, že jako se nic moc stát nemůže, to kolo tam pořád ještě stálo. V první moment jsme usoudili, že to je dobře, že tam ještě je. Nemůže nás aspoň nachytat někde na hranici nebo tam na nás číhat. Jenomže to uspokojení trvalo jen chvíli. Než nám došlo, že to vůbec není dobře, že je to vlastně úplně špatně, protože když by se teď vracel, tak že nás na tom kole může snadno dohonit. Takže závěr byl jasný- co nejrychleji zmizet. Ten kus cesty ke hranici jsme proklusali a každou chvíli se ohlíželi. Teprve až za hranicí, dole pod prachárnou, jsme se zase uklidnili a došlapali to pak už v poklidu domů do Javorníka. Budiž řečeno, že ty housle s pouzdem nesl po většinu cesty Jarka, byl starší, větší a silnější a hlavně – obrovský kamarád.

Jinak to dopadlo dobře, žádné důsledky pro rodiče to nemělo a tak jsem začal také vrzat podle Maláta. To ale nemělo dlouhého trvání, protože někdy dost brzy po tom jsem si naboural loket na pravé ruce a kvůli těm posléze trvalým následkům bylo i po houslích. Po první euforii odpadli i jiní a tak nějakou delší dobu zůstala u toho muzicírování jen dvě děvčata – Jiřa s Jarčou. A všechno to pak skončilo s koncem války. Milá vzpomínka na pana Pytlouna však zůstala.

Loket

To následující nemá být a není nějaké stěžování si na nepřízeň osudu. Jsou mnohem horší tělesná postižení a je třeba s nimi žít. Ale stalo se. V návaznosti na ty housle je možno jen vyjádřit politování, že když po tom úrazu zůstala pravá ruka v lokti trvale nepohyblivá, tak tím naše národní duchovní sféra přišla dost nepochybně o jednoho dalšího vynikajícího houslového virtuosa. Neboť – a to zcela jistě naznačovaly již první tóny, vyluzované na těch houslích od strýčka Jiránka – byly tu zárodky něčeho zcela mimořádného, s čím by snad mohl soutěžit jen líbezný zpěv ptáků a zurčení potůčků v nebeské rajske zahradě. Usuzuji tak z toho, že koza Líza – jak říkala Vlasta – při těch zvucích vždy velice zpozorněla, začala rychle stříhat ušima a pohyby jejích nohou naznačovaly, že by se už-už chtěla pustit do tance. A babička si prý vždy šla někam tiše zaplakat. Tak dojemné to bylo.

Tedy, takto je to také možno interpretovat. Leč syrová pravda byla taková, že Vlasta mě vážně upozorňovala, že plaším kozu a kdo ví, co provede a babička, která zrovna krájela cibuli nebo strouhala křen, šla tu práci raději dokončit k sobě do štýblu.

Méně závažným důsledkem toho traumatu bylo pak to, že jsem se stal vynuceným levákem. Prakticky při všech pracech a i při psaní. Že

by i levičákem, to snad ani ne – s výjimkou krátkého svazáckého období, než přišlo vystřízlivění v Moskvě. S následným aktivním zapojením – v míře svých schopností a možností – do toho názorového proudu, který byl z té pravověrné strany nemilosrdně klasifikován jako nepřípustný revizionismus a který pak vyvrcholil v tom náramném Pražském jaru. A posléze i náležitě ztrestán. Myšlenková orientace, náležející – jak se dnes říká – do levé části politického spektra, tu tedy byla a v jiné rovině i zůstala, ale její kořeny jsou zcela jistě v něčem jiném, než v tom pochroumaném lokti. Ostatně, to by bylo již zcela jiné povídání.

Tedy k samotné té loketní události. Částečně již o tom byla řeč, když jsem se snažil vylíčit svou první návštěvu v cirkuse a pak i tu „družební“ návštěvu školy ve Světlé. Souvislost s tím obdivovaným artistickým výkonem v cirkuse je zřejmá, stejně tak jako s neodolatelným pokušením pochvástat se před spolužáky a hlavně Světeláky, že jako tu hvězdici také umím. Jenže zas až tak jsem to rozhodně neuměl a loket se vyvrknul.

Dnes by v takovém případě přítomný učitel nepochybně zavolal sanitku a jelo by se na rentgen a další potřebné ošetření do nemocnice. A brzy by také stejně dost nepochybně bylo zase vše v pořádku, protože vykloubený loket není zase až tak těžký úraz.

Jenže tenkrát se nic z toho nestalo. Pokud jde o sanitku, tak se to ani stát nemohlo a mohl bych jen spekulovat, proč třeba pan učitel nebo učitelé nepodnikli něco jiného, abych se dostal alespoň do Dubu k doktorovi. A tak mě javorničtí spolužáci doprovodili domů a doma se čekalo, až přijde tatínek. Ten pak večer se mnou šel na nejbližší dostupnou a hlavně v povědomí lidí snad i spolehlivou adresu – do Doleních Pasek ke Smrčovákovu, což bylo přízvisko takového toho místního felčara, ranhojiče a mastičkáře. Ten mi ten loket možná spravil, možná ne, v každém případě nás vybavil kelímkem nevábné zelené masti, že aby se to natíralo.

Pokud se mu skutečně podařilo ten kloub zpátky zasadit, tak jak to má být, tak se pak muselo zase něco stát, že to znovu vyklouzlo, protože za nějaký čas to už začalo být podezřelé, že se jako ruka nechce natahovat a pořád to bolí. A to už nezbyvalo, než jít k tomu německému doktorovi v Dubě. Ten, když viděl co a jak, poznal, že je asi zle, protože ten důlek už začal asi zarůstat, otce nejspíš dost pokáral a aby mě co nejdříve odvedl do Krüppelheimu (oficiálně Gottsteinův ústav) v Liberci, kde pak po válce sídlila pobočka Jedličkova ústavu.

Což se stalo, tam podezření toho dubského doktora potvrdili a šel jsem na operaci. Z toho úkonu tím nejpříšernějším zážitkem, ze kterého se mi ještě dlouho, jen při pouhé vzpomínce, dělalo přímo fyzicky zle, bylo uspávání etherem. Možná bylo i nějak nešetrné, vím, že jsem se jim tam začal zmítat jako v boji o život, i když jsem byl

připoután nějakými pásky, na nohy mi musela ještě nalehnout sestra a pak už jsem se jen dusil a dusil. Výsledek – ta operace se jim zřejmě nějak nepovedla nebo se to už nedalo zachránit, takže ruka zůstal skrčená, nedala se natahovat.

Z tehdejšího pooperačního pobytu v tom Krüppelheimu mi zůstaly v paměti hlavně dvě věci.

Tou první byla celková atmosféra na tom klukovském pokoji. Byl jsem tam jediný Čech a bylo to znát. Snad ani ne tak od personálu, ale od těch ostatních německých kluků. I když jsme si v nějakém tom trápení byli jinak všichni rovni. A tak se mi velice stýskalo.

Druhá záležitost byla svým vyzněním snad ještě horší, i když plný dosah se projevil až později, když už jsem pochopil, co ta válka všechno znamenala. Byl tam jeden kluk, někde z Kašperských hor, ze smíšeného manželství, otec Němec, matka Češka. Uměl ještě i dost česky, ale považoval se jednoznačně za Němce a to i patřičně přesvědčeného. A ten se tam chvástal dopisem od svého staršího bratra z východní fronty. V dopise byly přiloženy i dvě fotografie. Na jedné z nich byl bratr voják se skupinou svých spolubojovníků. Pěkně usměvaví, stáli před několika šibenicemi s oběšenci a že jako takhle skončí všichni ti ruští partyzáni a bolševici. A na té druhé bylo zase to štráfkomando před kupou mrtvol v jámě hromadného hrobu. A ten náš kluk tam chodil o berli po pokoji a ukazoval všem ty fotky a taky předčítal z toho dopisu. A bylo vidět, že je na svého bratra válečníka velice hrdý.

Byl to závan vzdálené příšerné války, i když jen na papíře. A pro mne dojem docela nezapomenutelný. Ale to už se to v té době začalo i obracet a po válce se pak bylo možno s podobnými fotografiemi seznámit ještě mnohokrát. A ještě i dnes nebo teprve dnes se objevují i celé filmové doklady z tehdejších válečných zvěrstev, pořízené rovněž vlastními aktéry.

Moje operace se tehdy nějak nepovedla. Ani doporučená cvičení nepomohla a tak po následné kontrole nám bylo doporučeno, že by to snad mohli umět spravit na klinice v Praze. Otec začal vše organizovat a někdy ve druhé polovině roku 1944 jsem se tak poprvé dostal do Prahy. Myslím si, že otec taky.

Bylo to domluveno tak, že v Praze přespíme u Karla Sluky, což byl nejstarší syn těch Slukových ze statku u Caforků, který snad již někdy od roku 1936 pracoval v Praze. Měl tam rodinu a bydleli nedaleko muzea na Vinohradech. Druhý den se mělo jít na prohlídku na tu kliniku (tehdy v ulici Ke Karlovu resp Na bojišti, co je tam ta slavná hospoda U kalicha) a zase odjet.

Malé odbočení: zcela nedávno (tj. koncem května nebo začátkem června 2012) jsem toho Karla Sluku viděl v televizi, byl tam

záběr z Domova důchodců v Českém Dubu, kde mu starosta přišel popřát jako nejstaršímu občanu města k jeho 99. narozeninám. Čilý a se starostou ještě žertovali, zda ty dárky a celá ta oslava – neboť i on cosi starostovi věnoval – nezavání korupcí a zda nebudou nějak stíháni.

Ten den nás ovšem na klinice na prohlídku již nevzali a objednali na příští den. Takže jsme měli pauzu a otec pak požádal pana Karla, zda by s námi v podvečer nešel na prohlídku Hradčan. Aspoň tedy tam krátce pobýt. Jemu se do toho moc nechťelo, asi znal dobře tehdejší atmosféru a že jsou tam všude německé stráže a kontroly, ale nakonec svolil.

Ta návštěva se zcela jistě uskutečnila, nějak jsme to tam prošli, asi navštívili katedrálu a podívali se dolů na Prahu, ale lhal bych, že na to mám nějaké konkrétní vzpomínky nebo že mi zůstaly nějaké konkrétní dojmy. Kromě té určité stísněnosti, která náš výlet doprovázela. Nejvíce mi uvízlo v paměti, že potom po návratu se pan Karel přiznal, že na Hradčanech byl s námi vlastně také poprvé.

Výsledek prohlídky na klinice byl takový, že za pár měsíců bych tam měl přijet na novou operaci (jestli bylo stanoveno konkrétní datum, to nevím). Jenže to už byl počátek roku 1945, poslední fáze války, v Praze se tehdy v únoru také bombardovalo, byly značné zmatky i obavy, a tak z toho sešlo. Dostal jsem se tam potom až někdy v roce 1947, k tehdy odbornému asistentovi Slavíkovi, později prý významnému chirurgovi. Spravit do normálu to už nešlo, ruku mi částečně narovnali, dali mi tam hřebík a takto neohebná v lokti zůstala ruka až dosud.

Protože ale – jak známo – všechno zlé je k něčemu dobré, nebo aspoň může být, tak i tento můj hendikep měl některé pozitivní důsledky.

Za prvé, naučil jsem se, resp. musel jsem se naučit, hned po té první operaci, psát i levou rukou. A to docela hezky, lépe než pravačkou. Což trvá dodnes. Oba rukopisy jsou naprosto rozdílné, a tak mě někdy napadá, jestli bych třeba neměl vyzkoušet nějakého grafologa, co by na to jako řekl. Jestli by to přisoudil dvěma různým osobám, nebo že by prohlásil, že jde sice o jednu a tutéž osobu, ale že je nějak rozdvojená. Na tom by třeba mohlo i něco být, bádání by pak muselo směřovat zase k jinému druhu odborníků. Ale řekněte, kdo z nás není tak či onak, v té či oné míře tak trochu rozdvojený? Nebo i hůř – člověk mnoha podob?

Druhý pozitivní výsledek, i když zase ne příliš významný, byl ten, že v další školní výuce na gymnáziu v Liberci jsem byl osvobozen od tělocviku. To mělo svoje výhody především v kousku získaného volného času a také, že jsem se nemusel účastnit košíkové, kterou tam tehdejší učitel tělocviku neobyčejně intenzívně obšťastňoval své žactvo.

Za což ho zdrcující většina zcela upřímně proklínala. Možná proto, že strefit se do toho koše je opravdu velmi obtížné. Obyčejnému smrtelníkovi se to stane jen zřídka a to ještě jen při naprostém klidu a zblízka. Čímž to pobíhání působí na mnohé neobyčejně depresivně a po návratu do třídy tak byli skoro všichni velice zdrceni a to jak fyzicky, tak i psychicky. Já byl naproti tomu odpočatý, v dobré náladě, protože jsem si mohl v klidu pročitat nějaký rodokaps nebo verneovku, která tenkrát zrovna v oblíbeném sešitovém vydání vycházela.

Tělocvik jsem si pak doma, tehdy tedy již v okolní krajině Dlouhého Mostu, vynahrazoval terénním během na střední i delší vzdálenosti. A to docela intenzívně. Byla to éra Emila Zátopka, jeho příklad táhnul. Zasáhnul i mne a byla mi blízká, ba přímo mi lahodila jeho závodnická filozofie, tak jak se projevila v jedné jeho odpovědi zvědavému reportérovi. To, když se ho ten dotýčný ptal, jak kromě samotného běhání také ještě jinak cvičí a trénuje. A Emil tehdy odpověděl něco asi v tomto smyslu: „Podívejte se, třeba takový chrt, ten přece také velmi dobře běhá. A potřebuje on snad ještě nějaké další cvičení?“ Za což mu možná dávají v současnosti za pravdu i ti nespočetní Keňané a Etiopané, kteří již dlouhou dobu a zcela suverénně ovládají dlouhé, ale i střední tratě.

Ze všeho nejdůležitější byl ovšem třetí důsledek. Nemusel jsem na vojnu. Při odvodu v roce 1951 jsem dostal modrou knížku, čímž jsem se, tentokrát již na vysoké škole, vyhnul pro změnu zase vojenské přípravě. A to už byla úleva znatelnější, neboť tady už šlo o celý den, případně půlden, brzké vstávání, pobíhání po cvičáku a podobně, což by ovšem lépe věděli jiní. Na druhé straně jsem tím zase přišel o příslušnou zábavu, veselou vojnu při teoretické výuce, kde se to podle mnohých vyprávění různými perličkami ba i perlami jen hemžilo.

K tomuto poslednímu, tedy vojenské přípravě – a budiž mi odpuštěno, že se tím už opravdu hodně vzdaluji od dětských let v Javorníku – se váže ještě jedna další příhoda. Příhoda, zařaditelná do galerie, v níž kralují poručík Dub, major Terazky, major Major Major z Hellerovy Hlavy XXII a další spřízněné duše a figurky. Tentokrát se to týká jednoho veterána sovětské armády. A jistě lze pochopit, že ani tentokrát to obecně není myšleno nijak zle.

Stalo se to, když jsem přijel studovat do Moskvy v roce 1953. Tehdy ještě poslední rok platila jakási dohoda, či co to bylo za zjevnou absurditu, že i našinci a snad i někteří další lido-demo studenti mají povinnost se zúčastňovat vojenské přípravy spolu s místními. A tak jsem tam také absolvoval vstupní pohovor v prostorách vojenské katedry. Hned když jsem přišel na řadu, tak jsem meldoval – ponechám teď stranou to dorozumívání v ruštině, protože ani v žádném filmu, kde

vystupují a rozmlouvají nejružnější cizinci to nedělá problém – že jako mám pravou ruku v lokti nepohyblivou, že jsem u odvodu nebyl uschopněn k výkonu vojenské služby, že mám příslušnou modrou knížku a že tudíž také v Praze na fakultě jsem byl od vojenské přípravy osvobozen.

Toto sdělení – jakkoli zásadní - ovšem dotyčného veterána nijak moc nezajímalo. A pronesl řeč asi v tomto smyslu: „Teď jsi tady a my to musíme sami posoudit. A pokud jde o tu ruku, tak to snad nebude takový problém. Koukám, že ruku máš, tak střílet snad můžeš. Ukaž!“ A podal mi flintu, tedy „vintovku“. Tak jsem ji vzal a přiložil, tak jak jsem byl zvyklý ze střelnice na poutích. Což přirozeně znamenalo, že opačně, než praváci. Chvilí koukal, přece jen to bylo divné, ale pak pravil: „No...No, tak vidíš, že to jde. To za války....“ Načež následovalo poučení, kdo všechno a jak, s jakými tělesnými neduhy a zraněními stříleli a bojovali na frontě v té nedávné válce. Proti tomu se ovšem sotva dalo co namítat. Jenže....

Jenže, byl tu ještě jeden problém a usoudil jsem, že na ten je nutné ho také upozornit. A tak povídám: „Ale já nemohu salutovat!“ Což byla taky pravda a šlo mi jen o to, aby i po této formální stránce bylo vše jasno. Že jsem tím ovšem vhodil něco jako granát, to mi přirozeně nemohlo napadnout.

Zavládlo ticho. Pak: „Počkej, počkej... Co jsi to říkal?!“ „Že nemohu salutovat...“ Znovu ticho. Ticho, které může vyvolat jen zpráva zcela mimořádného dosahu, kdy všichni na chvíli oněmí. Ticho a zírání. Obojí by teď honem chtělo najít nějakého mistra grotesky, který by těch následujících pár okamžiků dokázal patřičně vylíčit. Protože tu ovšem nikdo takový není, musím se o to pokusit sám.

Šlo hlavně o ten výraz tváře a jak se postupně měnil. Neboť z hlediska onoho příjemce té zprávy šlo o něco zcela neočekávaného, významu ovšem zcela zásadního a nepochybně....záluďného. Úder pod pás. Zrada. V tváři směs překvapení, údivu, znechucení a paknaježení. Tiché zírání a trochu pootevřená ústa vystřídalo nepřehlédnutelné stahování obočí. Což neomylně svědčilo o usilovném přemýšlení, tak jak to vyžadovala závažnost situace. Až nakonec se to pak všechno v těch myšlenkových pochodech nějak srovnalo a bylo vyřčeno příslušné zhodnocení této překérní záležitosti. Sestávalo ze dvou částí. První by se dala do češtiny přeložit asi jako: „Tak, to je teda věc...“. Výrok zcela banální, leč znělo to jako přiznání totální kapitulace asi v řádu polního maršála Pauluse po prohrané bitvě u Stalingradu. Ta druhá část se ani dost dobře přeložit nedá a nebylo by to zde ani žádoucí. Neb příslušné výrazivo, v tom ruském podání a v náležitém vojenském

provedení, je přece jen poněkud drsné. Čímž – byv příslušně znectěn a náležitě poslán - byl jsem i zde od vojenské přípravy osvobozen.

Tím bych tady měl celé to loketní povídání ukončit, leč nedá mi to, abych k tomu poslednímu, tedy o tom salutování, nepřipojil ještě něco z mé oblíbené klasiky. Je to příběh o ukradeném stájovém pinčovi, kterého Švejk prostřednictvím svého kamaráda a specialisty na krádeže psů Blahníka takto zaopatřil pro nadporučíka Lukáše, že aby mu udělal radost. Což se pro začátek také stalo, neb, jak pravil Švejk, ten pes je tak šerednej, až je krásnej. Jenže, jak víme, ta radost neměla dlouhého trvání a skončilo to pro nadporučíka Lukáše a tím i pro Švejka převelením z poklidného zázemí v Praze k 91.pluku do Českých Budějovic. A následným maršbatalionem na frontu. Ten příběh je ovšem také příběhem pana „óbršta“, tedy plukovníka Krause von Zillergut a to právě a především ohledně toho salutování. Tedy alespoň potud, pokud se z toho salutování stane jakýsi arcifenomén a vůbec nejdůležitější záležitost celé vojny.

Plukovník Bedřich Kraus von Zillergut – jak se sobě vlastní břitkou ironií píše klasik autor – byl úctyhodným pitomcem. Byl tak nehorázně blbý, že se mu důstojníci zdaleka vyhýbali, aby se vyhnuli jeho neustálému poučování o zcela nejprimitivnějších věcech jako třeba, co je to okno, motyka, lepidlo nebo chodník. A také proto, což bylo neméně důležité, ba ještě důležitější, že byl znám svou vášní „anhaltovat“, z čehož pak vyvozoval i dalekosáhlé důsledky. Považoval salutování za něco, na čem závisí úspěch války a na čem je zbudována celá vojenská moc. Dbal o to – stále cituji autora – aby ten, kdo vzdává čest, zasalutoval podle předpisu do nejmenších podrobností. Číhal v tomto směru na všechny, kteří šli kolem něho a pak i patřičně konal. Říkal: „Do salutování má voják vkládat duši. Musí svého představeného hledat v zástupu a na nic jiného nemyslet, než aby dostal všem svým povinnostem, které jsou mu předepsány v dienstreglamá. Když padne na bojišti, má před svou smrtí zasalutovat! Kdo neumí salutovat, dělá, že nevidí nebo salutuje nedbale, je u mě bestie.“

Tož tak. A pak se divte, že ze všech uvedených důvodů měl Kraus von Zillergut za sebou – jak se lze rovněž dočíst – velmi vlivné lidi a tím i neobyčejně rychlou a úspěšnou vojenskou kariéru.

Takže ta moje výše popsaná příhoda se salutováním není – jak vidět- vůbec ojedinělá a je to jaksi záležitost internacionální.

Ale teď již rychle někam jinam. A protože cestování v čase – na rozdíl od reality – není ve vzpomínkách či jiných literárních útvarech včetně filmových scénářů žádný problém, bude to zase o nějakých těch deset let zpátky.

Ještě jednou škola a pan učitel Svoboda

Jak jsem se už přiznal, tak o té tehdejší výuce, podle čeho jsme se učili, jak navazovaly jednotlivé předměty a podobně, tak na to nemám žádné konkrétní vzpomínky. Ale co k tomu základnímu stupni náleželo, to jsme se zcela jistě naučili. Někdo třeba líp, někdo hůř, jak už to bývá. Stále si při tom ale myslím, že na naší celkové hladině poznatků měl určitou zásluhu právě i ten kotlíkový stav. Když to trochu přezenu, tak jsme vlastně každý den v nějaké míře absolvovali nebo mohli absolvovat více ročníků najednou. Tedy kromě středy, kdy jsme podle úctyhodné Jarkovy paměti měli víceméně volný den. Tedy alespoň někteří nebo i mnozí.

Ve středu totiž byl na programu jen jeden jediný předmět a sice náboženství. Za tím účelem docházel do školy světský pan farář Jezbera, aby tu učil katechismus. Jaká tam byla účast, to nevím, ale asi ne moc valná, zejména když pak na Proseči začal působit pan farář Čihák církve československé husitské a nemalá část javornické populace přestoupila nebo obnovila svoji příslušnost k této církvi. Což se týkalo i nás dětí. Jak jsem o tom ostatně už dříve psal.

Jinak se ovšem učilo i v sobotu, stejně jako se i pracovalo ve všech zaměstnáních. Současné volné víkendy jako určitá převažující norma, vztahující se i na školní výuku, byly zavedeny až mnohem mnohem později, když týdenní zákonná pracovní doba byla zkrácena na 42,5 resp. 40 hodin. Leckterou současnost v tomto ohledu ponechávám bez komentáře.

Trochu jinak je to se vzpomínkami na naše učitele. Pravda, na pana učitele Harticha, u kterého moje školní vzdělání v 1. třídě začínalo si vůbec nepamatuji a zde se o něm zmiňuji jen proto, že mi to tak bylo připomenuto. O panu učiteli Křivánkovi jsem už to, co stálo za zmínku, vypověděl a tak je teď znovu ještě na řadě pan učitel Svoboda, třetí a poslední v tom mém javornickém období. Něco, i podstatného, o něm již také bylo řečeno, ale je tu ještě co doplnit. V jistém směru, jak se někdy říká, i kvůli té historické pravdě.

Pan učitel Svoboda nastoupil na podzim roku 1942, kdy já jsem už šel do 4. třídy. Přijel spolu s manželkou, bydleli nahoře ve školním bytě, on byl docela fešák, což bylo i celkem jednotné mínění holek, ona milá a tichá paní, ovšem také velice hezká, což bylo zase naše mínění. A byli bezdětní. Měli ovšem psa, nepřehlédnutelnou, dobře vychovanou a námi milovanou ovčáčku Cílu, občas jsme si s ní mohli i hrát. Když ale pan učitel zavelel: „Cílo, daun!“, tak poslušně ulehla nebo alespoň sedla

na zadní, ať to bylo, kde to bylo. Takto jsem ji taky znal, když k nám pan učitel občas zavítal na návštěvu a my jsme se s ní s Vlastou přátelili.

Jak se brzy ukázalo nebo se to dalo alespoň vytušit, pan učitel Svoboda byl pokrokového smýšlení - v tom významu, jaký to tehdy mělo ve třicátých a čtyřicátých letech. To znamená, že byl levicově orientovaný, podobně jako i značná část naší tehdejší přední české inteligence (když vynechám jiné, stejně orientované vrstvy obyvatelstva z těch spodních příček sociálního žebříčku). Tak jak to bylo podmíněno zejména drsnými zkušenostmi z velké hospodářské krize na počátku třicátých let a i následujícím nevalným hospodářským vývojem. A dále pak i nemalými nadějemi, vkládanými do nekapitalistické cesty rozvoje, tak jak se začala realizovat v Sovětském svazu, s úspěchy především na průmyslovém poli a v sociální oblasti – principy bezplatného školství a zdravotnictví a plné zaměstnanosti. To vše za situace, kdy o temných stránkách ba i vyslovených zvěrstvech tehdy již plně etablovaného Stalinova režimu nebylo obecně skoro nic známo, nebo se případným takovým zprávám prostě nevěřilo. Na podporu té uvedené orientace se pak ještě přiřadilo obrovské zklamání z Mnichovské dohody, speciálně z postoje vlád Anglie a Francie.

Z této orientace pak dost všeobecně vyplývalo i velké smutnění a pak i fandění Sovětskému svazu v probíhající válce s Hitlerem. Celkově to pak splývalo s prakticky všeobecnými protifašistickými a konec konců i protiněmeckými postoji českého obyvatelstva. Což se tedy přirozeně netýkalo jen pana učitele Svobody.

Mně se to s tou jeho pozicí dostalo hlouběji do povědomí hlavně asi proto, že se dost často stýkal s mým otcem. Občas nás – jak jsem již uvedl – navštěvoval a tak to nemohlo být jinak, než že ti dva měli stejné nebo velmi podobné názory a vidění světa. Konečný důsledek i pro mne byl tu pak po letech tudíž rovněž zcela jednoznačný.

Při výuce se to nemohlo zcela zjevně projevovat, ale stačí si vzpomenout na výuku němčiny, na hodiny zpěvu s českými písněmi a některé jiné drobnosti, aby bylo jasné, jaké ty jeho hlavní postoje byly. A nedovedu si dost dobře představit, že když na počátku roku 1943 skončila pro Rudou armádu vítězně bitva u Stalingradu, že by nám pan učitel o tom vůbec nic neřekl. Když mezi lidem se tou dobou s obrovskou úlevou a potěšením o ničem jiném stejně nemluvalo.

Zcela jasnou vzpomínku mám na to, jak nám pan učitel Svoboda se zjevným zaujetím vyprávěl o Voskovcovi a Werichovi, jejich Osvobozeném divadle, filmech a písničkách. A tím vlastně také o jejich tehdejších jasných občanských a protihitlerovských postojích, za což by zcela jistě byli skončili v koncentráku, stejně jako Hašler a mnozí jiní, kdyby tehdy včas neemigrovali. Toto učitelovo vyprávění – tak jak si to pamatuji - neprobíhalo ovšem nějak v rámci výuky, ale v užším kroužku,

někdy na jaře venku na zahradě při občasných úklidových nebo jiných pracech. On totiž měl mezi námi kluky takovou asi čtyř či pětičlennou partu vyvolených, kam jsem patřil i já, a s tou se právě občas vypravil ven jako na ten úklid. A kromě i jiného nám vyprávěl právě o těch V+W. Takže od té doby také vím, jak je zrádné stříhat živý plot současně z obou stran, jak se nemají žehlit kalhoty parním válcem nebo co dělat lano li nenapneli se, aby se napnelilo, což jsem si pak teprve později ověřil v těch filmech na vlastní oči a uši. A možná, že někdy u klavíru, došlo i na některé ty písničky, jako třeba „Až nás půjdou miliony...“.

Už naplno – dá-li se to tak říci – se ona názorová a občanská orientace pana učitele Svobody projevila od počátku roku 1945. Tenkrát 12.ledna zahájila Rudá armáda na území Polska závěrečnou velikou ofenzívu s hlavním cílem dobytí Berlína a konečné porážky Hitlera a bylo jasné, že konec války se definitivně blíží. Ve škole se to projevilo tím, že pan učitel někdy tou dobou ukončil výuku němčiny a v nějaké míře – názory se zde různí – se nás pokoušel seznamovat s ruštinou. Že jako mají jinou abecedu – azbuku, že je to ale slovanský jazyk, některá slova že jsou stejná nebo podobná jako v češtině a tak. A končilo to tím, že jsme se začali učit písničku „Kaťuša“. Po osvobození v květnu se to nějak intenzivněji dopilovalo a při návštěvě jednoho útvaru těch našich osvoboditelů v dočasném tábořišti nedaleko pod Prosečí jsme jim tam pak tu písničku zazpívali.

S koncem školního roku 1944/45 se pak už valná část z nás s panem učitelem Svobodou rozloučila. Začali jsme chodit do měšťanky, někteří nejprve krátce na Světlou a pak už všichni do Českého Dubu. A zřejmě pak brzy nato ukončil svoje působení v Javorníku i on, protože vyučování zde bylo pro nedostatek žactva ukončeno. Později jsem se o něm ještě jen dověděl, že nějaký čas působil i na škole v Jeřmanicích, tam u nás, což zřejmě byla i jeho poslední štace. Docela prý nějak dost tvrdě doplatil na tu svoji slabost vůči dospívajícímu něžnému pohlaví. Škoda. Ale jsou zkrátka světla a stíny a někdy hned vedle sebe.

Stalingrad a zimní radovánky

V povídání o panu učiteli Svobodovi byla jako jedna z věcí zmíněna bitva u Stalingradu. Města, jehož jméno se pak stalo pojmem, protože právě výsledek té bitvy se stal i přelomovým bodem v celé té strašné válce. A jméno Stalingrad, to slovo, nabylo pak i pro nás, javornické kluky, svůj specifický význam a stalo se na nějaký čas v naší komunikaci jedním z nejfrekventovanějších. To, že později, v souvislosti se zcela jinými záležitostmi, byl název onoho města změněn na Volgograd, nemá zde žádný význam a tuším, že ani historie nemá důvod kvůli tomu měnit i název té události.

Zima 1942-1943, kdy tam daleko na Rusi, na Volze, proběhla ta úděsná, přelomová bitva, tak ta zima byla docela krutá nejen tam na tom bojišti (jak dokládají různé známé filmové záznamy), ale i v mnoha dalších částech Evropy (a myslím, že podobná byla i ta zima předchozí). U nás se to projevilo hlavně tím, že napadlo mimořádně velké množství sněhu a zima se tak i docela protáhla směrem k jaru.

Toho sněhu bylo tolik, že nebyly vidět ani vršky tyček u plotů a místy ty závěje byly snad víc než dvoumetrové. A protože se musely i na malých plochách mezi domy a domky prohazovat aspoň nejnnutnější cestičky, byly z toho někde docela vysoké kopce, než se vše trochu slehlo a ušlapalo. Pro nás to ovšem byla především příležitost k výjimečným zážitkům a možnost pořádně se vyřádit. Tak jak to ostatně pro takový dětský dorost platí odjakživa a všude, pokud je příroda stejně štědrá.

Vrcholovou a mnohokrát opakovanou akcí byl tenkrát v té zimě pro nás kluky náš javornický „stalingrad“. Dříve, než se k němu dostanu, chci tu ale vzpomenout ještě i na jiné, rovněž jedinečné nebo obzvlášť vydařené tehdejší radovánky.

Tou první a dlužno říci zcela výjimečnou záležitostí a atrakcí podmíněnou právě tím množstvím sněhu a pak i příslušným klukovským úsilím, bylo vybudování celého sněžného tunelu u plotu Šiškovíc zahrady. Na konci té chodby byla pak i místnůstka s oknem směrem na náves a tedy i s výhledem na tu cestu od hořeních statků kolem zvonice dolů až ke Kučerovým a Drapákovým. To nevelké okénko byla nejen potřebná ventilace, ale i pozorovatelná abychom věděli, co se na návsi nebo na té cestě děje. Tedy pokud se tam něco dělo. Hlavní ovšem bylo tam vevnitř být a tak tam bývalo i docela plno. A patřičně veselo. Stavba to byla náramná, a tak bylo čím se pochlubit i před děvčaty. Případné konstrukční nebo stavební prohřešky či poškození nebyl problém

opravit, protože materiálu bylo kolem pořád víc než dost. A tak ta exkluzivní stavba nějaký čas i přežila.

Druhým velkým zážitkem bylo- v každé zimě vůbec a v této obzvlášť - docela velkolepé sáňkování. Možná i lyžování, ale o tom nic nevím, lyže jsem tenkrát ještě neměl. Sáňkovalo se jednak na stráni za Proutkovými, od silnice až kam to šlo dolů k potoku, jednak, a to hlavně, od Škodů na té cestě kolem zvonice.

Kvůli tomu množství sněhu byly na počátku se sáňkováním trochu problémy, ale když se pak cesta zprůjezdnila a ujezdila, tak už to byla pohoda. Vzhledem k těm závějím po stranách to snad ani lepší být nemohlo.

I když to sáňkování se opakovalo mnohokrát, památečný, alespoň v mých paměťových záznamech, byl jeden večer, nejspíš o vánocích nebo kolem Nového roku, kdy bylo jasno, ticho, žádné sněžení, žádná futeř, svítil měsíc a jistě i mrzlo. A tehdy snad všechna ta javornická omladina se se svou výbavou nastěhovala na tu cestu kolem zvonice a opakovaně se celá dráha sjížděla a bouralo se a padalo se a škádlilo se, vriskání, chichotání... Takový ten dětský ráj, který snad jen málokdy může být hezčí.

A nebyly to jen samotné děti, kdo tu byl účastníkem. Bylo mi připomenuto, abych třeba právě v souvislosti s tím sáňkováním se neopomněl zmínit o tehdy již dospělém Karlu Drešerovi, který byl čeledínem u Škodů. Mezi dětmi nesmírně oblíbený, sám tak trochu ještě dítě, bohem nadaný šprýmař, „Bůh srandy“ se mu říkalo. Při nejrůznějších příležitostech uměl děti vždy rozesmát a nemalou část zábavy i při tom sáňkování obstarával právě on. Tak si ho pamatují hlavně moji starší kamarádi a v kontextu těchto vzpomínek je proto i on javorničákem nezapomenutelným.

Trochu smutné, nevím ovšem jestli jsem to tenkrát také už tak pociťoval, bylo při tom sáňkování naopak to, že naše Vlasta nestačila tomu tempu opakovaného vylézání s prázdnými sáňkami zase nahoru, a tak těch jízd měla méně. A taky byla dřív unavená. Chvillemi jen postávala a alespoň takto sdílela obecné veselí.

Zážitkem z té doby byla také jízda na obecním rozhrnovacím pluhu, ať již to bylo se zmíněným Karlem Drešerem nebo s jiným hospodářem. Musely se protahovat nejen dvě hlavní cesty v obci, ale hlavně silnice, celá její část, která patřila do katastru obce. A my jsme na tom pluhu dělali zátěž. Mělo to svá bezpečnostní omezení, ale jinak to bylo také obrovské povyražení.

Nicméně, daleko nejvýznamnější se v té době pro nás stala bitva o Stalingrad, tedy vtom našem javornickém provedení. To naše klání začalo někdy dost brzo poté, co ta skutečná bitva na samém počátku února 1943 již skončila, polní maršál von Paulus kapituloval a v zápětí

poté to vešlo i ve všeobecnou známost. I tam u nás. O tom, s jak obrovským ulehčením, radostí a nadějemi do další budoucnosti byla ta zpráva všude na okupovaných evropských územích i jinde ve světě přijata, není zde snad nutno se nějak zvlášť zmiňovat. Ale byl to stále ještě jen začátek, do Hitlerovy konečné porážky a tím také i konce naší okupace, bylo ještě daleko.

Pro naše účely se teď k té historické rekonstrukci náramně hodilo to spáleniště po Truhlářových. Aniž jsme tehdy mohli znát něco konkrétnějšího o té bitvě, tak jak se v konečné fázi odehrávala a odehrála v tom téměř zcela rozbořeném městě, tak těch pár holých stěn a trčící komín toho vyhořelého domu bylo pro nás perfektní kulisou. Včetně toho, že přístup k tomu místu boje byl tu téměř ze všech stran, takže se spáleniště dalo i pohodlně obklíčit. Výjimkou byla východní strana, od sousedního domu Kučerových, což vlastně bylo stejné jako na místě samém, kde překážkou či ochranou ve stejné směru byla zase mohutná řeka Volha.

Oproti realitě museli jsme si ovšem tu historii pro účely naší hry přece jen trochu zjednodušit. Ne moc, jen tak, že v těch v těch troskách, uvnitř toho spáleniště, za těmi holými stěnami, s průhledy po oknech, po dveřích a po jedné částečně zřícené zdi, byli zásadně dislokováni jen Němci. Kolem dokola je pak obléhali Rusové, což v historické realitě od 23.listopadu 1942 také již plně platilo. Obléhatelé, v tom našem provedení, měli navíc tu výhodu, že si z toho množství sněhu mohli ještě vystavět ochranné barikády. Střílelo se přirozeně sněhovou municí, z níž část si mohla každá strana připravit předem. Tedy řádná koulovačka, podle obvyklých pravidel: jeden zásah zranění, dva zásahy těžké zranění (to už dotyčný mohl jen pomáhat vyrábět koule), třetí zásah - smrt.

Je zřejmé, že o výsledku bitvy bylo prakticky vždy již rozhodnuto předem. Ti, co byli uvnitř měli jen malou šanci přežít, protože možnost někde se schovat byla velice omezená. Bylo na vás vidět těmi různými průhledy, když ne z jedné strany, tak z druhé a když ne z druhé, tak ze třetí. Ne bez významu bylo i to, že venku bylo vždy i více vhodného materiálu pro munici a větší možnost volného pohybu. A konečně – i když to zde bylo vlastně nefér, ale konec konců i to odpovídalo realitě - těch ozbrojenců uvnitř spáleniště muselo být vždy méně, než těch obléhajících. Nemohl se přece připustit nějaký vítězný protiútok nebo příliš mnoho padlých na straně obléhatelů, zkrátka nemohly se přepisovat dějiny, zvláště v tomto případě.

Z toho plynulo – když vynechám související psychickou stránku věci – že nikdo nechtěl být dobrovolně Němcem. Takže se v rámci přípravy akce, dopoledne ve třídě, buď nějak losovalo kdo bude kdo, nebo se prostě rozhodlo, že dneska se to prostřídá. S příslušnou úpravou na počty.

V průběhu bitvy samotné bylo pak přirozeně i spousta dohadování. Kdo že kolik zásahů už obdržel, mrtví, že by měli jít už někam stranou, že se nemá házet na někoho, kdo se vztyčenýma rukama opouští bojiště a tak podobně. Však i jiní absolventi podobných bitev to znají, nic nového pod sluncem.

Poněkud komplikovanější byla situace, kdy se nějakou shodou okolností dostalo dovnitř do spáleniště pár starších kluků, kteří přirozeně disponovali i tvrdší municí a i lepšími zásahy. To se pak ta dějinná kulisa začala nějak bortit a k řešení toho bylo ještě víc. Nelze se tedy divit, že i proto ztrácela postupně bitva ten svůj původní vypjatý nacionální náboj, stávala se z ní celkem standardní koulovačka, ovšem s příjemnými kulisami. Ve výsledku se to pak někdy v zápalu boje a kvůli nepřehlednosti situace dokonce zvrhávalo i v přímý bratrovražedný boj.

Ať bylo, jak bylo, byla to vynikající zábava a vydrželo nám to dlouho, až do jara. A i ten název se zachoval.

K zimě patří i jiné radovánky a také nějaké svátky. Měli jsme s Vlastou sánky, jak o tom již byla řeč, a ty jsme si také nejvíc užívali. Lyže jsem dostal až k vánocům v roce 1944. V Javorníku a okolí jsem si jich tedy už moc neužil. Některé děti měly také brusle, takové ty na kličku a bruslilo se na tom malém rybníčku u silnice. Kdosi mi je jednou také půjčil, přirozeně jsem se na nich vůbec neudržel a po několika pádech jsem to vzdal. A tak to už zůstalo.

Pokud jde o zimní svátky, tak na vánoce, jakkoli se to může zdát divné, nemám z té doby žádné konkrétní vzpomínky. Kromě těch lyží. Důvody neznám, nevím, nakolik je to jen individuální zvláštnost, spojená třeba s životními podmínkami nebo nakolik je to obecnější záležitost, způsobená stále stejně se opakujícím rituálem a s dárky, které měly nebo mají především zacelit nějakou běžnou životní potřebu. Lépe se rozhodně vždy pamatuje něco emotivnějšího, výjimečného či jedinečného.

Z toho důvodu se mi také lépe vybavuje dění kolem Mikuláše. To se jednak dávala za okno punčocha, v níž se ráno mohla objevit nějaká sladkost (nebo i kousek uhlí), jednak se chodilo po vsi doprovázet Mikuláše, čerta a anděla. A u toho vždycky bylo dost legrace. Podobně po vsi také chodívali Tři králové. Ale to už bylo, myslím, méně zábavné. Zůstával pak po nich skoro všude nade dveřmi na zápraží křídou psaný nápis K+M+B.

8. KONEC VÁLKY, BOUŘLIVÉ KVĚTNOVÉ DNY A NOVÉ ZAČÁTKY

Nejprve trochu politiky, vyhnout se tomu nikterak nelze

Jak ten čas po té velesněhové zimě šel dál a událo se mnohé z toho, o čem již byla řeč, dotikaly hodiny až do počátku května 1945. A tedy i do konce války – v samotném Německu, v Čechách i tam u nás. Spolu s tím nadešel konec i té potupné a kruté německé okupace. Čas v těch dnech ale nějak úplně zjankovatěl, chvíli běžel tryskem, pak se zase nekonečně vlekl.

Poté, co v Praze vypuklo 5.května povstání a vešlo to rychle ve známost a nově ustanovované české (československé) správní orgány – národní výbory, označované leckde jako revoluční národní výbory – začaly rychle přebírat moc i na dosud okupovaném území Čech, začalo být příslušně rušno i u nás v Javorníku.

Přirozeně se to týkalo hlavně mužské části populace. A šlo tu především o dvě významné záležitosti: za prvé, o ustavení zdejšího místního národního výboru a za druhé, rozhodování o tom, co ještě dál v těchto dnech dělat. Zda vůbec a jak také nějak přispět k urychlenému ukončení okupace a definitivní porážce Němců. Což posléze vyústilo v organizování výpravy do Liberce. Přispět tamějším Čechům při převzetí moci, odzbrojování a pacifikace Němců.

Třetí a nejdůležitější událostí těch dnů, nezávislou ovšem již na samotných obyvatelích, bylo pak samotné osvobození Javorníka, tedy jeho opětovné navrácení do lůna Československé republiky, definitivně stvrzené průjezdem oddílů Rudé armády.

O všech těchto významných i přímo historických událostech – obecně i rodinně – se teď pokusím něco vypovědět. Kromě vlastních vzpomínek a vzpomínek mých spolužáků, jsou tu základem i vícekrát již zmiňované písemné prameny.

První uvedená záležitost v rámci toho revolučního rojení byla méně emocionální, ale pro další život obce nepochybně důležitá. Záměr a pokyn exilové vlády v Londýně k zakládání národních výborů jakožto budoucích správních orgánů, stvrzený posléze Košickým vládním programem, byl již dlouhou dobu znám a tak i v obci po nějakých dřívějších a možná i trochu utajovaných přípravách začala nyní v tomto

směru již zcela reálná jednání. Ostatně se tak dělo i v obcích všude okolo. Například v Českém Dubu byl tak řečený Revoluční národní výbor ustaven již 6.května a 8.května pak převzal radnici.

Důležitá je zde tato záležitost zejména proto, že nepochybně významnou aktivní roli, myslím, že i s určitou širší podporou, tu hrál náš otec. Stal se po těch jednáních nejen členem toho nového obecního orgánu, ale současně i jeho tajemníkem. A to dokonce jako placený funkcionář. Z jakých finančních zdrojů se to tehdy hradilo a zda to trvalo až do doby našeho odjezdu z Javorníka, to nevím.

Tento první javornický místní národní výbor byl desetičlenný a jeho prvním předsedou byl zvolen pan Otakar Škoda, o němž se tu už psalo. Ten se ale velmi záhy této své funkce vzdal a po něm se stal předsedou – možná jako nějaký kompromis – pan Josef Rozkovec, klempíř.

Na jeho dílnu u Honzů, jak se tam říkalo, se docela dobře pamatuji, ale pokud jde o to předsedování, tak o tom nic bližšího nevím. Jen mi zůstal v paměti jeden detail. Jednou k nám pan Rozkovec za otcem přišel, zřejmě s pokladní knihou a nějakými dalšími podklady a pak se nad tím s otcem dlouho dohadovali. Šlo o to, že se pan předseda nemohl nějak dopočítat rovnováhy mezi příjmy a výdaji. Konkrétně tam scházelo 37 feniků. A on byl z toho velice zkormoucený a rozčilený, kde ty peníze mohou být, on že to takto převzal a že se to bude muset projednat. Otec byl zase z celé té dlouhé debaty a jejího obsahu notně otrávený a pak ještě dlouho brblal. Proto si také tu záležitost, jinak jistě zcela okrajovou, tak dobře pamatuji.

Nic proti tomu, pořádek v penězích musí být, ale z otcova pohledu byly zcela nepochybně mnohem důležitější úplně jiné věci k řešení než nějakých 37 feniků. Nic bych za to nedal, že tam pak třeba sám ty drobné do té obecní kasy dodal. Měl jinou hierarchii hodnot než byla ta předsedova a tou jsem byl dost nepochybně potrefen i já. A obávám se, že se ta antimonetární úchylna dědila i dál.

Podle vrcholových politických dohod, oficiálně stvrzených v Košickém vládním programu, byla v tom prvním poválečném období povolena činnost jen čtyřem politickým stranám: byli to národní socialisté, lidovci, sociální demokraté a komunisté. Podle toho se pak již tehdy také nějak strukturovalo – když ne formálně, tak fakticky – i složení tehdejších národních výborů. A otec v tom prvním javornickém národním výboru zastupoval komunistickou stranu, když před tím s panem učitelem Svobodou a ještě s kýmisi dalším založili ve vsi tzv. „stranickou buňku“. K tomu stačili tři lidé a víc jich tehdy nebylo. Zda někdo z těch dalších dvou byl také ještě členem národního výboru, to nevím.

Volba této politické orientace – a o tom nijak nepochybuji – byla tehdy pro otce zcela přirozená a ve víře upřímná. Rozhodly o tom, jako i u mnoha a mnoha jiných, dlouhodobě těžké životní podmínky, počínaje dětstvím a dospíváním, všechny ty předválečné i válečné zkušenosti a hlavně pak i víra, že nabízený ideál beztržní společnosti, s rovným postavením všech, je jediný spravedlivý a že je možné toho dosáhnout. K těm otcovým životním zkušenostem patřilo i jeho docela velké zklamání ze sociální demokracie v čase předválečných mzdových a pracovních sporů a pokusů o stávkou, jichž se sám aktivně zúčastnil. Říkal: „Sociální demokrati, ti nás vždycky zradili“ Proto tato strana nepřicházela v úvahu a politická, ideologická a zájmová orientace strany národně socialistické nebo lidové, to už byl pro něho úplně jiný svět.

Tato tehdejší přirozená volba odpovídala i jeho velice vyhraněnému sociálnímu cítění a morálnímu naturelu. Velmi těžce vždy nesl každou nespravedlnost, mamonářství, nečestné jednání a také tmářství všeho druhu. Byl přesvědčen, že právě i tyto morální postoje jsou v souladu s tím ideálem a ten ideál že si to tak i vyžaduje. Ve svém přesvědčení nebyl pak jen pasivním mluvkou, ale podle možností a okolností se v zájmu toho ideálu i aktivně projevoval.

Zdalo se tehdy – nejen jemu, ale i mnohým a mnohým jiným, hlavně z té jeho a pak i mé generace – že právě tato zvolená politická orientace, předkládaný program a cíl, nabízí řešení všech těch životních trampot, kterých si zejména chudí lidé v hojnosti užívali. Zdála se tu být naděje, že svět lze trvale změnit lepším, sociálně spravedlivému, kde „nebude pánů ani žebráků“.

O tom, že ideál a realita se mohou i v tomto případě v řadě směrů příkře rozejít (podobně jako tomu bylo např. v dějinách křesťanství mezi samotným Kristovým učením a reálnými praktikami katolické církve včetně upalování kacířů a vyhlazování celých národů) a že se tak v sovětské realitě v podobě stalinismu i děje, o tom neměla tehdy naprostá většina stejně orientovaných ani potuchy. A brzy tak následovala i veliká a četná zklamání.

To vše je už ale jiné a velké samostatné téma. A rozhodně ne jednoduché, protože konec konců míří k samotné podstatě člověka, jeho humánním a živočišným stránkám, dobrému a zlému co je v něm, jeho snům a skutečnému chodu života.

Pokud jde o ta zklamání, podpořená i vlastními zkušenostmi, je nutno uvést, že pro otce tu byly zřejmě hlavním zlomovým okamžikem praktiky, které se na počátku padesátých let uplatňovaly při zakládání jednotných zemědělských družstvech. Konkrétně v Dlouhém Mostě, kde už jsme tehdy bydleli, to byl případ tvrdého pronásledování zemědělců Kubáta a Kyksy, kteří do JZD odmítali vstoupit. Otec, který byl tehdy

předsedou místního národního výboru, se na protest proti tomuto postupu své funkce vzdal a nijak významněji se pak už v politickém a veřejném životě neangažoval.

Na okraj je tu možno ještě jen dodat, že otce snad celý život, ale rozhodně v těch jeho nejlepších letech, velice trápilo, že nemohl získat většího vzdělání, než jen tu obecnou školu. Jak vzhledem k nějaké možné profesi (říkal mi jednou, jak moc by byl chtěl studovat dějiny), tak i vzhledem k těm různým veřejným aktivitám. Inteligenční předpoklady k tomu rozhodně měl, a to více než dobré. A protože sám toho už dosáhnout nemohl, tak si přál a pevně doufal, že alespoň té nastupující generaci to bude plně umožněno.

Jak javorničtí mužové šli osvobozovat Liberec

Kromě jednání o ustavení národního výboru byla hlavním tématem toho tehdejšího mužského rojení otázka, co jako dělat, zda by se mohlo nebo mělo nějak přispět k probíhajícím revolučním událostem, jak projevit své vlastenectví a svou sounáležitost s bojem za definitivní osvobození od německé nadvlády, jak k tomu alespoň trochu přispět.

Byly to velice emotivní diskuse a střety názorů, od radikálních přes pochybovačné o smysluplnosti nějaké takové akce až po zcela odmítavé. Debaty začaly již po prvních zvěstech o povstání v Praze a trvaly ještě dalších pár dní. Nejaktivněji se zde projevoval pan Karel Kotek, který doslova burcoval ostatní a kdy mnozí ho za to naopak velice odsuzovali. Pod vlivem stále nových informací a událostí se nakonec rozhodlo, že tou akcí bude výprava do Liberce na pomoc tamním Čechům a těm odjinud, kteří jim už pomáhají osvobodit město od německé okupace a v přebírání moci. A že se tak učiní nehledě na to, že v mnoha rodinách zůstanou doma v této nejisté a nebezpečné době jen ženy s dětmi. Jak tomu už v podobných vypjatých dobách bývá.

Nejprve jedna poznámka k datování. Když jsem psal první verzi těchto Vzpomínek, tak mi vycházelo, že obě hlavní a přímo historické události těch dnů, – to znamená výprava javornických mužů do Liberce a průjezd jednotek Rudé armády a jejich vítání v Javorníku, se odehrály v jednom dni, a to 9.května. Pak mě ovšem mí konzultanti a rádcové spolužáci přesvědčili, že v jeden den to být nemohlo a že tedy ta výprava se konala 8.května a vítání Rudé armády že pak bylo v den následující. Nějak automaticky jsme předpokládali a byli přesvědčeni o tom, že Javorník byl stejně jako Praha a jiné oblasti Čech osvobozen 9.května. A tak vznikla druhá verze pokud jde o to datování.

Jenže ta neměla také dlouhého trvání a vzala za své, když jsem se díky Standovi Eisenbarthovi mohl seznámit s Pamětní knihou paní Anny Slukové a tam se dočetl, že javorníční muži (v počtu 16 osob – jak píše) odešli do Liberce „přebírat vše od Němců a pomáhat tamějším Čechům“ skutečně teprve 9.května. A k „uvítání ruských vojáků“ že pak došlo až den následující. Javorník, stejně jako Český Dub a celé to naše Podještědí, byl tedy osvobozen až 10.května 1945 a tehdy tu také teprve a definitivně skončilo to válečné období a německá okupace.

Toto vše je stvrzeno a zevrubně zdokumentováno zejména ve vícekrát již zmiňované knize Tomáše Edla „Podještědí v Hitlerově třetí říši“, která se mi dostala do rukou zase ještě o něco později. A tak by to tentokrát již mělo být historicky v pořádku. Včetně toho – jak dokládá Tomáš Edel – že ta výprava javornických mužů do Liberce nebyla nějak osamocená, ale že ke stejnému činu se odhodlali i v jiných obcích. Na základě různých svědectví podává pak autor o dané záležitosti i celkový souhrnný obraz (str. 63-64). Ten se tu teď jako úvod k dalšímu vyprávění pokusím ve stručnosti zrekapitulovat.

První, již zcela konkrétní impuls, byl zřejmě ten – jak uvedl ve svých vzpomínkách Karel Honzejek z Proseče – že „časně 8.května byli muži z Proseče vyzváni, aby přišli pomoci libereckým Čechům odzbrojovat Němce. Vydalo se jich na cestu kolem 20, ale jakmile se cestou dostali mezi německé tanky, děla, obrněná auta, zkrátka mezi prchající německou armádu, většina jich utekla zpět. Do Liberce jich tak dorazilo jen pět, do večera pomáhali s odebíráním zbraní a pak jako již ozbrojení se vrátili zpět. Cesta to byla velice nebezpečná, silnice byly ještě více ucpány německým vojskem a do toho začala i ruská letadla silnici ostřelovat a shazovat bomby. Takže se vraceli většinou stranou od silnice.“

Po návratu tohoto předvoje – pokračuje ve svém vyprávění pan Honzejek a zde volně převyprávěno – byl pak všem tlumočen rozkaz: „Ráno všichni na Liberec!“ A tak druhý den, 9.května, vydalo se znovu z Proseče do Liberce asi 50 mužů. K nim se přidali někteří z Rašovky, v Šimonovicích se spojili s Vlčetínskými a táhli, ozdobeni trikolórami, do budovy policejního ředitelství. Tam všichni obdrželi pušky a náboje a měli být přiděleni ke strážní službě. Jenže – k polednímu začaly na Liberec a okolí masivnější bombové a kulometné útoky ruských hloubkových letadel, asi jako předzvěst již brzkého příchodu Rudé armády. Nastal větší zmatek a také přišla zvěst, že Němci na útěku zahlcují Proseč. A to už pak zase všichni pospíchali domů, kde zanechali svoje ženy a děti.

Ale byla to cesta – píše ten pamětník: menší bomby neustále padaly, kulomety štěkaly, silnice a cesty přecpány utíkajícími Němci,

kouř z hořící vojenské techniky, detonace, když Němci tu techniku sami ničili, zkrátka válka ve své závěrečné hrůze.

No a stejně nebo velice podobně to bylo i s tou javornickou výpravou. Pokud ta na to policejní ředitelství nějak v celku také ještě dorazila. Což není tak úplně jisté. Ale o tom až za chvíli.

Celkově k těmto odvážným počínům Tomáš Edel ve své knize konstatuje: „Německý Liberec se tak 8. a 9.května pokoušely osvobodit i československé vesnice Javorník, Proseč, Rašovka, Vlčetín a i Hodky. Hodečtí nejspíše na libereckém policejním ředitelství nafasovali 20-30 nových pušek.... Tyto pokusy československých vesnic ztroskotaly, stejně jako 10.května turnovská vojenská expedice o síle asi 150 mužů. Následné liberecké kompetenční spory mezi místními a turnovskými revolučními veliteli vyřešil 13.května zásah asistenčního oddílu z Prahy, který odzbrojil libereckou jednotku npor. Jaroslava Bulíře, původem z Československa“(str.64).

Jak to tehdy konkrétně a v úplnosti bylo s osvobozováním Liberce a jeho návratem do českých rukou, to už je další historie a jistě je to někde také patřičně zpracováno. Na mně je teď ještě něco dopovědět o té javornické výpravě a pak i tom, co se dělo v muži opuštěném Javorníku.

Tehdy, 9.května ráno, sešel se ten dobrovolnický oddíl javornických vlastenců (já bych řekl, že jich bylo více než 16, jak uvádí paní Sluková, ale možná to byl jen takový můj dojem) a vypravil se přes Proseč a Rašovku na tu osvobozenou misi. Šli v tom zástupu otcové rodin nebo starší synové, možná někde i místo hospodáře čeledín. V čele byla nesena československá státní vlajka, na rukávech trikolory a – chtělo by se říci – na ramenou pušky...Jenže, kde je vzít a ještě do nich i náboje, když doma byla někde nanejvýš nějaká lovecká puška a i to sotva (o nějakých honech či jiných mysliveckých aktivitách v Javorníku není nic bližšího známo). A tak se šlo jen s tím odhodláním v srdci, vědomím povinnosti a nadějí, že to nějak přispěje k ukončení války a okupace.

My, celý houf kluků, jsme tu civilní armádu doprovázeli až kousek za Proseč a pak už jsme byli velice rasantně posláni zpět domů. Stalo se tak hned poté, co došlo k první dramatické situaci. Ten náš průvod začala předjíždět kolona německých armádních automobilů, na korbách plno vojáků, všichni ještě ozbrojení. Vypadalo to, že jsou již zcela apatičtí, na náš průvod nijak nereagovali. Ale kdo ví, co se za takových okolností může semlít. Zavládlo ticho i na naší straně. Chvilku napětí, leckomu jistě zatrnulo a my jsme se museli pakovat zpátky.

Kolona průvod minula, k žádnému incidentu nedošlo a naši odvážlivci pokračovali dál. My kluci jsme se vraceli domů přes

Kamenný a tam jsme na cestě našli pouzdro od vojenské pistole. To nás velice zaujalo, hledali jsme všude okolo, jestli tam nebude někde taky ta pistole, ale nic jsme nenašli a tak jsme se vrátili z té válečné výpravy bez jakékoli kořisti, která by něco znamenala.

Později se z vyprávění účastníků ujasnilo, že brzy po tom, co je ta německá kolona předjela, byla ostřelována sovětskou stíhačkou. A protože to nebylo nijak daleko, ocitli se v nebezpečí i oni a než vše pominulo, hleděli se ukrýt někde mimo silnici. Pak ale pokračovali zase dál, až došli do Liberce. Mezi tím byl ovšem poslán rychlý posel zpět do Javorníka, že jako na silnicích se všude pohybují prchající Němci, mezi nimi i oddíl SS, a tak aby byli všichni opatrní a raději se někam poschovávali.

Jak to pak konkrétně v Liberci probíhalo, zda ta výprava došla až k tomu policejnímu ředitelství a byla nějak využita, to už nám, nejmladším pamětníkům, známo není. Spíš je téměř jisté, že v tom zmatku, který tam panoval, jak se uvádí i v tom svědectví účastníků z Proseče, se původní nadšení začalo nějak bortit a nad bojovým odhodláním začaly převažovat obavy co a jak doma. I přirozené obavy o své vlastní životy. A tak již v průběhu odpoledne se všichni účastníci vrátili zase zpátky. Kromě našeho otce, o kterém ale nikdo nic bližšího nevěděl. Doma rostly obavy, co se stalo, a s námi je sdíleli i jiní. Jak to s ním tehdy bylo, k tomu se ale dostanu zase až za chvíli.

Osiřelý Javorník a kousek války přímo tady

Zatím, co stateční mužové kráčeli na pomoc libereckým Čechům a pak zase pospíchali zpátky ke svým opuštěným rodinám, kdy zpáteční cesta – jak to popsal ten prosečský účastník – nebyla žádná idylická procházka, ale šlo i o život, tak v té osiřelé obci se děly také docela dramatické věci. Válka svým okrajem, třebaš jen krátce, dotkla se i samotného Javorníka.

Vše souviselo s těmi různě a zmatečně se pohybujícími kolonami nebo spíš zbytky kolon německých vojáků, kteří v panické hrůze prchali před Rusy a měli už v hlavě jen jedinou myšlenku – jak se dostat na západ, k Američanům. Na to jediné se také ptali, pokud se na něco vůbec ptali. Hrůza z Rusů byla u nich obrovská, asi moc dobře věděli, proč se mají tolik bát. Jejich velitelé, pokud ještě uvažovali jako velitelé, tak dávali už jen jediný rozkaz: ničit všechnu vojenskou techniku a také munici. Tak, aby se to nedostalo do rukou jejich pronásledovatelům nebo českým povstalcům.

Nechám v tomto ohledu zase chvíli svědčit paní Slukovou a některé další pamětníky, tak jak jejich vzpomínky zachytil ve své knize Tomáš Edel (výňatky, str. 62- 70).

Úterý 8.května. „V Javorníku po celý den bylo slyšet houkání těžkých děl. Byla to bubnová palba....Odpoledne jsme zvěděli, že od Hodkovic k Českému Dubu po silnici k Bohdánkovu ujíždějí ozbrojená německá vojska. Jela těžká děla i rázu menšího, tanky, traktory, auta nákladní i osobní, autobusy, motocykly, kola....Němci prchali koňmo i pěší, jak se dalo. Potom německé vojsko zastavilo za Vlčetínem k Českému Dubu. Vystřelovali svoje zásoby střeliva, ničili tanky i děla, vše, co se dalo....“

„Prchající německá armáda se valí po silnici v Kněžičkách směrem na Osečnou. Několik desítek aut je Němci zapáleno a vyhazováno do povětří, aby se materiál nedostal do rukou Rusům a provoz na silnici se tak zcela zastavil. Němci ustupují kudy se dá...Pěší vojsko prchá po skupinách lesy kolem Rovně... Lidé z opuštěných německých vojenských vozů odnášeli deky, batohy a jiné krámy... Někteří dělali ze sebe hned vlastenecké hrdiny....“

Středa 9.května. „...sovětské vojsko překročilo linii Rumburk – Nové Město pod Smrkem a začalo obsazovat Žitavsko a Liberecko...V ulicích Českého Dubu od 5.hodiny ranní hlídkovala pořádková družstva...Do města směrem od Osečné dorazil český odbojář v civilním oblečení a oznámil zdejším německým vojákům dezinformaci, že přijíždějí ruské tanky. V následném bezhlavém úprku německé vojsko na silnici k Hodkovicům odhazovalo vojenskou techniku, zavazadla...V proudu uprchlíků od Hodkovic k Českému Dubu tak nastala zácpa a pak zmatek – kdosi někde vpředu zvolal: „Der Ivan kommt!“...a panika nastala úžasná... s řevem se hrnul proud přes luka a pole z nové silnice k Petrašovicům a dále na západ. Prchající Němci kradli jízdní kola a jen se ptali, kde jsou Američané...“

A znovu paní Sluková: „Přes Javorník německé vojsko prchalo i koňmo i pěší, v houfech i jednotlivě, vše ve zmatku, nevěda ani kam...Valili se ze všech stran, po cestách i přes pole, výzbroj zahazovali, aby se jim lépe prchalo. As v 9 hodin ráno viděli jsme, že v Horce na silnici stojí asi 100 německých plně ozbrojených mužů. Současně jsme viděli, že u silnice na louce mají stát as 4 muže civilisty s rukama vzhůru, 4 vojáci, že jsou blíže nich, což činilo dojem, jako by je chtěli postřílet. Nastalo zděšení...k vojsku německému přiblížit se nikdo neodvážil....Muži z Javorníka byli téměř všichni v Liberci, doma zbraně žádné...Poslán vzkaz do Starého Dubu, kde byli muži doma. Odtud přijeli autem ozbrojení mladíci. Padnul výstřel se strany Němců,

mladíci se rozprchli pod Horkou do lesa. Poté Němci odešli směrem k Rozstání, kde byli nuceni zajatce propustit.

...Celý den litaly éra a střelily...Vždy, když bylo slyšet blížiti se letadlo, skovali jsme se do sklepu, což se opakovalo za odpoledne několikrát...K večeru kol 7hod spustila letadla velký hřmot, palba z kulometů ohlušovala okolí a v zápětí bylo slyšet rány z bomb. To dopadly prvně v našem okolí bomby z letadel. Na naší louce byla jáma 25 metrů v průměru. V Horce dopadla na dvůr bomba menší, však nad Poplužnickými byla taktéž jáma velkého průměru. To byla ruská letadla. Jako zázrakem se nikomu nic nestalo...Němci tudy prchali zmatení, zemdlení, i ranění byli mezi nimi, místy prosili alespoň o trochu vody. Celou noc lidé nespali, obecní hlídky konaly svou povinnost.“

Jedna bomba, jak si s Jarkou pamatujeme, spadla také vedle silnice blízko školy a domku Havlíkových, ale ta nevybuchla.

A ještě paní Sluková, tentokrát z obecní Kroniky: „9.května byly ponejprv vyvěšeny čsl. vlajky...Mezitím byly vlajky v Javorníku sundány, což se za den stalo třikrát.“

To „mezitím“ znamenalo, že vždy, když se Javorníkem převalila nová vlna prchajících německých vojáků, mezi nimi i jeden oddíl SS, tak obyvatelé (což byly, jak víme, v mnoha případech jen ženy s dětmi) vlajky zase schovali a když se vlna převalila a vše zase utichlo, vlajky se znovu vyvěšovaly.

Aby to snad ale nevrhalo na javornické obyvatele nějaké špatné světlo, tak podobný záznam o těch vlajkách je u T.Edla podle jedné pamětnické výpovědi i z Hořeních Pasek: „Dopoledne bylo v Hořeních Pasekách dosti klidno, jen ojediněle se objevil německý voják. Zasedal už Národní výbor. V 10 hod. přišel rozkaz vyvěsit prapory. Hned vlály skoro na každém stavení. Jen kde se vzaly, vždyť jich bylo více, než před zábořem. Tak si všichni oddechli. V 11 hod. rozkaz sundat prapory, blíží se velká skupina německých vojáků SS. Po poledni zase rozkaz vyvěsit prapory...“

Ten oddíl SS procházel před tím právě také Javorníkem a přirozeně vzbuzoval u obyvatel největší obavy. Bylo dobře známo, co jsou SS zač, jaké masakry a jiné zločiny měli tito největší Hitlerovi a Himlerovi fanatici a hrdlořezi za dobu války na svědomí.

Pokud jde o mne, tak si dobře pamatuji, že jsme se spolu s maminkou, babičkou a Vlastou také schovávali a sice u sousedů Rozkovců v jejich zděné hospodářské budově. Spolu s jejich ženským osazenstvem. Vždy, když se zdálo, že už bude klid, když přišla nějaká uklidňující zpráva, tak jsme zase ten úkryt opouštěli. Nějak se stalo, že jsem byl zrovna také venku, když ty ruské letouny zaútočily v Horce na německý ešalon, který se tam zrovna motal, a shazovaly tam ty bomby. Docela silný zážitek. A tak jsme znovu utíkali do krytu. I když on to

vlastně žádný kryt nebyl a není mi vůbec jasné, proč se to tam považovalo za bezpečnější.

Tou dobou, odpoledne a v podvečer, kdy už se z té výpravy do Liberce vrátil také pan Rozkovec a jako náčelník hasičů pak něco organizoval a neustále odbíhal, tak tou dobou nás začalo stále intenzivněji trápit, co je s naším otcem. Všichni se už vrátili, někteří i docela dávno, ale on nikde a nikdo o něm nic nevěděl. A tak po těch bombách a střelení, když se zase všechno uklidnilo (tedy v rámci toho trvajícího stresu) a začalo se šéřit, vypravil jsem se mu naproti.

Ale ještě před tím, spíš pro pořádek, vtírá se mi sem zmínka ještě o jedné „události“ toho dne. Oni totiž Javorník neobývali andělé, ale lidé a lidi, jak praví jeden hezký češtinářský úlet ba kvítek – lidi jsou různé. A tak se tu objevila i jedna kaňka. Po jedné vlně těch prchajících zbytků německých vojáků zůstal totiž stát na silnici jakýsi přívěs či povoz docela slušně naložený nakradenými věcmi. A tento objekt, když zase zavládlo trochu klidu, stal se rychle a zcela přirozeně předmětem zájmu některých občanů i pár děcek. A náklad se začal rozebírat. Prý tam byla nějaká galanterie, látky, kůže....Jenže hned v zápětí, než se to vůbec patřičně rozjelo, objevili se tam dva mužové, kteří se nezúčastnili výpravy do Liberce, a začali věci organizovat právem silnějšího. Hlavně jeden z nich, ne snad že by právě on patřil k těm nejpotřebnějším. Děcka musela klubíčka bavlnek, nití či knoflíků zase vrátit a začalo nové handrkování. Nejspíš se to nakonec trochu i zvrhlo, jak už to v takových případech bývá. Jak to nakonec podle toho práva silnějšího dopadlo, lze si domyslet. Soudržnost dobrých sousedských vztahů náležející k tomu dni vzala v tu chvíli za své a určité šrámy tu pak ještě delší dobu nebo i vůbec zůstaly.

Dělo se tak ovšem tou dobou i jinde a ve větší hojnosti a děje se tak vlastně v podobných případech vždy. Nějaké demokratické či spravedlnostní principy tu selhávají nebo jsou vůbec nemožné a tak pojďme teď raději od té zapackanosti zase k událostem důležitějším. Tím spíše, že ten hektický den ještě nekončil, zvláště pro naši rodinu.

Návrat ztraceného otce aneb sám voják v poli, v hrdle poraněný

Šel jsem tedy tenkrát v očekávání otce kousek za ves po cestě směrem k Proseči a tam jsem čekal. Jak dlouho nevím, ale bylo to skoro až do tmy. Zdálo se mi to nekonečné a byla ve mně malá dušička. Taky proto, že se tu pořád ještě mohli objevit nějakí Němci. Napětí vyvrcholilo, když se pak v povzdálí začala vynořovat nějaká postava. Ještě chvíli - a už bylo jasné, je to tatínek. Rozběhl jsem se mu naproti...“Tatííí....“ “Chlapče....“ A pak už mě jen objímal a já jeho. Takové bývají chvílky skutečného štěstí. Nakonec mi chraplavým hlasem řekl: „Už jsem myslel, že tě víckrát neuvidím.“

V tom objetí jsme došli domů. Tam ve velkých obavách čekala maminka (tehdy v pátém měsíci s budoucím potomkem), Vlasta a babička. Nastalo velké ulehčení, jak to jen v takových chvílích může být. Jistě tu byly i nějaké slzy, teď už zase z jiného důvodu. A nakonec, když už napětí opadlo a vše se trochu uklidnilo, nemohla zřejmě nenásledovat i taková ta neodmyslitelná otázka i s plačtivou výčitkou: „Prosím tě, kdes tak dlouho byl ? Všichni už jsou dávno doma. My jsme tady umírali strachy! A proč tak chraptíš?“

Takže je na čase podat i zde příslušné vysvětlení. Nebude nijak podrobné, protože z tátova tehdejšího vyprávění i pozdějších občasných vzpomínek jsou známa jen některá základní fakta. Asi o všech těch prožitcích, hlavně těch „frontových“ při cestě zpět, nerad mluvil a leccos se i mě z paměti nejspíš vytratilo.

Z jeho vyprávění se vyjevilo, že v samotném Liberci byl skutečně docela chaos a zmatek a javornický batalion, že se postupně nějak rozpadl. On že se tam nakonec ještě s někým ocitl v prostoru nádraží (tedy ve vojenské mluvě, že tam byl dislokován) , že mu dali pušku a že aby hlídal. A kdyby něco, tak aby zakročil. Což se tedy povedlo. On, který na vojně nikdy nebyl, protože u odvodu hned někdy zkraje dvacátých let byl ze zdravotních důvodů od vojenské služby osvobozen a tu vojenskou pušku držel teď v ruce téměř jistě poprvé...

Takže prý tam s tou puškou popocházel a postával, holt ta jeho poctivá nátura. Až po nějakém čase zjistil, že to jeho počínání nemá žádný smysl, protože se nic, co by vyžadovalo nějaký zásah, neděje. Německo už kapitulovalo a skoro všichni to už věděli a tak se němečtí vojáci i němečtí obyvatelé v očekávání příchodu Rudé armády někam vytratili, nikdo se už dál o otce také nezajímal a ten, kdo tam s ním původně přišel už tam jaksi také nebyl - a co asi doma... A tak tam ten

kvér někde pohodil a vydal se na zpáteční cestu. O ostatních nic nevěděl a vracel se sám. Nejspíš skutečně už jako poslední.

Ovšem cesta zpátky, kdy po silnicích - jak již bylo vícekrát řečeno - se ještě různě pohybovaly zbytky německého vojska, pronásledované občasnými nálety a ostřelováním z ruských letadel, to jistě nebyla žádná poklidná procházka. Nejspíš se ocitl i v nějakém skutečném nebezpečí a právě tyto prožitky, myslím, podmínily pak i to, co mi jako první řekl večer při setkání.

Když už byl konečně na Rašovce a měl toho všeho asi tak docela dost, rozhodl se, že se tam na chvíli zastaví u svého starého kamaráda Jandy a trochu si odpočine. Ten byl doma, oba byli rádi, že se vidí a jistě měli jen jediné velké přání, aby už to všechno skončilo a byl konec války. A na to – pravil kamarád Janda – že by si měli také připít. On že tady něco má, že celou válku schovával lahvinku koňaku, vzácnost nad vzácnost, a teď že je na to ta správná chvíle. Přinesl, nalil, přitukli si – na zdraví, na konec války, na nový život....

Jenže – zrada! Jak už to někdy bývá, krásný, bohulibý záměr se v jediném okamžiku zvrtné a stane se pravý opak. Kamarád Janda zřejmě neměl tak úplný přehled, kde co v domácnosti přesně je, a tak přinesl lahvinku, sice také s tmavým obsahem a schovanou někde stranou, ale nebyl to ten koňak, ale – octová esence. Kyselina jako vyšitá. Drsná záměna, rozhodně nehodná té chvíle. A tak se z toho přípitku stal docela malér, kyselina vykonala své. Teprve s větším odstupem se na to pak doma někdy vzpomínalo jak náleží – s úsměvem nad tou malou tragikomedií.

Ted' ale hlavně honem vodu, mléko, vydýchat to, vzpamatovat se. Kamarád Janda se cítil velice provinile a z jeho pohledu to tudíž a zcela přirozeně nemohlo vyústit v jiný závěr, než že teď je tu jen o důvod víc, aby se ten koňak opravdu našel. Neboť víc pokazit se to snad už nemůže. Což se tedy také stalo, neboť do hry tou dobou, asi po návratu z krmení poschovávané havěti či co, už také vstoupila paní Jandová („Proboha, cos to proved !“), která jako správná hospodyně měla i patřičný přehled co kde je a co je co. A tak se objevila i ta správná lahvinka. Jestli potom ta sklenička koňaku tu spoušť v krku trochu napravila nebo spíš přiživila, těžko říct. Možná paní Jandová také přispěchala s nějakým jiným receptem. Jisté je, že právě díky této příhodě se táta ještě dál opozdil a tak sípavě mluvil, když jsme se pak konečně setkali. A když se musel i doma zpovídat co a jak.

Trvalo to ještě nějaký den, než se mu hlas zase spravil. Tato jeho újma na zdraví byla ale naštěstí v Javorníku také jediné válečné zranění, ke kterému při té výpravě za osvobození Liberce došlo. Je také možné - aniž bych chtěl celou tu akci a její průběh nějak zlehčovat, to ani náhodou – že ta otcova hodinová nebo snad i delší varta s flintou u

libereckého nádraží - a zase to není nic proti nikomu – byl také jediný reálný příspěvek javornických mužů k osvobození Liberce. Kdo jinak to ví, ať to opraví.

S příchodem otce se nám doma přirozeně neskonale ulevilo. Jinak ovšem ten večer i nadcházející noc, stejně jako ty dny a noci před tím, nebyly rozhodně nijak májově laskavé a romantické. Stále tu byly obavy, co se ještě může stát. Nervozita trvala dál a jak napsala A. Sluková: „Celou noc lidé nespali, muži hlídkovali“ Čekalo se, co přinese následující den. A to už je zase téma pro další kapitolku.

Zde je možno jen dodat, že příběh té výpravy javornických mužů za osvobození Liberce začal pak už žít svým vlastním životem, až se stal určitou legendou. A čas od času se na to vzpomínalo a dodnes vzpomíná, jako se na jiné slavné příběhy vzpomíná u táborových ohňů. Na leccos už jen s pousmáním, i když tenkrát, v samotný ten den, bylo k úsměvům velice velice daleko. Rozhodně to ale byla UDÁLOST, jedna z těch nemnohých v tehdejších javornických dějinách.

Hlavní ovšem bylo, že ten hektický den skončil nakonec šťastně.

Květnové finále: 10.květen – den svobody i v Podještědí

9.května – tedy už poté, co na samém sklonku předchozího dne 8.května, pár minut před půlnocí, byla v Berlíně stvrzena definitivní kapitulace Německa - obsadila vojska Rudé armády postupně Frýdlantsko a další pohraniční oblasti kolem Liberce. A v závěru dne i samotný Liberec. Jejich postup se pak ale už zastavil a k nám ani žádný předvoj nedorazil.

K tomu alespoň dvě svědectví z knihy Tomáše Edla. „Hornopasecký velitel revoluční čety Eduard Bulíř vzpomínal, že...stavěly se hlídky, pročesávaly se lesy a čekali jsme jen, až přijedou naši vojáci osvoboditelé...Když první ozbrojené auto přijelo od Křížan, u hospody Semerink setkal jsem se s nimi se svou četou. Provolávali jsme jim slávu, ale kupodivu celá naše skupina musela dát ruce vzhůru. Auto zastavilo, vystoupil z něj důstojník a něco mi povídal rusky, což v zápětí přeložil český partyzán, co se vezl s nimi. Důstojník se domníval, že stále jedou po německém území...Vše skončilo dobře potřesením pravice, rozloučili se s námi a postupovali směr na Paseky...“(str.66).

„Ve večerních hodinách postup sovětské armády se zastavil na linii Ještědského hřebene, pouze předsunutá část vojska, která v 16 hodin

dorazila do Hořeních Pasek se tu ubytovala. Podle M.Bulířové ve 23 hodin velící plukovník rozpustil mužstvo a sám odešel spát...Pan plukovník měl vysílačku a pravděpodobně všechny okolní čtyři vyrozuměl, že jsou v blízkosti českých osad, takže se nerabovalo jako v německých místech. U nás zůstal major a ještě nějakí důstojníci. Seděli jsme dál do 1 a 1/2 hodiny s půlnoci. Pan major byl Ukrajinec a tak jsme si dosti rozuměli...“(str.67).

Vojska se zase dala do pohybu až následující den. Zvěst o tom se rychle rozesla a tak nastaly hodiny očekávání i příprav. A koho jiného tu vzít za svědka, než opět paní Slukovou, jak ten den v Javorníku zachytila. Můj malý osobní doplněk a prožitek přijde až na konec.

„Odpoledne v Javorníku na silnici u školy postavili občané slavnostní bránu na uvítání ruských vojsk, která se s určitostí očekávala ten den. Všichni občané svátečně oděni, dívky v národních krojích, vše bylo přichystané na slavné uvítání. Během dopoledne přijelo jen několik aut a motorek, celkem byly to jen začátky. Když přijelo první osobní auto, byl tam jeden vyšší důstojník. U hostince auto zastavilo, důstojník vystoupil, s přítomnými si přátelsky podal ruku a odjel dále. As po 11 hod. přijelo do vesnice nové auto se třemi ruskými vojíny. Tu dobu sloužily u Šrytrů a u Škodů služby, byly to Rusky, které byly dosazeny do služby z arbeidsamtu. Ruští vojíní o nich zvěděli a přišli je navštívit...Smluvit jsme se s nimi nemohli, jen jsme rozuměli – chtěli vodku... Pak odjeli.

Kolem 16.hodiny začalo se od Světlé Horkou dolů po silnici valit vojsko ruské. Též přes Proseč dolů k Českému Dubu a přes Hodky a Rozstání valili se jako lavina. Byla jich velká síla, jeli na vozech těžkých i lehkých, na koních, celí uprášení, však veselí. Na naše pozdravy ochotně odpovídali, přátelsky nám všem kynuli. Nejdříve jeli na motorkách i obyčejných kolech, auta s mužstvem, lehká i těžká děla, více vše motorizováno. Jely kočáry, bryčky, fasuňkové vozy, valníky, vše bez brzd. Na některých vozech měli harmoniky, hráli a zpívali. Proto bylo nám, jako bychom se probudili z těžkého sna, když jsme mohli opět volně dýchat s vědomím, že tyranie byla zlomena.“ (str. 68)

Zážitek to byl věru zcela mimořádný. Kdo to nezažil, těžko pochopí. A jaký obrovský kontrast proti tomu, co jsme si pak museli zažít o 23 let později. Inu, dějiny se nejednou hodně klikatí.

Mně z toho všeho nejvíc uvízla v paměti jedna zcela konkrétní věc, která se mi tehdy zdála zcela nepochopitelná. Paní Blažena Kotková se svým manželem (co měli domek naproti škole a měli tam v podnájmu početnou rodinu Pluhařových), tak ti přinesli k silnici, kde jsme mávali projíždějícím vojákům, bedýnku jablek, možná i dvě. A to jablek na tu

dobu zcela zachovalých. To jsem tedy zíral a nemohl pochopit, že něco takového a v takovém množství může v květnu ještě existovat.

Jablka jsme pak házeli těm projíždějícím rudoarmějcům. Některá našla na autech své adresáty, ale hodně jich také skončilo rozježděných na silnici. A nevylučuji, že některá se schovala i v mé kapse. Příliš neuvěřitelné a lákavé to pro mne bylo. Vojáci byli z počátku tím „bombardováním“ dost překvapeni, ale když pochopili, o co jde a podařilo se jim jablko chytit, byly jejich obličeje rozesmáté. Možná, že to byl také ten nejhezčí dárek, který mohli ten den na té cestě dostat. Alespoň symbolické poděkování. I když ještě víc by zřejmě uvítali vodku.

Hlavní ovšem bylo, že tím dnem i pro ně a především pro ně také už definitivně skončila válka, byl konec umírání, mrzačení i dalšího trápení, které až dosud nebralo konce.

Ve stejnou dobu, kolem 16.hodiny, dorazila hlavní část sovětského vojska se štábem generálmajora Danilova od Modlibohova a Starého Dubu i do Českého Dubu. V rozjásané atmosféře – jak se píše v citovaných zdrojích – s množstvím květin a domy vyzdobenými československými prapory, přivítala tohoto velitele děvčata v podještědských krojích tradičně chlebem a solí. Toto uvítání, „dojaty občané, vřelé projevy sympatií a přátelské stisky rukou, to vše zapůsobilo na generálmajora a jeho doprovod tak mocně, že slíbil vrátit se po skončených operacích ještě jednou do Českého Dubu.“ (str.69). „Památník na náměstí připomíná dodnes tyto chvíle.“ (Publikace, „Český Dub“, str.75). Snad ano.

Ne všichni obyvatelé Českého Dubu sdíleli ovšem toto nadšení. „Za staženými roletami obchodů a závěsy oken s obavami vyhlíželi českodubští Němci. Jejich pocity shrnul nekompromisní farář P.Jan Padrta: 10. máje táhly ruské tlupy přes Dub. Jásot radosti u Čechů, starost a obavy Němců. Došlo k ojedinělým znásilněním německých žen a rabování v německých rodinách. Přece byly tyto incidenty v menší míře, než v jiných místech. Po několika dnech Rusové odtáhli.“ (str.70).

Také jasný postoj. Takže bylo to tak, že od východu se přivalily hordy divokých desperados, kdežto na východ spořádaně a s písní na rtech pochodovaly civilizované šiky německých gentlemanů v řadách wehrmachtu a SS s misí veskrze mírumilovnou a lidumilnou. Stejně tak jako i na ostatní světové strany. A místo poděkování se jim pak za to dostalo hrubého příkoří.

Ale nechme toho. Zbývá mi tu ještě krátce něco dopovědět.

Jedna malá část jednotek Rudé armády, které tudy projížděly a naším osvobozením dokončily svoje válečné martýrium, měla pak poblíž Proseče, nedaleko od nás, svoje dočasné tábořiště. To jsme pak se školou

také navštívili a zazpívali tam těm vojákům „Kat’ušu“, jak nás ji pan učitel Svoboda naučil. Některá děvčata tam vojáci povozili na koních, nás kluky zajímala především přítomná vojenská technika a auta. Smutné, jak se ukázalo, bylo to, že posádka měla potíže s proviantem a tak ti vojáci některé z nás prosili, zda bychom jim něco k jídlu nemohli přinést. Ta prosba se nedala odmítnout a tak jsme my děti běžely zpět do Javorníka a ve staveních vyprosily pro tu posádku několik pecnů chleba.

Toto i jiné doprovodné jevy z těch poválečných dní, týkající se našich osvoboditelů, to už je jiná kapitola. Dost se o tom povídalo i napsalo („davaj časy“ a pod.) a zdá se, že vděčné téma to pro leckoho bylo zvláště v posledních letech. V mých paměťových záznamech, jako vlastní zkušenost, nic takového ale obsaženo není, je tam jen ta velká a nesmírně radostná událost osvobození a konce německé okupace. A to je také to, co mne velice zásadním způsobem ovlivnilo i pro další život a co by se také především mělo udržovat v historickém povědomí.

Je smutné, že některým zřejmě stojí za to dehonestovat jedny velké historické počiny a události a jiné naopak nekriticky vynášet. Což se dělo i dříve – ne-li vždy- a děje se tak i dosud. Stačí porovnat, jak se třeba v celém tom posledním období slaví dny osvobození v Plzni a jak v jiných částech Čech i Moravy. A jaká pozornost je tomu věnována. Ale to už bychom se zase dostali dost někam jinam. Zůstaneme proto raději i nadále v tom našem Podještědí.

Vystěhovalci, uprchlíci a pochod smrti

K dokreslení celkové atmosféry, která předcházela těm květnovým dnům roku 1945, je třeba ještě připomenout pár událostí, které byly pro poslední fázi války příznačné a vzrušovaly nebo i jinak vtahovaly místní obyvatelstvo do celého vzrušeného dění.

Paní Sluková o tom ve své javornické kronice napsala: „Začátkem února projížděly naším krajem transporty vystěhovalců a uprchlíků Němců, poněkud od Vratislavi. V Javorníku spisovaly se volné byty pro vystěhovalce, hlavně Lotyše. 13.února, asi 1 hod. po půlnoci, bylo slyšet velký výbuch, na obloze na západě asi 6-8 minut byla vidět veliká záře. To prý vyhodili do povětří muniční skladiště. 15.února bylo slyšet první rány z děl blížící se fronty.“ (Což mohu také dosvědčit.)

„Krajem táhly přesuny zajatců a vězňů z koncentračních táborů. Často bylo vidět skupiny bombardovacích letadel...Vystěhovalci stále

prchali na vozech tažených koňmi nebo voly. Toto stěhování trvalo celých šest týdnů.“

Paní Sluková se zde nezmiňuje o bombardování Drážďan, ale říkalo se tehdy, že v těch dvou únorových nocích, byla vidět na západě světlá obloha jako červánky a slyšet prý bylo i vzdálené dunění.

V knize Tomáše Edla se pak uvádí celá řada dalších svědectví o tažení vystěhovalců z Východního Pruska a také o tom, jak od února v českém Podještědí hledali úkryt uprchlí angličtí, jugoslávští a ruští zajatci, jak se skrývali po lesích a samotách a jak jim zdejší lidé pomáhali. A také o ruských výsadkářích a partyzánských skupinách i o Vlasovcích.

Také v tom lese mezi Javorníkem a Domaslavicemi se nějaký čas ukrývali dva uprchlí ruští zajatci. Říkalo se – a bylo to dost pravděpodobné – že mezi lidmi velice neoblíbený hajný, snad ze Starého Dubu, který měl ten les v revíru, je prozradil Němcům a že ho pak v květnu za to lidé málem lynčovali. Bylo tedy tehdy i v těch našich končinách smutně válečně rušno.

Obzvlášť hluboký dojem zanechal v celém kraji hladový pochod vězňů z koncentráku, pochod smrti, jak se těm otřesným cestám oprávněně říkalo. O tom teď na závěr trochu podrobněji.

A. Sluková v Kronice napsala: „V měsíci únoru hnali němečtí tyrané od Č.Dubu přes Starý Dub transport politických vězňů, asi 90 osob. Ač byl dosud asi 10 stupňů mráz, byli ubožáci rozedraní, takřka bosí, k smrti utýraní. Mezi nimi bylo prý čtyřicet promovaných doktorů a jeden člen předního divadla – zpěvák. Po dlouhé prosbě s německým doprovodem bylo dovoleno podat vězňům drobné občerstvení, za což jim měl onen zpěvák zazpívat.“

Podrobněji je tato událost, která vyvolala velké emoce v celém širokém okolí (všichni jsme o tom věděli), popsána na základě přímých svědectví v knize T. Edla. Uvedu zde to líčení prakticky v plném znění a myslím, že k němu není co dodávat.

„28.únor 1945 přinesl lidem na Českodubsku otřesný zážitek, zmiňovaný hned v několika kronikách. Z koncentračního tábora v polské Osvětimi, přes Dolní Štěpnice, Boskovice, Petrašovice a Domaslavice do Českého Dubu kolem 15.hodiny dorazil zubožený konvoj 97 z původně asi 1200 vězňů, doprovázený 33 dozorci. Měli být ubytováni v Turnhalle, ale německá správa města to nepřipustila a konvoj po krátkém odpočinku pokračoval do Starého Dubu. Ve městě přítomný starodubský obchodník Jaroslav Šrytr, který v roce 1938 věnoval 1200 Kč na uhrazení telegramu českodubských obcí prezidentu USA Rooseveltovi, se ihned vrátil domů a zdejším lidem rozdál ze svého magacínu potraviny. Jeho neokázalé svědectví publikoval Josef Kamenský.“ (Odkaz: „Odyssea z Podještědí“, Vpřed a Hlas revoluce

1970). Poznámka: jde o toho obchodníka, o kterém jsem se dříve zmiňoval, že jsme k němu chodili s maminkou za války často nakupovat.

Líčení T.Edla, převážně s doslovným využitím vzpomínek přímých pamětníků, pak pokračuje: „Transport dorazil do Starého Dubu před hostinec paní Marie Slukové, kde dozorci zaháněli ubožáky pomocí obušků do sálu v přízemí. Když však zjistili, že v sále je rozprostřena sláma, na které krátce před tím nocovala část německých vojáků při pochodu vesnicí, vyhnali zase vězně surově ven na silnici, poněvadž prý rozprostřená sláma na podlaze je příliš velkým přepychem pro vězně, pro které může být na přenocování dobrá jediné holá podlaha. Zahnali je proto do sálu hostince paní Mužákové, vzdáleného asi 50 kroků severněji, kde je při vhánění do sálu odpočítávali ranou tyčí do týla... Vedoucí esesáků pak nařídil, že vesničané mohou dát všem vězňům večeři a snídani jen tehdy, když on sám (a jeho komando) dostane dobré jídlo a dostatek pití.

Celá vesnice ihned se dala do přípravy vydatné večeře. Loupaly se brambory, zabíjeli králíci, sháněla vejce, ba i smetana se sehnala, jen aby polévka byla vydatná a posilující. A k oloupaným bramborům sehnala se i bedýnka margarínu s kouskem másla a 100 jídelních misek. Polévka...byla dopravena do sálu v konvích na mléko a brambory na mísách. Po večeři přinutili suroví průvodci jednoho vězně (židovského operního zpěváka Davida Grünfelda) povely: „David singen!“ , aby svým zpěvem poděkoval za pohoštění. Starodubští se tomu bránili, poněvadž viděli, jak je vyzývaný vězeň tělesně i duševně vysílený, ale strážci ze svého příkazu neslevili. Hostitelům se podařilo zpěváka obklopit a dali mu na posílenou vypít 3 syrová vejce. A on pak zazpíval jímavým hlasem italsky, maďarsky, německy a nakonec i česky píseň „Moje duše ztracená“ Zpíval prý tak překrásně a jímavě, že v sále všichni přítomní vesničané nezdrželi se pláče.

Ze Starého Dubu vyšel transport po silnici přes Modlibohov a Kotel do Osečné. Dva z vězňů byli již tak tělesně vysíleni, že bez podpory spolutrpiteľů nebyli schopni dalšího pochodu. Velitel transportu chtěl proto oba vězně na dvoře hostince U slunce zastřelit, ale proti jejich likvidaci se ostře postavila majitelka hostince Gattermanová a s ní i německý starosta Zimmer. Proto po krátkém odpočinku byli vězňové za lání a bití holí vyhnáni na náměstí a po silnici směřující přes německou obec Zábrdí hnáni pochodem ke kuřivodským lesům. Oba vězňové již k smrti utýraní, dobelhali se za pomoci svých spolutrpiteľů k obci Zábrdí, vzdálené asi 2 km od Osečné, kde byli na rozkaz velitele transportu usmrceni ranami do týla. Zbývající pak bez zastávky pochodovali po určené trase dále. A tam za Zábrdím se ztrácí další stopy této kalvárie, jednoho z mnoha transportů smrti...Starodubští za své dobré srdce a odvalu...za trest nedostali dva měsíce potravinové lístky...” (str. 52-53)

A ještě je tu epilog, který u T.Edla najdeme na str. 105.

„Příběh operního zpěváka D.Grünfelda měl šťastnou dohru, kterou se starodubští dlouho nedověděli, protože jeho dopis s pozvánkou na koncert omylem byl adresován do Českého Dubu a uložen do sbírek zdejšího muzea.“

V dopise datovaném 14.dubna 1946 a adresovaném Místnímu národnímu výboru v Českém Dubu zpěvák napsal: „Podepsaný David Grünfeld, který asi 28.února minulého roku procházel jako vězeň na hladovém pochodu Vaší obcí, chce se poděkovat jednak jménem svým, jakož i jmény všech přeživších, za všechnu laskavost a ochotnou pomoc, kterou nám obyvatelé Vaší obce při našem hladovém pochodu prokázali. Za dobu 52 dní našeho pochodu jsme se jen dvakrát opravdu najedli, a to v českých vesnicích Dolní Štěpnice a v Českém Dubu. Byl jsem doposud nemocný a proto vám píši teprve teď. 18.t.m. mám v Praze koncert, na který Vás tímto všechny srdečně zvu. Se stálou vzpomínkou na obětavé obyvatele Vaší vážené obce se Vám srdečně podepisuje Vám oddaný David Grünfeld, Praha 1, Skořepka 9.“

Myslím, že k tomu všemu není třeba opravdu již nic dodávat.

9. LOUČENÍ - S VLASTOU I S JAVORNÍKEM

Vlasta

Již vícekrát jsem se na těch předcházejících stránkách o Vlastě zmiňoval, teď je třeba - pocítuji to jako povinnost - věnovat jí samostatný kousek toho vyprávění. Takový malý medailonek na památku, jestli se to povede. Protože ve výsledku je to smutné vzpomínání a to se nepíše lehce..

Vlasta byla o tři roky starší než já a tak byla v tom mém raném dětství dozajista i tak trochu mojí chůvou. Tak jak to u těch starších sestríček bývá. Což ovšem s přibývajícími roky a probouzením se toho našeho mužského ega vede nejednou k různým konfliktům a dostavuje se i vzbouření proti této vrchnosti, že nám jako nemá co poroučet. Zejména když se pak i pod vlivem kamarádů a v době, kdy tu naši klukovskou mysl již dominantně ovládají různé holkám nesrozumitelné zájmy a hry, konstituuje názor, že „všechny holky jsou pitomý“. Tedy s výjimkou některých, kde jsme milostivě shovívavější. Opačný názor holek je přirozeně zcela nepodstatný a tak ho je možno zcela klidně ponechat stranou. Leč stává se, že často už po uplynutí pouhých pár let, jsme za úplné pitomce zcela oprávněně zase my.

Tak ne že by mezi mnou a Vlastou bývaly nějaké takové konflikty časté nebo vyhraněné, ale občas to zaskřípalo. Spíš se to u mě projevovalo tím, že jsem neměl pochopení pro Vlastino fyzické zaostávání. I když mi bylo vždy znovu připomínáno, že je nemocná, že se nemůže tak rychle pohybovat, něco těžkého nosit a tak. Ale proč musím tohle a tamto pořád dělat jenom já – to mě zlobilo. Ba někdy i štválo. A byl jsem proto na ni, myslím, občas i ošklivý.

Zvlášť odpudivé bylo – a to je teď takové moje pokání – když jsem na ni třeba sváděl něco, co sám jsem nekalého proved. Jako s tou strunou. Natahoval jsem strunu G u houslí v přípravě na cvičení podle Maláta s panem Pytlounem tak úsilovně, že praskla. Což byl docela průšvih, rozumí se, že ne kvůli tomu cvičení. A sváděl jsem to zcela zbaběle na Vlastu. Dodnes mám výčitky svědomí.

Na druhé straně jsem moc nereptal a bral to spíš jako samozřejmost, když o mě Vlasta pečovala a byla se mnou solidární v době těch mých „pracovních neschopností.“ Víím, že mi třeba četla. Na to já jsem nikdy moc nebyl a tak to vlastně i zůstalo.

Vlasta byla velice inteligentní, nepochybně o hodně víc, než toho připadlo na mě. Na vysvědčení samé jedničky, nanejvýš nějakou

dvojku. Už jsem se zmiňoval, jak si z několika těch ubohých zdrojů dělala anglicko-český slovníček, mnoho četla, pokud bylo co, a byla velice zvědavá. Jejím koníčkem, to, co ji mimořádně bavilo a kde se plně projevovalo její přirozené nadání, talent, tvůrčí duch, bylo – dnes bychom řekli – módní návrhářství. Na školním papíře si kreslila velice hezky provedené a barevně pestré návrhy šatů, halenek, sukní, kloboučků. Kde k tomu nacházela v té době a v našem široko daleko vesnickém prostředí nějakou inspiraci je mi záhadou. Ale bylo to mezi jejími vrstevnicemi velice populární, ba i ženským se to líbilo. Já jsem to přirozeně nanejvýš tak registroval.

Na svůj stále ještě vlastně dětský věk, ve kterém odešla, byla Vlasta svým způsobem i moudrá. Alespoň to tak o ní říkávala naše kmotra, teta Havlíková, co měla domek také na návsi, nedaleko od nás a jejíž muž se brzy po Mnichovu oběsil. Ta, když jsem později do Javorníka občas na kole zajížděl a u ní přespával, nikdy nezapomněla na Vlastu vzpomenout. „Vlastičky je veliká škoda. Jak ta byla chytrá a moudrá, o všem jsem s ní mohla mluvit jako s dospělým člověkem. A jak krásně malovala. Je jí veliká škoda.“

Vlasta měla tuberkulózu. Běžně se o takto postižených říkalo, že mají souchotě nebo jemněji a soucitněji – že jsou slabí na plíce. Kdy a jak k tomu nakažení došlo, to přirozeně nikdo nevěděl. Ovšem vzhledem k tomu, že TBC je asi oprávněně nazývána i „sociální“ nemocí, některé příznivé podmínky a okolnosti tu mohly být. A pokud jde o léčení, tak to celkově nebylo tehdy ještě dost efektivní a jistě ten skutečný stav nebyl také zjištěn dostatečně včas.

Nevím a nebudu tu teď pátrat, jaké jsou konkrétní druhy či varianty této nemoci a jak je to potažmo s tou její nakažlivostí. Faktem ale je, že nikdo jiný z rodiny se naštěstí již touto nemocí nenakazil. Já osobně jsem pak musel po válce, vždy s nějakým odstupem, chodit na rentgen, dostával jsem předvolání a naposled to bylo dokonce i tady v Praze, když už jsem začal studovat na vysoké škole.

Někdy za války, nejspíš to bylo v roce 1944, když už bylo jisté, že jde o tuto nemoc a Vlasta byla v příslušné zdravotní evidenci, byl pro ni rodičům nabídnut poukaz na léčebný pobyt v nějakém plicním sanatoriu. Bylo to od nás dost daleko, někde až na německém teritoriu. Ve svých vzpomínkách jsem to měl zařazeno až kamsi do Slezska, tehdy ještě německého. Ale byl to omyl, ze kterého mě vyvedla sestřenice Miluška, která věděla, že měli doma od Vlasty z toho sanatoria pohlednici a že to bylo z Oberstdorfu, co je na německé straně Krušných hor. Zřejmě jsem si nějak popletl Slezsko se Saskem.

Samo o sobě to ale není důležité. Důležité bylo, že každá naděje je v takových případech dobrá a tak ta nabídka byla přijata. A otec tam Vlastu do toho sanatoria odvezl. Na tu cestu ovšem z nějakého důvodu

velice nerad vzpomínal. Podle jeho vyprávění byla velice zdoluhavá a únavná, zejména pro Vlastu, a i jinak nepříjemná. Jistě se už i tam, v samotném Německu, začaly čím dál zřetelněji projevovat důsledky války. Probíhalo prakticky už permanentní spojenecké bombardování německých měst, stále více se projevoval nedostatek běžných životních potřeb, snižovaly se přiděly a s tím vším rostla i nervozita. Vlaky přeplněné, možná i jako Čech měl nějaké nepříjemnosti. Konkrétně nevím, nikdy to nijak blíž nerozváděl. Ale vím jistě, že měl z toho velice nepříjemné pocity. Navíc tu cestu musel absolvovat celkem čtyřikrát. Jistou roli v tom asi hrálo i to, že on – jak víme i z jiných případů – velmi nerad cestoval. Dnes mám i já podobný problém a myslím, že z rodiny v tom nejsem také tak úplně sám.

Poznámka na okraj. Otec se během války, čistě z praxe, naučil docela obstojně takové té každodenní němčině a celkem bez problémů se v případě potřeby dorozuměl. Rozhodně to byly mnohem větší znalosti, než jsem si já odnesl z té naší školní výuky. Asi ho také minula nějaká ta podvědomá blokáce. Určitý stupeň znalosti němčiny měli ovšem v té době v našich krajích snad všichni, i když třeba nežili přímo v německém prostředí.

Nevím, jak dlouho ten Vlastin ozdravný pobyt trval, ale určitě to pro ní nebyly nijak šťastné chvíle. Psala nám často dopisy, bylo jasné, že se jí stýská, maminka u nich plakávala. S odstupem času mohu soudit, že velkou, ne-li hlavní roli, hrálo to zcela cizí prostředí, nemožnost si normálně popovídat, to, co jsem sám zažil při pobytu v Krüppelheimu při té své první operaci. A to jsem vůbec nebyl tak daleko od domova.

Je možné, že pobyt v sanatoriu Vlastě přece jen nakonec trochu prospěl, i když tam v té válečné době jistě nebylo všechno tak, jak náleží. Ale při nedostatku jiné potřebné zdravotní péče, tak jak je známá dnes, vyléčit ji nemohl. A tak se její stav postupně zhoršoval, zvlášť zřetelně pak již po válce, v létě a na podzim roku 1945. Až pak jednoho listopadového rána, po probdělé noci celé rodiny, zemřela tátovi v náručí. Její poslední slova byla: „Odpusťte mi...“ Jako by bylo co odpouštět. Maminka zase s malým v náručí někde plakala a my s babičkou jsme tam jen bezmocně stáli a přihlíželi...

Přírůstek do rodiny, pan Hynek a Vlastino poslední přání

Pár týdnů před tím měla Vlasta jedno veliké a vzhledem ke svému osudu i poslední přání. Přání, které se jí splnilo a jistě v těch chvílích byla i šťastná. To když naše rodina měla zase přírůstek a 4.října 1945 se narodil, tentokrát již v porodnici v Liberci, bratříček Karel. A Vlasta si přála, moc si přála, aby pro něj a pro maminku mohla s tatínkem taky jet.

Kvůli tomu, co s tím souvisí, musím teď ale poněkud odbočit a sestoupit do mnohem prozaičtějších vod. Ta cesta od nás do porodnice v Liberci a zase zpět nebyla tehdy vůbec nějaká jednoduchá záležitost. Že by se jako zavolala sanitka (jak asi, bez telefonu a byla-li by vůbec nějaká taková služba k dispozici) nebo se objednal taxík (což je už vůbec z oblasti čiré fantazie) o vlastním autě ani nemluvě. Takže tu muselo být a bylo něco jiného. A to něco byl náš soused Hynek Rozkovec, jeho sousedská výpomoc, podpořená určitým, řekl bych i silným, závazkem vůči našemu otci a možná i některými jinými ohledy (vzhledem k funkci, kterou tehdy otec v obci měl).

Pan Hynek Rozkovec – byla tu o něm již několikrát zmínka – byl tehdy již plnoprávný „mladý“ hospodář u Fejdrů, našich nejbližších sousedů vzadu přes potok. Fejdrovi, tedy Rozkovcovi, měli menší hospodářství, prý asi 3,5 ha, ale pan Hynek především obchodoval. Říkalo se mu „prasečkář“, tedy alespoň někteří mu tak říkali, což nemuselo nutně znamenat nějaké hanlivé označení, ale prostě jen identifikační zkratku, protože pan Hynek obchodoval – rozumí se především před válkou – s prasaty a se selaty. A dost možná – příležitostně- i s nějakým jiným podobným hospodářským sortimentem.

Pan Hynek, jak se říká, v tom „uměl chodit“, a tak si mohl – kromě nové hospodářské budovy, kde jsme se ukrývali toho 9.května – pořídit i leccos, co bylo jinak vzácné a jedinečné, zvláště v těch našich končinách. Takže měl ještě z těch předválečných dob také i dva automobily: jeden menší nákladáček pro převoz těch zvířat (něco jako pick-up, řečeno dnešní terminologií) a také osobní auto, takové to hranaté, zřejmě značky Praga. Ostatně už i paní Sluková ve své Kronice, v zápisech za rok 1925, když popisovala a charakterizovala všechny tehdejší javornické usedlosti, domy a domky, tak pokud jde o Fejdrovy konstatovala: „Nynější majitel....vede obchod chovným vepřovým bravem a měl první automobilovou dopravu pod Ještědem.“

Ta pragovka toho do té doby celkově asi ještě moc nenajezdila, zvláště za války, kdy byl velký nedostatek benzínu, a tak byla i po válce

stále docela zachovalá. A posloužila i mamince při té cestě do porodnice a pak zase zpátky.

Tedy, byla to samozřejmě především vítaná služba ze strany pana Hynka a vůbec nepochybuji o tom, že se to odehrálo i v rámci, jak se říká, dobrých sousedských vztahů a vzájemné pomoci. Ale byla tu i jedna okolnost, která z toho činila i určitou nutnost, potřebu se nějak revanšovat, splatit určitý dluh, oplatit jednu službu jinou službou. I když to nebylo asi zas tak jednoduché, protože i v těch prvních měsících po válce nebylo nijak snadné opatřit si potřebný benzín. Jenže pan Hynek, jak řečeno, byl, pokud jde o obchod, nepochybně velice šikovný, a tak, když přišla ta maminčina chvíle, nebyla tu ani z tohoto hlediska žádná překážka a cesta se mohla uskutečnit. Z naší strany za velmi výhodných podmínek, nejspíš zcela zadarmo.

Tou zmiňovanou okolností, tím zvláštním důvodem pro poskytnutí této služby – když vynechám dobré sousedské vztahy a i nové postavení otce v obci – byla hnedle dvojí výměna peněz, která se v roce 1945 uskutečnila. Je víc než pravděpodobné, i když to za války nebylo s tím obchodováním bůh ví jaké, že na straně Rozkovcových jistě nějaké peníze byly, kdežto u nás sotva sotva na to nejnutnější. A tak – jak píše A.Sluková – když „v srpnu úřady vyměňovaly německé marky za české koruny, na osobu 1000 Kč“, muži se nějak dohodli a přes naši rodinu si Rozkovcovi vyměnili ještě další peníze. Ta dohoda pak platila i pro očekávanou velkou měnovou reformu, která se posléze uskutečnila k 1.listopadu 1945 s výměnou 500 Kč v již nových československých bankovkách vytištěných v Londýně, plus další částky na tzv. vázaný vklad.

Jak konkrétně to bylo mezi panem Hynkem a naším otcem dohodnuto, to nevím, svým způsobem to ale muselo být výhodné pro obě strany. I když u našeho otce... Finanční transakce, ať již jakéhokoli druhu, to rozhodně nebyla jeho silná stránka. Což mi zase něco připomíná.

Ohledně celé této záležitosti – jejíž součástí byla i ta cesta do porodnice – otec jednou jen suše konstatoval: „Pomoh’jsem mu vyměnit nějaké peníze.“

A tak se tedy stalo, že pan Hynek v doprovodu otce dovezl tenkrát na počátku října tou pragovkou maminku do liberecké porodnice. Když tam pak za pár dní pro ní zase jeli, tak to už s nimi jela také Vlasta. Tatínek jí to přání nemohl odmítnout. Chtěla miminko co nejdřív vidět, asi víc, než samotnou maminku, a cestou ho také alespoň trochu podržet v náručí. Samotná cesta autem, první v životě, byla pro ni jistě také jedinečná událost a velký zážitek, ale rozhodně to nebylo na prvním místě.

Cesta Vlasty v autě s miminkem v náručí, s tou její nemocí, to bylo jistě velké riziko. Na tom by se dnes shodli snad všichni. Ale nejsem si jist, zda si toho tehdy byli zřetelně vědomi i rodiče. Možná jim však v souvislosti s tou Vlastinou nemocí bylo vůbec řečeno něco jiného. V každém případě rozhodlo to, že ta cesta bylo její veliké přání a že byla šťastná, jak to jen v takové situaci může být. To mrně bylo pak i nadále, v tom dalším, pro ni teď již jen krátkém období, hlavním předmětem jejího zájmu. K žádné nákaze, stejně jako i v tom mém případě, nedošlo, a tak bráška vyrůstal dál ve zdraví.

Z mého pohledu ovšem ten nový přírůstek do rodiny žádné zvláštní štěstí neznamenal. Znovu začalo být v té naší „sekničce“ docela těсно, mimina mají ve zvyku brečet i v noci a mě teď každé ráno čekala cesta pěšky do Dubu do měšťanky, musel jsem ještě víc vypomáhat v domácnosti a vůbec. A vůbec – nový bratříček si dovolil jednu těžko odpustitelnou věc: svezl se autem dřív, než já. A to se nedělá, zvlášť když je někdo o 12 let mladší. Leč bylo mu odpuštěno a brzy to i zapomenuto. Jenže on to pak zopakoval i v dospělosti, tentokrát pokud jde o vlastní auto. A to už stojí za zamyšlení. Jenže, co se tu dá vymyslet jiného, než že je holt praktičtější, a to od samého počátku. Zatím co já se vznášel v teoretických a poetických oblacích.

Hanychovský debakl

V létě a k podzimu 1945 bylo tu pak ještě jedno dění. Začal odsun Němců, uvolňovaly se domy, domky a chalupy a tak i náš otec, s vědomím, že v rodině bude nový přírůstek, a v naději, že Vlasta bude snad přece jen dál žít, začal se o nějaké to stěhování také zajímat. Sice váhavě, bylo to přece jenom pro jeho náuru poněkud trapné, možno říci přímo žinantní, leč přece jen se začal poohlížet po nějakém větším a vyhovujícím rodinném domku.

Prvním takovým místem byl Horní Hanychov. Dobře to tam znal, léta tudy chodil do práce. Tam za Valhalou, již ve svahu a nedaleko k lesu, byl jeden opravdu hezký, ale i docela velký rodinný dům. Byl už volný a tak se otec rozhodl, že si ho jako půjde na nějakou tu tehdejší instituci zamluvit. A kdybychom mu to schválili, tedy hlavně maminka, tak že by se mohl ten přírůstek realizovat. Bylo by to tak snad i dopadlo, nebýt toho, že se tu sešly dvě neslučitelné okolnosti: na jedné straně od nepaměti praktikované a stále platné úplatkářství úředních činitelů, na druhé straně veskrze poctivá, čestná a v daném ohledu tedy i zcela nepraktická otcova povaha.

Podle toho, co jsme se z jeho vyprávění dověděli, tak při tom jednání, po různých těch nezbytných slovních tanečcích toho úředního činitele, jako že zájemců je tu už více, musel bych se ještě poradit a tak dále a podobně, se nakonec v tomto ohledu zcela nechápavý otec dověděl, že tedy jako za tu velkou šišku salámu (tuším, že to obnáší asi kolem 2 kilogramů) by to snad šlo.

Nahlíženo ze současných hledisek a současné praxe, po zkušenostech z privatizace, ze získávání zakázek apod., byla to cena více než přijatelná, ba vlastně směšná. Jenže otce to neskonalé rozčílilo a urazilo. Jednak z principu, že takto se přeci nemůže a nesmí jednat, jednak proto, že ta velká šiška salámu představovala tehdy docela značnou část měsíčního rodinného lístkového přídělu na maso. A v tomto smyslu to zase nebyla cena až tak malá. Dá se předpokládat, že se mezi oběma muži kolem toho odehrála i nějaká rušnější debata, ale to už bych si jen vymýšlel. Jisté je jen to, že z této akce sešlo.

Po tomto nezdaru si tam otec vyhlédl ještě jeden, tentokrát menší a nijak nóbl domek. Ale přece jen větší, než ten náš. A to už nás tam vzal s maminkou na obhlídku s sebou. Domek byl blízko cesty na Pláně, hned u lesa a celkově o něj asi i z tohoto důvodu nijak zvláštní zájem nebyl. Mamince se ovšem právě to umístění přímo u lesa vůbec nelíbilo a tak ten nápad kategoricky odmítla. Bylo přece jenom pořád teprve pár měsíců po válce, bylo mnoho řečí, že po lesích se stále ještě ukrývají uprchlí němečtí ozbrojenci, wehrwolfové, z čehož pramenily různé obavy i pro takovéto případy. Sám mohu dosvědčit, že i o rok později se mi podobné obavy ještě vtíraly, když jsem za Dlouhým Mostem, pod Kajzrštejnem, poprvé prolézal tamní lesy, mladé porosty a houštiny za účelem houbaření. Houbaření to bylo tehdy velkolepé, hub, zvláště hříbků a křemenáčů, bylo na nůše a tak i ta troška strachu stála za to a musela nakonec té houbařské slasti ustoupit.

Nevím, jak se stalo, ale fakt je, že jsme se pak šli ještě podívat – byť z povzdálí – i na ten větší dům, který měl otec původně vyhlédnut a kde to jednání řečeným způsobem zkrachovalo. Možná maminka projevila ze zvědavosti trochu zájem a já jsem se přidal, možná se otec ve svém názoru trochu rozkolísal a tajně očekával nějaký pokyn či naléhání, že by se o to přidělení měl přece jenom ještě jednou pokusit...Ale maminka, když to tam viděla, tak rozhodně nic takového po otci nechtěla a tím pádem mu ani nic nevyčítala. Řekla, že je to moc veliké, hodně vysoko, o samotě a hlavně, zase blízko lesa, zkrátka, že ani tohle by nechtěla.

To vše, i pokud jde o ten menší domek u lesa, mohly být pro ni nepříznivé okolnosti, špatně to na ni mohlo působit, ale osobně si myslím, že především a hlavně se jí vůbec do nějakého takového

stěhování nechtělo. Opustit všechno to dosavadní, co důvěrně znala a kde se cítila bezpečně a přemístit se do prostředí zcela nového. Bez kohokoli známého v okolí a navíc vlastně i ze vsi do města. Nápor pro ni nepochybně příliš veliký.

Mně se ale ten větší dům docela líbil, vlastně hodně líbil, a proto jsem si ho i trvale zapamatoval. Bylo jasné, že nějaké místnosti jsou tam i v patře, byly tam dva vikýře s okny, dost volného prostoru kolem domu a docela hezký výhled dolů na město. A nahore – Ještěd. Bylo však již rozhodnuto, Horní Hanychov se nekonal a mně nikdy taky nenapadlo rodičům něco vyčítat.

Dny nejsmutnější

Po této hanychovské epizodě se pak už bezprostředně žádné další stěhovací námluvy nekonal. Přišly jiné starosti. Na jedné straně se už chystal přírůstek do rodiny, na druhé straně – a to hlavně – zdravotní stav Vlasty se začal rychle zhoršovat. Vše ostatní tak ustoupilo do pozadí.

Poslední týdny, ve svých patnácti letech, byla už ale Vlasta jako věchýtek. Těžce se jí dýchalo, většinou polehávala, všichni už cítili, kam osud asi zcela nevyhnutelně směřuje, a tak doma byla velice stísněná nálada. Když pak zemřela, byla její rakev umístěna v té babiččině chladné místnosti, stejně jako tomu bylo dva roky před tím s Jiříčkem a rok před tím s dědou. Ležela v bílém, v barvě nevinnosti, odvádá princezna Pampeliška....

Rozloučit se s ní přicházelo hodně lidí, spolužačky, spolužáci, každý den tam u ní pobývala teta Havlíková...Vícekrát jsem tam s některými postával i já, už jsem se nebál. O tom, jak těžce to nesla maminka, otec, babička, snad ani netřeba mluvit. Na třetí den jsme ji pak v pohřebním průvodu doprovodili přes Horku na světelský hřbitov.

Doma bylo v těch listopadových dnech, i tak velice nevlídných, velice smutno. Ale byl tu i nový život, nový malý človíček se hlásil o svoje, a tak ten smutek trochu i zmírňoval. Život musel jít dál a šel dál, jak tomu ostatně vždy bývá i v takových smutných časech. Jednou po letech se maminka svěřila, že největší starost a opravdu strach měla v té době z toho, aby nepřišla o mléko. Protože to by bylo tenkrát opravdu dost zlé. A změnila tou dobou také svůj postoj ke stěhování. Řekla tátovi: „Tak něco hledej, na mě to tu všechno padá... Všude ji vidím...“ A plakala.

Babička a konec vyprávění. Sbohem, Javorníku!

Velkou oporou mamince byla tehdy babička. Stejně jako i dříve i později. O ní jsem toho tady v celém tom povídání řekl vlastně jen velmi málo. Na rozdíl od jiného známého vyprávění, s nímž se tu ovšem nemohu nikterak rovnat, ani zdaleka. Ten dluh musím tedy alespoň teď na závěr trochu splatit.

Jsou věci, o kterých se toho za normálních okolností moc nenapovídá. Jako třeba – ekologové necht' prominou – o vzduchu, který dýcháme nebo o vodě, kterou pijeme a kde, v prvním případě, by nás nebylo již po pár minutách, ve druhém případě po pár dnech. Nebo o krocích, které jeden za druhým děláme, abychom někam docela obyčejně a za docela obyčejným účelem došli. Takové naprosté samozřejmosti, ani je moc nebo vůbec nevnímáme, dokud se něco nepokazí. I babička byla takovou samozřejmostí. Nikdy nereptala, nenadávala, nekřičela, tichá, nenápadná, dělala, co bylo třeba a co mohla, dokud jí síly stačily.

Byla jiná než maminka, méně emocionální. Vždy se zdála být klidná, vyrovnaná a co pamatuji, nebyla uplakaná. Upřímné slzy za Vlastu tu ovšem byly, nemohly nebýt. To jistě neznamena, že by byla nějak citově chladná, ale zažila toho už před tím v životě dost, i nejedno trápení se svým divočejším mužem, a tak i díky své povaze brala život s pokorou a jakousi potřebnou vyrovnaností. Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal.

Jediné, co ji, jako ryze praktickou ženu, vyvádělo poněkud z míry, byly některé stránky otcovy povahy. Jeho váhavost v rozhodování, nepraktičnost, zaujetí pro vědění a dění obecné, jejich upřednostňování a podobně. Určitý odstup mezi nimi – ale možná to byla spíš jen tradice – se projevoval i tím, že si oba stále vykali. A když už ji na otcově počínání něco opravdu zlobilo, tak říkala: „Pepíku, vy jste takový depsák... Tak už se konečně rozhodněte... Už to přeci udělejte!“ Rozuměno, že se to vždy týkalo rodinných a hospodářských záležitostí, ne věcí veřejných. Ale žádné opravdové konflikty jsem mezi nimi nikdy nezaznamenal. Nejspíš nikdy ani žádné nebyly, na to nebyl nikdo z nich stavěný.

Je možné nebo i pravděpodobné, že nějakou podobnou výtku si musel otec vyslechnout i ohledně toho stěhování, když už i maminka byla k tomu svolná. Tak se stalo, že pak někdy koncem roku se otec v rámci nového hledání sešel i s panem Kyksou z Dlouhého Mostu, se kterým se znal a který tam měl ještě z doby před válkou menší hospodářství. A jak o něm už také byla zmínka. Ten mu řekl, že jedno stavení je tam teď volné, že má tři místnosti, že tam jsou u toho nějaké

pozemky, samozřejmě elektřina a ve chlívě, že jsou dvě krávy (o které zatím pečuje jedna německá vdova ze sousedství). Zvláště ta poslední okolnost, ty dvě krávy, to maminku velice zaujalo, konečně se dočká vlastního hospodářství, budeme mít vlastní mléko a máslo, ale i králíky a drůbež... Takže skoro dar z nebes. A bylo rozhodnuto. Fakt, že je to docela ve stráni, stejně jako i to přináležející pole na protější straně rokle a pak ještě dál zase znova dolů, ze silnice, že to není zrovna pohodlně přístupné, to se jaksi moc neprobíralo a rozhodně se to nebralo jako překážka k tomu záboru. Přece tam ještě nedávno a i dlouho před tím lidé žili a hospodařili, tak proč ne my. Otcí bylo tehdy 44 let, mamince 38, tak co nějaká ta stráž. To až později se začaly ukazovat všechny ty nevýhody.

Zábor, s nezbytnými prvotními formalitami na obci, se tedy uskutečnil a tak jsme na počátku příštího roku, koncem února 1946, všude plno sněhu, opustili Javorník a přestěhovali se do Dlouhého Mostu. Vše, co jsme vezli, i s námi všemi, se vešlo do jednoho menšího nákladáku – maminka, v náručí s pětíměsíčním pokračovatelem rodu a babička, se musely vtěsnat do kabiny, my s otcem a se skromným nákladem jsme jeli na korbě. .

Tím také skončilo to moje javornické dětství a tím končí i toto vyprávění. Možná chvílemi i ke čtení, jinde zase nepodařené, ale líp jsem to neuměl.

Dodat je snad možno ještě jen to, že těmi roky 1945 a 1946 se uzavřela i určitá svěbytná etapa v dějinách samotného Javorníka. Odešlo tehdy hodně jeho obyvatel a nastaly i jiné časy. Jak uvádí paní Sluková, celkem se „z naší obce vystěhovalo....25 rodin v počtu 95 osob. Byly to většinou rodiny se školou povinnými dětmi, což se projevilo v tom, že naše škola byla pro nedostatek žáků uzavřena. Zbylé 4 děti byly přiděleny do školy v Modlibohově.“

Minulostí se tak stala i ta blahá éra naší jednotřídky, kam se jednu dobu muselo vtěsnat i na padesát nepokojných dětských duší. Zbyly jen vzpomínky, dnes stále ještě oživované na každoročních srazech bývalých spolužáků. Některé z těch vzpomínek, s přispěním tehdejších kamarádů a i z jiných zdrojů, jsem se zde snažil také písemně zachovat. Nejen na školu a na tehdejší život naší rodiny, ale vůbec i na život té vesnické pospolitosti v jednom malém kousku světa a v jednom mimořádném dějinném období. Mohu jen doufat, že to počínání nebylo tak úplně marné.